

K. Mattuš

KAREL MATTUŠ:

PAMĚTI

S 11 FOTOGRAFIEMI V TEKSTU
A S 1 PŘÍLOHOU.

V PRAZE 1921.

NÁKLADEM SPOLKU „SVATOBOR“ V PRAZE.
TISKL. „ČESKOSL. KOMPAS“, TISK. A VYD. AKC. SPOL. NA SMÍCHOVĚ.

*J*e tomu více než třicet let, co v kruhu přátelském, v němž byl i Fr. L. Rieger, přišla na přetřes okolnost, že z dob prošlých mnohé zajímavé, ba někdy i důležité podrobnosti, nesoucí se k probuzení národního vědomí a k obrátům politickým, v lidu samém propadají proto zapomenutí, že nebyly od současníků zaznamenány. Skutečnosti té užil Rieger tehdy k napomenutí přítomných, aby sami zachováti hleděti písemně, co z minulého života svého považují za dosti důležité, aby přeneseno bylo na budoucnost. Netrvalo dlouho a některá pojednání uveřejňovaná dokázala, že napomenutí nebylo bez účinku.

Já sám jsem už mnohem dříve pomýšlel, abych si — ovšem jen k potřebě vlastní — zaznamenával věci, jež se mi zdály býti pamětihodnými, a proto pořídil jsem si v roce 1870 knihu pro takové zápisky. Leč skutky často nejdou stejným krokem s úmyslem, a tak se stalo, že zápisky ty byly kúsy, a mnohdy po celá léta zapomněl jsem učiniti záznam. Teprve po úmrtí své manželky odhodlal jsem se paměti své sepsati ve způsobu vlastního životopisu, věnovati událostem dalším větší pozornost zaznamenáváním jich a některé příběhy vylíčiti ve statích zvláštních. Tak povstaly tyto „Paměti“, jež jsou rozděleny ve vlastní životopis, v zápisky a v různé stati. Pro dílo celé užil jsem jednak, co jsem živě v paměti zachoval, dále zápisků svých, dopisů a listin, které jsem po ruce měl, a pokud jsem nebyl sám účasten politických událostí, buď zpráv od osob důvěryhodných nebo děl o věci jednajících.

Životopis svůj provedl jsem jen do let osmdesátých, nemaje už dosti trpělivosti, abych dopodrobna probíral další události v časovém pořádku a domnívaje se, že jednak zápisky a jednak sněmovní řeči mé, ovšem že jen v obmezeném počtu vydané, mohou býti důkazem mé politické činnosti a — skrovnou arcí měrou — také svědkem věcí, jež nás zabývaly. Že jsem své paměti osnoval na vlastní životopis, nebudiž vykládáno, jako bych své osobě přičítal nějaký zvláštní význam; stalo se to jen proto, že jsem zaznamenati chtěl mnohé zjevy téměř již od dětství svého až do

pozdějších let, a osoba má nemá v tom jiného určení, než býti pojítkem všech těch událostí a osob, k nimž chci obrátiti pozornost čtoucích.

V malých poměrech, ve kterých dosud všechn náš národní život se pohybuje, a v mezích, ve kterých působiti mně bylo souzeno, nebude zajisté nikdo očekávati sensačních odhalení. Má politická drobnomalba jen k tomu se nese, aby zachovány byly některé podrobnosti z našeho národního a politického života, jež osvětlují nenáhlý, ale ustavičný pokrok náš, jakož aby zachyceny byly rysy některých osobností, jež tu v menších, tu ve větších úlohách vynikaly. Při všem líčení hleděl jsem jen ke skutečnosti, k pravdě, k naprosté objektivnosti a byl-li jsem nucen pronésti úsudek, nedal jsem se vésti nikdy stranictvím, nýbrž hleděl jsem jedině ke správnosti. Pochybyl-li jsem přes to přece, stalo se tak bezděčně.

Paměti tyto mohou býti odevzdány Českému Museu, které chová už více podobných zápisků, a sloužiti mohou do jisté míry k podrobnějšímu poznání poměrů v druhé polovici devatenáctého věku; arci že jsou co do důležitosti daleko zatlačeny velikým převratem politickým z konce října 1918.

Karel Matuš.

DĚDICOVÉ zesnulého autora odevzdali rukopis Svatoboru s tím přáním, aby jej vydal spolek jako posmrtné dílo tiskem. Majíc v živé mysli veliké zásluhy svého někdejšího předsedy, usneslo se ředitelství Svatobora vydati »PAMĚTI« vlastní nákladem a rozhojniti výtěžkem Cestovní a studijní fond dra. Karla Matuše.

REDAKCE „PAMĚTI“.

I.

VLASTNÍ ŽIVOTOPIS.

I. DĚTSTVÍ A STUDIA.

Narodil jsem se dne 21. května 1836 v Mnichově Hradišti 1836
v domě Kubínově čp. 38/39 v ulici z náměstí k Děkan-
skému kostelu vedoucí. Za nedlouho odstěhovali jsme se
na náměstí do domu kupce Langa a později do bývalého kapu-
cinského kláštera při kostelích sv. Tří králů a sv. Anny, kde ro-
diče obývali v prvním poschodí a při tom užívali rozsáhlého
domu s maštalí, chlévem, kolnou a zahrádkou, tak zv. kvadra-
turou. Toto stěhování stalo se za prvních let mého života a proto
se na ně nepamatuji. Všechny mé dětské vzpomínky vztahují se
jen k poslednímu bytu, v němž otec také r. 1887 zemřel.

Asi v šestém roce byl jsem dán k děděčkovi Josefu Svo-
bodovi, tehdy vrchnímu na panství hradištském, na nedaleký Klá-
šter, abych tam byl uveden do školy. Na Klášteře byla škola
dvojtřídní; jedna třída, česká, sloužila obecnému lidu, na ní vy-
učovalodučitel neboli pomocník; druhá německá, na níž vyučoval
sám učitel Bubák, byla navštěvována dětmi panských úředníků.
Do této docházely také děti některých měšťanů z Mn. Hradiště,
zvláště chlápci, již se připravovali ke studiu gymnasiím, a děv-
čata, která se měla vykázati t. zv. lepším, totiž německým vzdě-
láním. V této německé škole, mající necelých dvacet žáků a žaček,
zapustil jsem kořínky svého vzdělání. Bodří Hradišťané záviděli
nedaleké vesnici, že se honosí německou školou, a proto si kolem
r. 1845 zařídili také německou jednotřídku, aby jejich děti nemu-
sely chodit na Klášter. Ale když hrabě Waldstein nevyhověl jich
žádosti, aby svůj patronát školní rozšířil i na tuto německou školu
a zdarma jí poskytoval topivo (snad z obavy, že by pak klášter-
ské škole německé ubylo žactvo hradištské), zrušili Hradišťané
svou sotva zrozenou školu německou.

Po roce nebo po dvou vrátil jsem se opět v rodinu vlastní
a chodil jsem v Hradišti do hodin, jež dával čtyrem až pěti zá-
kům a žačkám kaplan Jáchym Jindra. Spoluzák Kvíčala (později
universitní profesor) záhy odešel na gymnasium do Litoměřic,
Fr. Dlouhý na gymnasium do Ml. Boleslavě, pak vystoupla děv-
čata a konečně jsem u p. kaplana zbyl sám.

V létě 1845 jel se otec léčit do Karlových Var; vzal s sebou 1845
matku a dvě děti, jež tehdy byly, mne a sestru Josefínu. Pokud

otec dlel v Karlových Varech, pobývala matka s námi, dětmi, v otcově rodišti Bochově, v domě otcovy sestry Luisy, ovdovělé Klingrové, která tam měla obchod kupecký a polní hospodářství, u níž také stará léta svá trávila otcova matka, moje babička. Když docházela doba otcova léčení — asi po čtyřech nedělích — dojeli jsme za ním do Karlových Var a pobýli tu několik dnů, odtud pak navštívili jsme Cheb a Františkovy Lázně, Mariánské Lázně a Kynžvart. Celou cestu konali jsme vlastním povozem otcovým.

Na podzim r. 1845 dal mne otec do Bělé u Bezděže k svému bratru Janu, doktoru v lékařství, jenž tu byl lékařem panským. Ten byděl v prvním poschodí domu tchána svého, justiciára Fr. Herforta na náměstí. Zde navštěvoval jsem školu v klášteře Augustinů.

Školy bělské byly tehdy zařízeny tak, že se dvě třídy české nalézaly blíže kostela a fary a měly učitele světské, kdežto dvě třídy německé byly ve správě řádu Augustinů v tamním klášteře. Vyšší třída německá, mající asi 30 žáků, byla navštěvována i vzdálenějšími, kteří se měli přiučiti němčině. Učitelem byl P. Benignus Hurka a katechetou P. Šebesta. Po ukončení roku školního naložil P. Benignus ty, již chtěli přestoupiti do školy střední, na vůz — bylo jich 6—8 — a jel s nimi do Ml. Boleslavi, kde se na »hlavní škole« museli podrobiti zkoušce. Zkoušel nás starý piarista Egid Hüwl, učitel třetí třídy hlavní školy, načež jsme dostali vysvědčení, opravňující k návštěvě školy střední.

1846 Byl jsem určen pro gymnasium, ale strýc Arnošt Svoboda, matčin bratr — jenž tehda sloužil u dvorního stavebního úřadu ve Vídni (1847—1848) — vylíčil otcí budoucnost techniků v takových barvách, že otec, zvrátiv původní úmysl, dal mne do Ml. Boleslavě do čtvrté třídy hlavní školy, která tehda měla úkol pozdější nižší školy reálné. Bytem jsem byl rok ten u MUDra Mayera, jenž sám byděl v domě ziegelheimovském na staroměstském náměstí.

Školy mladoboleslavské byly tehda u porovnání se školstvím pozdějším dosti primitivní. Školní budova na školním náměstí jednopatrová hostila školu dívčí, chlapeckou školu hlavní, byt učitele a podučitele dívčí školy. Škola dívčí byla česká, tak zvaná triviální, tehda, tuším, jen dvoutrídni. Nad bytem učitele této školy skvěl se nápis »Wohnung des Regenschori«, jako by se říci chtělo, že pan učitel byl především ředitelem kůru a vedle toho také učitelem.

Hlavní škola chlapecká byla čtyřtrídni a spravována byla piaristy; byla ovšem německá. Čtvrtá třída byla o dvou ročníkách, ale oba ročníky byly v téže školní světnici a měly pro všechny všude předměty učitele jediného, Damasa Lienera. Vyučoval-li učitel ročník první, měl ročník druhý, při tom kreslení nebo pracoval

jiné úkoly, a opačně se dělo, byl-li vyučován neb zkoušen ročník druhý. Zjistě úloha to naprosto nedostižitelná po fyzické i duševní stránce pro učitele, a proto asi výsledky byly podle toho.

Průprava má nestačila na požadavky ve čtvrté třídě kladené, pro kreslení neměl jsem naprosto žádného nadání, a také počátky měřictví mně činily obtíže, takže úspěch byl nevalný. Po roce odhodlal se otec vrátiti se k původnímu úmyslu a dal mne do gymnasia a sice do České Lípy. Učitelé náleželi řádu Augustinů a gymnasium bylo v jejich klášteře. Bytem jsem byl u bývalého lékárníka, tehda privatisujícího domácího, pana Metze. Profesorem první třídy (parvy) byl staříček Gregor Reichs. Rok 1848 měl svůj vliv i na nejmenší drůbež gymnasiijní. Jako všechny ostatní třídy, tak i »parvisté« se usnesli, že budou nositi zvláštní stejné čepice a vyslavše ve věci té deputaci k prefektovi, dosáhli té koncese; od té doby (v březnu 1848) rozeznávala se každá třída barvou čepice, ovšem že i forma byla pro celou třídu ustanovena. — V den prohlášení konstituce vynutili si studenti prázdno. Záhy počaly se mísiti národní spory mezi studentstvo a jedni nosili v knoříčkové dírci barvy černo-červeno-zlaté, druzí bílo-červené. Docházelo i k pračkám. Rok školní pro všeobecné vzrušení ukončen o měsíc dříve než obyčejně (30. června).

O velkých prázdninách, které tentokráte trvaly plně čtyry měsíce, měl jsem doma příležitost sledovati výcvik národní obrany, která byla z počátku ozbrojena lacinými kopími. V Mn. Hradišti byly zřízeny celé čtyry setniny, tedy prapor, jemuž velil jako major hrabě Kristián Waldstein, pán panství. Na čtyry setniny v malém městě nestačili občané zámožní a proto sáhlo se hluboko do vrstev nemajetných, kterým nebylo nepříjemno, když po každém větším cvičení pan major daroval mužstvu několik sudů piva ze svého pivovaru, za které se někdy zaplatila relace v hotovosti po několika groších. Jedné setnině velil můj otec, proti němuž se při obnově důstojnictva novými volbami v části mužstva zdvihl odpor (snad proto, že byl Němec), který byl potlačen samým hraběcím majorem, jenž pohrozil, že ihned složí své důstojenství, nebude-li můj otec opět zvolen setníkem. A tak se stalo. S jinými i národní garda hradištská jevila velkou chuť pospíšiti Pražanům o svatodušním povstání na pomoc, však právě v těch dnech rozšířila se zpráva, že prý horalé němečtí od Liberce a okolí chystají výpravu ozbrojenou proti Čechům, hrabě Waldstein že všechny své lesníky hodlá proto soustřediti u Hradiště — a proto národní garda měla za první povinnost, stříci vlastní krb. Němci nepřišli a Pražané zatím se vzdali. — V roce 1849 národní garda ujata a v r. 1850 byla odzbrojena.

V době mých chlapeckých let počítalo se obecně vše v měně vídeňské, neboli, jak v lidu se říkalo, v »šajnech«, ačkoliv měna konvenční neboli stříbrná měla platnost už ze století osmáctého. Finanční patent z r. 1811 zůstavil neblahé vzpomínky; až do této

doby obíhaly měděné peníze s vyraženou trojkou, ačkoli skutečně platily jen dva krejčary šajnú, pak groše čili tříkrejčary, jež měly vyraženou šestku, a dvougroše čili šestikrejčary, které měly vyraženou třicítku svědčice, že někdy za tolik krejčarů musely býti přijímány. Vedle toho obíhaly stříbrné dvacetníky a desetníky, z nichž šlo tři dvacetníků neb šest desetníků na jeden zlatý konvenční mince čili stříbra, a poměr obojí měny byl, že jeden zlatý konvenční mince se rovnal dvěma a půl zl. šajnú. Krom toho vídali jsme mnoho peněz ražení pruského a saského, nejvíce stříbrné dvanáctigroše a šestigroše, s vyznačením, že oněch šest jde na tolar, těchto pak dvanácte. Zmatky roku 1848 nastalé a finanční nesnáze jimi přivoděné způsobily, že všechno stříbro skoro náhle z oběhu zmizelo — přišel nový, dosud lidu neznámý pojem ažia; za krátko nastal naprostý nedostatek i mince drobné, jemuž jednotlivci (kupci) hleděli odpomoci, že počali vydávati skoro ve všech městech své vlastní poukázky papírové, ba i dřevěné, totiž poloviční kuličky s pečeti na rovné ploše, za něž se zavázali zaplatiti svého času peněz zákonný. To vedlo k mnohým neplechám a za nějakou dobu vláda přísně proti tomu zakročila. Vydání poukázek státních na menší částku (jeden zlatý) neodpomohlo nedostatku drobných, a proto lidé si pomáhali rozčtvrcením těchto poukázek, z nichž obecně obíhaly čtvrtky a braly se za patnácte krejčarů.

Až do ukončení první třídy gymnasiální bylo všechno mé učení německé; o prázdninách mi otec pravil, že doba, která nastává, vyžadovati bude na každém vzdělanci, jenž by v Čechách k něčemu dojíti chtěl, dokonalé znalosti češtiny a proto že mne na pokračování ve studiích opět dá do Ml. Boleslavě. Ovšem byl jazyk, kterým jsem doma jako dítě s matkou a domácími lidmi mluvil, český, i otec, ač Němec, se mnou a ostatními sourozenci, dokud byli nedospělí, po česku mluvil; později oslovoval větší děti německy a tyto podle chuti své odpovídaly buď česky nebo později, když se tomu byly poněkud přiučily, německy. Čeština má byla však nedokonalá, českého jsem nic nečítal, tím méně bych byl dovedl něco jen poněkud správně napsati.

Přišel jsem tedy na podzim r. 1848 do druhé třídy piaristického gymnasia v Ml. Boleslavi, kteréž bylo tehdy umístěno ve starém, chatrném domě, slouživším v druhé polovici 16. věku a pak až po bitvu bělohorskou za školu českobratrskou, a odbyl si zde pak i třídu třetí a čtvrtou. Bytem jsem byl u oficiála krajského soudu a známého té doby pomologa Jana Sámala a to první rok společně s Maxem Palmem, synem sládky klášterského (žil od posledního desetiletí minulého věku jako plukovník-auditor v. v. v Budapešti) a rok druhý a třetí také s mladším jeho bratrem Adolfem. V českém jazyku se nám přednášelo v druhé a třetí třídě náboženství, vedle toho v třetí třídě dějepis (dějiny české od J. Malého) a ovšem čeština, ve čtvrté třídě pouze čeština. S počátku

neměli jsme žádného učitele češtiny, přednášel nám ji tedy v prvním běhu druhé třídy profesor třídni, pater Cornelius, který to jinak nedovedl, nežli že nám s obtížemi něco nadiktoval (obyčejně nějakou nepatrnou básničku), čemu jsme se museli naučiti napaměť. Druhým pololetím druhé třídy nastoupil pro češtinu světský učitel Kristian Stefan a tu počala křížová cesta nesnadné mluvnice s opravdovostí a přísností. Po jeho přeložení r. 1850. stal se učitelem češtiny ve čtvrté třídě mladický Josef Erben, později ředitel pražské statistické kanceláře.

Jako v každém jiném sboru byli i zde učitelé z řádu piaristického nestejně jakosti. Vážný a ve všem správný byl pan ředitel P. Rudbert Lopata, učitel řečtiny ve čtvrté třídě. P. Cornelius zdál se býti bonvivantem, přístupným odměnám a nevelké hloubky vědecké. Poněkud podoben předchůdci profesoru humaniorum pateru Florenci, který každého dne v podvečer se batolil k hostinci »U věnce«, ve škole surovostí se vyznamenával nejen ve slovech nelibosti, ale i citelným trestáním žáků, jimž často i tabatěrkou bolestné rány do hlavy zasazoval. V takové paměti zůstal dlouho po odchodu svém.

Katecheta Pius Omasta, bývalý prefekt Tereziána, byl ušlechtilá, mírná povaha, snad jediný, který z tehdejšího sboru dokonale češtinu ovládal, vzdělaný muž a dobrý učitel.

Také P. Štika byl dobrým učitelem zvláště fysiky, kterou dovedl žákům učiniti zajímavou, a při tom vždy mírně a ušlechtilě si vedl.

P. Jan Čížek byl dýmant v hrubé skořápce, přítel studujících, přísný učitel matematiky, který nikomu citelně neublížil, ač bývalo jeho zvykem nehezky nadávati, slovo »smolíku«, z nadávek těch nejobyčejnější, bylo ještě nejméně závadné. Vypravovalo se o něm, že v dřívějších letech nejednou — já jsem toho nezažil — na kathedře obuv zul a jí po nepozorném žáku ve škole mrštil.

P. Jeřábek a P. Pelz stali se průběhem doby duševně chorými; Jeřábek odstoupil v školním roce, Pelz až po mém odchodu. Tento byl, ač německy přednášel, Čech a byl liberálně naladěný, tak že nám dával z Havlíčkových Národních novin ve škole předčítati články o O' Conellovi.

Vypsáním učitelů svých nijak nechci ztenčiti zásluhy řádu piaristického o vzdělání lidu v dobách temnoty; jesti obecně známo že v řádu tom byli jednotlivci vysoce vzdělaní a velezasloužilí.

Ze spolužáků na nižším gymnasiu mladoboleslavském jmenuji Aloisa Šmilauera, pozdějšího profesora a proslulého spisovatele Šmilovského, J. Bernata, od r. 1894 děkana a později probošta na Mělníce, F. Vlasáka, děkana v Postoloprtech.

1851
až
1855

V roce 1851 bylo se správě obce mladoboleslavské rozhodnuto, zdali se chce přičiníti o doplnění gymnasia šestitřídního na úplné osmitřídní podle nové soustavy, či zdali míní dopustiti, aby ústav se stal nadále pouhým nižším (čtyřtřídním) gymnasiem. Na úkor interesů města, okolí a všeobecných prospěchů vyučovacíh nastala alternativa druhá, a tak jsem byl nucen pokračovati ve studiích na ústavě jiném. Můj otec rozhodl se pro Jičín. K tomu byl přiveden stykem s jičínským profesorem Faehnrichem, který dlíval návštěvou u dědečka Svobody na Klášteře a někdy odtud k nám do Hradiště zavítal. V Jičíně ubytoval jsem se u skleňáře a majetníka domu, tehdejší také městského policejního revisora Neutra na náměstí, kdež jsem společně s jiným mladším studujícím, v posledním roce zase společně s M. Palmem měl v přízemí malý a chladný pokojík do dvora. Studium jičínské lišilo se od boleslavského, bylo jaksi volnější, světější, rozhlednější, ač všemocný v tehdejších poměrech katecheta L. Kotrbelec se snažil učitelstvo a žáky držeti v područí mocné hierarchie; jemu zvláště se přičítalo, že v roce 1855 uprostřed školního roku oblíbený profesor Gustav Lindner byl náhle přeložen do Celje.

Gymnasium řídil tehda s počátku provisorně, později definitivně Fr. Šír, jenž nás také v 8. třídě učil řečtině a často nemálo pobavil svými etymologickými hříčkami (ζωστρον = zástěra a p.) Chtěli-li jsme překládati z řečtiny do češtiny proti tehdejšímu režimu, bylo k tomu potřebí jen trochu naléhavé prosby a pan ředitel svolil. Jos. Uhlíř, Ant. Z. Maloch a G. Lindner byli učitelé novovců, vlastenectvím prodchnutí, kteří lnuli k žactvu, vyhledávali a povzbuzovali talenty. I ve mně vzbudili chuť ke studiu a šlechetnou tížďadost, závoditi o palmu prvenství. Byl jsem pro nedostatečné základy studentem jen prostředním, však při výkladech klasiků, v písemných pracech českých a německých pozorovali samostatné pojímání, a zejména Maloch povzbuzoval mou zálibu v dějinách a stavěl mne v popředí. Doháněl jsem jak bylo možno, co prvé bylo zanedbáno, přidal jsem psle a tak ze čtrnáctého v šesté třídě stal jsem se v prvním běhu sedmé třídy čtvrtým, v druhém běhu druhým a v prvním běhu osmé třídy prvním. Při tehdejší přísnosti maturitních zkoušek mimo mne jen spolužák Ludvík Mlejnek vykonal ji s vyznamenáním.

Gymnasium jičínské bylo české, vlastně utrakvistické, neboť v kvintě přednášelo se nám češtinou náboženství, dějiny, přírodopis a čeština, v sextě mimo češtinu a náboženství jen fysika, v septimě taktéž, ale jen několik měsíců. Jednoho dne vstoupil profesor Lindner do třídy po odbyté hodině fysiky a k našemu překvapení počal po německu: »Podle došlého vysokého rozkazu musí se ode dneška mimo náboženství a češtinu vše vyučovati jazykem německým, pročež pokračuji ve výkladech svých po německu.«

V sextě sestoupilo se nás několik stejně smýšlejících spolužáků v užší přátelský kroužek; zvláště vynikali Jan Mládek (po-

zději řídil zemské reálky v Telči), Petr Kopal (potom farář a později vikarista a arcibiskupský notář na Vyšehradě) známý spisovatel katolický a J. Bernat (probošt na Mělníku). Pomáhali jsme si ve studiích výklady a opravováním úloh, učili jsme se jazykům, zvláště polskému a ruskému, odbírali jsme společně noviny (Lumíra, Pražské noviny, Moravský národní list) a pokoušeli se o samostatné literární práce, zvláště ve formě novelistické. Do Lumíra zaslal jsem také některé dopisy rázu místního — první to nesmělé vystoupení na veřejnost — ač bez jména.

V Jičíně poznal jsem v roce tuším 1853 poprvé českou divadelní společnost; byla to společnost Zöllnerova vedením Tylovým. Až do té doby vídal jsem v Mn. Hradišti, v Ml. Boleslavi i v Jičíně jen německé divadelní společnosti, kterým se v těchto českých městech dosti dobře dařilo. V českém jazyku viděl jsem v Hradišti, pokud se pamatuji, v r. 1848 jen dvě ochotnická představení: na divadle v radnici frašku »Zapečetěný měšťanosta« a v divadle zámeckém u příležitosti svčení praporu národní gardy »Obležení Prahy od Švédů«; v Boleslavi pak někdy představení studenty pořádaná (Divotvorný klobouk, Paličovu dceru).

Jakmile se roznesla zpráva, že Tylova společnost zavítala do města a v sále hostince »u města Hamburku« buduje svůj stánek, spěchal jsem na místo doufaje, že snad uvidím Tyla. Vstoupiv do sálu, spatřil jsem lidi sestavující jeviště a před tímto v plášť zahalenou a pokyny udělující postavu, již jsem sobě z uctivého povzdálí v mysl vstípil; byl to skutečně Jos. K. Tyl.

Tylova společnost vzbudila nemalý ruch zejména mezi studentstvem, i byla to nejen zábava, ale i vlastenecká povinnost, která nás do divadla vedla. Sl. Rajska, Kramuele, Krumlovský byli našimi miláčky, poslední ovšem jen, když se úloze pořádně naučil, což nebývalo příliš často.

Ve své třídě (sextě) jsem spolužáky vybízel k návštěvě a docházel obyčejně v poledne k paní Tylové, která měla na starosti divadelní pokladnu, abych obstaral hromadně vstupenky po šesti krejcařích stříbra (konvenční měny) pro celou třídu. Měla mne bez pochyby za studenta potřebného a proto mně vždy přidala jednu vstupenku nádavkem, kterou dostal některý spolužák, jenž právě nebyl při penězích.

V říjnu 1855 nastoupil jsem studia právnická v Praze. Tehdá nebylo ještě železné dráhy; svezl jsem se tedy se známou rodinou v »bryčce« do hlavního města. U Poříčské brány si nás policejní stráž důkladně prohlédla, vyžádala si cestovní průkazy a odňala mi domovský list s vyzváním, abych si druhého dne přišel na policejní ředitelství o povolení k pobytu v Praze. Bytem jsem byl v I. roce u jakéhos J. Tichého, ovdovělého písaře při deskách, jenž měl najatý byt o 2 pokojích a kuchyni v rohovém

domě Opatovické a Černé ulice; v roce druhém jsem bydlel společně s Maxem Palmem na hoření Václavském náměstí, v třetím a čtvrtém roce s týmže u magistrátního úředníka Krečmera v Staré rýchtě.

V koleji setkal jsem se s některými jičínskými spolužáky, avšak kolegiálnost pravá nepěstovala se zde aspoň v prvních letech tou měrou, jak jsem očekával; snad že bývalí studenti králohradečtí těsněji k sobě lnuli, ostatní nevalně mezi sebou se stýkali.

Profesoři moji byli pro římské právo Chambon, pro církevní Schier, pro německé Schulte, pro rakouské soukromé právo Schneider (tit. vrchní báňský rada), pro trestní docent Geyer, pro soudní řád, obchodní a směnkové právo Tuna (tit. rada vrchního soudu), pro politické vědy Hasner, pro statistiku Chlupp.

Nemohl bych tvrditi, že by některý z profesorů těch byl dovedl přednáškami zvláště rozehřáti pro svůj předmět; snad Chambon jediný uměl jaksi přiblížiti se s katedry k posluchačům. U ostatních bylo to jen suché předčítání, jež sledovali pilní studenti spěšně si zapisující, co slyšeli, kdežto méně pilní sotva věnovali náležitou pozornost tomu, co bylo s katedry povídáno.

Střediskem studentů národně uvědomělých byl Akademický čtenářský spolek, jenž měl tehda místnosti své v Michalské ulici Starého města v t. zv. Železných dveřích v prvním poschodí do dvora; byly to dvě nevelké a dvě zcela malé, neúhledné, tmavé místnosti, z nichž malé sloužily za knihovnu. Nábytek byl primitivní, výzdoba skoro žádná, nepočítám-li k ní litografickou podobiznu Ant. Springera, v čamaře.*) Členů bylo tuším něco málo přes 400. Ti, kdož denně docházeli do spolku, tvořili v brzku jakousi užší jednotu, jež se bavila čtením časopisů a přátelským hovorem o rozličných denních událostech a o národnostních potřebách. Skrovné literární novinky a nedělní odpolední hry divadelní byly hlavními předměty výkladů a posudků. Hálek a Neruda byli z našich a počali právě své prvotiny uveřejňovati, vedle nich Heyduk, Barák, F. Goller a Chorvát Napoleon Dragotin Špun. K nim se družili Nittinger a Nápravník (oba později advokáti), a medik Novotný (vychovatel u J. Fügnera a učitel Renaty Tyršové).

Hned v první době svého pražského pobytu navštívil jsem universitní knihovnu jedině za tím účelem, abych uzřel všemi námi mladými velebeného Pavla J. Šafaříka, což se mně také po-

*) Dr. Ant. Springer (nar. 1825 v Praze, zemřel r. 1891). R. 1878 působil v Praze jako žurnalista a přednášel na universitě dějepis doby revoluční. Zemřel jako univ. prof. v Lipsku. Chotí jeho byla dcera Adolfa Pinkasa, který ač původem Čech a do r. 1860 vynikajícím politikem českým, později se stal protivníkem snah českých. Z počátku klonil se k českému národnímu hnutí, později stal se rozhodným odpůrcem českého národa. Nicméně byl proti přílišné centralisaci Rakouska a pro mír národnostní.

štěstilo. Viděl jsem ho po druhé a pohovořil s ním, když jsem mu jako jednatel s předsedou Akademického čtenářského spolku odevzdával o tři léta později diplom čestného členství našeho spolku. V prvním roce práv a zpravidla i v dalších třech letech odebíral jsem se z Prahy domů na vánoce, velkonoce a na velké prázdniny. Dovoz opatřoval dostavník dvouspřežní, který vyjížděl od Tří kaprů, později od Císaře rakouského ve 4 hod. ráno. Při

Karel Mattuš v II. ročníku práv.

Fotogr. reprodukce dle sešlého orig. daguerotypického z r. 1856.

jíždě do vysočanského vrchu museli cestující obyčejně sestoupiti s vozu, aby koně snadněji vůz vytáhli. V Brandýse byla zastávka a snídaně, v St. Benátkách byla zastávka a druhé napájení koní, v Ml. Boleslavi se »U věnce« obědvalo a po 2. hod. jsme šťastně dorazili do Mn. Hradiště. Koně se měnili na té cestě dvakrát a to v Brandýse a Ml. Boleslavi. Stejně to bylo na cestě zpáteční, jen že jsme na dostavník příjíždějící z Turnova nasedali o 10. hodině a příjížděli do Prahy o 7. hodině večer.

Po prvním roce zažil jsem příjemné prázdniny doma, trávil čas v milých společnostech, u známých v okolí hradištském

a učiniv s M. Palmem výlet do Saska. Otec nás dal svou příležitostí vyvézt do Jabloně, odtud jsme šli pěšky do Žitavy, pak železnou drahou do Drážďan, kdež jsme některé tamní vzácnosti prohlédli a pak opět drahou do Podmoklí odjeli. Dále šla cesta pěšky přes Děčín a Benešov do Č. Lípy a odtud dostavníkem do Mimoně. Zde zůstal Palm u bratra, tajemníka okresního úřadu, kdežto já jsem pěšky putoval velkými lesy do Doks k známému hospodářskému řediteli Hoppemu, kdež jsem měl smluveno dostaveníčko s J. Kalinou, absolvovaným právníkem (v letech osmdesátých vrchní finanční rada v Praze), synem hradištského přednosty okresního úřadu. Asi dva dny jsme zde trávili chodíce po lesích a projíždějice se po velkém rybníku, načež jsme se přes Bělou domů vrátili.

Druhý rok byl jsem zaměstnán přípravou k první státní zkoušce, kterou jsem také v červenci s dobrým úspěchem složil, a tím radostněji pak prázdnin užíval. Na rozhraní třetího a čtvrtého ročníku (1858) o velkých prázdninách měl jsem vzácné potěšení, viděti po několik neděl velikou kometu, jejíž chvost každou noc krásněl ohromnou prostoru nebeské báně. Ještě po návratu do Prahy v první polovici října obdivovali jsme se jí, a v širokých vrstvách lidu bylo rozličného hádání, co asi zvláštní zjev tento znamená. Za deset měsíců potom bylo snadno tvrditi, že kometa správně věstila válku. Nejroztržitějším ze všech byl ročník můj čtvrtý 1858/9. Byl jsem jednatelem Akademického čtenářského spolku, který úřad dosti mne zaměstnával, zvláště pak pořádání koncertu v jeho prospěch. Tíže pořádání ležela na mně. Jednal jsem s kapelníkem divadelním Nesvadbou, dopisoval jsem Aertovi do Stuttgartu, aby nám zapůjčil ouverturu k Astorze, chodil jsem do Karlína k slečně Ferlesové, sličné žačce Škroupové, abych jí přiměl, by nám zpívala, což bez svolení učitele nešlo. Docházel jsem ve věci té ke skladateli naší hymny »Kde domov můj«, který se velice vzpouzel, uváděje hněvivě, že právem zanevřel na Prahu a že pro nevděčnost raději by ji neviděl; konečně ale dal se omměkčiti a slíbil, že se slečnou Ferlesovou některé věci nastuduje; navštěvoval jsem herečku Nápravníkovou (Libickou) sestru přítele Nápravníka, která měla deklamovati atd.

Kromě toho byl jsem též rok ve výboru Národní Besedy. Na jaře vypukla válka s Itálií, takže i studentstvo novinám skoro více času věnovalo, nežli studiím a bavilo se po skončené válce na př. hojným opisováním Peškovy písně »o veliké porážce pod Gyulajem«, jež se stala velice populární a po níž v Praze policie a na venkově úřady politické nad míru pilně pátraly chtěje se autora dopídit. První neděli červencovou, dříve nežli jsme opustili alman matrem Carolino-Ferdinandeam, učinili jsme kolegové 4. ročníku práv ve větším počtu výlet do Kunratic, kdež jsme ztrávili den v hlučném veselí, rozjímajíce o budoucnosti a při tom učinivše slib, že pokud na živu a zdraví budeme, chceme se

podle možnosti každého roku v tutéž neděli na tomtéž místě v přátelství shledati. A roční schůze ty asi po 30 roků následujících věrně se zachovávaly; potom se děly občasně v Praze.

V době mého právnického čtyřletí vypadala ovšem Praha poněkud jinak než o půl století později. Obehnána byla hradbami a širokými příkopy, opatřena branami Poříčskou, Novou, Koňskou, Žitnou, Vyšehradskou, Ujezdskou, Strahovskou, Bruskou. O nynějších městech Žižkovu a Vinohradech nebylo potuchy, kromě několika v celku nepatrných budov. O Vršovicích a Holešovicích se nemluvilo. Na hradbách (baštách) byla obyčejná procházka Pražanů; v jedné tamní kavárně a restauraci pořádali jsme v zimě taneční zábavy. Královská obora (Stromovka) zdaleka se nevyrovnala pozdější své podobě, jsouc z větší části žitništěm a málo navštěvována, kdežto se v hustých řadách zvláště nedělního času bralo obecnstvo Koňskou branou do Pštrosky, Kanálky a do Rajske zahrady. Kde nyní je Národní divadlo a palác hraběte Lažanského blíže bývalého železného mostu, byly prohlubně, v nichž na jedné straně stál nízký chatrný dům Solnice, již tenkrát majetek společnosti pro vystavění Národního divadla, a na straně druhé Ellenbergrova vápenice. Zajímavá arci byla V. část městská, židovské město, tehdy ještě opravdové ghetto, poněvadž jen tam směli bydliti pražští židé, majíce zřetelné dráty na začátku osady své taženými vytknuty hranice svého bydliště. Vyjma třídu Josefskou, hlavní tepnu této části, byly to velice úzké a křiklavé uličky, skládající se z prastarých domů, z velké části domů dílčích, náležejících někdy padesáti i více majetníkům. Veselé studentstvo si tam leccos dovolovalo, tak v určitou roční dobu, jež nazývána židovským masopustem, zdvihli se ze svých hospůdek a navštívili židovské město. Kde znamenáno lepší osvětlení a při tom zvuky harmoniky, piana neb jiné hudby, tam vniklo se otevřenými za tou okolností domovními dveřmi, pak úzkými a příkrými schody obyčejně do prvního neb druhého patra a dále do bytu, z něhož zaznívala hudba. Židovská společnost se bavila tancem a příchozí studentstvo klidně se chovajíc a nerušíc nijak zábavy mohlo přihlížeti a třeba i některou slícnou tanečnici provésti. Po nedlouhé chvíli se studenti vzdálili a zvědavě navštívili dům druhý i třetí. Byli to nezvaní hosté, ale neslyšel jsem, že by kde došlo k nemilým výjevům.

O třicet let později jsem často ještě zašel do židovského města omšeného starobou; bylo se změnilo potud, že zámožnější židé dávno se byli přestěhovali do jiných částí hlavního města, přenechavše bývalé ghetto židovské a křesťanské chudině. Ale pořáde ještě byla pátá čtvrť velezajímavá, zvláště k večeru, kdy se dělný lid vracel z práce a tísnil v ulicích, kde na prahu domu pracovali neb prodávali jedni, druží vedle besedovali a množství jiných i četná mládež chodili, běhali a tlačili se zvláště v hlavní ulici. Případalo mně, jako bych ve chvíli byl se ocitl někde daleko na jihu.

Za právnických studií v prázdninách, jako již dříve za studií mých gymnasijských navštěvoval nás v Mn. Hradišti můj bratranec Edvard E., syn otcovy sestry, provdané za bochovského učitele. Byl kovaný Němec, česky neumějící, člověk naskrze dobrý, nadaný, hudebně vzdělaný, asi o tři roky starší než já, studující práv. Mezi ním a mnou docházelo často u přítomnosti mého otce k slovním půtkám národnostním, kterými hleděl dokazovati mně naši národní ubohost. »Cím se chceš státi, až dostuduješ?« tázal se mne a když jsem mu odvětil, že snad advokátem, byl tu hned s posměškem »no ovšem že advokátem českým. To se, můj zlatý, připrav na nedostatek a snad i na bídu. Pozoruj jen, jak věci skutečně se mají; kolik na př. je těch českých advokátů v Praze? (Asi v letech 1853—1857). »Vydatnou práci advokátskou poskytují toliko velkostatkáři, velkopřemyslníci a velkoobchodníci — kde pak máš v těchto stavech Čechy? Není jich! A tak ti zbudou leda čeští sedláci a ti mnoho advokátů neužijí«. A jindy, když došla řeč na divadlo a na ta skromná česká nedělní představení odpolední, já pak ukazoval k nedaleké snad budoucnosti, kdy budeme moci ze sbírek, jež tehdá ovšem jen u c. k. berních úřadů odváděny býti směly, postavit si své samostatné divadlo, s ironií, do jisté míry snad oprávněnou, vyslovil pochybnost, že by se v Praze dalo udržeti stále české divadlo. »Vždyť nemáte dosud literatury, vždyť nemáte umělců, ba nemáte ani obecenstva, jak dokázalo divadlo v Růžové ulici; uvaž, že v orchestru stavovského divadla hrají profesori konservatoře a ti vám nepůjdou hrát do vašeho českého divadla«.

Nesoudil zcela nesprávně, maje na mysli skutečnost doby, v níž se rozpravy děly; ovšem že nedovedl domyslíti si, jaký rozmach nastatí může v národě, až se mu jen poněkud pouta absolutismu německého uvolní. — Ubohý dobrý a nadaný bratranec! Práva absolvoval, však posledním zkouškám nechtěl neb nemohl se z příčin mně neznámých podrobiti, uvízl v advokátní kanceláři jako sollicitátor a zemřel v nejlepším věku mužském.

1860 Po odbytém čtyřletí chystal jsem se doma dosti pilně k ri-
až gorosům a vykonal prvé v lednu 1860, druhé před prázdninami
1861 téhož roku, třetí v lednu 1861, čtvrté v červenci a dne 29. července
1861 měl jsem u přítomnosti rodičů a mladších bratří ve velkém sále Karolina za zvuků trub a kotlů slavnou doktorskou promoci. Dříve však musil jsem podstoupiti podle platného zvyku v témže sále veřejnou disputaci. These k disputaci sestavil sobě kandidát užívaje nezřídka thesů mnohých předchůdců, předložil je sboru profesorů k schválení a pak je rozdal s pozváním k disputaci a promoci. Jeden exemplář thesů vyvěšen byl na černém prkně, aby, kdo by chtěl, učené hádky účastniti se mohl. Byla to ovšem pouhá formalita, přešla na naše doby ze středověkých zřízení universitních. K hádce nehlásil se nikdo a disputant měl nemalou obtíž, aby uprosil čtyři mladší doktory — tolik thesů se podle

zvyklosti při disputaci přetřásalo, — aby se podvolili hádce. Při tom bylo smluveno, kterou thesi učiní předmětem diskursu a opponent hlavní námitky své sdělil disputantovi, aby se tento jakž takž na ně připravil. Hlavní část disputace byla ovšem odpověď disputanta na námitky opponentovy, na to replikoval opponent a jakmile disputant počal svou duplikou, dal profesor, kterému svěřeno bylo řízení disputace, znamení, na které bubny a trouby učinily hádce o tuto thesi hlučný a slavnostní konec. Tak se probraly všechny čtyři these, načež profesori přítomní a po nich přátelé disputantu k úspěšnému výstupu veřejnému gratulovali. Národní ruch nastalý r. 1860 způsobil, že čeští disputanti namnoze jednu thesi projednávali v jazyku českém, čemuž se strany profesorů neodporováno, a že mimo obvyklý frak objevovala se jako slavnostní úbor také čamara.

Sestavil jsem si tedy své these v jazyku českém i německém a k mnohým vzatým ze starších knížek podle nechvalného zvyku, přičinil jsem některé zcela svoje, na př. tu: »Ústava ze dne 26. února 1861 v mnohých částech podstatně se odchyluje od neodvolatelného císařského diplomu ze dne 20. října 1860. Chodil jsem pak prosit pány doktory, aby se mnou laskavě podstoupili učenou hádku o thesích; i obětovali se k tomu dr. Jakub Škarda, dr. Antonín Mezník, dr. J. Svátek a dr. Julius Grégr, tento však výhradně k zdánlivému potírání mé politické věty dříve uvedené. Se všemi pak bylo smluveno, že se bude disputovati výhradně jazykem českým. Censura profesorská zasáhla v ujednání naše tím, že ona politická věta byla zcela škrtnuta a tudíž také dr. J. Grégr odepřel hádati se o něčem jiném i byl jsem nucen dožádati dr. P. Wellnera, aby vzal na se nějakou thesi národohospodářskou. Mimo to profesor Schneider škrtl mi český text vět z rakouského práva občanského udávaje, že správnost textu zkoumatí mu nelze, to prý bude lze připustiti, až nastoupí »český« profesor pro tento předmět.

Odbyli jsme šťastně první thesi jazykem českým i čekáno na lavicích profesorských na pokračování v jazyku německém; však nastojte! i druhá these projednávana k nelibosti pánů profesorů po česku, nelibost ta stupňovala se k nevíli, když i třetí these probírána česky, a stala se škaredým nevražením, když také čtvrtý opponent počal mluvit česky. Nebylo ovšem jinak možno, nežli že podle staroslavného zvyku zakončena disputace o každé větě hlučnými fanfárami; ale když vše dokonáno, žádný z profesorů nepodal mi ruky, odešli bez gratulace a já se musel spokojiti tím srdečnějším gratulováním četných přátel aktu tomu přítomných. Když jsem téhož dne potkal na ulici děkana profesora Chluppa, oslovil mne česky, uznal, že jsem velmi dobře provedl svou disputaci, avšak vytkl, že jsem měl při tom zachovati rovnoprávnost, a když jsem jemu poděkoval za uznání, ale zároveň podotkl, že rovnoprávnosti v té věci rozumím tak, že jako Němci

je dovoleno, aby disputoval výhradně německy, Čechu má býti volnost dána, aby disputoval výhradně česky a to tím spíše, že Čech — podle tehdejšího zařízení — všechny zkoušky prvé v němčině vykonal, nechtěl naprosto takovému výkladu rovného práva rozuměti. Následek mé disputace byl pak, že dekanátem delegován ke každé následující disputaci jeden profesor jako opponent, aby němčina nadále nebyla zkracována.

Čas volný v době od absolvování práv až do promoce trávil jsem vedle příprav ku přísným zkouškám četbou, menšími literárními pracemi, živěním spolkového života, v společnosti mladých i starších a do jisté míry i politickou činností.

Hned po absolvování, tedy ještě r. 1859 napsal jsem článek »O národním sebevědomí«, jenž uveřejněn v Bělákově »Poslu z Prahy«, byl časový a jak z posudků jsem poznal, dosti se líbil, zejména olomúckou »Hvězdou« v celosti byl otištěn a vše ke čtení doporučen. První tento úspěch literární nemálo mi být radostí a podnětem. Vedle toho napsal jsem další články obsahu národohospodářského a statistického pro »Posla« a »Boleslavana« a hojně dopisů rázu místního. V Mn. Hradišti založil jsem pěvecký spolek, přičinil se o zřízení odboru krajské hospodářské jednoty, pořádal koncerty, k nimž jsem psal sám proslovy, oživil ochotnictvo a vedl jeho režii, ovšem že vše s častými překážkami, jakož byla ta, že shromážděnému obecnstvu přede hrou se muselo z rozkazu c. k. okresního přednosty oznámiti, že čistý výnos z představení nebude odveden fondu Zděnký Havlíčkovy, jak vytištěno na divadelních návěštích, nýbrž fondu místních chudých; hrozil mi pan okresní přednosta, že nedovolí své dcerušce vystoupiti v »Husičce z Podháje«, v níž měla hlavní úlohu, nestane-li se tak.

Když po desítileté přestávce rozepsány volby do obecních zastupitelstev, byl jsem novým žvlům radou u sestavení kandidátní listiny a novému starostovi, zvěrolékaři F. Knížkovi, jenž nikoho spolehlivého k ruce neměl, vypracoval jsem důležitější písemnosti.

Zvláště však jsem byl potěšen vyzváním pražského ústředního komitétu, v jehož čele stáli Palacký, Rieger, Brauner, Julius Grégr a Alois Krása ze dne 2. března 1861, abych spolupůsobil v přípravách k první volbě poslance do sněmu a postaral se o zřízení místního volebního komitétu. Chutě jsem se pustil do práce, komitét za předsedání starosty byl ihned sestaven, já vzal na sebe úřad tajemníka a vedl celou korespondenci s ústředním komitétem i s důvěrníky v Turnově a Bělé. Celá práce byla arci dosti snadná, agitace nebylo žádné, největší obtíží bylo nalézti kandidáta a jakmile se k tomu nabídl turnovský advokát dr. Antonín Šlechta, byla celá věc vyřízena bez schůzí voličů a bez kandidátních řečí.

Nejmilejším společníkem byl mi tehdy Ph. C. Karel Matoušek, syn klášterského učitele, kandidát profesury a později učitel na gymnasiích v Ml. Boleslavi, v Litomyšli a J. Hradci, kde bohužel příliš záhy zemřel. Přečasto jsem docházel k němu na Klášter a zvláště v letní době, kdy u jeho rodičů bývaly na návštěvě známé slečny z Prahy, jsme v společnosti a na výletech zažili mnohých krásných chvil. Probírající se literatura naše, nové časopisectvo i rodící se náš krajinský list »Boleslavan«, klíčící ruch politický a z toho všeho závěrky na budoucnost národa byly předměty našich hovorů.*) Šíření dobrých nových děl tak vážným se mi zdálo v tehdejší době, že jsem v Mn. Hradišti a v okolí Naučnému slovníku Riegrovu, jenž tehdá vycházeti počal, získal přes 20 odběratelů.

*) Podobizna dra. Karla Matouška položena je do díla: „Čtyřicet let okresního zastupitelstva mladoboleslavského“ — v Ml. Boleslavi 1905 — omylem jako podobizna starosty okresního zastupitelstva V. Bašíka.

II. V PRÁVNÍ PRAKSI A PŘI DÍLE NÁRODNÍM.

Po odbytém třetím rigorosu v únoru 1861 nastoupil jsem notářskou praksi u svého strýce Viléma Svobody v Mn. Hradišti a přestoupil už jako doktor práv dnem 1. září téhož roku v soudní praksi u okresního soudu v Mn. Hradišti. V soudní praksi hradištské překvapil mne pilný dopis přítele Roberta Nápravníka, jenž mne na rychlo citoval do Prahy k jednání o převzetí redakce nového politického listu. Spěchal jsem poštovním rychlíkem k dostaveníčku, ve kterém mi přítel (učitel češtiny c. k. krajského hraběte Ed. Taaffa) sdělil, že se jedná o list vlastenecký, řízený ve smyslu Palackého a Riegra, avšak potírající radikalism Národních listů. Mně záleželo nejvíce na tom, kdo asi za novým listem státi má a když mi Nápravník sdělil, že za ním budou také kruhy úřední, zakončil jsem ihned další rozmluvu a vrátil se bez meškání domů. Brzo na to počal vycházeti »Čas«, za jehož hlavního inspiratora považován Dr. M. Pinkas. V prvních dnech měsíce ledna 1862 dal jsem se přeložiti k zemskému soudu do Prahy, kdež jsem se v únoru stal auskultantem s adjutem 315 zl. a zaměstnán byl nějaký čas u trestního, pak u civilního a za krátko opět u trestního soudu, až jsem měsícem listopadem přeložen byl ke krajskému soudu v Táboře.

Sotva jsem se v Praze ohřál, dostal jsem pozvání, abych se v určitý den a hodinu dostavil do tělocvičny české reálky v Panské ulici k úradě o založení tělocvičné jednoty. Sešel se nás malý houfec a po krátkém jednání, jež řídil kníže Dr. Rudolf Taxis, byly stanovy schváleny a také jméno nového spolku »Sokol,« po zamítnutí některých náhledů odchylných, přijato. Jednalo se také, komu by budoucí jmění spolku připadnouti mělo, kdyby se spolek rozešel. V touž dobu zřizoval se spolek »Svatobor« a málo dnů před onou schůzí v tělocvičně sdělil Dr. Rieger v Měšťanské Besedě, že dle soukromých jej došlých zpráv vláda zřízení »Svatobora« toho a toho dne, tím a tím číslem schválila, což v tehdejší době považováno ještě za zvláštní úspěch. I zdálo se mi býti příhodné, aby vlastenecký spolek po případě byl dědicem jiného vlasteneckého spolku, pročez jsem

navrhl, aby »Svatobor« stal se majitelem jmění »Sokola«, kdyby tento za své vzal. Proti tomu kníže Taxis namítal, že zřízení Svatobora není dosud schváleno a když jsem uvedl, co Rieger o věci sdělil v besedě, Taxis to za nepostačitelné prohlásil, ježto není úřední zpráva. Stalo se tedy usnesení jiné. Snad již tehda protivy mezi pozdějšími Mladými a Starými mísily se ve věcné diskuse, jakož zřejmě se ukázalo při jednání o zřízení proza-

Dr. Karel Mattuš 1862.

tímného divadla, jehož protivníky vedl kníže Rudolf Taxis horuje pro neodkladné zřízení velkého důstojného divadla. Jednalo se tenkrát o to, aby sbor pro zřízení národního divadla postoupil výboru zemskému malý kus pozemku pro stavbu divadla za koupeného (Solnici) k účelům divadla prozatímného. Ve valné hromadě sboru zasedající tehdy v musejní budově na Příkopě veden o toto postoupení prudký boj a Rieger (tehdaž intendant českého divadla) pádne dovozoval, že jsme ještě nedospěli na velké divadlo a že zapotřebí je delší k němu přípravy; mimo jiné pravil: »Když jsem byl malým, stačiti mně musel malý kabátek a teprve když jsem dorostl, mohl jsem upotřebiti kabátu

velkého«. Však mu počátky prozatímného divadla daly za pravdu skvělým, pro horovatele za divadlo velké snad neutěšeným způsobem.

Cvičení jednoty dělo se zatím v tělocvičně české reálky vedením tamního učitele Malypetra; v brzku však najat sál a vedlejší místnosti »Apolla« v Ječné ulici, kdež s pílí a chutí jsme se věnovali gymnastice. Při konstituování spolku zvolen Fügner jeho starostou a v řadách Sokolstva brzo známosti nové byly učiněny; k nim náleželi Tyrš, Edvard Grégr a jiní. Mně připadl později úřad přehližitele účtů, k jehož výkonu jsem nedošel, byv tou dobou přeložen do Tábora. V sále Apolla světil se prapor spolkový za přítomnosti spisovatelky Karoliny Světlé, která jako matka praporu měla k členstvu vzletnou řeč; v témž sále učil nás kollega Ludevít Procházka písni sokolské jím složené, která veřejně ponejprvé zpívána celým spolkem při velkém výletu na Říp, koncem dubna t. r., jenž se stal nemalou ovací pro přítomného knížete R. Taxisa.

Týž rok seznámil jsem se osobně s paní Karolinou Světlou byv k ní uveden, tuším, přítelem R. Nápravníkem. S jejím manželem profesorem Mužákem a s ní zažil jsem v přátelských hovorech mnohých pěkných hodin a když jsem v létě pro churavost užil šestinedělní dovolené u svých rodičů v Mn. Hradišti a manželé Mužákové po každoročním obyčeji trávili prázdniny ve Světlé pod Ještědem, vypravil jsem se z domova přes Č. Dub k jich návštěvě a ztrávil jsem dva krásné dny u nich na úpatí Ještěda. V době této dovolené býval jsem opět často na Klášteře u přítele Dra. K. Matouška, tam poznal jsem také Lidunku Schmidtovou dleci u svého strýce waldsteinského ředitele staveb Wendera, dívku slíčnou a vzdělanou, dceru c. k. setníka zcela slepou a matky Italky. Že jsem se rád s ní bavíval, nebylo vhod dívkám hradištským a jedna úřednická dcerka mně to vyčtla, že dávám přednost děvčeti, které ani neumí německy. To v očích těchto bylo velikou vadou. Když jsem vysvětlil, že se Lidunka Schmidtova narodila v Itálii z matky Italky, že tam byla vychována a že mimo mateřské italštiny výborně vládne frančtinou, od otce pak že snadně přiučila se češtině, tu ovšem předsudek proti ní poněkud byl poopraven, nicméně nedostatek němčiny zůstal aspoň levis nota macula. — Při hře na zástavy zpečovala se Lidunka vybaviti svůj náramek, který zůstal v mém dočasném držení a byl mně tak vítanou příležitostí, abych ji po návratu do Prahy mohl navštívit a zástavu vrátiti.

Téhož roku stala se přeměna v povaze a řízení Jednoty ku povznesení průmyslu v Čechách. Jednota ta, jež před rokem 1848 měla jistou politickou důležitost a v níž tehda děly se téměř první zdárné pokusy, aby českému jazyku získána byla větší platnost ve školství, po roce 1848 byla a zůstala v rukou strany německé a živel český nacházel se v ní v nedůstojném podruží. Snad

ne zcela bez viny vlastní, jakož nestranný soudce nebude asi moci národ český sprostiti úplně viny, že po velkém rozmachu roku právě uvedeného nápadná lethargie opanovala všecken veřejný život i tam, kde by absolutismus a zpátečnictví nebyly mohly zavést vládu němčiny proti oprávněnému odporu českého lidu. Školy ovšem vláda měla v moci své, avšak řízení městských obcí mohlo a mělo se dít jazykem vlastním. Tomu nebylo tak; ve větších městech vládla namnoze v obecním řízení, ve správě spořitelen výhradně neb aspoň z velké části němčina, ve veřejném životě hlavního města převládala a rovněž tak v čelných spolcích a zejména v Průmyslové jednotě.

Byli to nejvíce mladší lidé, již v příčině té zavedli rozsáhlou agitaci a zvláště získáním nových členů české národnosti bez ohledu na to, zda-li mají se živnostmi co činiti čili nic, hleděli živlu českému zjednatí většinu. S jinými přistoupil jsem i já k průmyslové jednotě a schůze nejbližší příští, jež měla nové funkcionáře voliti, byla nejen neobvykle četná, ale měla i zevní tvářnost namnoze rozdílnou od schůzí předešlých. Debaty byly čilé, pohnutí jevílo se na všech stranách, volby provedeny za nemalého rozčilení, skrutinium trvalo dlouho a konec byl vítězství německé strany pro generální říditelství, pomocí dělníků do schůze poručených. (Asi za šest měsíců na to věc se změnila tím, že v jednotlivých odborech prošla veskrze listina česká.) Ve zprávách veřejných listů o této vzrušující schůzi byl jsem jmenován jako skrutátor a tím i u zemského soudu dověděl se o mém účastenství a když jsem ráno vstoupil do kanceláře, ihned otázal se mne můj představený, rada zemského soudu M., zdali jsem to skutečně já byl ve schůzi Průmyslové jednoty a když jsem přisvědčil, vyslovil svou nelibost nad řečmi a jednáním v ní a výčitkou tázal se mne, co já jako právník a auskultant mám asi činiti s průmyslem a řemeslníky.

U zemského trestního soudu poznal jsem osobně K. Sabinu, kterého jsem jako svědka vyslychal a při tom seznal jeho trapné postavení hmotné, jež, ne-li omlouvá, aspoň vysvětluje, co mu za léta na to bylo vytýkáno. Asi rok na to setkal jsem se s ním v Ml. Boleslavi, kam knihtiskařem a přítelem mým Jos. Zviklem byl pozván. Cinil na mne dojem muže šlechtěného a nadšeně vlasteneckého.

Častěji docházel jsem jako host do Měšťanské besedy nacházející se tenkrát na Příkopě (U černé růže), kde jsem poznal tehdejší přední muže našeho národa. V místnosti menší před velkým sálem přisedal jsem obyčejně ku stolu, u něhož scházely se osobnosti mně bližší a k nim často přidružil se Bedřich Smetana od předešlého roku v Praze usedlý. Pamatuji se, jak se jednou přetřásaly náhledy o zpěvoherních skladbách a já do rozmluvy zasáhl poznámkou, že zdar zpěvohry přece jen také namnoze závisí na jakosti libretta, načež Smetana břitce mi odpověděl:

»Ach což, chtěli-li byste, mohli bychom vám i váš občanský zákoník uvést v hudbu.« Zajisté poznámkou tou nechtěl říci více, než že dobrá hudba podrží svou cenu i při slabším textu, což v průběhu své skladatelské činnosti také dokázal.

Po odchodu z Prahy neměl jsem po mnoho let příležitost setkat se zase se Smetanou, až když po úplné ztrátě sluchu našel milý útulek u zetě a dcery v Jabkenicích. Mladoboleslavští ochotníci nastudovali »Prodanou nevěstu« a pozvali ku provedení v městském divadle skladatele, který pozvání tomu vyhověl. Měl loži poblíže jeviště, v které jsem jej v meziaktí navštívil. Přátelsky mne pozdravil, vypravoval, že sice žádný tón nedochází k jeho vědomí, nicméně, že dle taktovky a děje sleduje celou zpěvohru jakoby vše slyšel. Rozprávěl jsem s ním déle; on okem upřeně na ústa má obráceným z pohybu pysků soudil, co povídám, a správně odpovídal. Bylo to poslední setkání s geniálním mistrem.

V první polovici listopadu 1862 došel mne neočekávaně dekret, jímž jsem byl zproštěn dnem 14. téhož měsíce služby u zemského soudu a přikázán k výpomoci krajskému soudu v Táboře. V též čas ohlížel jsem se sice již po nějakém místě v advokátní kanceláři a nejráději byl bych zůstal v Praze; ježto však žádné místo se mi nehodilo, odhodlal jsem se na krátkou dobu přijetí ono nové posláním, abych seznal zajímavé historické město, husitský Tábor. Vyjel jsem tedy jednoho dne v dostavníku od Zlaté husy na Václavském náměstí, u Milčina přebrodili jsme s obtížemi sníl tam vysoce navátý a po cestě zdánlivě nekonečně dostal jsem se do nového místa svého povolání. Bytu jsem nehledal, maje právě na mysli jen krátký pobyt. Zůstal jsem v hostinci na předměstí. Tábor byl tehda město jaksi zamklé; neměl železničního spojení, žádného průmyslu, ani vojenské posádky a hlavní slovo mělo tenkrát právě zřízené reálné gymnasium. Vlastně bylo by mělo slovo, kdyby nebylo právě tehda každé hlasitější slovo, každé čilejší hnutí střeženo a pronásledováno politickým systémem Schmerlingovým. Zvláště tím postižen byl krajský soud, jehož členem jsem se stal. Měšťanská beseda byla ve vládní klatbě, prohlášena jsouc jako spolek neloyální a velké vyšetřování zavedeno s c. k. úředníky, kteří byli jejími členy. President soudu Vladyka, muž na pohled nevlídný, velice pobožný a jak pravili někteří, v ústraní dobročinný, přijal mne ihned napomenutím, že žijeme v časech pohnutých, ve kterých zvláště státnímu úředníku přísně hleděti k tomu, aby ani v podezření nějaké neupadl a proto že radno, aby se každý podle možnosti obmezil na sebe a spolků se střežil. Radové, kteří mne uvítali jako prvního auskultanta tábořského, — přede mnou žádný takový aspirant státní služby tam nebyl — o němž se prý domnívali, že povolání toho ani nepřijme, stěžovali si velice na politický tlak a na krutou přísnost presidentovu. Já pak nemeškal hned prvního dne navštívit Měšťanskou besedu, kde jsem se zvláště

s profesory reálného gymnasia a jinými vzdělanci sešel. Mimo to úředníci krajského soudu — ovšem že bez pana presidenta — občas v některé k tomu zvláště zvolené místnosti se scházeli, kdež veselosti a volnému slovu dán nestřežený a britký průchod.

Již před odjezdem z Prahy jednal se mnou advokát dr. Wurzel v Ml. Boleslavi, abych vstoupil jako koncipient do jeho kanceláře; jednání to vedlo hned po mém příchodu do Tábora k dohodnutí, zvláště pro blízkost Ml. Boleslavi od mého rodiště i rodičů a že mně poměry boleslavské z mých studijních dob poněkud známy byly. Nedal jsem se tedy másti presidentem Vladykou, jenž mne přemlouval, abych neopouštěl dráhu státní služby a nezaměňoval jistě za nejisté. Rozloučil jsem se o druhém svátku vánočním s Táborem a odejel přes Prahu, zastaviv se u Mužáků, nejprve do Mnich. Hradiště k rodičům a odtud dne 2. ledna 1863 do Mladé Boleslavi, abych nastoupil advokátní praxi. Setkal jsem se tu se známými a milými osobnostmi: s rodinou Šámalovou, u níž jsem jako student nižšího gymnasia bydlil a již jsem jako právník každého roku na cestě z Prahy na prázdniny navštěvoval, s Ph. drem K. Matouškem, jenž na zdejšímu gymnasiu suploval, s knihtiskařem Zviklem a brzo ovšem kruh známých značně se rozšířil. Již v březnu téhož roku zvolen jsem byl za jednatele Měšťanské besedy a zůstal jsem ve výboru jejím (byv později zvolen starostou) skoro bez přetržení až do svého přesídlení do Prahy. Zároveň pracoval jsem o zřízení záložny a o redigování jejích stanov, založil s jinými tělocvičnou jednotu Sokola, stal jsem se prvním jeho starostou a účastnil se činně jednání krajské hospodářské jednoty a jejího mladoboleslavského odboru.

V Mladé Boleslavi od r. 1860 zavládl čilý politický ruch, jenž živěn byl nespokojeností pokročilejšího občanstva se zastupitelstvem obecním a se starostou města (doplňovanými a dosazovanými za doby absolutismu podle přání státních úřadů), neobratností náčelníků okresního úřadu (Pelikána, Jelena) a dílem také výstředními choutkami a výstupy nerozvázných lidí. Objevovaly se v té době zhusta na náročích za doby noční nalepené plakáty, mající za účel pohanění neoblíbených politických úředníků a prováděno z té příčiny časté vyšetřování, jež však nemělo výsledku. Názory a požadavky nové doby nedošly porozumění u politického úřadu, jenž zacházel s jednotlivci i s obcemi jako za časů patrimonálních, což tím snadněji pochopiti lze, že tenkrát namnoze úředníci dříve patrimonální byli ve službě státní. Výmluvný příklad, jak s obcí nakládáno, podává jednání okresního úřadu s obcí mladoboleslavskou v příčině místností gymnasijských. Ředitelství ústavu naléhalo právem na důstojnější a účelu přiměřenější místnosti pro gymnasium a když žádosti jeho nebylo vyhověno se strany obce, obrátilo se se stížností na politický úřad, který přísně nakazoval, aby obec učinila, čeho je třeba. Tehdejší správa obecní však úzkostlivě se vyhýbala všem nákladům, byť i sebe nutnější neb

1863

užitečnější byly a ve svém odporu, hledíc k hmotné stránce, dokazovala, že na ten čas takový náklad, jakého by bylo zapotřebí, naprosto učiniti nemůže. Na německý rozklad obce došlo také německé vyřízení, v němž doslova obsažena je věta dobu tu charakterisující, že když vyšší úřad nařizuje, podřízený úřad i nemožnou věc musí učiniti možnou! Když pak roku 1861 se strany národního pokroku učiněn byl návrh, aby se udělilo čestné měšťanství Palackému, Riegrovi a městskému poslanci Rezáčovi, úředničtí členové zastupitelstva prohlásili, že se k návrhu tomu přistoupí jen s tou podmínkou, bude-li čestné měšťanství zároveň uděleno ministru Schmerlingovi, ministru baronu Mecsérymu, místopředsedovi hraběti Forgáčovi a presidentu vrchního soudu baronu Hennetovi. »A co pak pro český národ vykonal ministr Schmerling?« ozval se mlynář Martin Vaněk ve schůzi zastupitelstva, načež zakřikl jej president krajského soudu Kreisl, aby si dal pozor, že pro takový výrok mohl by míti nepřijemnosti. I hlasováno o všech sedmi najednou a ministři a státní hodnostáři svezli se tak s předními muži národa, arci že proti vůli a přesvědčení většiny.

Až do roku 1848 měla nejen větší venkovská města, jako Mladá Boleslav, nýbrž do jisté míry i mnohem menší, jako mé rodiště Mn. Hradiště, zevní nátěr německý. I v Hradišti byly četné nápisy německé: »Apotheke zum goldenen Löwen«, »Gemischtwarenhandlung des Fr. Dlouhý«, »Gasthof zum schwarzen Adler« a j., ač majitelé živností těch byli Češi. Hostinec »U modrého hrozu« náležející národovci Tomáši Hindlovi, měl nápis v obou jazycích. Živnostníci boleslavští, kteří prošli školou německou, něco českého napsati nedovedli a proto své účty (Auszüge) zákazníkům psali po německu; nápisy byly vesměs německé, až na jediný: »Karel May, klempíř«. Rok 1848 učinil malou, v mnohém ohledu jen chvilkovou změnu, ježto v době nastalé reakce, němčina hleděla získati ztracenou půdu a sice ne bez úspěchu. Až do roku 1860 jednalo obecní zastupitelstvo nejvíce jazykem německým, česky mluvili ti nemnozí, kdož dobře po německu rozprávěti nedovedli; protokoly o schůzích zastupitelstva a městské rady sepisovány po německu; dopisování obce s úřady dělo se jazykem německým; tak zv. lepší společnost hovořila jen německy. Ctenářská (později Měšťanská) beseda r. 1848 založená byla střediskem třídy téměř jen řemeslnické a celkem slabá, kdežto kasino, ovšem že německé, mělo četné členstvo z kruhů úřednických, důstojnických, bohatších židů, několik skutečných boleslavských Němců odjinud sem přistěhovalých a nemnohých měšťanů, jimž se dostalo té cti, že byli přijati. »Männergesangverein« až do roku 1860 dával »Liedertafly« s německým programem, jenž mezi 8—10 čísly míval také dvě až čtyry české skladby. Podceňovali nesluší silnou oporu německví v českých městech, kterou poskytovali židé omezení sice před r. 1848 na židovské ulice (na př. v Mn. Hradišti) neb na židovská města (v Ml. Boleslavi), uvnitř kterých však měli modlitebny s němčinou vedle hebrejštiny a školy své o vyučo-

vacím jazyku německém, v domácnosti ovšem obcovací jazyk německý. Jaký div, že v takovém ovzduší povstala potřeba německého místního orgánu, jenž měl název »Iserbote« a vycházeti počal novým rokem 1860, právě když oživené vědomí národní zapouštělo hlubší kořeny, které německému listu, byť nikoliv útočnému, ubraly půdy tolik, že ještě před ukončením roku vycházeti přestal.

V říjnu téhož roku počal vycházeti třikrát v měsíci »Boleslavan«; protokoly obecního zastupitelstva a rady městské počaly se psáti po česku a čeština razila si vůbec ač nikoliv bez odporu a překážek krok za krokem cestu.

Málo dnů před tím, než jsem přišel do Ml. Boleslavi, zvolen po resignaci starosty J. Germáře, pens. hospodářského ředitele waldsteinského, starostou řezník J. Smutný, muž velký, silný, pěkných líc, ale skrovného vzdělání. V čele politické správy byli krajský Trojan z Bylansfeldu a okresní přednosta Jelen. Trojan byl Čech, který arci svou národnost nestavěl v popředí, ale pro národní věc měl cit a za mladých let i česky básnil. Krajský soud se skládal z byrokratů bez národního uvědomění; předsedou byl Kreisl, rada Jansa byl kat exochen politickým soudcem a státní zástupce Ulrich zapřisáhlým nepřítelem všeho českého hnutí. V společnosti těch a podobných lidí pohyboval se německý továrník Hiller, jenž jako majitel největšího průmyslového závodu boleslavského měl vynikající postavení sociální, nikdy agresivně nevystupoval, ale také německého smýšlení svého netajil. Jeho návrhem a vlivem stal se kaplan hodkovický Hammerschmied v letech padesátých ředitelem reálné a hlavní školy mladoboleslavské, tenkrát německé, a ovšem zároveň členem toho kroužku, jenž nikdy k národní straně nelnul, ale spíše proti ní se stavil. V čele národního hnutí stáli Jan Šámal, přes pokročilé stáří muž velice horlivý, krajský lékař Dr. Adolf Goll a finanční koncipista Jan Knížek, kteří znenáhla v obecním zastupitelstvu nabyli vrchu a jimž děkovati bylo, že přes mnohý odpor dosáhli, že obecní školy boleslavské s nižší reálkou k malé potěše ředitele Hammerschmieda přeměněny byly na školy české. Ve vlastním občanstvu českém byly inteligence a národní vědomí dosti slabé; byloť ovšem dosti čestných výminek, z nichž uvádím v tichosti působící, ale vřelé národovce: krejčího Luňáka a účetního v Hillerově továrně Nezdaru.

V té době (1862) aféra kaplana Václava Čtyrokého zaujala v míře nemalé mysli obyvatelstva. Čtyroký byl člověk sangvinik, jenž horlivostí a výmluvností mnohé pro sebe zaujal; horlivost jeho arci často překročila meze kladené důstojností kněžskou a výmluvnost jevila se nezřídká v planém horování. Rád vyhledával společnost v místnostech veřejných a rozjařiv se, nevážil slov, jež mu přese rty plynula. Vyčítalo se mu, že kazatelny zneužívá k výkladům politickým a národním a on zase spozorovav

při kázáních úředníky státní za slidiče je považoval a tak je u veřejnosti nazval, až proto byl soudně stíhán. Při veřejné zkoušce školní, když za zpěvu císařské hymny všichni hosté povstali, Čtyroky prý sám jediný zůstal sedět a tím dle výkladu úředních orgánů dal na jevo nevážnost k osobě nejvyšší. Toto jeho chování bylo příčinou, že konsistoři — bez pochyby na přání vlády — přeložen byl z Ml. Boleslavi, načež on, opustiv místo jemu přikázané, odebral se do rodiště svého, blízkých Kosmonos, kde po rodičích držel malou usedlost. Odtud často navštěvoval Ml. Boleslav, kde měl hojně přátel, jimž se viděl býti mučedníkem národního přesvědčení svého.

Můj příchod do Ml. Boleslavi byl v národních kruzích upřímně vítán; očekávali posilu v boji národním a každý nový bojovník byl vítaným rozmnožením sil. Především šlo o rozšíření programu místního orgánu »Boleslavana«, o dovednější redakci ale nad jiné o proměnu jeho v list politický. Dosud jako list nepolitický nesměl sobě všimati záležitostí veřejných, ruchu politického, který přece nejvíce zajímal. I co do záležitostí obecních směl list přinášeti toliko prostá snesení obecního zastupitelstva, ale ničeho o debatách a každá sebe nevinnější narážka na poměry veřejné prohlašována za překročení programu. Avšak za platného řádu tiskového nebylo lze na nějakou změnu pomýšleti. Teprve nový zákon tiskový r. 1863 vydaný učinil ji možnou.

Od 1. dubna 1863 měl Boleslavan vycházeti jako list politický, kaucí potřebnou složil kníže Dr. Rudolf Taxis, skutečná redakce prozatím vložena do rukou mých, šlo jen o to nalézt odpovědného redaktora nominálního. Za takového nahodil se mi Jan Janda, muž uhlazených mravů, povšechně vzdělaný, znatel jazyků, jenž v mladých letech prý promrhal dosti značné jmění své, nyní pak v Ml. Boleslavi privatisoval a k němuž mimo několik profesorů gymnasijských i já na stravu jsem docházel. Byl ochoten úlohu tu na se vzít a tím stala se věc možnou. »Boleslavan« stal se politickým týdeníkem s částí zábavnou, pro niž na mou prosbu poslala Karolina Světlá pro první číslo povídku »Lesní panna«. Tendence listu byla svobodomyšlná, demokratická a jak se samo rozumí vzhledem k tehdy vládnoucímu systému ryze opoziční. V nastalém rusko-polském sporu stál »Boleslavan« rozhodně na straně polské a tím dostal se v rozpor a častou polemiku s předními vůdci strany národní, kteří stranění Polákům považovali za neprospěšné těmto a za přímo škodné interesům českým. Však sotva že »Boleslavan« nastoupil svou politickou dráhu, již tu byly krise druhu rozmanitého. Kauce knížetem Taxisem složená zněla na jméno redaktora Jandy, na něhož však starí věřitelé měli vydobyto právo exekuční, kteréž pro nemajetnost exekuta vykonati nebylo lze. Jakmile se však dověděli, že kauce za časopis byla složená na jeho jméno, ihned sáhli na ni k částečnému uhrazení

starých svých pohledávek a knížeti Taxisovi nezbylo než sporem hájiti své právo vlastnické, jež po mnohých mrzutých incidencích bylo uznáno.

Nepříjemnější ještě byla brzká krise redakční, která nastala z otázky rázu místního. Všechno myslící obecnstvo mlado-boleslavské rozechvěla tehdy otázka školní: má se nižší gymnasium rozšířiti na úplné osmitřídni čili nic; či je lépe zaříditi reálnou

Dr. Rudolf kníže Thurn-Taxis.

školu úplnou místo gymnasia; anebo má se pomýšleti na zřízení něčeho modernějšího v oboru středního školství, zač pokládáno gymnasium reálné, jaké u nás tenkrát jen v Táboře přičiněním ředitele Křížka bylo zřízeno a o němž se roznášely velice pochvalné pověsti. Každý z těchto ústavů měl v obecnstvu a v městském zástupitelstvu své zastance a své odpůrce. K těmto hlavním družili se otázky vedlejší, z nichž nebyla poslední, zda-li se má ponechati střední škola v rukou řádu piaristického, jenž téměř po dvě století na ní vyučoval, či má-li se státi ústavem se světskými učiteli. Byli tu ještě jiní, jichž hlavním hlasatelem byl vzpomenuť Jan

Šámal a ti prohlašovali střední školy vůbec za méně užitečné, za stanovisko překonané a jedině ve školách praktického směru viděli budoucnost města i národa.

Janda stranil piaristům a chtěl, aby »Boleslavan« jich interesy hájil bez dalších ohledů; já viděl zvelebení střední školy v přeměně na ústav světských učitelů a seznav, že jádro městského zastupitelstva v ohledech těch má nejlepší úmysly, hleděl jsem překaziti jeho útoky v listu na zástupce města; když pak bez mého vědomí dal do tisku ostrý článek proti zastupitelstvu, dal jsem jej ještě včas rozmetati, načež Janda redakci složil. V »Národních listech« dal však o sobě napsati, jakoby krok ten byl učinil z příčin politických, čemuž naprosto nebylo tak. Od června do září musel pak knihtiskař J. Zvikl býti odpovědným redaktorem, načež kníže Rudolf Taxis získal F. Vinklera, jenž byl odpovědným a zároveň skutečným redaktorem, a já jsem stál jemu po boku radou a vydatným spolupracovníctvím.

Dr. Rudolf kníže Taxis neobmezil činnost svou na založení místního listu politického. Byl mužem v rozličných oborech veřejnosti velice činným a činností tou záhy neobyčejně populárním. Odbyv studia právnická podrobil se přísným zkouškám a promován jest doktorem veškerých práv, což tehdejší již zraky na něho obrátilo, poněvadž o něm šla pověst, že více než kterýkoliv jiný z mladých šlechticů cítí se býti Čechem. Kdo ho znali, tvrdili o něm, že je mužem neobyčejného vzdělání, dobrým řečníkem a že vyniká uhlazenými a příjemnými způsoby, nic nedávaje na sobě znáti, že by si zakládal na důstojnosti knížecí. Brzy po své promooci převzal ve vlastní správu statky jemu matkou odkázané Niměřice, Cetno a Skalsko v Boleslavsku, dům v Praze (v Jámě) a prý i hotové peníze, tak že považován byl za výborně hmotně situovaného. Nastoupil pak cestu do cizozemska, trávil čas v Německu, delší dobu přebýval v Heidelbergu a tu tuším zahořel pro operní zpěvačku slečnu Ständlerovu, Němkyni z Čech, kterou také za manželku pojal. Od Rudolfa knížete Taxise mnozí očekávali, že bude v politickém životě českého národa hráti úlohu vynikající, že svým nadáním a vzděláním dospěje k předním důstojenstvím, svým rodem že nabude nemalého vlivu ve šlechtě vůbec, v české šlechtě zvláště, zkrátka že je mužem budoucnosti. Po sňatku jeho arci bylo dosti těch, kteří schvalovali, že povrhl kastovními předsudky a že osvědčil demokratické smýšlení, kdežto jiní za chybu sňatek ten pokládali, ježto kníže jím přerval svazky pojící jej k šlechtě a snad zatarasil sobě cestu k úřadům a důstojenstvím, jež ho jinak nemohly minouti. Kníže usadil se v Niměřicích, odtud často do Ml. Boleslavi i do Prahy zavítal a v brzkou dobu kolem sebe utvořil široký kruh ctitelů a přívrženců, takže bylo by bývalo lze mluvit o straně jeho, která se mohla státi tím vážnější, že zejména rolníci okresu mladoboleslavského a okresů sousedních k němu lnuli. Kníže byl pohostinným, mezi

hostmi jeho nebylo však šlechticů; za to mladší politikové čeští (Zeithammer, Šimáček, Sladkovský, Tonner), mladoboleslavští předáci a vynikající rolníci často se v jeho zámku scházeli a kněžna dovedla svým i důstojným i vlídným chováním pro sebe zaujmouti. Snad byla ona příčinou zmaru mnohých nadějí, však ani zlomyslná pomluva nedovedla by zvrátiti pravdu, že byla vzornou manželkou a paní.

Kníže Taxis svou činnost obrátil v první řadě k hospodářským spolkům. Až do té doby byla v boleslavském kraji jen krajská hospodářská jednota jako filiálka c. k. Vlastenecké hospodářské jednoty české, členy jejími byli skoro výhradně úředníci hospodářští a jazyk jednací byl německý. Teprve koncem let padesátých dostalo se několik vynikajících rolníků do jednoty vedením Jana Krouského z Katusic a ti občas pronášeli náhledy své jazykem českým a přiměli výbor jednoty k tomu, aby tištěné zprávy o jednáních spolku vydávány byly také českým překladem, který pořizoval Krouský sám. Asi od roku 1860 stál v čele krajské jednoty nájemce zaluzanského dvoru Wolschan, který záležitosti její řídil zcela ve smyslu státních úřadů, vzrůstání se živlu českého v jednotě nerad viděl a jemu všemožné překážky kladl. Avšak nedovedl překaziti, aby se do jednoty dostal Rudolf kníže Taxis s četnými rolníky a jinými přáteli zemědělství a pokroku vůbec. Snaha nových členů nesla se k tomu, aby hospodářská jednota sloužila ve větší míře než dosud stavu rolnickému, aby se přeměnila dle potřeby kraje na spolek český i aby působnost svou neobmezila pouze na Ml. Boleslav, kdež jedině schůze spolkové se konaly, a na ty, kdo do Ml. Boleslavi dojížděti mohli, nýbrž aby rozšířila ji po celém kraji, konečně, což nebylo zajisté snahou poslední a nejmenší, aby jednáním v hospodářském spolku vzbuzen byl větší ruch mezi občanstvem i v ohledu národním a politickém. Jakmile četní rolníci vnikli v jednotu spolu s jinými osobami stejných úmyslů, byla téměř přes noc změněna z německé v českou; předseda Wolschan však přes to, zvolen byv na určitou řadu let, setrval v úřadu svém a ani po vypršení lhůty mandátní nejevil valné chuti opustiti místo jsa v tom ohledu podporován orgány vládními.

Ze všech stran voláno po zřízení hospodářských odborů okresních, k čemuž konečně vláda přivolila; ježto však zřízení to vloženo vládou v ruce předsedy krajské jednoty, stačila jeho neochota, aby se věc co nejvíce protáhla, jakž skoro všude na Boleslavsku se dělo. Silnému nátlaku a všeobecnému přání nebylo však přece možno na dlouho odolati a tak tu dříve, tam později ustavily se okresní odbory v Ml. Boleslavi, Nymburce, v Hradišti, v Bělé, v Sobotce, Turnově, v N. Benátkách a t. d. Kníže Rudolf Taxis zvolen předsedou odboru mladoboleslavského, nymburského, dříve již i velvarského a když konečně Wolschan donucen odstoupiti, stal se i předsedou krajské hospodářské jednoty.

Takovéto organizování rolnictva a zejména zřejmě pasování demokratického knížete na vůdce lidu v Boleslavsku zdálo se

vládě povážlivým a brzo se objevila opatření vládní, která měla zastavit proud nad očekávání stále rostoucí. Vyšlo nařízení, že členem hospodářského odboru býti může jen, kdo má v okrese své řádné bydliště neb zemědělský majetek a poněvadž kníže Taxis neměl v nymburském okrese ani toho ani onoho, byla volba jeho za předsedu toho odboru prohlášena neplatnou. Po rozličných odkladech svolána valná hromada téhož odboru, která první za neplatnou prohlášenou volbu schválila. Kníže Taxis děkuje valné hromadě za tuto opětnou volbu pravil, že jej volba tato těší tím více, že v okrese ani nebydlí ani majetku nemá a že se volba tato stala přes všechno obmezování vládní, pro které v domáhání práv odbor překážeti si nedá. Vláda tuto opětnou volbu zase zrušila, zároveň pak i krajský soud mlado-boleslavský zavedl trestní řízení proti knížeti pro přečin § 305. (schvalování skutků nezákonných), který v tom byl shledán, že kníže děkoval za volbu vykonanou proti nařízením vládním a že ji jako chvalitebný čin velebil. Dne 28. března 1863 konalo se za velkého účastenství v Ml. Boleslavi hlavní přelíčení za osobní přítomnosti knížete, jehož hájil dr. Josef Prachenský. Řeč obhájce byla se stanoviska i retorického i právního výtečná a soud nemohl jinak, než prohlásiti knížete za nevinna, který po líčení večer se svým obhájcem v Měšťanské besedě byl přijat se srdečným a radostným účastenstvím.

Avšak při tomto rozsudku nezůstalo; státní zástupce z něho se odvolal a vrchní soud nalezl knížete vinným šem 305. a odsoudil jej k vězení na 14 dnů, kterýžto rozsudek na revisi i soudem nejvyšším schválen byl. Dne 2. srpna kníže vězení své nastoupil. K tomu upravena byla místnost za vězení nepoužívaná, ač dříve účelu tomu sloužila, sousedící s bytem žalárníka, znova vybílena a opatřená dosti slušným nábytkem: postelí, mycím stolem, pohovkou a t. d. V jedné zdi visel pevně zazděný železný kruh, památka na dříve oblíbené připoutání vězňů k nejtěžšímu žaláři odsouzených. Zde trávil kníže čtrnácte dnů zaměstnán čtením knih, psaním a přijímáním dosti četných návštěv, jež president Kreisl vždy na osobní žádost navštěvovatele a jen po udání a schválení důležité příčiny, která rozmluvu činila nutnou, povoloval. Také mně povolil takovou rozmluvu po delším vyjednávání, ač důvodu mnou udanému, že mám si od knížete vyžádati vysvětlení některých okolností v processu jeho zabavené časopisecké kauce »Boleslavana«, nechtěl přiložiti víry, tvrdě, že nikoliv kníže, nýbrž jiná osoba kauci složila. Vězení to jsem pak v »Boleslavanu« vylíčil. Stravu knížeti dodávaly dámy boleslavské a zajisté že při obmezení řádem vězeňským hleděly vyhověti všem přáním jeho.

Že by kníže Taxis mohl býti odsouzen a dokonce do vězení uvřzen, zejména pro věc, pro niž byl obžalován, nikdo nechtěl věřiti a vzbuzovala-li trestní pře jeho interes sahající

daleko přes hranice kraje, bylo účastenství s uvězněným knížetem-rolníkem, ve všech kruzích obyvatelstva tím živější. Sotva že se rozlétna zpráva po kraji, že kníže nastoupil trest a je pod závorou jako každý jiný vězeň, již počítáno, kterého dne opustí vězení a jak by se mu osvědčil soucit a podal důkaz, že náklonnost a důvěra k němu trestem v ničem neutrpěly.

Ze vzdálenějších ctitelů knížete mnozí již den před jeho propuštěním do Mladé Boleslavi se dostavili, jiní a množství lidu dne 16. srpna od rána čekali na okamžik ten, takže Staroměstské náměstí bylo přeplněno. Když o 11. hodině kníže se objevil, zaburácelo nepřestávající »sláva« zástupem, načež kníže a mnozí přátelé jeho zasedli do vozů a množstvím lidu jen zvolna vyjížděli z města. Mezi doprovázejícími jej byli zejména Karel Sladkovský, Jos. Macháček, Ant. M. Zeithammer, Em. Tonner, Jos. Barák, Fr. Kratochvíl, Fr. Šimáček (Bělák). Kde se náměstí úží ku Pražské bráně, s oken sypáno dámami kvítí do vozů a dívky dole na knížete čekající podaly mu kytku s básní; před městem čekali rolníci na koních a ve vozech a připojili se ku průvodu, jenž stále se množil; v Bezděčíně očekávala průvod hudba a též k němu se připojila; v Zámostí, před Niměřicemi a v Niměřicích byly postaveny slávobrány a v této obci očekávali knížete obecní zastupitelstvo, družičky a veliké množství lidí vítající jej oslovením, podáním kytic, střelbou z hmoždířů a hudbou. Kníže dostav se do zámku s balkonu promluvil k lidu a za ovaci tak skvělou málem srdečných slov poděkoval. Mlado-boleslavský »Sokol«, v jehož čele jsem stál jako starosta, použil dřívějšího pozvání knížete a jeho propuštění z vězení tak, že na dny 15. a 16. srpna ustanovil si větší výlet, jenž první den vedl na Housku, Kokořín a Mšeno, kde se přenocovalo, druhý den pak odpoledne přes Skalsko a Niměřice domů. Rozumí se že v Niměřicích byla zastávka, při níž se »Sokolíkům« v zámecké zahradě dostalo občerstvení.

Toto uvítání knížete bylo však ihned opět předmětem soudního vyšetřování, ježto se vykládalo ne pouze za osvědčení sympatií k uvězněnému a první stolicí za nevinna uznanému, ale za schvalování skutku, pro nějž kníže sám byl odsouzen a proto dány v obžalobu pro přečin § 305. tr. z. všechny osoby dříve jmenované, které knížete z vězení domů provázely, já jako starosta »Sokola«, slečny, které mu podaly kytici, ti, co zříditi dali a zřizovali brány, jednali hudby, co jej oslovili a kdo vůbec poněkud při uvítání činnějšími byli a nějakého jména v občanstvu měli, celkem 73 osoby.

Následkem odsouzení svého byl kníže úředně vyloučen jakožto nikoliv více bezúhonný z hospodářských spolků a tím ovšem také zbaven předsednictví v nich. Vyloučením tím zabývala se valná hromada krajské hospodářské jednoty, v níž jsem učinil návrh, aby vyslána byla deputace nejprve k místodržiteli se

žádostí, aby, je-li to v jeho moci, výkladem odčinil výtku úhonnosti, pokud zbavuje knížete členství spolku, kdyby však místodržitel tak učiniti nemohl neb nechtěl, aby se toho domáhala při císaři a králi samém. Zároveň předložil jsem vypracovanou v tom směru prosbu k císaři. Deputace složená z Jana Krouskeho z Katusic, Antonína Honse z Nemeslovic a spisovatele Ferdinanda Schulze odebrala se do Prahy a když u místodržitele Belcrediho ničeho nepořídili, do Vídně. Byla sice císařem přijata, ale musela z úst císařských vyslechnouti nejvyšší rozsudek, že se kníže proti zákonům prohřešil a že veškeré jeho chování ho milostí nedoporučuje.

Krajská jednota a odbory její musely ovšem počítati s hotovou událostí a vpraviti se do poměrů nových. Byl jsem členem výboru krajské jednoty i odboru mladoboleslavského a v těch jsem v době té působil, pokud to připouštěla má neznalost odborná, tedy především v otázkách správních, národohospodářských, podáváním zdání, vypracováním spisů a návrhů rozmanitých a přičiňováním se zvláště v zřízení školy hospodářské v kraji boleslavském.

Povstání polské r. 1863 docházelo živých sympathií v českém lidu a mezi listy, které je nejvíce pěstovaly a šířily, byl snad »Boleslavan« na prvním místě. Tak bylo také v občanstvu boleslavském a když polští uprchlíci rakouskou vládou internováni na útěku svém se dostali do vlasteneckých domů boleslavských, byli už jako na svobodě. Tak jsem také jistého Poláka, jehož přechovávala vlastenecká rodina Novotných (v Železné ulici), odvezl za soumraku do Niměřic, odkud jej kníže dal dopravití přes hranice. Arciť se nedařilo tak všem; dva neprozřetelní uprchlíci dali se v Bezděčíně v hostinci představeného do tance a přehorlivý ten strážce pořádku sám je zatkl a úřadům boleslavským dodal, začez však zakusil takového pronásledování, že se starostenství vzdal a v brzku na to, jak se vyprávělo, strachem zemřel. V Praze tehdá byla internována známá slečna Pustovojtova, jež byla nazývána pobočnickem vojevůdce polského Langiewicze. V Mladé Boleslavi roznesla se pověst, že je Pustovojtova návštěvou v Niměřicích a že některý den přijede i do Ml. Boleslavi. Brzo na to přijel kníže Taxis do města, sám řídil koně a ve voze seděla černě oděná, hustě v závoj zahalená dáma. Objížděli nápadně městem, vše se zastavovalo a dívalo na povoz a za ním; každý chtěl viděti Pustovojtovu; za nějakou chvíli pak odjeli zase do Niměřic. Věc byla nastrojena, ve voze seděla hustě zahalena švegruše knížete a mezi tím, co veřejná bezpečnost upřeně hleděla na Niměřice a Ml. Boleslav, slečna Pustovojtova v přestrojení z Prahy uprchla přes hranice říše.

V pohnuté této době soustředil se společenský život vlasteneckého občanstva mladoboleslavského v Měšťanské besedě, z jejíhož řízení mně co jednateli připadla část největší. Beseda měla na tehdejší poměry dosti značnou knihovnu, z níž členové

obyčejně v neděli knihy si vypůjčovali. Byl tu však jediný psaný a nesoustavně upravený katalog, pročež k mému návrhu přikročilo se k novému uspořádání knihovny, pak k řádnému sestavení a vytištění katalogu. Hlavní práci při tom měl odbor knihovný, při čemž ovšem jsem byl podle možnosti sám radou a pomocí. V listopadu byl katalog vytištěn a povinný exemplář dle zákona úřadu předložen.

Jednoho listopadového dne dostavil se ke mně do advokátní kanceláře, v níž jsem byl zaměstnán, posel z okresního úřadu s vyzváním, abych se ihned k úřadu dostavil; přišed tam, byl jsem adjunktem Hniličkou tázán, zda-li v novém tiskárnou předloženém katalogu knihovny besední uvedená kniha »Početí roku 1620 čili řádění Jesuitů v Čechách a na Moravě« skutečně se nachází v knihovně i nemohl jsem odpovědět jinak, než že nejsem knihovníkem nemohu podrobnosti o knihovně znáti, že však soudím, že kniha ta v besední knihovně je, protože je zapsána v nový katalog. Pan adjunkt na to mne vyzval, abych s ním do besední knihovny se odebral, kde kniha byla nalezena řádně jsouc zařaděna; on knihu přijal, prohlásil ji a celý náklad katalogu dosud v tiskárně se nacházející za úředně zabavené a sepsal se mnou o tom protokol. V knize té dávno před tím pražský zemský soud shledal přečiny §§ 302 a 303 tr. z. (popuzování k zášti proti národnostem a společnostem náboženským atd.), pročež rozšiřování její zakázal a mladoboleslavské státní zastupitelstvo z příčiny té podalo žalobu ne snad pouze na knihovníka besedy, neb na členy knihovního odboru, ale na všech jedenácte členů výboru Měšťanské besedy a to pro týž přečin, který prý obsažen v knize samé. Ve veřejném líčení dne 21. ledna 1864 bylo prokázáno, že kniha od roku 1849 nacházela se v knihovně Čtenářské, později Měšťanské besedy; ze záznamů, jaké se vedly o vypůjčených knihách, bylo prokázáno, že po této knize snad podivnou náhodou nikdo se neptal, nikomu nebyla půjčena, však státní zástupce stál urputně na svém. Výslech byl prováděn tak, že bylo každému patrné, k čemu směřoval soud, ovšem že návodem státního zástupce Ulricha: šlo hlavně, snad jedině o mé odsouzení; chtěli mne učiniti v tehdejších poměrech politicky neškodným, jako se stalo s knížetem R. Taxisem. Podle výsledku jednání soudního byla věc nemožna a tak všichni obžalovaní uznáni nevinnými, jen tři členové knihovního odboru pro opomenutí povinné péče odsouzeni ku pokutě po 10 zl. Vybízeli jsem je, aby se z rozsudku odvolali k vrchnímu soudu; v té věci však poslechli spíše rady soudního písaře, který je zastrašil větším trestem, odvolají-li se. Avšak státní zástupce se odvolal, očekávaje snad podobný výsledek jako v processu Taxisově, kde to, co v první stolici prohlášeno bylo bílým, vrchnímu soudu a nejvyššímu zdálo se býti černým. Tenkrátě však vrchní soud zamítl stížnost státního zástupce nenašed viny žádné, ježto pouhé vytištění názvu nelze

pokládati za rozšiřování zakázané knihy, ovšem že pokutu třem členům uloženu nezrušil, poněvadž odsouzení se neodvolali. Pokutu za odsouzené zaplatil pak předseda besedy Martin Vaněk.

Těmito příhodami nebyly ještě dávno vypuštěny všechny šípy z luku tehdejší protinárodní byrokracie a ona napínala dále své síly, aby stíháním národovců tyto unavila a sobě neškodnými učinila. Tomu přičítati jest nátlak na mé rodiče činěný, kteří se strachovali o mou budoucnost a naléhavě žádali, abych buď Ml. Boleslav opustil, nebo aspoň veřejné činnosti se vzdal. Abych je upokojil, složil jsem starostenství »Sokola« byv v listopadu 1863 po druhé jednohlasně zvolen a brzo na to vzdal jsem se jednatelství Měšťanské besedy. Za starostu »Sokola« pak zvolen redaktor Fr. Winkler, volba ta však politickým úřadem zrušena, poněvadž Winkler nebyl pokládán za občana mladoboleslavského ve smyslu stanov. Ihned na to k poukazu politického úřadu předvolání všichni členové tělocvičné jednoty k radě městské, kde byli protokolem vyslyšáni, s jakým úmyslem k jednotě přistoupili a kdo nebyli uznáni boleslavskými občany, byli úředně z jednoty vyloučeni, což se stalo také mně.

Takto byl »Sokol« co do počtu členstva stlačen, že se stal téměř života neschopným; více šlo však o bezživost Měšťanské besedy a dříve vzpomenuť proces tiskový měl výsledek negativní. I našlo se brzo nějaké udání, o němž mimo domněnky nebylo podle čeho souditi na původce jeho. Podle udání toho děly se v Měšťanské besedě koncem r. 1862 porady s úmyslem, aby se lid vyzval, by daně neplatil, a aby se odepřelo placení příspěvků pro obchodní komoru libereckou. Po těchto poradách sbírány prý příspěvky na podporu polské revoluce a usneseno prý, aby přebytky z pokladny besední témuž účelu se zasílaly. Také já jsem byl zatažen do tohoto vyšetřování, jehož jsem se sprostil pouhým a snadným důkazem, že jsem v roce 1862 v Boleslavi vůbec ještě nebyl; i paní Petronilla Staňková, pozdější má choť, několikrát bez příčiny byla s mnohými jinými k soudu volána. Výsledku vyšetřování to kromě podezírání dle slov semper aliquid haeret nemohlo míti žádného.

Tíha doby ležela dále na spolcích hospodářských, jimž činěny překážky druhu nejrozmanitějšího. Nalezena-li dříve příčina, k vyhoštění knížete R. Taxisa v jeho odsouzení pro přečin, jímž prý ztratil potřebnou bezúhonnost, nyní stačilo pouhé vyšetřování pro ovaci témuž knížeti, když opustil vězení, aby se pro ně úředně prohlásili za nezpůsobilé státi v čele hospodářských spolků ba i býti jen členy spolků těch, kdož ve vyšetřování to byli zapleteni. Tyto dosud neslychané výklady zákonů a stanov vedly k prudkým výstupům v plné hromadě hospodářského odboru mladoboleslavského dne 12. února 1864, v níž c. k. okresní přednosta Jelen vystupoval s takou bezohledností proti jednotlivým řečníkům a způsobem tak příkrým, že vyvolal bouři

v členstvu a jitření v té míře, že většina shromážděných rozhořčena ze schůze odešla a tato pak náhle skončena býti musela. Okresní úřad prohlásil pak všechnu další činnost odboru za přerušenu.

V roce 1864 docházelo tříletí, na něž zvolena byla zastupitelstva obecní, která v nynějším složení sice jevila pokrok proti zastupitelstvům v době absolutismu mocí úřední doplňovaným a z její milosti živořícím, avšak namnoze, zvláště ve větších městech venkovských, neshodovala se s přáním pokrokumilovného občanstva a s nároky od té doby zvýšenými. Sněm zabýval se sice novou osnovou obecního zřízení, ale jednání o něm vleklo se tak, že se neočekávalo jeho brzké uskutečnění, a proto z lidu a ve veřejných listech ozývaly se stále určitěji a rozhodněji hlasy, aby se záhy přikročilo k obnovení obecních výborů. Na pokynutí, že se k novým volbám bude moci přikročiti až podle nového zřízení obecního, odpovídáno, že to má býti odklad na neurčito, kdežto zákon ustanovuje platnost voleb jen na tři roky. Četná představenstva obecní ohlašovala, že po vypršení tříletí rozpišou volby nové dle zákona dosud platného, v jiných obcích zase členové zastupitelstva skládali úřady své, aby tak donutili k volbám novým, až okresní úřad cirkulářem na vyšší nařízení oznámil, že úřadující právě zastupitelstva až do vydání nového zákona v činnosti setrvati musí. Zdá se, že tento ruch uspíšil porady sněmovní, jež zakončeny počátkem dubna, i nejvyšší schválení a brzké pak prohlášení nového zřízení obecního. Na interpellaci na sněmu ve věci podanou dána odpověď, že vláda nečiní již překážky rozepsání voleb, kde si jich občanstvo přeje.

Krajský Trojan z Bylansfeldu, jak se obecně za to mělo, nesouhlasil s bezohledným a často bezdůvodným vystupováním proti jednotlivcům a korporacím, dělo-li se jen proto, že se rázně ujímali zájmů národních, ale nemohl čeliti snahám oněch výstředních živlů byrokratických, kteří buď z nesprávně pojaté hyperloyality, buď aby se vyznamenali a zraky vlády na sebe obrátili, všude věřili vzpouru a spiknutí. On činně ve věcech těch nikdy nevystoupil a jednajícími a osnujícími osobami byly před jinými krajský komisař Lederer, okresní přednosta Jelen, státní zástupce Ulrich, rada krajského soudu Jansa. Proto nepřekvapila, ač nemile se všeho občanstva dotkla, náhlá zpráva, že krajský Trojan přeložen do Žatce a na jeho místo že povolán místodržitelství rada Karel Komers, jenž přišel z Uher a prozatím příkázán byl ke správě okresního úřadu v Nových Benátkách.

Krajského Komersa předcházela pověst, že je úředníkem přísným, pouhým automatem vládním, jenž bezohledností svou již na mnohých místech vynikl. Rozdíl v řídicích osobnostech politických a účel, jehož tím mělo býti dosaženo, byl příliš patrný a proto se také občanstvo při provádění této osobní změny podle toho zachovalo. Krajský Trojan dal přiměřeným způsobem věděti,

že si nepřeje žádného okázalého loučení; obmezila se tedy ovace pro něho tím, že pěvecký spolek na programu produkce, která byla několik dnů před jeho odchodem, položil Trojanovu báseň »Zpěv na moři« skladbu od Skřivana, jež tak hlučně byla applaudována, že se třikrát musila opakovat a v den odjezdu, beze všeho návěští, sešlo se před budovou krajského úřadu množství lidí, kteří tiše, ale srdečně s ním se rozloučili. Opak toho se jevil při příchodu Komersově. Jindy býval takový hodnostář uvítán serenádou a pochodněmi; nyní se k tomu neodvážil nikdo. Když krajský Komers v průvodu starosty novobenáteckého do Ml. Boleslavi přijel, sešlo se k uvítání a očekávalo na náměstí před úřední budovou několik členů městské rady se starostou, jenž přichozícího uvítal řečí německou, na niž oslovený také německy odpověděl, přidav několik slov českých; kladl prý váhu na to — a slova ta šla pak kolem — že přichází jménem Jeho Veličenstva.

Již před příchodem Komersovým znamenatí bylo proměnu prováděnou v úřadnictvu státním, z nichž ti, kdož zřejměj inuli ke straně národní, byli odtud přeloženi; tak došlo také na číleho a v obecním zastupitelstvu zdárně působícího finančního koncipistu Knížka, jenž náhle přeložen do Chebu. Ale i ten na službu resignoval a přijal místo účetního v nově zřízeném cukrovaru knížete R. Taxisa ve Vrutici. Brzo po tom roznesla se zpráva, že státním úředníkům bylo zakázáno navštěvovati některé veřejné místnosti, v nichž přívrženci strany národní četněji se scházeli, neb jejichž majitelé ke straně té náleželi; pravdivost zprávy byla ihned patrna ze skutečnosti; tak zejména oblíbená vinárna Novotného v Železné ulici byla od té doby úřadnictvem míjena. V touz dobu úředníci, profesori gymnasijsní, učitelé veřejných škol šmahem, patrně na rozkaz úřední, vystoupili z Měšťanské besedy.

Tato událost vykládala se u veřejnosti jako čin příkře nepřátelský vládnoucí byrokracie a výbor besední usnesl se vyslati deputaci k panu krajskému, aby zvěděl, zda-li pověst o příkazu úředním se na pravdě zakládá a jest-li tomu tak, aby si vyžádala příčiny tak příkrého opatření. Pan krajský na uctivý dotaz deputace prohlásil, že Měšťanská beseda je spolkem »rebelantským a špatným« a když si jednatel dr. Adolf Pavloušek dovolil na to upozorniti, že něčeho podobného na Besedě dosud shledáno nebylo a že tedy o ní platiti musí pravidlo latinské, že za hodného pokládati sluší, o kom není prokázáno, že je špatným, odvětil pan krajský stručně: »Ale ten spolek je špatným«. K replice počaté dra. Pavlouška nepřipustil, řka mu do očí, že je proti němu hejskem. Na výsledek deputace žádostivo bylo zvláště členstvo besední a proto jednatel průběh slyšení sepsal a v čitárně besední na černém prkně vyvěsil; v málo hodinách na to dostavil se politický úředník do čitárny a zprávu tu zabavil. Druhého dne

poslán četník s nasazeným na ručnici bodákem do advokátní kanceláře, v níž dr. Pavloušek jako koncipient byl zaměstnán a eskortoval jej na okresní úřad, odkud musel okresního Jelena s berním úředníkem doprovoditi do bytu besedního pokladníka, jemuž zabavili pokladní knihu besední, aby se z ní dokázalo zasílání přebytků besedních revoluční vládě polské, jak tvrdilo naprosto nepravdivé udání.

Nestatečný starosta města J. Smutný, jenž se po M. Vaňkovi stal předsedou Besedy, nyní, kde nejvíce bylo třeba ujímati se jí, vzdal se hodnosti předsednické právě ve dnech, kdy vše rozjištěno beztaktním jednáním krajského a volalo po satisfakci. Beseda vyslala ihned deputaci k místodržiteli hraběti Belcredimu, jehož doma nezastala. Od náměstka hraběte Lažanského obdržela pouze slib, že o věci bude spravedlivě rozhodnuto. Když pak několik dnů na to opět vážila cestu do Prahy (byli to M. Vaněk, dr. Pavloušek a J. Luňák), dal jí hrabě Belcredi tutěž odkládací odpověď.

Než-li se u vyšších míst o ospravedlnění Besedy vůbec počalo jednati, zakázal okresní úřad všechny schůze besední a proti spolkům všem a každému ruchu národnímu prováděna soustava terorizování, zastrašování jednotlivců jakkoli závislých a přijímání denunciací se strany živlů servilních. Tito živlové odvážili se podati p. krajskému adresu oddanosti »na důkaz«, jak se licoměrně pravilo, »že je v Ml. Boleslavi ještě dosti občanů, kteří svému zeměpánu jsou oddáni a pana krajského mají v uctivosti«. »Bohemia« uveřejnila adresu bez podpisů, neuvádějíc ani, kolik jich bylo. »Boleslavan« koncem června 1864 přestal vycházeti, byl uštván; tisková pře šla za pří a pro úvodní článek, ovšem že nejapně psaný, byl redaktor Winkler odsouzen do žaláře a list měl na tři měsíce býti zastaven; od revise neočekáván výsledek příznivý, pročež si list uložil zatímní konec sám.

To, co se dělo v Mladé Boleslavi po více než-li rok, nazýváno tu i všude, kde věnovali pozornost událostem zdejšími, prostě hrůzovládou, tak se o tom pronášeli, tak o tom psali a podle toho — mohli-li — jednali. Jak se o něm soudí, dozvěděl se krajský Komers, když v letě objížděl kraj jeho správě svěřený. Tak na př. v Turnově, ač okresní přednosta příchod pana krajského ohlásil a za jeho uvítání žádal, starosta města pro churavost se omluvil a radní se nedostavili. Listy pražské přinášely podrobné zprávy o regimentu boleslavském a naprosto jej odsuzovaly. Ano tři rozliční Komersové uznali za dobré v pražských veřejných listech oznámiti, že mladoboleslavský Komers není jejich bratrem, nýbrž toliko vzdáleným příbuzným.

III. VE SLUŽBÁCH OBCE A VE SPRÁVĚ OKRESU.

Krajský Komers chtěl po svém způsobu vyčistiti vzduch boleslavský nejen odstraněním úředníků po jeho úsudku nespolehlivých, nýbrž podle možnosti i vypovídáním z města osob nepohodlných a když jsem zvěděl, že dal pátrati, zda-li jsem jako »přespolní«¹ řádně při obecním úřadě ohlášen a vykázán, nemeškal jsem opatřiti si spěšně ze svého rodiště list domovský a vysvědčení mravů, na jichž základě žádal jsem, aby mně v Ml. Boleslavi uděleno bylo právo domovské. Nezdála se mi správa obecní býti dosti nezávislou a nepřístupnou vlivům, aby dovedla mužně a důstojně zamítnouti požadavky mařící osobní svobodu a proto hledal jsem si touto cestou zabezpečiti právo bydliště. Dosti dlouho otálela městská rada předložiti záležitost mou zastupitelstvu obecnímu a když to učinila, položila věc mezi předměty poslední. Když pak ve schůzi zastupitelstva už k jednání o tom dojíti mělo, povstali přívrženci pana krajského a reptajíce odešli ze schůze učinivše ji nezpůsobilou k usnášení. Provedli svou, však nikoliv na dlouho. Přípravy k novým volbám obecním byly již v plném proudu. U obchodníka Antonína Vodky, jenž byl jádrem tehdejší pokrokové strany v zastupitelstvu, scházeli se někteří našinci, mezi nimi Dr. Siegfried Kapper a já, již o příštích věcech se radili, kandidátní listinu sestavili a agitaci organizovali. Nazvali se stranou pokroku, proti níž se postavila strana druhá, nazývající se stranou školní, jen proto, že chtěla řešiti gymnasiální otázku ve smyslu pánů piaristů a skládala se namnoze z přívrženců páně Komersových. V září byly provedeny volby a strana pokroku zvítězila na celé čáře; Antonín Vodka stal se starostou města a zastupitelstvo dne 11. října udělilo mi právo domovské, spolu pak zmocnilo starostu, aby ustanovil tajemníka, a on nabídl úřad ten mně. Měl jsem sice praksi právní skoro čtyřletou, advokacie měla se státi svobodnou a proto nebyla tak zlá vyhlídka do budoucnosti; však advokátní praxe nedovedla mne přivábiti, kdežto působení veřejné pro mne mělo kouzlo neodolatelné; sloužití obci — byť i bez zabezpečené budoucnosti — zdálo se mi věcí čestnější, a právem jsem soudil, že v novém tom ovzduší budu moci volněji se

pohybovati a samostatněji jednati. Starosta Vodka byl muž statečný, energický, pro svobodu a národnost nadšený; byl však pouze praktickým obchodníkem, jenž se nevyznal v byrokratických formách, v užívání a výkladech zákonů. Měl tudíž zapotřebí někoho, jemuž by plně důvěřoval a jenž by jednak byl mu upřímným rádcem, jednak vykonavatelem jeho rozhodnutí a snesení zastupitelstva. To bylo úkolem mým. Při tom mohl jsem působiti i mimo záležitosti obecní; tak byl jsem přítomen na př. schůzi účastníků České vzájemné pojišťovny jako zástupce obcí bývalého panství stránovského. Byla to schůze vynucená na předsedovi ústavu, strahovském prelátu Zeidlerovi, který po dlouhou řadu let v něm vládl autokraticky a čím dále tím větší obtíže měl se svoláním valné hromady, ježto organizace pojišťovny té se zakládala na patrimoniální instituci »panství«² a jich orgánů, které však po roce 1848 ustoupiti musely zřízením novým. Za předsedu Zeidlera jednal skoro samostatně ředitel Fischer a za vlády té ústav nadaný privilegii a chovající v sobě zárodky všemožného úspěchu upadal čím dále tím více. Valná hromada se tedy konečně sešla (r. 1867) v paláci hraběte Lažanského, byla nad míru bouřlivá a vedla k ustanovení nového ředitelstva s rozhodnou většinou českou, ku propuštění ředitele Fischera a ke změně stanov vyhovujících novým poměrům.

Rok 1865 stal se mi v soukromém životě milým a památným; dne 12. ledna slavil jsem sňatek s Petronillou Vaňkovou, ovdovělou Staňkovou, a dne 4. listopadu o mém svátku narodil se nám první syn, reklamující tak křestní jméno mé. Málo dnů po svém příchodu do Boleslavi spatřil jsem Petřínku, jež celým zjevem svým i chováním zraky mnohých na se obracela, avšak každého zároveň v jakési úctyplné vzdálenosti udržovala. Tím, že otec její byl předsedou, já pak jednatelem Měšťanské besedy, měl jsem častější příležitost setkávati se s ní v domě otcovském. Mohla ovšem vbrzku poznati, do jaké míry mne zajímá, však teprve 18. března 1864 došlo mezi námi k vyznání, jež vedlo k věčnému spojení.

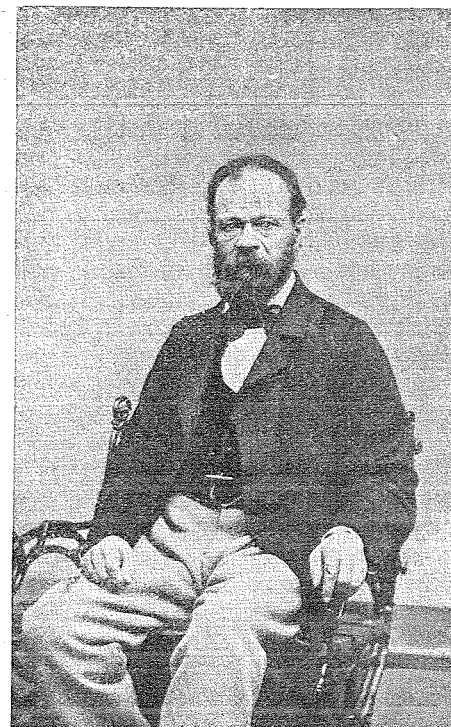
Téhož roku v život uveden nový zákon o okresních zastupitelstvech; očekáváno od nové instituce té nejen sesílení samosprávy, upevnění svobody obcí, zavedení mnohých zřízení blahobyti zvelebujících, ale především výchova občanstva v užívání novověkých svobodomyšlných řádů a vypěstění mladšího pokolení pro větší úkoly politické. Podle toho očekávání děly se také přípravy k prvním volbám a ovšem se strany národní tak, aby živel český nijak nebyl zkracován. Zástupcové venkovských obcí, seznavše mne zvláště z jednání Hospodářské jednoty, zvolili mne ve svém skupení do okresního zastupitelstva. Za starostu zvolen většinou Ant. Vodka, nebyl však na nejvyšším místě schválen; patrně byl cestou úřední vylíčen jako muž radikálních názorů, jenž nedbaje pokynů vládních samostatně jedná; zajisté

mu ale také ublížila demonstrace při slavnosti místní před tím konané (zahájení vozby na železné dráze Turnovsko-kralupsko-pražské), při níž domy byly okrášleny zelením a rozmanitými vlasteneckými a loyálními hesly, kdežto Vodka na domě svém dal vyvěsiti velkou černou tabuli chvojí ověšenou bez nápisu. Bylo to vykládáno za protest proti poměrům politickým právě trvajícím. Při nové volbě stal se starostou mlynář čejtický V. Cicvárek a členy okresního výboru Hugo kníže Taxis, A. Vodka, Dr. K. Mattuš, Ant. Hons, Rudolf kníže Taxis a J. Klíma.

Ježto tu nebylo ještě úředníka, vložil starosta a výbor okresní pro první dobu správu vnitřní okresního zastupitelstva v ruce mé. Vypracoval jsem jednací řád, instrukci pro okresní výbor a připravoval jsem návrhy pro plné schůze, ve výboru okresním převzal jsem pak větší část referátů. Při odevzdávání silnic okresním úřadem ve správu zastupitelstva jsem v zastoupení tohoto intervenoval, v záležitostech obecních pak jsem měl referát celý. Vynasnažil jsem se, aby se zjistilo jmění obcí, nemovitý majetek aby se vložil do veřejných knih, čehož do té doby bylo jen v řídkých případech, aby se řádně podle zákona zdělávaly rozpočty a skládaly účty, což se dělo velmi nepravdělně. Zjištění jmění obecního a vkládání do knih bylo dosti pracné; dělo se to za intervence okresního úřadu při komisionálním vyhledávání na místě, při čemž nezřídka povstávaly spory mezi starousedlími a ostatními občany co do užívání t. zv. obecního statku. Hleděl jsem spory ty vyrovnati, což se obyčejně podařilo tou cestou, že dosavadní statek obecní zanesen do knih veřejných jako vlastnictví obce a starousedlí došli náhrady přiznáním vlastnictví na některé části onoho statku.

V obecním zastupitelstvu hleděl jsem rozšířiti užívání češtiny, seznav, že hlavní příčina nepřirozeného zkracování domácího jazyka byla nedostatečná znalost jeho se strany obecních úředníků vzdělaných podle staré metody ve školách německých. K čemu jsem směřoval, nedělo se bez nesnází, neboť stará zvyklost jen houževnatostí a nenáhle dá se vyplniti. Poněvadž však od ustanovení svého všechny důležitější práce sám jsem konal, šla podání k vyšším úřadům v jazyku mnou užitém, totiž českém. Podporovati a prováděti záměry starostovy u vyřízení důležitých otázek a u rozřešení jich na prospěch obce bylo mou povinností a mnohých se starosta Vodka ujal se vzácným porozuměním a s chvalitebnou rázností, tak že v době jeho šestiletého úřadování město v rozličných směrech krásné pokroky učinilo. Za něho sneseno, rozšířiti nižší gymnasium na vyšší, přikročiti ke stavbě nové budovy obecní, v níž se měly umístiti úřady obecní, spořitelna, gymnasium a dívčí škola, za něho byla rozsáhlá tato budova také provedena, usneseno zřídit v městě školu řemeslnickou, aby dorost tohoto tak důležitého stavu měl příležitost vzdělati se odborně, a škola ta také zřízena, vedle toho zřízena jedině přičiněním Vodkovým akciová společ-

nost pro osvětlování města plynem, rybník tak zvaný Podolecký a Houpavý, proti němuž po dlouhá léta vedeny šesky z ohledů zdravotních, byl vypuštěn a vysušen, když se k tomu účelu zakoupil »Suchý« mlýn. Zvláště statečně si však Vodka vedl roku 1866 v době pruské války a vypuknutí pak cholery, takže plnou měrou zasloužil uznání a děkovací adresu, na niž obecní zastupitelstvo se bylo usneslo.

Martin Vaněk.

Roku 1864 účastnil jsem se jako delegát Mladoboleslavské záložny prvního sjezdu českých záložny, který se konal v Praze v staroměstském kostele sv. Mikuláše. Hlavním referentem byl T. S. Skrejšovský a z rokování vyšlo snesení, aby záložny se postaraly o peněžní ústředí, jímž čtyři léta na to stala se Živnostenská banka. Sjezd byl zakončen banketem v zahradním saloně Střeleckého ostrova, při němž Skrejšovský pronesl vzletný přípitek, ve kterém zalichotil přítomným zástupcům záložny osloviv je jako české finančníky, za které se asi sami nepokládali.

Dne 15. srpna 1865 zemřel můj tchán Martin Vaněk po nemoci asi dvouměsíční. Účastenství při jeho pohřbu bylo nad-

obyčejné, ale přiměřené jeho zásluhám. Byl mužem prostým, bez značnějšího literárního vědění, ale bystrého rozumu a praktických zkušeností. Ze šetrného chasníka mlynářského stal se v čtyřicátých letech nájemcem erárních mlýnů terezínských, kde si nahospodařil poměrně značné jmění a, tuším po 12 letech, zakoupil starý chatrný podstupenský mlýn s pilou v Ml. Boleslavi náležející rodině Horkých. Zrušil pilu a velkým nákladem postavil na jejím místě velký mlýn nový podle soustavy t. zv. americké s pekárnou také podle novověkých zkušeností a potřeb zařízenou. Nákladnou stavbou se poněkud zadlužil, ale opatrným využitím obchodních konjunktur v málo letech všechny dluhy zapravil a slušných důchodů se dodělal. Bylo to ovšem v době, kdy cizinská soutěž kvetoucí českou živnost mlynářskou nebyla ještě pohubila. Vaněk nebyl z těch, kterým třeba teprve dokazovati povinnosti k bližnímu a k národu; jakmile to poměry jeho dovolily, byl bez upomínky v první řadě dobrodinců chudých a podporovatelů snah vlasteneckých a národní spolky boleslavské právem želely ztráty jeho. Při zřízení Svatobora byl mezi prvními zakládajícími členy.

Téhož roku podnikl jsem k zotavení svému malou cestu do Řezna, do Mnichova, Solnohradu, Lince a do Vídně.

Veřejné poměry se v Ml. Boleslavi staly poněkud klidnějšími orgány vládní jako únavou po předcházející horečce ustávaly ve vyhledávání nových politických přečinů; ale také na straně druhé, v kruzích národních, jakoby znamenatí bylo umlčení po přílišném rozčilení. To zvláště zjevným bylo v spolcích hospodářských, které v roce 1865 ještě jakž takž docházely účastenství, brzo na to však pro mnohého ztrácely dřívější zajímavost, jakmile vládní orgány méně pozornosti jim věnovaly. Schůze, jež mívaly dříve účastníků k umačkání, zvláště od druhé polovice roku 1866, začaly býti slabě navštěvovány. Předsedou Krajské hospodářské jednoty stal se hrabě Edvard Spork na Krnsku, bývalý c. k. rytmistr, muž přímý a upřímný, jenž se opravdově ujal své hodnosti a chtěl jednotu úsilovně vésti k cíli založením jí vytknutému. Za nedlouho však seznal, že zájem pro ni minul v širších kruzích a nadšení jednotlivců k oživení jejímu že nestačí. Jakož to byly poměry politické, které vyšínuly hospodářské spolky k takovým výškám ve veřejném životě, ve kterých nebylo jim zdrávo, tak politické poměry nové sřadily je tak hluboko, že neměly k živobytí potřebného vzduchu.

Na místo propuštěného ministerstva Schmerlingova nastoupilo ministerstvo Belcrediova a císařským manifestem ze dne 20. září 1865 zastavena byla ústava únorová, proti níž český národ tak houževnatý boj vedl. Všechny zraky obracely se odtud k politické aréně, všechny mysle zabývaly se tím, jak ústavní spor se rozřeší a vedle záležitostí tak neobyčejné důležitosti musely ztrácti váhy a zajímavosti všechny otázky a instituce jiné. Odtud také ustal krutý tlak, jenž na všem spočíval, co bylo české; netlačili nás, ale nemilovali nás.

Císařský manifest zastřel jako závojem patenty únorové; tím diplom říjnový znovu zazářil a budil naděje nové. Mladá Boleslav oslavila ročníci diplomu (20. října 1865) nad jiné slavně divadlem, službami božími a po nich slavnostním položením základního kamene k nové obecní budově, slavnostní hostinou a obecným osvětlením města. V listině, která položena do základů, dal jsem výraz nadějím našeho národa na uznání jeho práv, plynoucím z císařského manifestu, nadějím bohužel marným, jakýmiž byly mnohé dřívější i pozdější. Nápadno bylo, že úřední kruhy ku slavnosti velice chladně se zachovaly; k hostině ze zvaných náčelníků úřadův nedostavil se nikdo.

Nastalá změna zvláště patrnou a nápadnou byla v osobě krajského Komersa. Asi od druhé polovice roku 1865 tak se počal chovati, že u porovnání s jeho dřívějším jednáním sotva ho bylo poznati. Byl-li dříve příkrým, urputným, nedůvěřivým, nyní stal se zdvořilým, slušným, důvěrným, zamítal-li dříve každé dobře míněné upozornění, každé odvolání se k právu a zákonu, nyní vyžádal si při každém téměř důležitějším kroku, než-li jej učinil, cizí názor. V této době provedlo se málo závažnějších věcí s jeho strany, aniž by zvláště mne byl požádal, abych mu úsudek svůj podal, zdali tak dobře činěno a jak by se provésti mělo. Despota proměnil se v konstitučního úředníka, ne jedině změnou vládní soustavy, ale málo už před tím, jak jsem soudil, zkušenostmi nabytými a přesvědčením, že v mnohém ohledu stal se obětí cizí zlé vůle, nesprávné informace. Muž ten, jenž tolik chyb byl spáchal a v nemalé míře autoritu vládní byl poškodil, zůstaven přes to na důležitém místě a když se změnil zajisté na prospěch věcí veřejných, — r. 1867 — náhle padl a byl odstraněn pro pouhý spor s vojenskými orgány při nějakém odvodu.*)

Téhož roku byl jsem zvolen obecním zastupitelstvem do výboru spořitelny a jím do ředitelstva, v kterém jsem zastupoval živel český, neboť do té doby v něm bylo všechno jednání ještě německé. V řízení spořitelny odtud zůstal jsem až do odchodu svého z města (1889).

Počátkem února r. 1866 upustilo státní zastupitelství z roz- 1866 kazu císařského od obžaloby t. zv. ovačnického procesu (pro uvítání knížete dra. R. Taxise) proti 51 osobám; zůstalo tedy v obžalobě ještě 22 osob, mezi nimi Sladkovský, Zeithammer, Tonner, Barák, Šimáček, Krouský, Mattuš a j., za nějaký čas však zastaveno z nového nejvyššího rozhodnutí všechno soudní řízení ve věci této.

Spory vzniklé mezi Rakouskem a Pruskem z neblahé a interestů naší říše naprosto se nedotýkající záležitosti šlesvicko-holštýnské zachmuřily brzy na to politický obzor; se zvědavostí a později s obavami hleděli k nim všichni, jež poněkud veřejnost

*) Zemřel v Praze 1. května 1901.

zajímala. Schylovalo se k válce a v Ml. Boleslavi jako v předním místě doplňovacího okresu 36. pěšího pluku znamenatí bylo čilejší ruch, pocházející z povolávání dovolenců a záložníků a později ze soustředění vojska, jež odtud pak dále k severovýchodu se hnulo.

Blížící se nebezpečí ukazovalo přes všechny politické neshody, jaký zájem víže národ český k existenci říše a odůvodnilo rozčlenění, jaké se zmocnilo jednotlivců i korporací. Spontánně přikročila zastupitelstva větších obcí a okresů ku podání adres odanosti, jež jsem pro oba domácí sbory v stručných slovech sestavil. Ihned stala se usnesení, aby se zvláštní premie vyplatily těm, kdož dobrovolně do vojska vstoupí a podpory těm, kdož by se následkem poranění stali k výdělku nezpůsobilými. Školy, na nichž dne 19. června vyučovali se přestalo a jiná obecní stavení ustanoveny za nemocnice pro raněné i věnovány sumy k jich zařízení. Komitěty okresní a komitěty městských dám staraly se o sbírky peněžní i o látky a potraviny, jichž by v nemocnicích bylo třeba.

V druhé polovici června někteří vojevůdci se štáby dleli v městě: hrabě Leiningen v hostinci »U města Liberce«, hrabě Gondrecourt Na poště, hrabě Ed. Clam-Gallas, velitel celého sboru, v budově finančního říditelství, korunní princ saský od 23. do 25. června v budově krajského úřadu. Nejasné byly zprávy, které o potyčkách vojenských docházely. Šťastný výsledek bitvy u Custozzy rozradostnil sice na chvíli, ale nejistota, co v naší vlastní zemi a v nejbližším sousedství se děje, vyluzovaly trapné pocity. Neboť 25. červnem všechno vojsko bylo opustilo město, hlavní stan přeložen do Mn. Hradiště a ze sousedního města toho ničeho nebylo se dopátrati. Pověsti tvrdily, že dne 26. a 27. byly značné potyčky mezi Prusy a našimi, o výsledku se nic určitého nevědělo; dne 28. června bylo napětí v obyvatelstvu zimničné, při tom vše bylo zachmuřené a zamlklé. K večeru vypravováno, že mosty přes Jizeru v Debři, v Podlázkách a městský most u továrny byly vojáky našimi zapáleny, o dvou posledních se obyvatelstvo ihned přesvědčilo, že tomu skutečně tak a okamžitě zmocnila se přemnohých panika. Několik vojáků od italského pluku arcivévody Sigismunda dostavilo se jako prchající a po krátkém zotavení ubíhalí dále, což zmatek jen zvýšilo. Stádo volů, přichystané na čejtických lukách, aby posláno bylo za vojskem, náhle hnáno v opačnou stranu ku Praze. Vše to stalo se znamením k útěku. Chvatem zamykány krámy, firmové tabule snímány s domů, každý hleděl ukrýti, co cenného doma měl. Povozy kvapem najímány, na ně nakládáno, co se dalo, celé rodiny pak odjížděly nejvíce směrem ku Praze nevědouce ovšem, kde asi uloží hlavy své. Ve trudném tom zmatku odehrávaly se i výjevy přímo komické, ježto mnohý v bytu svém zanechal věcí dosti cenných, odvážeje s sebou nezřídká tretky malicherné, na př. klec

s kanárkem. V noci ze dne 28. na 29. června sňaty císařské orly z veřejných budov, političtí úředníci, pošta a telegraf opustili město. Útěk obyvatelstva trval také ještě dne druhého, zároveň nastalo ticho mezi zůstalými, jakoby polovice města byla vymřela, obchody byly zavřeny, úřady prázdný, z venkova nikdo se v městě neobjevil. Někteří zvědavci vyšli si na málo kroků za město a přinesli zprávu, že zaslechli z daleka střelbu.

Dne 30. června o 7. hodině ranní objevilo se na kosmonoské silnici přímo před městem 20 jezdců, již tu stanuli, kdežto tři s karabinami v ruce vjeli do města a na chvíli na Staroměstském náměstí se zastavili. V brzku seskupila se kolem nich hromada lidí a jeden z občanů vzdělaných chlubicí se svou znalostí věcí tvrdil, že tito jezdci jsou Bavoři a náleží k předvoji vojska bavorského, které podle pověstí v posledních dnech roztroušených vtrhlo do Čech na pomoc armádě rakouské; chvatně vylíčov to shromážděným provolal z celých plíc »Bayern hoch!« což ostatní nadšeně opakovali. Jezdci se usmáli, pozdravili a jeli dále po náměstí, načež k svým se vrátili. Nebyli to ovšem Bavoři, nýbrž pruší dragouni.

Totéž divadlo se opakovalo asi o dvě hodiny později. Četa pruských hulánů dojela k městu, z nichž pak asi sedm mužů vjelo do města, projelo jím na pražskou silnici, pak polemi na Dubcích až ke Chlumu, načež odejeli k sobotecké silnici. Obě tyto jíздеcké čety náležely pruskému oddělení vojska, které po zatlačení rakouského sboru z okolí mnichovohradištského k Jičínu z této strany krylo postup pruský.

O 12. hodině polední vtáhla pak dvě oddělení pěšího vojska s eskadronou červených husarů do města za rachotu bubnů a vřesku píšťal. Zastaviti na chvíli na Novoměstském náměstí a někteří strachem posedlí horlivci ihned jali se sháněti po domech chléb a vlastní rukou jej krájeli a rozdávali nepřátelským vojínům, domnívajíce se, že tou laskavostí odzbrojí krve- a jmění-lachné dobyvatele. Upozornil jsem jednoho z těch statečných, že tito vojáci asi nejsou o hladu a o suchý chléb že také sotva budou státi; hrůza věcí příštích však učinila jej pro každou rozumnou úvahu hluchým. Prusové hleděli pohrdlivě na chléb, sotva který jako by ze zdvořilosti vzal sousto, ba ani času k tomu neměli, poněvadž velitel, sotva že se rozhlédl po položení města, dal povel k dalšímu pochodu na náměstí Staré. Když vojsko přešlo kostel sv. Jana, spatřilo vedle něho trafikku a nehledíc na kázeň houfem do ní vniklo, pokud skrovná místnost to dovolila; uvnitř se nacházející házeli balíky tabáku a bedničky doutníků na ulici, kdež ostatní je ovšem vesele pobrali. Ve chvílce byla trafikka vyprázdněna. Když kráčeli podle budovy krajského úřadu a zpozorovali v ní obchod E. Elbogna zavřený, násilím vypáčili dveře, vyházeli houně a jiné jim se hodící věci a sebrali je jako

kořist. Infanterie obsadila kasárny, kavalerie učinila rekvisici a s odevzdanými jí potravinami vrátila se do ležení mezi Kosmonosy a městem.

Někteří prušští důstojníci a poddůstojníci zašli si mezi dnem na občerstvení do hostince »U věnce«; když pak odcházeli, jednomu z nich scházela přilba. Hledání bylo marné. Soudilo se, že je odcizena a po válečném zvyku učiněn hostinský, spořádaný to úctyhodný občan M. Patočka, odpovědným za ztrátu; měl se ihned postaratí o vrácení ztracené přilby. Pátráno po všech, kdož mimo pruské vojíny byli v hostinci a zatím byli odešli, hledáno ve všech prostorách a po delší době nalezena přilba v předsklepi. Když byla do hostinské místnosti přinesena, shledáno na ní, že kovový orel pruský s ní byl stržen a ježto hostinský nemohl udati, kam se orel poděl, byl ihned zatčen a odveden z města do pruského tábora. Velitel pruský odpoledne se vracel z města; tu vkročil mu starosta v cestu zaručuje se za občana Patočku a slibuje, že vším úsilím pátrati dá po pachateli, i prosil, aby nevinný hostinský byl propuštěn. Velitel krátce jej odbyl: až pachatel bude mu vydán, pak že hostinského propustí. Starosta vyšetřiv, kdo toho dne v hostinci byli, vyslal za nimi lidi spolehlivé, aby podle možnosti se pachatele zmocnili. Případ ten zastránil arcí všechno občanstvo, dokázav bezohlednost nepřátelskou a všechny důsledky války i pro ty, kdo nebyli ve zbroji.

Za chvíli přiválal důstojník na koni k domu starostovu, před nímž v týž den úřadoval a kde jsme právě rozmlouvali o rozličných nutných opatřeních. Důstojník ohlašoval, že bylo nalezeno vojenské skladiště žádaje, aby bylo hned otevřeno a jemu odevzdáno. Skladiště snadno bylo naléztí, neboť bylo opatřeno nápisem: »K. k. Militärmagazin.« Starosta mne požádal, abych odevzdání vykonal; poslal jsem tedy pro arendatora, který měl klíče u sebe, skladiště (bratrský sbor) se otevřelo a shledán v něm chléb, oves a sůl; vše se spočítalo, prušští vojáci naložili to na vozy, dali potvrzení na to, co vzali a odjeli s tím do tábora. Unavující tato a zároveň nudná funkce trvala do devíti hodin večer. Od poledne jsem ničeho nepožil a spěchal tedy na skrovnou večeři do hostince, neboť doma ničeho nebylo; odeslal jsem již dříve ženu s děckem na západ k příbuzným, špižirna byla prázdná a u prodavačů nebylo co dostati. Ale ani v hostinci jsem nepochodil; »U hroznu« přímo přede mnou zavřeli, že prý v tak trudné době ani nepomýšlí na to, aby co lidem připravovali; »U věnce« stěžovali si, že co měli, vzali Prusové, však aspoň kus chleba se sýrem mně předložili. S chutí jsem se oddal odpočinku a požívání frugální večeře sám a sám v celé, jindy tak hlučné místnosti. Náhle mne vyrušil lomoz a již do síně vnikla tlupa lidí, v které pokřikem jásavým vynikali asi tři vlekouce čtvrtého, jak se zdálo utýraného člověka. Vítězoslavně ukazovali kovového orla sňatého s pruské přilby, kterého našli u člověka sem přivlečeného, jež

v Zámosti přistihli a který se doznal, že orla pokládal za věc velice cennou a tudíž utrl a přilbu pak do sklepa hodil. Žádal jsem je, aby ho netýrali, že beztoho trestu neujde, načež odveden byl do pruského tábora, z něhož se přestrašný Patočka k radosti zoufalé rodiny a celého občanstva vrátil.

Vojsko pruské odtud hustě se střídalo, stálý byl jen jakýsi kadr, který se o potřeby vojenské staral. Obecní úřad pak měl nejvíce práce prováděním rekvisic, které byly vydatné, konečně pak prostředky občanů daleko přesahovaly, tak že se na pruském velitelstvu žádalo, aby obvod pro ně rozšířen byl z města na celý okres. K tomu bylo svoleno a v společné úradě okresního výboru s majorem, velitelem pruským, byla pravidla pro rekvisice ustanovena a obcím prohlášena, ovšem že se sankcí, že by se vymáhaly vojskem samým, bylo-li by příkazům okresního výboru vzdorováno.

Ježto železniční most zámostský byl přerušen a od 28. června žádné vlaky nejezdily, žádné pošty nešly, nebylo žádných zpráv z naší strany o tom, co se na bojišti děje; později arcí z pruské strany sdělovány výsledky nám nepříznivé, o nichž pokládáno, že je nepřítel přepíná. Po bitvě u Jičina byl to pruský junkr, jenž u mé přítomnosti řekl starostovi, jak to dopadlo, jak oddělení rakouské zahnáno bylo do rybníka a podrobnosti další i dodal sebevědomě: »Za málo jen dnů budeme ve Vídni« a když jsme si dovolili skromně pochybovati a na osvědčenou jindy udatnost rakouského vojska odkázati, pohrdlivě namítl: »Prosím Vás, co chcete s armádou, ve které i generálové kradou«, patrně mínil tím zjevy, které se po italské válce r. 1859 přetrásaly ve veřejných listech i před soudem.

Vojsko naše, jež muselo bojovati boj nerovný proti dvěma nepřátelům, na severu a na jihu, mělo býti zesíleno druhým za týž rok odvodem a v Ml. Boleslavi položen tento druhý odvod na 10. července. Podle toho, co jsem pověděl, ovšem k tomu dojíti nemohlo. Téhož 10. července vydán císařský manifest, kterým se oznamovalo národům, že císař Napoleon požádán byl za prostředníka míru, který také za nedlouho byl uzavřen.

Neštěstí válečné bylo pramenem mnohých vzácných zjevů a výlevů vlasteneckých citů, zřídlem oddanosti a obětavosti, z něho však také vzešly přímo hnušné úkazy nestatečnosti a stranické vášně. Za takové aspoň byly pokládány snahy některých čelných měst německých, zejména Vídně, St. Hradce, Celovce, která adresami k císaři se domáhala svolání užší rady říšské, propuštění ministerstva Belcrediova a povolání ministerstva liberálního, t. j. německého, a dokonce i rozepsání voleb do německého parlamentu. Nemohlo býti ani jinak, než že záměry takové vzbudily odpor, který se jevil způsobem rozmanitým, jak to tehdejší poměry dovolovaly. Po mém návrhu usnesl se výbor okresní na osvědčení, vlastně protestu proti oněm adresám, přihlašuje se zjevně a opětně

k zásadám manifestu ze dne 20. září 1865 zamítaje vládu jediného kmene, dovolává se patřičného zastoupení zemí českých v radě koruny a žádaje vystoupení Rakouska ze spolku německého, nechť jest výsledek války jakýkoliv (23. července 1866).

Svízele války nebyly ještě překonány a již tu byla pohroma nová, zhoubnější pro město, než-li ona; v druhé polovici července vypukla cholera, jak se za to mělo vojskem pruským sem zavlčená a zvláště v první polovici srpna strašně řádila. Z obyvatelstva (tehdy okolo deseti tisíc) podlehl urputné nemoci té plných pět procent; také já jsem doznal bolestné ztráty, neboť mi 5. srpna zemřel devítiměsíční syn, až do nemoci krásně se vyvinující. Jí podlehl mimo jiné Jan Šámal ve věku sice pokročilém nejen jako pomolog proslulý, ale typický zjev tehdejší společnosti, statečný klestitel nových ideí.

Zvolna po válce a choleře nastupoval klid a obvyklé řízení věcí; z počátku šlo ovšem o zacelení ran zůstalých, při obci o vyšetření škod válečných a domáhání se aspoň částečné náhrady. Na podzim spatřila Ml. Boleslav po nejprve císaře, jenž navštívit chtěl krajiny válkou zubožené. Přijel od Prahy po voze v průvodu místodržitele, zastavil se v městě v budově krajského úřadu, přijal úřadnictvo všech odborů, duchovenstvo, okresní výbor, městskou radu a deputace jednotlivé, načež povozem k Jičínu odjel.

IV. POSLANCEM NA SNĚMU.

V tu asi dobu vzdal se poslanec měst Hradiště, Turnova a Bělé, dr. Ant. Šlechta, mandátu do sněmu českého a volba doplňovací rozepsána byla k 22. listopadu. Byl jsem nemálo překvapen, když mne došel list ze dne 7. listopadu podepsaný 15 občany hradištskými, mně osobně známými, kterým mne vyzývali, abych kandidoval a zároveň oznamují, že mne pražskému volebnímu výboru jako kandidáta poslaneckví navrhují. Nemyslíl jsem dosud na poslaneckví; byl jsem ve službách obce a nezdálo se mi býti možno, abych síly své obrátil ke dvěma stranám. Avšak vyzvání mých rodáků těšilo mne, lichotilo mi a bylo předmětem úvah. Starosta města na dotaz můj nic nenamítal proti kandidatuře, pročež chutě jsem odvětil přátelům svým, že nabídnutí jejich rád přijímám; dopsal jsem starému příteli c. k. okresnímu soudci ve výslužbě F. Herfortovi v Bělé, jenž mi slíbil, že tam kandidaturu mou bude podporovati, a navštívil jsem v Turnově dra A. Šlechtu, jenž jako starosta města měl arci na tamní voliče velký vliv. Při jeho volbě za poslance byl jsem v Hradišti velmi činným; uváděl jsem jej osobně k čelnějším voličům, mohl jsem se tedy nyní nadíti vzájemné přízně. V očekávání tom byl jsem trpce zklamán; přijal mne chladně, vyslovil jakési pochybnosti o korektním smýšlení mém a nakonec odkázal mne na pražský volební výbor, ježto Turnované jen toho budou voliti, kdo jim bude z Prahy navržen. Avšak z pražského volebního výboru, k němuž jsem se neobrátil, nevanul vítr mně příznivý. Přátelé moji hradištsí sdělili se mnou, že tamní starosta, zvěrolékař Knížek, dostal dva dopisy z Prahy; jeden byl formálního rázu při těchto příležitostech obvyklého a vyzněl v pouhý dotaz, zda-li mají kandidáta pro uprázdněný mandát a zda-li by popřípadě starosta sám kandidovati mohl. Druhý dopis od Dra Řiegra zněl prý asi v ten smysl, že obdržel žádost 30 voličů hradištských, aby za kandidáta navrhl dra. Karla Mattuše, že však nezná politické snahy muže tohoto, svobodomyšlnost a politická zralost že se při něm neosvědčily, pročež vyzývá starostu, aby mu život muže toho vylíčil aneb oznámil, kterého kandidáta navrhnouti míní. Přípisu toho užil starosta Knížek hojně v jednání o kandidáta, pročež tajným nezůstal a mezi přáteli mími vzbudil nevrlost a zvýšenou činnost pro mou osobu. Proti mně stála však v Hradišti a Bělé dosti

1866

mocná strana úředníků waldsteinských a lidí na nich závislých, kteří mé demokratické zásady pokládali za nesmířitelné nepřítelství k šlechtě. Úřadnictvo státní, znající mne z mého působení v blízké Ml. Boleslavi, považovalo mne za radikála vládě nepřijemného a tak nebylo provedení volby mé bez nesnází a to tím méně, že ukládalo voličům bělským a turnovským nemalou oběť cesty do Mn. Hradiště. Nevhodné toto ustanovení dřívějšího řádu volení zavinilo přirozeně slabé účastenství voličů z měst vzdálených. Při volbě dne 22. listopadu 1866 dostavilo se do Mn. Hradiště ze 188 turnovských voličů pouze 37, kteří do jednoho volili mne, ze 145 voličů bělských pouze 53, z nichž 52 volilo Knížka a jediný (Herfort) mne; ze 137 voličů hradištských pak dostavilo se k volbě 106, z nichž volili 42 Knížka a 63 mne. Bylo tedy ze všech 196 odevzdaných hlasů 101 pro mne, tak že jsem majoritou pouze tří hlasů byl poslancem zvolen. Zvolením nebyla ještě překonána poslední volební nesnáz; legitimační komise sněmovní zabývala se mým sněmovním aktem po celou zbývající dobu zasedání, tak že sněm neměl ani možnost, aby uznal volbu mou za platnou. Příčinou toho byly ženy, které sebe považovaly za oprávněny, aby osobně k volbě se dostavily a hlasitě — voliloť se tehdy ústně — mne volební komisí jmenovaly důvěrníkem svým.

Přišel jsem do sněmu, jenž tehda od 19. listopadu byl shromážděn, počátkem prosince a to přímo do nejzajímavějšího jednání, do rokování o adrese. Sněm nebyl sice zahájen nejvyšším reskriptem, jakož se mohlo po manifestu ze dne 20. září roku předcházejícího a po válce, která hmotně i politicky nejvíce se dotýkala Cech, očekávati; místodržitel oznámil však sněmu obsah vlastnoručního listu k státnímu ministrovi hraběti Belcredimu, kterým se vyslovuje císařský dík za věrnost a obětovnost národů po dobu války a dává se zmocnění, aby se to veřejně prohlásilo. Politického obsahu list ten naprosto neměl. Zajisté tu byla nejedna příčina, aby sněm v okolnostech, v nichž se sešel, dal na jevo přání a snahy své, i byl onen vlastnoruční list podkladem návrhu, aby se podala adresa, která vedle předmětu, o němž list sám jednal, i nejdůležitější politické otázky na přetřes vzala. Návrh ten podali poslanci z velkostatku s hrabětem Jindřichem Clam-Martiničem v čele, k nimž se přidalo několik poslanců českých. Však i německá levice podala formální návrh o adrese, ovšem že pak z komise vyšly návrhy dva; návrh většiny, jehož hájil hrabě Lev Thun, a návrh menšiny, který zastával Dr. Eduard Herbst. V onom ukazovalo se k nutnému uznání státoprávního postavení království českého, k slíbenému korunování, k nutnosti vyslechnouti zdání sněmu o chystaném vyrovnání s Uhry, kdežto tento se zamlčel o poměrech politických a v diskusi sněmovní jeho zastavatelé jako dříve popírali všechnu jsoucnost státního práva českého a z výsledku války dovozovali nutnost ještě tužší centralisace.

Návrh většiny byl přijat. Týž hrabě Lev Thun podal také návrh, aby císař byl požádán způsobem přiměřeným, by uložil vládě, aby předložila sněmu osnovu nového volebního řádu sněmovního a to ještě v tomto zasedání, tak aby se nový sněm, jenž se po uplynutí prvního šestiletí měl voliti v roce následujícím, mohl sestoupiti již na základech nových. Komise doporučila ovšem návrh ten sněmu a podala spolu návrh dodatečný, aby se platnost ustanovení, že se volební řád měniti může pouhou prostou většinou, prodloužila i na druhé šestiletí. Tento druhý návrh byl nezbytným, protože právě před rokováním o něm bylo sněmu sděleno, že v málo dnech bude zasedání skončeno a také první šestiletí sněmovní se již chýlilo ke konci. Proti oběma návrhům houževnatě bojoval Herbst a hlasovala německá levice, ačkoliv nespravedlnost volebního řádu statistickými daty úředními dávno byla prokázána. Tím zřejmě strana ta podala důkaz, že se chce vši mocí udržeti v držení toho, co jí po právu nenáleží.

Sněm uzavřen tenkrát už dne 21. prosince a spěch ten nevěstil nic dobrého.

Již dne 2. ledna 1867 vyšel císařský patent, jímž všechny sněmy se rozpustily a volby nové nařídily, říšská rada pak svolána ke dni 25. února. Úkolem jejím mělo býti upravení poměrů k zemím koruny uherské (vyrovnání uherské); vzhledem k manifestu ze dne 20. září 1865, jehož ustanovení nebyla odvolána, mluvil patent o říšské radě »mimořádné«, sněmově pak svolání na den 11. února měli se zabývati jedině a výhradně provedením volby poslanců na radu říšskou. Volby za venkovské obce rozepsány byly na den 24. ledna a volby ve městech na 30. ledna.

Pro venkovské obce volebního okresu mladoboleslavského navržen byl rolník katusický a dosavadní poslanec Jan Krouský, který už roku 1848 měl mandát pro sněm, jenž se tehda ovšem nesešel. Krouský byl inteligentní, zkušený muž, měl zásluhy o pokrok ve vlastní obci a zasloužil plnou měrou důvěru svých spoluobčanů. Ale tentokráte utvořila se mezi voliči venkovskými strana, která jednak chtěla na jevo dáti svou náklonnost a důvěru ke knížeti dru. R. Taxisovi, jednak mu chtěla zjednati příležitost, aby vzácné své politické nadání osvědčil. Možnost vzhledem k osobě tu byla, poněvadž dne 8. ledna 1867 prohlášena amnestie a rehabilitace pro politické přečiny a mezi těmi, na něž se vztahovala, uváděno jméno knížete. Při volbě dostal pak kníže R. Taxis 65, J. Krouský 60 hlasů a onen tedy prohlášen za poslance. Avšak v zápětí po vykonané volbě došlo vynesení místodržitelské, podle něhož amnestie k němu se nevztahovala, pročež on bez meškání mandát složil.

Pro městské skupení hradištské navrhl tenkrát volební výbor pražský mne, avšak proto neměl jsem hladkou volbu před sebou, naopak volební boj tento byl urputnější předešlého. Zvěrolékař

Knížek agitoval v Mn. Hradišti pro sebe, maje za to, že co v listopadu se mu nepovedlo, zdařiti se může v lednu. Strana panská však, která s tímto kandidátem předešle měla nehodu, tentokráte si vedla obezřeleji; vyslala z Bělé deputaci ku Krouskému žádajíc ho, aby jako kandidát bělských měšťanů vystoupil a on — k překvapení mému a jiných — nabídnutí toto přijal; táž strana zároveň v Turnově přímo před volbou dala rozšířiti zprávu, že hradišští občané voliti chtějí světicího biskupa Krejčího, v Turnově právem*) oblíbeného. V Turnově však někteří — zdá se, že starosta dr. Šlechta byl jim dosti blížek — přímo nutili poštmistra Hofmanna, aby kandidaturu turnovskou přijal. Při volbě Hofmann i Knížek prohlásili, že nekandidují a výsledek konečný byl, že jsem z boje vyšel jako vítěz 179 hlasy proti 149, jež dostal Krouský.

Sněm sešel se dne 18. února 1867 a nejvyšším maršálkem jmenován opět hrabě Alb. Nostic, jenž v zahajovacím proslovení kladl důraz na umírnění a sebezapření a osvědčoval, že sněm státi bude vládě po boku, když se bude jednat o těžkém úkolu vyrovnání. Slova tato nebyla pouze osobním míněním, ona vycházela, ne-li z formálního snesení kruhů rozhodujících, zajisté ze znalosti smýšlení těch, kdo ve většině rozhodovali. I byla tudíž naděje, že mimořádná rada říšská všemi zeměmi bez praejudice obeslaná nejen uzákoní uherské vyrovnání, ale i pro země české zjedná postavení žádoucí, šetříc při tom nutné jednoty říšské. Oblak na obzoru vystupující a naděje tyto zastírající bylo ovšem odstoupení hraběte Belcrediho z vlády. Avšak zoufalého přímo zklamání se dostalo většině sněmovní hned v první schůzi, v níž místodržitel hrabě Rothkirch přečetl vládní prohlášení, podle něhož sešlo zcela se svolání mimořádné rady říšské a jímž sněmu na vědomost se dávalo, že uherské vyrovnání je smlouveno a tím dosaženo, k čemu ústava únorová byla zastavena. Poněvadž zastavení toho více třeba není, svolána ústavní říšská rada ke dni 18. března.

Komise, již odevzdáno toto prohlášení vládní, navrhovala, aby se na ně odpovědělo adresou, která (hrabětem Lvem Thunem hájená) se odvolávala na slib daný manifestem ze dne 20. září 1865, prohlašovala svolání ústavní rady říšské vedle ustanovení jí vlastních za nemožné, vyslovovala při tom ochotu sněmu obeslati shromáždění poslanců všech zemí, kteréž by podle úkolů jemu svěřených nemohlo nic učiniti na úkor státoprávnímu postavení Čech. Vedle adresy měl sněm zároveň žádati, aby nebyl ukončen, než odpověď na adresu dojde.

Minorita Herbstem zastupovaná vyslovila se proti adrese a navrhovala prostě, aby se konaly volby do rady říšské.

Adresa přijata 156 proti 76 hlasům dne 25. února a již dne 27. února předčítal místodržící ve sněmu císařský patent, kterým se sněm vzhledem na snesení o adrese rozpouští a nové volby nařizují. Sněm byl ovšem ihned po tom uzavřen.

*) Biskup Krejčí byl rodákem turnovským. Pozn. vydav.

Volby byly ihned rozepsány; již počátkem března vydali důvěrníci českých poslanců krátké provolání k voličům, v němž tytéž muže, již byli voleni v lednu, za poslance navrhovali a ve kterém velmi ostře proti dualismu brojili, volajíce k voličům: nepřivolte k rozdvojení říše.

Než k volbám došlo, odstoupil místodržitel hrabě Rothkirch a na jeho místo jmenován svobodný pán Kellersperg, jenž se v smýšlení a taktice více shodoval s vůdci německé levice, kdežto Rothkirch stál na straně historické šlechty. Volby venkovské a městské položeny na dny 20. a 22. března. Pro venkovské obce mladoboleslavské odpadla tenkrát kandidatura knížete dr. Rudolfa Taxise, neboť politické následky jeho odsouzení dosud trvaly a jeho žádost za rehabilitaci místodržitelství nepředložilo ani k vyšším místům. Byla tu zajisté nejlepší příležitost, aby se voličové zase vrátili k osvědčenému svému zástupci Krouskému; zdá se však, že kandidatura jeho předešlá v městech proti kandidátu pražským výborem volebním navrženému mu ublížila v těchto kruzích a tudíž ti, již posledně stáli při knížeti Taxisovi, vybrali si za kandidáta Antonína Honse, rolníka z Nemeslovic. Byl také zvolen 65 hlasy proti 62, které připadly Krouskému.

V městech byla tenkrát volba hladká; pokus z Bělé vyšlý, aby získán byl za kandidáta místodržitelství rada Plaček, se nezdařil, o jiném kandidátu se neproslovalo a ježto volba nastávající měla ráz odporu proti vládě a jejím úmyslům a zároveň měla býti osvědčením, že všechen lid český stojí za těmi, kdo v předešlých zasedáních sněmu se za samostatnost a svézákonost země a za národní rovnoprávnost zasazovali, stala se volba pokud možno jednomyslná příkazem politické důslednosti. Ani turnovský dr. Šlechta nemohl odolat této nutnosti, když politická statečnost jeho spoluobčanů stihala klatbou každého odštěpence. V den volby přijelo 159 turnovských voličů se starostou v čele zvláštním vlakem ozdobeným znakem zemským a prapory do Mn. Hradiště; mezi nimi slepý cestovatel po Rusi a obchodník Kotler a několik ženských voliček. Na nádraží očekávali je s hudbou voličové hradišští a bělsští. V slavnostní náladě odebralo se všechno voličstvo nejprve do chrámu a pak do volební síně. Z Hradištských přišlo k volebnímu osudí 65, z Bělských 25. Od dostavivších se 249 voličů zvolen jsem byl jednohlasně. Takovým asi způsobem provedeny volby v okresích venkovských a městských — pokud se týče okresů podle národnosti českých — po celé zemi.

Smutný naproti tomu byl výsledek volby mezi velkostatkáři, kteří podle postavení privilegovaného, ač ovšem v poměrech země neodůvodněného, rozhodují o tvářnosti a politickém směru sněmu. Konservativní, spolu historicko-česká strana velkostatkářů mívala v posledních volbách asi 190, liberární a německá strana asi 175 hlasů. Úsilí místodržitele Kellersperga, sliby a domluvy, nesprávnosti v listinách voličských a ovšem i nestatečnost ně-

kterých vzácných pánů způsobily, že se nyní sešlo pro konservativní stranu v celku asi 180 hlasů, kdežto liberální se jich domohla až 209. Protest proti volbě byl sněmem zamítnut a tím už z předu schváleny politické cíle protivné těm, které sněm předešlý sledoval.

Sněm sešel se dne 6. dubna, maršálkem stal se hrabě Hartig jazyka českého naprosto neznalý, náměstkem také Němec rytíř Limbeck. Oslovení maršálka nevyznělo jako dosud v slávu císaři a králi, nýbrž císaři a pánu; místodržitel pak předčítal císařský přípis k státnímu ministru baronu Beustovi, jímž sněm se vyzývá, aby bez meškání vykonal volby do říšské rady, spolu pak se dává ujištění, že se dokonce nepomyšlí na nějaké zkracování ústavní zemské samosprávy, naopak prý je to císařská vůle, aby se samospráva rozšířila, pokud to dopouští bezpečnost a mocnost říše.

Príslušná komise navrhovala posl. Herbstem, aby se přistoupilo k vykonání voleb, menšina drem. Riegrem odvolávajíc se k usnesením sněmu té věci se týkajícím navrhovala, aby se co do konání těchto voleb přešlo k dennímu pořádku. Debaty o těchto návrzích z většiny mimo zpravodaje nikdo se neúčastnil, nechali mluvit české poslance neposlouchající jich, sám zpravodaj, sotva že byl několik svých úvodních slov pronesl, odešel do restaurace ke svým a když po skončení debaty volán maršálkem k závěrečnému slovu, nebylo ho tu, musili jej teprve zavolat. Vážné bylo vystoupení kardinála arcibiskupa knížete Schwarzenberga, jenž jakožto první v debatě prohlásil, že voliti nebude. Když pak většina zamítla návrh menšiny komise, povstal její zpravodaj dr. Rieger, přečetl obsáhlý státní spis na odůvodnění státoprávních nároků království českého všemi českými poslanci podepsaný a vyznívající v slavné ohrazení proti všemu, co by říšská rada na ujmu práv tohoto království podnikla, a v prohlášení za neplatné, na čemkoli by se tato protiústavní rada říšská vůbec usnášela. Provolavše pak slávu vlasti a králi čeští poslanci odešli ze sněmu, který v tu chvíli přikročil k volbám do rady říšské, provedl je a ihned byl uzavřen.

Čeští poslanci opustivše sněm za hlučného souhlasu obecnosti na galerii, sešli se v bytě Vojty Náprstka, kdež radili, jak se dále zachovati, čerpající sílu z vědomí svého slovanského, na němž zvláště Brauner zakládal všechnu svou naději. Toto vědomí ovládalo v letech nejbliže následujících všechno téměř konání politické, ono nabylo vrchu nad ostatními úvahami a duchovními činiteli, především ovšem z toho důvodu, že dualistická soustava říše, která nyní snesením rady říšské měla dojít formálního souhlasu zástupců království a země, zdála se býti českým poslancům jakoby na utlačování národů slovanských spojenými Němci a Maďary schválně vynalezena.

Jaký div tedy, že odtud se zvláštní zálibou se obracely zraky Čechů ke všemu slovanskému a že zejména časopisectvo české ignorující jednání veledůležité na říšské radě, kterým dán na celá desetiletí nový směr státní správě, nepoměrně víc se zabývalo na př. pořádanou téhož roku národopisnou výstavou ruskou.

Někteří vynikající mužové čeští byli z Ruska pozváni k této výstavě, jiní se k nim připojili a tak povstala ona proslulá pouť moskevská, k níž se doma i za hranicemi poutaly zraky měrou nemalou. Také já jsem se obrátil v té věci na K. J. Erbena, jenž mi byl radou, abych cestovní pas svůj k visu ruskému vyslanectví do Vídně zaslal se žádostí, aby vidovaný prostřednictvím Erbenovým mně byl vrácen. Dne 15. května vyjeli jsme společně z Prahy přes Olomouc v počtu sedmnácti; po zastávce v Granici a Čenstochově dojeli jsme dne 16. května do Varšavy, odtud dne 18. přes Grodno do Vilna; sem přijeli přes Berlín Palacký a Rieger. Při obědě v klubu hlásil se k nám Čechům ruský generál Zeidler tvrdě, že rodina jeho pochází z Čech. Rieger promluvil o smířlivosti a lidskosti jednoho národa k druhému. Dne 20. května dojeli jsme do Petrohradu za velkého nadšení lidu a zůstali tam do dne 27. prohlížeje znamenitost města a účastníce se denních slavností k uctění slovanských hostí pořádaných. Zvláště velebné bylo přijetí hostí v Carském sele, kde oslovení carovo na všechny přítomné učinilo hluboký a trvalý dojem. Dne 28. května dojeli jsme do Moskvy, kde národopisná výstava a zvláště Kremľ se svými památkami nás poutal. Po jednom banketu, jemuž s galerie přihlíželo mnoho žen mně ubírajícímu se k východu, vstoupila vstříc mladá krásná dáma a podávajíc mi ruku s roztomilým úsměvem se tázala, zda ji poznávám. Byla to Lidmila Schmidtová provdaná za ruského universitního profesora. Jiné povinnosti mé nedovolily mi prodlužovati můj velepříjemný pobyt na Rusi, pročež jsem se ve společnosti profesora Hamrníka a ještě dvou Pražanů vracel dne 2. června z Moskvy opět přes Petrohrad, Varšavu a Prahu do svého domova. Některé listy mé z Rus s podrobným popisem uveřejnil »Boleslavan«.

Vídeňské listy se vši možnou nepřátelskou jízlivostí rozesaly se o pouti moskevské, účastníci prohlašovali za zrádce říše, proskakovaly pověsti, že poutníci po návratě budou jati a že proti nim bude zavedeno vyšetřování. Není pochybnosti, že by se tak bylo stalo, kdyby byla bývala k tomu nejmenší příčina; té naprosto nebylo, pročež německo-maďarská zloba obmeziti se musela na pouhé, ovšem že vydatné podezírání.

Účinky pouti té byly zjevné; sympatie slovanských národů k Rusku sesílily měrou znamenitou, pojednání o důležitosti jednoho všem slovanským národům společného jazyku pro vzdělané vrstvy se množila, zvláště v Čechách hojně počalo vycházeti pomůcek naučiti se ruskému jazyku.

V čas naší pouti moskevské vyšel můj spis »Historické právo a národnost«, kterým jsem chtěl stručně vyložit, že nároky politickou stranou naší činěné na samostatnost ve svazku mocnářství (tedy náš státoprávní program) se zakládají na historickém vývoji a zároveň na statistických skutečnostech. Věty konečné, které jsem vyvodil ze svých úvah, byly obšírněji a ovšem důkladněji rozvedeny v pozdější »deklaraci« českých poslanců.

Mezi tím v několika takřka dnech stalo se na říšské radě schválení uherského vyrovnání, které, nikoli pro uznání uherského státního práva, ale proto, že zavedením dualismu ve skutečnosti byli národové slovanští a románští podrobeni nadvládě (v Uhrách vlastně krutovládě) dvou privilegovaných kmenů, Němců a Maďarů, stalo se osudným pro celou říši, poněvadž od toho okamžiku se datuje v obou polovicích mocnářství úporný boj o existenci a nerušený rozvoj národů, který jinak skončiti nemůže než uznáním národních práv v říši národů sobě rovných neb nenáhlým sice, ale jistým rozvratem jejím.

V politické domácnosti naší stala se změna ta, že se nejvyšší maršálek zemský hrabě Hartig vzdal úřadu, jež platně zastáváti pro úplnou neznalost češtiny mu nebylo lze, a na jeho místo ustanoven kníže Adolf Auersperg češtiny jen nedokonale znalý a nevystačující vědomostmi svými velkým úkolům politickým, což arci nevadilo, že později povolán byl na první mocnářské místo ve státě. Za něho dělo se v srpnu s velkou okázalostí převezení korunovačních klenotů českých do Prahy z Vídně, kam před válkou roku předešlého byly v tichosti odvezeny. K slavnosti té pozváni byli všichni poslanci, vedle nich vysláni byli okresními a obecními zastupitelstvími delegáti a jinak účastnily se čelnější korporace pražské i venkovské. V obyvatelství českém byl živý zájem v aktě tom hlasitým svědectvím, jak tihne ke svým slavným dějinám a ku právům dějinami utvořeným, byť i neuznaným. Tak v Ml. Boleslavi občanstvo na večer téhož dne, kdy vysláni z Čech zvláštním vlakem odváželi z Vídně korunovační klenoty do vlasti (28. srpna), v slavnostním průvodu s hudbou, pochodněmi a lampiony prošlo celým městem a odtud se bralo na nedaleký Chlum, kde velká hranice byla zapálena, jež nocí daleko do kraje svou září vítala odznaky slávy a samostatnosti země; touže dobou plály takové radostné ohně s Bezděze, s Baby, s Mužského, s Trosek a téměř se všech význačnějších vrchů v zemi.

V září nastal v Ml. Boleslavi živý ruch volbami obecními na nové tříletí. Opět stály dvě strany proti sobě, stará strana pokroková a na místě dřívější »školní« či vládní strana bezejmenná, vedená několika drobnými lidmi, kteří by se byli rádi dostali k veslu. Starosta, jež nesouhlasil zcela s listinou ani té ani oné strany, učinil tenkrátě soukromě asi s dvěma občany

třetí listinu, přijav do ní většinu kandidátů strany pokrokové, o níž jsem pracoval spolu s jinými občany řádně ve schůzi voličské k tomu ustanovenými. A tato listina starostova skutečně prošla. V druhém sboru voličském byl jsem i já značnou většinou hlasů zvolen a tím ukončen můj úkol tajemníka starostova. Za to nadešla činnost nová v zastupitelství a zejména v odboru finančním a školském, do nichž jsem byl povolán.

Vystoupení českých poslanců ze sněmu bylo signálem pro všeobecnou důraznou opozici všeho lidu ve všech oborech veřejného života, která odtud a v letech následujících (1868—1870) prováděna byla se zápalem a důsledně v časopisectvu, v obcích na veřejných schůzích. Ona se jevila v jitrě lidu, které propuklo, v Praze u veliké demonstrace uliční v lednu 1868 za přítomnosti ministra Herbsta a potlačena byla jen mocí vojenskou. Ona zrodila všeobecné schůze lidu pod širým nebem, »tábory«, z nichž v Boleslavsku první konán dne 21. června pod Bezdězem za předsednictví knížete Rudolfa Taxise, avšak mezi řeči Dr. V. Gablera byl vládním komisařem rozpuštěn.

Nadšení, s jakým prováděna byla opozice českého lidu, přenášelo se i na jiné události, z nichž uvéstí sluší velkolepou slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu (15.—17. května) i oslavení Palackého u příležitosti jeho sedmdesátých narozenin (14. června).

V poslední třetině měsíce června měl se státi pokus o jakési sblížení českého národa a vlády. Císař navštívil Prahu, aby byl přítomen vysvěcení nového mostu nesoucího jeho jméno; také někteří ministři s presidentem Carlosem knížetem Auerspergem se dostavili. I kancléř Beust přijel a měl rozmluvu s Palackým a Riegrem. Rozmluva tato stala se bez vědomí presidenta ministerstva, čím tento se cítil uraženým tou měrou, že ihned podal demissi a nečekaje ani na rozhodnutí mocnářovo odejel neomluviv se pryč ani z nedostavení se ku dvorní hostině, k níž byl pozván.

Sněm sešel se dne 22. srpna bez poslanců českých a trval do 26. září. Před jeho zahájením sešli se čeští poslanci v Měšťanské besedě k úradě o tom, jak se zachovati dále. Rieger předložil vypracovanou jím »deklaraci«, první to historicky odůvodněný a řádně formulovaný státoprávní program české národní strany, kterým po příkladě Uhrů reklamována plná samostatnost státu českého na základě sankce pragmatické. Deklarace byla přijata a sneseno, že má býti v první schůzi sněmu podána. Na to jednáno o tom, má-li vystoupení ze sněmu provedené v poslední schůzi sněmu předešlého býti považováno za pouhou demonstraci, či za trvalé neuznání nynějšího sněmu. Rokováno o tom dlouho a důrazně, poslanci rozstoupili se v té věci ve dvě strany, z nichž jedna neobeslání sněmu z ústavy únorové pocházejícího a tudíž vedle znění deklarace nezákonného považovala za pouhý důsledek

deklarace, kdežto druhá (k níž i já jsem náležel) stála na tom, že potřeby národa vyžadují, aby se sněm třeba považovaný co do původu a složení za nezákonný, obeslal, i aby se na něm opořice prováděla všemi dovolenými prostředky. První mínění zvítězilo, poslanci do sněmu »únorového« choditi neměli a proto se také přísedící výboru zemského Dr. Rieger a Dr. Sladkovský vzdali těchto míst, zároveň pak tak učinili jich náhradníci Zeithammer a Dr. Jakub Škarda.

První schůze sněmu zahájena byla nejprve česky, jak místodržitelem baronem Kellerspergem, tak nejvyšším maršálkem knížetem Ad. Auerspergem; ba sám náměstek nejvyššího maršálka Dr. Bannhans pronesl několik českých slov. Jinak si vedl sněm zcela vedle tendencí německo-národních a centralistických, jimiž autonomie zemská a prospěch české národnosti měly býti co nejvíce omezeny. Vysoké školy technické rozděleny na ústavy dva podle jazyka vyučovacího, zajisté jen v tom domnění, že ústav český brzo zakrní, zvláště když se na něm budou směti vydávati vysvědčení jen česká a posluchači němčině řádně se nepřiučí, čímž jim bude — podle domnění těch, kdož rozdělení tomu přáli — zatarasena pouť do širého světa.

Zákon ze dne 18. ledna 1866, jenž vyřkl obligátnost obou jazyků zemských na školách středních, v těchto ustanoveních zrušen v domnění, že asi brzo zaniknou školy, na nichž nemožno se přiučiti měrou pro mnohé obory praktického života potřebnou jazyku německému.

Návrhy zemského výboru z nařízení dřívějšího sněmu vypracované, jako návrh zákona o občanských záložnách, pak o technicko-administrativní správě řek, byly zamítnuty, ježto v nich viděno zasahování v kompetenci říšské rady; zato hleděno k rozmnožení německých soudních okresů, nebo poněmčení českých obcí zvláštním jich přidělováním a slučováním. Při rozpočtu na rok 1869 zkrácena subvence Vlastenecko-hospodářské společnosti o 2300 zl., poněvadž představenstvo její a majorita nehověly přáním německo-liberální strany.

V poslední schůzi podávala se zpráva o spise českých poslanců, kterým odůvodňovali, že se do sněmu nedostavili (o deklaraci); hleděly se vyvrátiti nejdůležitější momenty deklarace a na konec prohlášení jsou tito poslanci za zbaveny mandátů.

Deklarace způsobila v lidu českém zvláštní nebývalý ruch; mně uspořádán v Ml. Boleslavi průvod s pochodněmi, pro něj pořadatelé vzati v soudní vyšetřování; tatáž pocta i jiným poslancům se dělá; obce podávaly šmahem souhlasy s její obsahem, deklarace stala se vyznáním víry všech uvědomělých Čechů, poslancům dán čestný přívlastek »deklarantů« a obraz podávající podobizny českých deklarantů stal se oblíbenou ozdobou českých domácností.

Dne 4. října pořádán tábor na Pankráci, jenž vojskem rozeznán; některé tlupy lidu do Prahy se vracějící zastavily se s pokřikem

před německým kasinem v Široké (Jungmannově) ulici, kde něco oken vytlučeno, pak před německým divadlem.

Tyto příhody a chystané mnohé tábory s projevy opozičními přiměly vládu, že dne 10. října nad Prahou prohlášen stav výjimečný se suspendováním některých práv základních. Schválení tohoto opatření stalo se říšskou radou po projevech německo-liberálních řečníků až cynických (Schindler a j.). Baron Kellersperg odvolán a na jeho místo dosazen bezohledný podmaršálek baron Koller. Nastalo kruté pronásledování české žurnalistiky, jež nemělo rovného v 19. století. Pražské obci odňata policie, kterou v posledních letech spravovala. Pastýřský list českých biskupů, v němž viděno brojení proti vládní soustavě, objektivním řízením odzouzen a kardinál-arcibiskup kníže Schwarzenberg marně proti rozsudku se odvolal, hodlaje i osobně před soudem se hájiti.

Ostrý boj se strany české prováděný proti vládní soustavě nezůstal bez účinků; někteří členové vlády poznali, že pouhým násilím, žalářováním a utlačováním nelze českou opozici zmocí. Toho názoru byl zvláště hrabě Taaffe, kdežto většina kabinetu, ovládána ministry Giškrou a Herbstem, jediné mocí chtěla zlomiti odpor a donutiti Čechy k bezpodmínečnému uznání ústavy.

Ostrá opořice českého lidu vedena dále po celý rok 1869. Ona měla také patrný vliv na jiné slovanské národy v Rakousku, jakož zejména Poláci a Chorvaté nepřestávali vším úsilím se domáhati práv svých. Tito hledali svou spásu ve spojení Chorvatska, Slavonska a Dalmacie při nejmožnější autonomii trojjediného království, kdežto Poláci autonomii Haliče a práva jazyka polského formulovali ve zvláštní resoluci sněmovní. Resoluce ta přivedena i před forum říšské rady a ve výboru pro ni zřízeném příslušníci německé levice prohlásili, že by byli ochotni dáti Haliči postavení, jaké Chorvatsko získalo vyrovnáním z r. 1867, když by se naproti tomu v ostatních zemích zavedla ústavně organisace centralističtější a rozumí se i němečtější než tak, jak byla. Shody nebylo ve věci dosaženo, a na konec pověstná resoluce haličská zamítnuta. To ovšem náladu mezi Poláky, vládní soustavě již dosti nepřiznivou, zhoršiti muselo a zejména vedením Smolkovým šířila se v Haliči agitace pro opuštění říšské rady. Hnutí polské aspoň přineslo národu jednu a to velice vážnou vymoženost: zavedení úředního jazyka polského v celé Haliči, na úkor ovšem neoprávněného vládnutí jazyka německého, ale zároveň na úkor oprávněného užívání jazyka rusínského.

Vláda vyhovující požadavkům liberální strany německé zasahovala opatřeními svými na pole církevní a vzbudila ještě tužší odpor duchovenstva, než-li byl dosud; odpor ten jevil se nezřídká i na kazatelně a způsobil pohánění duchovních před soud, lineckému biskupu, jenž z vysokých hodnostářů církevních byl nejbojovnějším, odňato užívání dvou statků biskupských.

Kdežto na německé straně by si byli přáli revise prosincové (z r. 1867) ústavy ve smyslu tužší centralisace a volali i agitovali již po zrušení práva sněmu, dle kterého vysílaly zástupce své do říšské rady, což se mělo nahraditi volbami přímými, aby tím překazeno bylo sněmům zamítati obeslání rady říšské; kdežto povolání dr. Banhansa, centrálního ředitele hraběte Arn. Waldsteina, za odborného přednostu v ministerstvu vnitra v téže německé straně prohlašováno za koncesi Čechům učiněnou, ač Banhans, Němec rodem a smýšlením, byl čelným členem německé kasinové strany pražské — na straně české po celý rok 1869, možno-li, stupňována byla oposice a hořkost v lidu množena uvrhováním jednotlivců v žaláře pro politické přečiny a žalařováním mnohých žurnalistů českých. Neprozíravost mladická v Praze dosahovala až k házení petard, kdežto nevrazení v lidu se jevilo hojně svolávanými tábory (na Zvičíně, v Brně, v Plzni, v Hranici, u Chocně atd.), které se namnoze přihlašovaly k deklaraci poslancké. Síla politického vědomí českého lidu vzbuzovala až nepřítetnou zášť v německoliberálních listech a klasobraní z cynického hanobení toho sestavil tuším, Skrejšovský v brožurce vládnoucím ministrům věnované s nápisem »Die Aussöhnung mit den Böhmen«.

Také u Ml. Boleslavi chystán tohoto roku tábor ke dni 25. srpna; sepsal jsem provolání k němu, program jeho určen slovy: »Jakými zásadami dle přání národa řídití by se měli poslancové naši, aby svoboda, mír a blahobyt trvale ve vlastní se rozhostily«. Účel jeho byl jako při mnohých táborech jiných, aby státoprávní idea v široké vrstvy lidu co nejvíce vnikla. Provolání podepsáno čelnými občany okresu, avšak nedošlo k tomu, aby se byl tábor sešel.

Vláda chystala se rozepsati doplňovací volby pro sněm a proto zakazovala všechny tábory, jež oposiční hnutí v lidu jen zesilovaly. V Čechách vykonány volby ve dnech 22.—24. září a všichni deklaranti zvoleni opět se skvělým výsledkem. Nátlak se strany vlády tam, kde zdánlivá možnost se jevila překaziti volbu oposičního poslance, činěn jako při volbách předešlých; on byl také příčinou, že starosta měst pražských Dr. K. L. Klauďy se vzdal místa svého, nemoha názorům vládním o sestavení listin voličů přisvědčiti. Zastupitelstvo obce dalo mu sice náležitou satisfakci volbou opětnou, ale zvolený ji nepřijal. Sněm český sešel se bez 91 českých deklarantů, na sněmu moravském scházelo 31 českých poslanců a tak bylo možno říci, že pětimilionový národ český ve svých vlastech česko-moravských není zastoupen a stávajícím řádům veřejným klade všecken možný a zákony dovolený odpor. Tato abstinence byla tím vážnější, že jí zároveň prohlášena pasivní oposice proti říšské radě, v níž národ český právě tak nebyl zastoupen, jako ve sněmech vlastních svých zemí. Tím však také ještě více povzbuzena agitace pro zavedení přímých voleb do rady říšské, ke kterým se počínali hlásiti i členové

vlády, přes všechno ustanovení základních zákonů i zemských zřízení, z nichž bylo patrné, že se ústavním způsobem měniti nedají.

Spory politické a národní docházely ohlasu i mimo naše země a u osob v politice aspoň činně nezúčastněných. Maďari, kteří soustavu dualistickou vynášeli ve svůj prospěch, nebyli nám nakloněni, jako vůbec nikdy nebyli přáteli slovanských národů, sami utlačující ve státě svém vše, co nebylo maďarské. Proti hlasům, které odtamtud k nám zaznívaly, berouce v pochybnost právo naše, napsal jsem do německého peštského listu článek »Zum böhmischen Ausgleich«, kterým jsem v jisté snad promínutelné naivnosti dokazoval, že vyrovnání, jehož my se domáháme, v ničem by se nedotýkalo uznaného vyrovnání uherského.

Známý z r. 1848 politik a publicista dr. Fischhof vydal v témže čase spis svůj »Österreich und die Bürgschaften seines Bestandes«, jímž všele a přesvědčivě hájil práv národních a autonomie zemí. Arci na ty kruhy, na něž snad spisovatel především myslil, důkladný jeho spis měl nejmenší vliv.

V posledním měsíci roku sešel se v Římě koncil církevní, svolaný papežem Piem IX. V Čechách nevěnováno mu laiky mnoho pozornosti, více ovšem biskupy a primas kardinal-arcibiskup kníže Schwarzenberg vznětlivostí lidu a vzpomínkám historickým přikládal snad přílišné váhy, když se od stanovení nových dogmat obával v Čechách nových prudkých bouří a snad obnovení nějakého rozkolu, pročež podle zpráv z Říma docházejících se Strossmayrem a jinými zaujal v koncilu stanovisko oposiční. Horlivost náboženská však v Čechách za posledních dob aspoň ve vzdělaných třídách značně ochladla; národní, politické a hospodářské zájmy mnohem více zaujaly myslí lidu, nežli otázky náboženské a tak koncil, jenž se po roce rozešel bez formálního uzavření pro válku, nezanechal v Čechách jiné stopy, nežli založení několika tak zv. starokatolických obcí mezi německým obyvatelstvem, které beze všeho hlubšího významu pouze vegetují. Jeť zajisté důkladné reformy náboženské nanejvýše třeba, však ta nevzejde ze žádného koncilu, ani z lůna hierarchie vůbec, nýbrž z lidu samého. Upřítí arcí nelze, že teledy prohlášené dogma o neomylnosti papežské je logickým důsledkem absolutisticko-monarchického zřízení církevního, které nemůže sněsti plnoprávného koncilu vedle podstaty náměstka Kristova; reforma budoucnosti zasáhne však hlouběji v ústrojí církve a povznesne křesťanství na základě vědy a volného bádání, nic se nedotýkajíc velkého významu Kristova.

Oposice všeho lidu českého a hnutí, které mezi Poláky 1870 a jinými Slovany pořád více nabývalo rázu odporu proti stávajícím zřízením, vzbudily v jednotlivých členech vlády úsudek rozličný o povaze a oprávněnosti své, což v brzku vedlo k utvoření dvou stran ve vládě, z nichž jedna — menšina skládající se

z hraběte Taaffeho, hraběte Potockého a dra Bergera — mínila, že jednáním s oposicí a vyhověním prání, které by se srovnávalo s existenčními podmínkami říše a se zásadami platné ústavy, bylo by lze odstraniti hlavní spory ústavní a uvésti říši na dráhu vnitřního míru, kdežto strana druhá — majorita, k níž náleželi Hasner, Giskra, Herbst, Plener atd. — nechtěla o povolnosti slyšeti a měla za to, že neúprosným setrváním na počaté dráze časem se zlomí odpor politických protivníků. Svě mínění podala majorita ve zvláštním pamětním spise císaři a také spis ten uveřejnila; minorita, která také své zásady byla císaři předložila v podobném spise pamětním, vyprosila si na to zmocnění, aby jej směla rovněž na veřejnost dáti. Takovýto dosud nevidaný boj mezi dvěma stranami téže vlády nemohl skončiti jinak, nežli že minorita podala žádost za propuštěnou a do ministerstva povolání byli Stremayer, Bannhans a generál Wagner. Giskra, duše této vlády, chtěje se vykázati výsledkem, byl nyní ochotnějším vyjednávatí a pozval dra Riegra a dra Sladkovského do Vídně. Oba odepřeli však i jen vyjednávatí s mužem, který znám byl jako osvědčený nepřítel Slovanů a především Čechů. Snad tanulo vládě na mysli, že by to byl nemalý pro ni úspěch, kdyby osamotnila českou oposici, získavši ostatní živly, jí dosud nepřiznivé, a proto aspoň akademicky prohlásila ve výboru poslanecké sněmovny, zabývající se opětně resolucí haličskou, že by na jednotlivosti její, ale jen na tyto, nikdy však na celek přistoupiti mohla. Když však baron Petrino v plném sněmu podal návrh, aby haličská resoluce platila obdobně pro všechny země, tu padl návrh, proti němuž i Poláci hlasovali, a tím padla definitivně resoluce sama. Zajisté tím vládě nemálo se ulehčilo, ano snad cítila tím zesílení své posice z něhož asi vytryskla osnova o volbách z nouze v březnu r. 1870 předložená, první krok k prolomení jednoho z nejdůležitějších ustanovení platného zřízení zemského. Tímto krokem vláda jasně vyložila, čeho se dále od ní nadíti lze, i není divu, že se autonomisté nemálo zachvěli, vidouce, kterak návrhy a přání jejich napořád se zamítají, za to však centralistické zákony vládou se podávají a provádějí. Konečně míra trpělivosti překypěla a v březnu r. 1870 Poláci i Slovinci říšskou radu opustili. Tím bylo koruně i národům na vědomí dáno, že marné je všechno úsilí ministerstva Hasnerova, jehož čelní členové byli, jak prve uvedeno, Giskra, Herbst a Plener, o spořádání poměrů v říši a dřívější minoritě dostalo se skvělého zadostučinění. Již počátkem dubna byla propuštěna vláda, nazývaná oddanými sobě centralisty ministerstvem »občanským«, a na její místo povoláno ministerstvo Potocki-Taaffe, tedy rozmnožená bývalá minorita.

Složení nového ministerstva a nedávná politická minulost vedoucích jeho osob učinilo nové jednání české oposice s ním mravně možným, pročež již během měsíce dubna se dostavili na pozvání Potockého do Vídně Rieger, Klaudy, Zeithammer, Sladkovský a Skřejšovský, pak zástupcové české historické šlechty,

aby jednali s předsedou ministerstva. Aby se uspíšilo dohodnutí vlády s oposičními stranami a dosáhlo shody mezi stranami, vedeno další jednání v Praze mezi 13. a 18. květnem toho roku, kam přibyli nejprve Smolka, za ním Petrino a hrabě Potockí, dále z Moravy dr. Pražák, dr. Šrom a dr. Kozánek, pak z Tyrol baron Dipauli, Jaeger a dr. Graf. Zástupcové českého lidu shledali ústupky, k nimž vláda byla by ochotna bývala, nepostačitelnými a k dohodnutí tudíž nedošlo. Rieger později mi často vykládal, že Potockí na všechny požadavky a návrhy stereotypně vyzýval k obeslání říšské rady, která podle složení svého bude míti většinu Čechům příznivou, vláda pak že ke všemu přistoupí, na čem říšská rada legálně se usnese. To nezdálo se býti postačitelným rukojemstvím úspěchu, pročež byl požadavek vlády českými vyjednavateli zamítnut.

Přibližování se vlády k české oposici pobouřilo německo-liberální stranu, pročež bila na poplach a již dne 22. května sešel se valný sjezd strany ve Vídni za přítomnosti Giskry, Schmeykala, Rechbaura, Kaiserfelda a j. (Herbst přítomen nebyl), ve kterém ponejprv ostře formulován program strany německé, jímž od té doby přes všechny změny poměrů a osob a za všech okolností se řídí. Vedoucí myšlenky tohoto programu k tomu se nesou, aby Němci všech zemí rakouských jednali solidárně, aby ve všech politických otázkách bylo hleděno především k zájmům německým i aby — otázka nejbližší budoucnosti — zavedeno bylo přímé volení do rady říšské a to beze skupin.

Z druhé strany sjednotily se v téže době čelné politické strany polské vedením Smolky a Ziemiakowského na společném programu, jenž v podstatě reklamoval omezení společné vlády a parlamentu říšského na věci nevyhnutelně nutné k zachování velmocenského postavení říše, kdežto zákonodárství zemskému zachováno býti mělo právo k ustanovení způsobu volby delegátů do společného zastupitelstva, jemu náležeti měla příslušnost ve věcech náboženství, vyučování, všech věcí politické správy, průmyslu, úvěrních ústavů vyjímaje toliko ony, jež vydávají papírové peníze, ve věci přímých daní, zřízení úřadů a soudů atd. Z všeobecných důchodů zemských mělo se jen určité procento odváděti na potřeby říše. Vláda zemská měla odpovědná býti sněmu. Země měla míti svůj vlastní nejvyšší soud.

Dne 21. května vyšel císařský patent, jímž rozpuštěny říšská rada a všechny sněmy kromě českého. Zároveň prohlášeny byly dva důležité státní akty, které měly širší veřejnosti nežli pouze v zemích rakouských odůvodniti nejnovější kroky vládní a odhaliti její záměry: byly to »nejponiženější přednesení« předsedy ministerstva hraběte Potockého stran rozpuštění sněmů a Beustova depeše o téže věci všem diplomatickým zástupcům v cizině zasláná.

V prvním zmínil se předseda ministerstva všeobecně o svém jednání se stranami, uznával, že mnohé nároky a požadavky jsou oprávněné, že základ shody a smíření hledán býti musí v uspokojení tužeb těch, pokud to jen možné, formální však vyřízení sporů ústavních že se dítí může jedině na půdě platné (prošincové) ústavy. Ježto pak ministerstvo nenabýlo přesvědčení, že by sněm český vyšlý z voleb nových obeslal říšskou radu, nenavrhlho rozpuštění jeho.

Hrabě Beust vykládal skorem totéž diplomatickým zástupcům, jen že naznačil určitěji, jak daleko by asi vláda ve vyhovění nárokům autonomistickým šla, při čemž nekladl podmínku pouze formálního vyřízení na půdě ústavní, nýbrž vyžadoval, »aby ustanovení zákonodárná, podle toho nutná, vložena býti mohla do rámce platné ústavy«. Není zcela jasno, zdali prohlášeními vedoucích státníků byla možnost připuštěna, že by se státoprávní nároky české a podstatné požadavky polské daly vpravití do platné soustavy dualistické.

Volby dopadly podle přání vlády smířlivě, i nelze pochybovati, že by se říšská rada byla naklonila k mnohým přáním stran opozičních a především české, kdyby tato byla říšskou radu obeslala. V Čechách byly rozepsány pouze volby doplňovací, zejména na místa poslanců opozičních, kteří dříve sněmem byli zbavení mandátů; výsledkem bylo zvolení přímo skvělé všech »deklarantů«.

Právě v době, ve které rozpuštění říšské rady i sněmů působilo zvýšený ruch politický ve všech zemích rakouských, přinesla »Neue Freie Presse« zprávu, že se jí z Prahy dostalo opisu memoranda, jež dr. Rieger rok před tím podal císaři Napoleonu prostřednictvím francouzského ministra věcí zahraničních. Uveřejnila pak zlomky z něho, přičinivši své poznámky a úsudek svůj o »zločinném« tom počínání, hraničícím prý na velezrádu. Jiné listy vrhly se rády na zprávu tu a zběsilost protičeská, ve Vídni téměř už zdomácnělá, našla novou potravu k dalšímu stupňování své zloby. Dr. Rieger v pražských listech popřel, že by císaři francouzskému neb ministru věcí zahraničních byl nějaký spis odevzdal, z Prahy pak, že opis vídeňskému listu nemohl býti zaslán. Stěžoval si na indiskreci a důrazně žádal za nezkrácené uveřejnění toho, co »Neue Freie Presse« jeho memorandem nazvala. To se pak skutečně stalo. Memorandum, obšírný spis historicko-politický s mnohými statistickými doklady, domáhá se mravní podpory Francie pro Čechy a Slovany rakouské vůbec, dovozuje, že federační idea česká čelí k zachování Rakouska, kdežto snahy německých liberálů a spojených s nimi Maďarů v konečných důsledcích svých jsou nebezpečné existenci rakouského mocnářství a jedině se mohou státí výhodnými Prusku a Rusku. Tímto uveřejněním každému nepředpokjatému bylo prokázáno, že memorandum vychází z péče o zachování mocnářství

ovšem federativního, kdežto chauvinismus německo-maďarský nepřestával hlásati pravý opak toho. Francii přirozeně mnohem více záleželo na přízni mocnářství rakousko-uherského, nežli na přátelství nesamostatného národa českého a neohlížejíc se po vzdálené budoucnosti dunajské říše, dopustila se diplomacie francouzská neomluvitelné indiskrece, odevzdavši memorandum zahraničnímu ministerstvu rakouskému a vtisknuvši mu takto pečeť něčeho nedovoleného.

Však spory vnitřní ustoupily za krátko úvahám o možných výsledcích velkého boje, který postavením člena z domu hohenzollernského za kandidáta na uprázdněný stolec španělský stal se pravděpodobným, až konečně i neodvratným po svévolném zredigování emské depeše Bismarkem. Chytrý státník tento, jenž zvláště za mnohaletého pobytu při dvoře francouzském, vlichotiv se v důvěru císařovu, postřehl slabé stránky válečné organizace francouzské u porovnání jejím s pruskou, vehnal všechno Německo v krvavou válku, v níž tak jako před čtyřmi lety Rakousko nyní přesilou udolal Francii. Sympatie mezi námi byly po čas války rozdělené; jedni, vidouce v Prusku nepřítel všeho slovanického, obávali se v případě jeho vítězství tím mocnějšího nátlaku na Rakousko ve smyslu protislovanském a proto si přáli, aby podlehlo; jiní domnívali se, že vítězná Francie bude chtítí sjednocení Německa překážeti a k tomu cíli že vžene jižní Německo v náruč Rakouska, čímž by byly zmařeny výhody vzešlé z války roku 1866, totiž vyloučení mocnářství našeho z Německa, pročež přáli si, aby Napoleon byl poražen.

Císař a vláda, majíce celou historii minulých dvou století až po rok 1866 před očima, stranili, jak se zdálo, Francii a obávali se vítězství pruských pro budoucí postavení Rakouska; mělo se za to, že voje rakouské půjdou do boje po boku francouzských a skutečně počalo se již mobilisovati. Avšak vítězství německá šla rázem za sebou, že pomoc by byla přišla pozdě, nehledě k tomu, že Rusko bránilo intervenci třetí moci, chtějíc snad cizí rukou pomstítí se na onom, jenž mu před patnácti roky způsobil kruté pokoření.

Početím války stála vláda a parlament, který teprve z nových voleb povstati měl a ještě svolán nebyl, před úkoly zcela jinými, než byly ony, na které pomýšlelo ministerstvo, předkládajíc císaři návrh, aby všechny sněmy mimo český byly rozpuštěny. Místo rakouské byla tu krise evropská a v takové ponechati silný opoziční živel zcela stranou v jitření snad nebezpečném bylo by hrou přímo hazardní. Náhle vyšel patent ze dne 29. července, jímž rozpuštěn český sněm volbami před málo dny vykonanými právě doplněný, rozepsány ihned volby nové, zároveň svolán sněm na den 27. srpna a říšská rada na den 5. září. Neměl tedy sněm zasedati ani celý týden, z čehož bylo patno, že jej vláda svolává jedině, aby vykonal volby do říšské rady, která s delegacemi měla býti vy-

hradným na ten čas jevištěm dějů politických k zahraničné akci se vztahujících. Volby české byly prostým opakováním voleb předešlých; z českých měst a okresů vyšli opět a téměř jednohlasně deklaranti, z velkostatků pak mužové strany konservativní, klonící se k české straně národní.

Drem. Riegrem svolání sešli se poslanci čeští už dne 25. srpna v Měšťanské besedě. Když se klub ustavil, promluvil dr. Rieger jako předseda opětně zvolený o stavu věci, o významu provedených voleb a označil za otázku kardinální, kterou se klub nyní zabýváti bude, úvahu o tom, zdali sněm právě svolaný má se deklaranty obeslati čili nic.

Na to vykládal dr. Sladkovský, že obeslání sněmu závisí na dvou důležitých momentech: na poměru velkostatkářů k straně národní a na zachování se vlády k téže straně a ke sněmu. Hodlají-li velkostatkáři sledovati politiku strany naší, především pak přistoupí-li k deklaraci a bude-li jasno, jak vláda se chce na sněmu zachovati a nebude-li chování to zamítavé naproti hlavním našim požadavkům, pak bychom mohli na sněm jíti.

Dr. Rieger poukázal na to, že jednání směřující k dohodě s velkostatkáři a s vládou nemůže se za jediný den provésti, a proto že by bylo žádoucí, aby se zahájení sněmu na několik dnů odročilo. Po návrhu dr. Sladkovského byl potom dr. Rieger zmocněn, aby jednal s hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem o plné dohodnutí s velkostatkářskými poslanci, pak s místodržitelem o krátké odročení sněmu.

Druhého dne (26. srpna) oznámeno bylo poslancům ve schůzi drem Riegrem, že byl s hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem u místodržitele se žádostí za krátké odročení sněmu, místodržitel že hned v té věci telegraficky do Vídně se obrátil. Dále oznámeno, že velkostatkáři k deklaraci přistoupí a říšskou radu že neobešlou; stane-li se dohodnutí o obeslání sněmu, že se do něho vstoupí s ohrazením na deklaraci se zakládajícím a že se na královské poselství odpoví přiměřenou adresou.

Skutečně se sněm nesešel v den 27. srpna, na nějž císařským patentem původně byl svolán, nýbrž až dne 30. srpna a v době té stalo se plné dohodnutí mezi velkostatkáři a národní stranou.

Nejvyšším maršálkem byl jmenován hrabě Albert Nostic, jeho náměstkem dr. Václav Bělský, u vládního stolu byl místodržitel kníže Dietrichstein-Mensdorf. Po obvyklých formalitách přečetl místodržitel královské poselství, jehož nejvýznamnější místo znělo takto: »Přání, která velká část obyvatelstva Našeho království českého na jevo dává, aby se revise postavení jeho k veškeré říši před se vzala, jsou předmětem bedlivého uvažování. Vláda bude pilně k tomu přihlížeti, aby se těmito přáním ve srovnalosti s potřebami mocnářství na základě souboru práva konstitučního

a rovné slušnosti ke všem částem vyhovělo. Avšak v této době těžkých svízelných nadějeme se do vlastenecké mysli všech, že pomínouce záležitosti vnitřní obrátí zřetel k obecným úkolům lásky k vlasti a k vyšším účelům společného snažení.« Nakonec vyzývalo poselství k vykonání voleb do rady říšské.

V téže první schůzi čtena byla prohlášení velkostatkářských poslanců i poslanců českých z měst a venkova (obchodní komora pražská, plzeňská a budějovická byly ještě zastupovány německými poslanci právě tak jako pražský Josefov); první odvolávali se k prohlášení ze dne 5. dubna 1861 a osvědčovali se, že jediné z příčiny všestranného dorozumění a k upravení státoprávních poměrů království českého do sněmu vstupují; tito dovolávali se deklarace ze dne 22. srpna 1868 a vyřkli, že jen proto přicházejí, aby vyslyšeli královské poselství i aby neuzavřeli cestu k všestrannému dorozumění. Uslyševši to německá levice dala dr. Schmeykalem prohlásiti, že i ona v nejbližší příští schůzi své osvědčení podá, což se také stalo projevem, že podle přesvědčení této strany prohlášení v první schůzi přečtená nemohou býti na úkor ústavním právům a povinnostem sněmu. V téže druhé schůzi po návrhu hraběte J. Clam-Martince odkázáno královské poselství komisi, aby v příští schůzi navrhla, jak s ním naložiti; návrh pak zněl, že se na ně má odpověděti adresou. Po přijetí návrhu toho projevil posl. Zeithammer mínění, že by se vzhledem k důležitosti této věci mělo všechno jiné vzíti s denního pořádku; proti tomu sice německá levice se opřela, avšak marně; většina v tom smyslu se usnesla a tím došlo ke schůzi, až adresa byla vypracována. Po 1. září byla nejbližší schůze dne 12. září. Byly předloženy adresy dvě, většina, již hájil dr. Rieger, a menšina, již zastupoval dr. Herbst. K adrese většiny byl přiložen pamětní spis, jenž rozváděl právní poměr království českého k říši a doličoval, že sněm svolaný není oprávněným, aby cokoli vykonal na úkor samostatnosti země. V adrese samé pak se vyslovuje ochota, že vzhledem k důležitosti doby sněm by obeslal přímo společné delegace (nikoliv prostřednictvím říšské rady). Adresa menšiny byla zcela stručná: projevila, že sněm očekává slíbené královským poselstvím předlohy co do upravení poměrů vnitřních, nyní pak vzhledem na vážnost doby, že poslušně vykoná volby do rady říšské.

Adresní debata trvala tři dny, pro návrh většiny mluvili čeští poslanci národní strany a velkostatkáři, pro menšinu poslanci němečtí; z oněch vynikali (mimo zpravodaje) Jindřich Clam-Martinic, Brauner, Sladkovský, Lev Thun; z těchto bývalý finanční ministr Plener, Schmeykal a Hasner. Ale jeden z českých poslanců odloučil se od ostatních a mluvil s Němci »proti«; byl to Skřejšovský, vydavatel »Politiky«. Nemluvil ovšem pro německý návrh menšiny, mluvil však proti většině, poněvadž vůbec zavrhoval podání adresy, prohlašuje je podle zkušeností dřívějších za pokus marný a sněmu

nedůstojný. Řeč jeho byla výborná co do formy, radikální co do obsahu. Počinání Skrejšovského vzbudilo překvapení ve straně národní a nemalou nelibost, ježto se tím solidárnost klubu zdála býti rušena. Mnozí přátelé Skrejšovského vytykali mu jednání takové, ač mohlo býti vnuknuto nejlepším úmyslem a mířeno na zesílení politické akce vlastní strany. Při hlasování byl návrh menšiny zamítnut 146 proti 77, načež němečtí poslanci prohlásivše Schmeykalem, že se nemohou zúčastniti v dalším jednání o adrese, opustili sněmovní síň. Pak adresa většiny 146 přítomnými přijata jednohlasně a zvolena 18členná deputace, která za vedení maršálkova ji měla císaři odevzdati.

Deputace měla slyšení ve Vídni dne 18. září a ve schůzi sněmu na to následující dne 29. září podával nejvyšší maršálek zprávu o výsledku poslání. Po oslovení císaře, jež se stalo německy nejvyšším maršálkem a česky jeho náměstkem, odpověděl císař v obou jazycích. Hlavní obsah odpovědi císařovy byl asi ten, že adresu s pamětním spisem odevzdá vládě, aby je důkladně uvážila; osvědčení věrnosti a oddanosti sněmu rád na vědomost vzal, očekává však od loyálního smýšlení sněmovníků, že vzhledem k důležitým událostem doby této uposlechnou císařského vyzvání, ježto on nehodlá opustiti půdu ústavní. Po této odpovědi rozmlouval císař ještě déle s deputací, ježto však to, co bylo předmětem rozmluvy, označeno bylo (císařem) za důvěrné, nemohl o tom nejvyšší maršálek podati zprávu. Mezi poslanci zaslíbenými vypravovalo se, že císař v dalším jaksi neoficiálním hovoru s členy deputace úsilovně, ač přátelsky, jim domlouval, aby působili k obeslání říšské rady, on že nehodlá již nikdy oktrojovati, poslanecká sněmovna že je složena tak, že bude možno vyhověti mnohým přáním českým a co ústavně bude sneseno, že on rád potvrdí.

Na to místodržitel četl královský reskript neobyčejně obšírný v odpověď na podanou adresu, v němž mimo jiné se praví: »Sněm táhna se ke státnímu právu království českého odmítl vykonání voleb do rady říšské a radil Nám, abychom nastoupili na cesty, kteréž leží vně ústavního práva království a zemí žezlu Našemu podrobených a jejichžto následování mohlo by vésti toliko k zmatkům s novým otřásáním práv spojeným. My jsme sobě dobře vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království českého vážnost a moc Našeho mocnářství obestřela. My jsme se také na tom ustanovili království tomu znovu nedílnost a nezczitelnost země nezrušitelně písemně ztvrditi a tak jako u Našich osvícených předků má korunování korunou českou Našemu vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucí se význam dáti«. Reskript odvolává se ku pragmatické sankci, která nejen ukládá koruně povinnosti, ale i hojně práv jí uděluje, načež pokračuje: »My jsme milerádi ochotni každého času k slušným přáním Naše

plné zření obrátiti a takž jsme opětně projevili ochotu Svou dáti podrobiti revisi poměry Našeho království českého k veškerému mocnářství«.

Reskript uznává dále naléhavou potřebu náprav a změn, dovolává se diplomu z r. 1860, ústav z r. 1861 a 1867, které jsou v plné platnosti a jen cestou ústavní měniti se mohou, konečně pak opětně vyzývá k vykonání voleb do rady říšské.

Po přečtení byl reskript ten ihned přikázán komisi, která zpravodajem hrabětem Lvem Thunem předložila ve schůzi dne 5. října návrh adresy v odpověď naň. Adresa ta poukázala na zvláštní důsledky přivoděné zvláště ústavou z r. 1867, již teprve vznikl útvar dříve nebyvalý: království a země v říšské radě zastoupené. Sněm by do parlamentu reprezentujícího celé mocnářství rád vyslal své zástupce, do tohoto nového útvaru nikoliv. Sněm na pragmatické sankci přistoupil za samostatné žádnému jinému útvaru nepodrobené království. Rozhodná jsou zvláště slova adresy: »Nikdy nemohou zástupcové jiných zemí a národů býti učiněni soudci nad právy království českého, nad poměrem českého národa k legitimnímu jeho králi«. »Věrní svému přesvědčení nemůžeme a nesmíme opustiti pevnou půdu právní; nemůžeme a nesmíme vstoupiti do říšské rady nyní rokující«.

Menšina dr. Herbstem navrhovala prostě vykonání voleb. Vlastní debaty nebylo; krásně odůvodnil hrabě Lev Thun účelnost adresy, jejíž usečné a důstojné znění sloužilo spisovateli k nemalé cti. Dvorní rada Neubauer, jako zástupce vlády, ujal se po zpravodajích slova a hleděl po česku, za ním pak sám místodržitel po německu přiměti většinu, aby důtklivého hlasu císaře byla poslušna. Sněm zamítl však 142 proti 72 hlasům návrh menšiny a když tato byla síň opustila, přijata adresa v celku jednohlasně, jakož i další návrh nejvyššího maršálka, aby adresa cestou předepsanou řádem jednacím byla císaři zaslána. Na to maršálek prohlásil, že svolá sněm opět, až bude k tomu nejvyšší vůlí zmocněn, což se nestalo.

Chování Skrejšovského ve sněmu nezůstalo bez dalších účinků; on sám promluviv svou řeč ve schůzi dne 13. září, druhého dne do sněmu už se nedostavil, nýbrž složil mandát a zároveň oznámil své vystoupení z klubu. Ale již v klubovních schůzích před podáním první adresy scházel a dříve, nežli k rokování o adrese došlo, bylo v klubu vypravováno, že Skrejšovský s klubem za jedno nebude. Při jednání klubovním o tom, jak naložiti s prvním reskriptem, bylo mínění rozdílné. Poslanci, kteří původně byli proti sněmovní abstinenci, klonili se z části k obeslání rady říšské, doufajíce a dovozujíce, že tou cestou cflů svých spíše dojdeme, nežli pasivitou. Ježto vláda i koruna připouštěly změny ústavy a toliko žádaly, aby se vykonaly jen formami ústavou předepsanými a majorita se zdála býti českým požadavkům

příznivou, vidělo se těmto poslancům býti radno, aby se zkusila tato cesta, aby se získaly ve vážné té době koruna i vláda a cestou přes prosincovou ústavu, třeba ne jedním rázem, ale krok za krokem aby bylo hleděno dospěti k restituci českého státního práva. V tom smysle jsem zvláště mluvil já, tak se vyslovil také profesor Jan Krejčí. O tomto rokování dověděl se nepřítomný v klubovní schůzi Skrejšovský a v listech svých »Politice« a »Pokroku« zaujal ihned stanovisko proti tomuto směru. Tento nad jiné bystrý a podnikavý muž s výmluvností přímo fascinující byl tehdy na vrcholu moci, kterou také bezohledně vykonával. Jsa politickým organisátorem nad pomyšlení dovedným, měl téměř po celé zemi lidi, poslušné každého jeho pokynu. Po jeho řeči sněmovní v jistý den potkávali jsme v Praze mnoho známých venkovských osobností, jako by byly svolány bývaly a ty pronášely se zcela ve smyslu Skrejšovského. Mne samého známý občan bělský zastavil na ulici a činil mně výčitky z mého chování v klubu, které se mu nezdálo dost opozičním. Orgány Skrejšovského vynašly název »rajchsrátovič« pro ty, kdy třeba že jen v neveřejných schůzích klubovních a s výhradami všemožnými připouštěli možnost, aby se říšská rada »ad hoc« obeslala. Nyní pak po uplynutí mnohých let, kdykoliv se vracím v duchu k roku 1870, zdá se mi, že obeslání říšské rady ve složení tehdejším s patřičným ohrazením a v úmyslu, aby se ústava zrevidovala v duchu práv národních a historických, bylo by mohlo šťastně rozřešiti základní spory spíše a snáze aspoň než v dobách pozdějších.

Poněvadž bylo jasno, že vláda po odepření voleb sněmem použije tak zv. zákona z nouze a v Čechách rozepíše přímé volby do rady říšské, učinil klub opatření pro tento případ a ustanovil kandidáty; já jsem byl naznačen za kandidáta pro městské skupení mladoboleslavské, k němuž tehdy náležely mimo jiné i Jičín a Nový Bydžov. Volby ty po skončeném sněmu ihned byly rozepsány a vykonati se měly v málo dnech po tom. Cílá agitace proti mně počala zároveň s prohlášením kandidatury; důvěrníci Skrejšovského objížděli města mého volebního skupení a jali se popuzeti proti mně. Telegramy a osvědčení žádaly důvěrníky poslanců, aby místo mne navržen byl jiný kandidát. »Pokrok« přinesl osvědčení 120 (prý) voličů bělských, které, ač nepřímo, mne vyzývalo, abych složil mandát. Čeho jsem se vlastně dopustil, nebylo dobře z něho vyrozuměti. Žádal jsem starostu turnovského, aby svolal tamní voliče, bych se mohl ospravedlniti, načež jsem dostal odpověď, že toho tam třeba není. V Mn. Hradišti jsem před voliči u přítomnosti vyslaného reprezentanta »Pokroku«, pokud bylo lze souditi z nálady v shromáždění panující, dobře obstál. Pochybil jsem ovšem, že jsem nezajel aspoň do větších měst velkého skupení pro radu říšskou, abych uhájil kandidaturu celým klubem přijatou a důvěrníky poslanců prohlášenou. Hlavní toho příčina byla ovšem nemalá práce, spo-

jená s volbami obecními, které se současně v Ml. Boleslavi konaly. Dr. Ed. Grégr, člen sboru důvěrnického, v listech mně zaslaných upozorňoval mne na vlivy, které ve sboru tom proti mně působí, a žádal abych jen vytrval. Působení žurnalistické Skrejšovského a osobní agilnost jeho důvěrníků při skrovném mém vlastním zasahování ve volební akci způsobilo mi porážku, neboť kandidát Skrejšovského, bydžovský zemský poslanec a tamní lékař MUDr. Esop, vyšel z tohoto zápasu mezi dvěma deklaranty jako vítěz. Když jsem pak srovnával počet hlasů podle jednotlivých měst, shledal jsem, že i v mém volebním okrese pro sněm (Mn. Hradiště, Turnov, Bělá) jsem zůstal v menšině. Nemoha tomu dáti výklad jiný, nežli že již u svých vlastních sněmovních voličů nepožívám té důvěry, kterou mi osvědčili na krátce před tím (dne 24. srpna) zvolivše mne 537 hlasy proti třem do sněmu zemského, složil jsem tento mandát dne 7. listopadu hned po volbě do rady říšské. V celku z voleb těch vyšlo 30 poslanců opozičních (neúčastnících se rady říšské) a 24 poslanců vládních (německých). Propadnutí ve volbě není nikdy věcí příjemnou; ani já nenesl jsem to zcela lehce, že jsem musil odstoupiti z jeviště politického již po čtyřech letech, nastoupiv dráhu tu se skutečným zápallem mladickým. Čím déle však jsem o věci přemýšlel, tím méně jsem měl Skrejšovskému za zlé, že se tak urputně obrátil proti mně; ač nedošlo nikdy mezi námi k rozhovoru o této epizodě, vykládal jsem si jednání jeho tak, jako by kruhům vídeňským chtěl demonstrovati, že v lidu českém ihned nemožným se stane, kdo jen z daleka připouští možnost obeslání říšské rady. Vždyť jsme zvláště v době táborů byli sobě velmi blízcí a dohodli se ve všech jiných politických otázkách. Byl rok 1870 co do táborů pokračováním let předešlých; mimo jiné zvláště četnou návštěvou a nadšením vynikaly tábory u Křelova na Moravě (8. května), u Bělé (26. května), u Jilemnice (19. června), na Mužském u Mn. Hradiště, u Č. Třebové (28. srpna). Na táboru u Bělé bylo asi 10.000 lidí, z části (ovšem malé) i Němců; předsedou byl Dr. Rudolf kníže Taxis, místopředsedou já, hlavním řečníkem Skrejšovský. Resoluce se nesla k uznání státního práva, k provedení plné rovnoprávnosti národní a k zamítnutí všeho se míšení ve věci Německa se strany Rakouska. Na Mužském bylo účastenství ještě větší, předsedou já, hlavním řečníkem opět Skrejšovský. I tam tvořila státoprávní otázka hlavní předmět výkladu a resoluce.

Tábor u Jilemnice měl stejný program a skoro tutéž resoluci jako bělský; psalo se o něm, že účastenství dostoupilo asi 30.000 lidí. Velkou pozornost vzbudil tu kníže Dr. Rudolf Taxis názory projevenými ve své řeči, že přílišné pěstování slovanské vzájemnosti Čechům více uškodilo než prospělo, že strach před Pruskem není odůvodněn, ježto by si tento stát země koruny české nikdy nechtěl přisvojiti. Názory tyto nedošly souhlasu a veřejné listy ostře vyslovily se proti šíření takových úsudků. Bylo to,

pokud vím, poslední veřejné vystoupení knížete, jenž brzo potom opustil vlast nesplniv naděje četných ctitelův svých. Přišel o všechno své krásné jmění nevhodnými pokusy rozmnožiti je. Koupil statek Vrutice na dluh, postavil na něm penězi vydluženými nákladný cukrovar a svěřil správu jeho cizozemci Barellovi, jenž dřívějším společníkem svým pro podvod žalován měl sensační trestní proces a toliko bystrostí svého obhájce dra. Jos. Prachenského ušel trestu, aniž by mravně byl rehabilitován. Tento důmyslný právník prý úsilovně knížeti radil, aby Barello do služby nebral, leč marně. Statky přešly v jiné ruce, kníže odešel do pruského Slezska, kde najal dvůr a po několika neúspěšných letech přijal r. 1877 místo koncipienta v Kroměříži, kde kněžna vyučovala zpěvu a hře na klavír. V roce 1880 se odebral do Východní Rumelie, kdež se stal v Plovdivě generálním advokátem a pak generálním prokurátorem. Když odstraněn byl kníže Battenberg a Stambulov zahájil svou krutovládu, opustil Taxis státní službu a stal se advokátem; v roce 1892 opustil Bulharsko a odstěhoval se s rodinou do Německa. Podivuhodná v něm jevila se mravní síla, že se nikoliv ve věku mladistvém, v zemi cizí s jazykem cizím podjal úkolu jemu nezvyklému, důležitému, se značnou odpovědností spojenému a zajisté ke spokojenosti úřad zastával, ve kterém by se byl i dále udržel, kdyby poměry jeho přesvědčení protivně nebyly jej přiměly, aby se ho vzdal. V roce 1894 smluviv se s vládcem řezenským knížecího domu, složil hodnost knížete a přijal se svolením rakouského císaře hodnost a jméno barona Troskova, načež důchody jeho knížecí komorou byly rozmnoženy. Do vlasti se však nevrátil usadiv se v Drážďanech. Zemřel na Velehradě moravském, kde dlel návštěvou u dcery, dne 3. července 1904.

Čeští poslanci majíce pasivitou naproti říšské radě a delegaci zatarasenou cestu k té parlamentní tribuně, z níž dále slyšení jsou přání a stesky jménem národa pronešené, hleděli jinými prostředky zjednatí sobě slechu v důležitých věcech politických, z nichž, pokud se zahraničných týče, všeobecnou pozornost vzbudilo sebevědomé vystoupení Ruska žádajícího, aby smlouva pařížská, jež zabráňovala jemu obnovení černo-mořského loďstva a znovuzřízení pevností tamních, v těchto bodech byla změněna. Ve Vídni a mezi Maďary vzbudila žádost ta nelibost a ustrnutí, nechťelo se věřiti, že by bez války Rusku bylo možno dosíci, čeho válkou pozbylo. Čeští poslanci v počtu 81 té doby zaslali kancléři hraběti Beustovi pamětní spis jednající o politických poměrech vnitřních i zahraničních; co do těchto schvalovali počínání Ruska, jež považujíc odtud část pařížské smlouvy za nezávaznou pro sebe, jedině právo své suverenity vykonávalo, dobře vědouc, že není tu již koalice, jež by dovedla protiviti se mu zbraněmi. Zloba na straně německých centralistů a maďarských hegemonů proti tomuto českému projevu byla nemalá. Beust, jenž v diplomatických notách k rakouskému

vyslanci v Petrohradě varoval Rusko před krokem tak násilným a před jeho důsledky, odpověděl dr. Riegrovi velice nemilostivě, že považuje spis pamětní za věc soukromou a tedy také k osobě soukromé se obrátil; řekl mu, že na celém světě není ani pídě půdy, kde by se odboj takový nechal bez trestu, a nazval počínání českých poslanců zemězrádou (Landespreisgebung). Přes všechnu papírovou bouři došlo v brzku ke konferenci v Londýně, kde mocnosti formálně Rusko propustily ze závazku pařížské smlouvy, který ono již před tím bylo se sebe setřásl.

V roce 1870 vydal jsem malý spis »Několik myšlenek o českém státu«, v němž hleděl jsem programově naznačiti, jak bych si myslel upravení českého státu v rámci mocnářství, při zachování mocné jednoty říše a při rozvoji samosprávy. Zkušenost třiceti a více let vedla by mne dnes ovšem k opravě některých úsudků a návrhů, kdežto mnohým názorům jiným zůstal jsem věren až do konce.

V. STAROSTOU MĚSTA. POSLANCEM VE SNĚMĚ A NA RADĚ ŘÍŠSKÉ.

1870

Mně nastalo před ukončením roku 1870 nové období života; v den, v který jsem složil mandát sněmovní (dne 7. listopadu) zvolilo mne obecní zastupitelstvo mladoboleslavské, právě z nových voleb vyšlé, starostou města. Rád jsem vzal tuto hodnost na sebe, jednak byla jí ukojena tížádnost zajisté oprávněná, státi v čele jednoho z předních měst českých, které v letech právě prošlých v popředí ruchu národního se postavilo, jednak nabyl jsem volnější ruky, kterou v užším sice, ale vděčném působišti bylo možno k obecnému zdaru pracovati. A hodnost ta byla při obnovování zastupitelstva v letech následujících opětně (v celku sedmkrát) na mne vznesena, takže jsem v ní setrval až do 30. listopadu 1889. S jakým úspěchem? Kdo by dovedl dosti nestranně posouditi sebe sama! Úmysl zajisté byl dobrý a směřoval k tomu, aby přečetné nešvary, které tu byly, aspoň znenáhla se odstranily, aby toto město, v historii naší vlasti a zvláště v době českobratrské proslavené, mohlo plným právem se postaviti po bok nejspořádanějším a ve směru politickém a osvětovém nejpokročilejším obcím. Jeť Mladá Boleslav přirozeným a historickým středem aspoň české části bývalého Boleslavského kraje a má-li, jako dosud, vévoditi českému Pojizeří, musí byt i s obětmi zachovati své prvenství. Proto hleděno již v minulých letech k doplnění gymnasia na osmitřídni, mým úkolem pak bylo pracovati o jeho sestátnění, což se také podařilo. Řemeslnická škola stále zdokonalována a zvláště působením velezasloužilého ředitele Schellera přivedena na vysoký stupeň dokonalosti. Dívčí škola zreorganisována a doplněna měšťanskou školou pro dívky; zřízeny pokračovací školy řemeslnické a obchodní, jakož i zřízena škola rolnická, pro niž jsem pracoval už v letech šedesátých. Pro školy dívčí a rolnickou postaveny přiměřené budovy. Po stránce zdravotní podniknuto leccos: hřbitov uvnitř města zrušen a nový zřízen za městem, zároveň vypracován mnou regulativ proň, aby neuvěřitelné dřívější zlořády byly zamezeny; vodárna přestavěna a primitivní stroj dřevěný nahrazen novověkým; voda pramenitá častěji vědecky zkoumána a činěna opatření, aby infekce se odstranila; nových průtoků hojně postaveno, kaly vysou-

šeny a sady zakládány, zejména sad v bývalém podoleckém rybníce ne bez oposice proveden, z něhož pak jsem nejen já sám, ale také mnohý bývalý oponent upřímnou radost měl. Pro zemskou obranu postaveny úhledné kasárny u jičínské silnice. Policie byla zreorganisována a lesy obecní nově systemisovány. Hudba chrámová došla novověké reformy a opatřeny pro dva kostely nové varhany. Rozpočet obecní sestaven podle časových potřeb a logičtěji než dosud. Ve směru jazykovém zavedeny některé změny: dosavadní dvoujazyčné programy pro schůze obecního zastupitelstva uvedeny na pouze české; zároveň, ovšem že beze všeho nátlaku, znenáhla přestalo mluvení v druhém jazyku se strany nemnohých, kteří to asi do roku 1875 činili; dvoujazyčné tabulky s názvy ulic přeměněny na jednojazyčné a v spořitelně za účetní knihy (až dosud!) německé zavedeny jen české. Vůbec pak ve všem řízení obecním, kdež výjimkou dosud trvala dvoujazyčnost jako zůstatek z minulých dob, český jazyk zaujal místo jemu náležející.

V řadě let, po která jsem obci řídil, ne vždy a ne všechno se dařilo podle správného soudu a jedině ku prospěchu veřejnému, zejména pokud se týkalo věcí osobních. Však se mi zdá, že také v mnohých jiných a mnohem větších obcích mnohé důležité rozhodnutí nezakládalo se jedině na spravedlivém úsudku a na prospěchu obce. Vzpomínám tu na poměrně inteligentního muže, člena obecního zastupitelstva, svého řemesla mydláře, který po mém soudě mohl živností svou založiti sobě a rodině značný blahobyt, avšak jsa jednak oddán labužnictví, jednak zakládaje si na neobyčejné výmluvnosti, trávil čas ve veřejných místnostech zanedbávaje živnost a propouštěje pole snaživější soutěži. Byl při každé volbě, ať obecní ať sněmovní, z nejhrošlivějších agitátorů pro obecní stranu pokroku a pro politickou stranu národní; leč když šlo o to, aby se nejdůležitější hodnosti a úřady v obci svěřovaly mužům nejzpůsobilejším, obrátil zhusta svou agitační sílu pro lidi, kteří toho byli méně hodni. To stávalo se zvláště, když už živnost jeho upadala a on byl v hmotných nesnázích. Že by jej byly vedly pohnutky mravní, musil jsem pochybovati a proto nedivil jsem se ani tomu, že později pracoval s velkou horlivostí pro jinou politickou stranu, ač před tím na praporek strany národní přísahal.

Věcem obce a okresu mohl jsem se od této doby věnovati tím úplněji, že složiv mandát poslanecký stal jsem se pouhým pozorovatelem toho, co se dělo v kruzích politických. Arci že i ti pouzí pozorovatelé zmítání bývali časem zvědavostí vzhledem k tomu, co se dále připravovalo. Ze zpráv, jež na veřejnost přicházely, bylo vidno, kterak ředitel věcí zahraničných baron Beust zabojuje v proud Rusku nepřátelský a jak po válce německofrancouzské hledí se vůči Německu učiniti možným. Nezdar jednání ministerstva Potockého v otázce české vzbudil v kruzích

1871

německých hlasitě a důrazně volání po těsnějším spojení rakouských zemí, které někdy k německému spolku náležely; němečtí liberálové sledující s nedůvěrou každý krok vlády, jenž se zdál směřovati ke smíření české oposice, odpírali podporu vládě a toužili po řízení státu ve smyslu dle jejich názoru přísně ústavním a po rázných opatřeních proti české oposici. Poměry takové učinily další trvání ministerstva Potockého nemožným. Jaké však to bylo překvapení pro všechny strany, když počátkem února r. 1871, aniž se ponechala chvíle kombinacím a předpovídáním, prohlášeno ministerstvo nové s hrabětem Hohenwartem v čele, s ministry Jirečkem a Habětínkem. V českém lidu vzbudilo povolání dvou krajanů v radu koruny nejlepší naděje; v německých kruzích bylo zklamání tím větší, ježto po nezdaru Potockého se domnívaly, že návrat k tradicím Schmerlingovým je nevyhnutelným, proto si vylévaly zlost i na samých českých jménech, jakož jeden z předních orgánů napsal: »Man denke sich die Akademie der Wissenschaften im Vorzimmer eines Ministers, welcher Jireček heisst«.

Hohenwart vstoupil do poměrů málo příznivých a příkrost odpůrců zakoušel od počátku až do konce krátkého vládnutí svého. V květnu jednala sněmovna poslanců v říšské radě o adrese Herbstově, kterou žádáno odstranění ministerstva a také ji přijala, ovšem že odpověď s trůnu zněla záporně; německá levice hlasovala pro odepření rozpočtu, zůstala však v menšině. Na parlamentním kolbišti osvědčil se tu nový muž, Hohenwart, jako vzácný řečník a státník.

Hohenwart hledal styků s českou oposicí a upřímně se zasazoval za vyrovnání; volby do sněmů v srpnu konané děly se ve znamení českého vyrovnání a podle toho také v jednotlivých zemích dopadly, tak na př. Vídeň volila poslance každému ústupku české oposice naprosto nepřiznivé.

K svému překvapení dostal jsem od městské rady v Mn. Hradišti přípis, ve kterém mi oznámeno, že mne Hradišští budou voliti, budu-li kandidovati, ač Turnovští kandidují redaktora »Pokroku« Jana Černého. Zamítl jsem s díky kandidaturu, protože teprve na krátko před tím byl jsem složil mandát a nebylo tu žádného důvodu, pro který bych byl měl mařiti kandidaturu sousedního města.

Sněm se sešel za předsedání nejvyššího maršálka zemského knížete Jiří Lobkowicze a za místopředsedu Bohuslava hraběte Chotka. Královský reskript ze dne 12. září obsahoval uznání zemských práv a slib korunování, i byl podle významu svého přijat s nadšením jak sněmem tak vším lidem českým; bylo jen přirozeným, že účinek na nepřátele českého státního práva a na protivníky českých snah byl opačný. Sněmy dolnorakouský, po něm štyrský, korutánský, solnohradský i slezský ohrazovaly se proti důsledkům královského reskriptu. Giskra vyslán byv ústavo-

věrnou stranou odebral se do Budapešti a zahájil tam pletichy německo-maďarské proti českému vyrovnání. V Gastýně svedena, což by se do nedávna bylo pokládalo za naprosto nemožné, schůze Beusta s Bismarckem, již považovati sluší za předeheru dvojspolku a později trojspolku a snad do jisté míry aspoň za podkop proti pokusům o vyřízení české otázky. Než-li sněm, jehož se Němci neúčastnili, dospěl k jednohlasnému přijetí adresy k mocnáři (7. října), kterou se předkládaly fundamentální články, osnova zákona o provedení rovného práva obou národností a osnova nového volebního řádu pro sněm, podařilo se intrikám domácím a zahraničním, jichž se především účastnili Beust, Andrassy, Lonyay a ruský velvyslanec Novikov, zastrašiti korunu, přiměti ministerstvo Hohenwartovo, aby odstoupilo a způsobiti ministerstvem prozatímným vyřízením předlohou sněmovních královským reskriptem ze dne 30. října, jenž v podstatě odkazoval sněm na ústavu právě platnou. Sněm odpověděl k tomuto druhému reskriptu pouze resolucí ze dne 8. listopadu určitě a důstojně, že trvá na svých právních názorech a požadavcích, voleb pak do říšské rady, k nimž byl vyzván, že nevykoná.

Než-li došlo vyřízení adresy, proslýchalo se a vysvítilo z hlasů časopiseckých, že situace není zcela bezpečná i rozšiřovaly se zprávy, že, dojde-li vůbec k vyrovnání, z návrhů sněmovních mnoho nezůstane. Z toho vznikly obavy, které mne přivedly ke svolání valné schůze občanstva mladoboleslavského dne 26. října, již jsem předložil návrh adresy na sněm, aby pevně trval na svých usneseních. Adresa ta byla tiskem po zemi rozeslána, aby příklad náš na podporu sněmu byl co nejhojněji následován. Vláda zajisté se obávala, že národ tak blízký ukojení dávných tužeb svých a tak houževnatě se bránící proti řádům jemu vnuceným, jak za pasivní oposice ukazoval český lid, nyní když trhnutím pera má býti připraven o ovoce svého snažení, pocitem zklamání a nenávisťi zahoří a k výbuchům snad revolučním strhnouti se dá. Těmto úvahám přičítám, že den před schůzí mnou svolanou za časného jitra mne neoblečeného v bytu překvapil místopředseda rada Plaček, vyslaný z Prahy, aby zvěděl, jak daleko jíti chceme, a aby zároveň co nejvíce konejšil: není prý propuštěním ministerstva Hohenwartova vše ztraceno, vyrovnání snad na základech nepatrně změněných že bude provedeno atd. My nemáme na mysli než přijetí adresy mnou vypracované provedli jsme schůzi podle programu dříve ujednaného a zaslali jsme adresu sněmu.

Nebyl jsem tou dobou poslancem i posuzoval jsem celé jednání o uznání českého práva státního jako každý jiný, přímo nesúčastněný pozorovatel. I zdálo se mi, že snaha po zbudování formální právní kontinuity vedla osnovatele k vytýčení cesty velice spletité, až snad dílo samo ohrožující. Arci že by i cesta přímá a snadná sotva vedla k cíli, uvážíme-li, jak četní a mocní nepřátelé vyrovnání tehdejšímu nepřekonatelný odpor kladli.

Ministerstvo prozatímní učinilo za málo jen dnů místo ministerstvu definitivnímu, jež sestavil kníže Adolf Auersperg, muž skrovného významu. Nestáčilo svého času nijak na české maršálství, tím méně mohl v těžkých poměrech řídit kormidlo státu. Ministerstvo jeho nazýváno obecně ministerstvo Auersperga II. a ještě případněji ministerstvo Lasserovo, příjím Auersperga (Ministerium Lasser genannt Auersperg); byltě Lasser duchem vlády, v níž byli zároveň vynikající právníci a řečníci Unger a Glaser. Podle skutků této vlády brzo následujících zdálo se býti hlavním úkolem jejím pokořiti národ český a zejména zničiti každý pokus, jímž by se chtěl domáhati svých práv. Proto jmenován britký generál Koller místodržitelem v Čechách. Myslím, že jsem dobře postihl smýšlení obecné, když jsem okresnímu zastupitelstvu mladoboleslavskému v nejbližší na to schůzi předložil k usnesení resoluci, jím také přijatou, kterou se vyslovovaly dík a uznání dru. F. L. Riegrovi, hraběti Jindřichu Clam-Martinicovi, hraběti Hohenwartovi, zároveň pak nedůvěra ministerstvu nastupujícímu a lítost nad tím, že správa království podřízena velitelství vojenskému, k čemuž příčiny nebylo. Z mého podnětu uděleno také čestné měšťanství v Mladé Boleslavi hrabatům Hohenwartovi a Jindřichu Clam-Martinicovi.

Nová éra dala se ihned citelně znáti; německo-liberální způsob vládnutí, přerušeny soustavou Belcrediovou a Hohenwartovou přišel opět v platnost. Parlamentně se jevil adresou říšské rady Herbstem vypracovanou, která platnost českého státního práva popírala a vši mocí se domáhala přímých voleb do rady říšské, jež Herbst sám před tím pokládal za poražení práv zemských. Proti hnutí oposičnímu v Čechách užito všech prostředků i s hlediska zákonnosti velice pochybných. Pro české žurnalisty delegoval vrchní soud německé poroty, pokládaje poroty české za podjaté; konfiskace staly se téměř pravidlem, národní spolky rozpouštěny a osud ten stihl i cis. kr. Vlastenskou hospodářskou společnost, jež povždy se těšila ochraně trůnu a v čelo své stavěla muže proslulých jmen a nezkalené pověsti; rozpuštění se stalo, když předsedou byl Karel kníže Schwarzenberg a příčinou jeho bylo domáhání se zvláštního zastoupení království českého na chystané k roku 1873 světové výstavě ve Vídni, kdežto vláda ovšem že důsledně podle cílů a snažení svých chtěla, aby utonula tato země v celistvé oné formaci, pro niž dosud nebylo jména mimo nemotorného názvu Cislajtanie.

Mužové stojící v popředí ruchu národního nedocházeli stvrzení, byli-li za starosty okresů zvoleni, byť i byli tajnými rady. Za to tatáž vláda přívržencům svým plnými rukama rozdávala koncese na zakládání bank a jiných akciových společností, připravujíc tak onen vynášený »rozkvět národohospodářský«, jenž korunován byl světovou výstavou vídeňskou, skončivší obrovským deficitem a mající v zápětí velký »krach«, který na tisíce existencí uvrhl v zoufalost a bídu. Pohromu nenezaviněnou mělo zmírniti

založení státní záložny s kapitálem 80 milionů, z níž arci v první řadě čerpali opět političtí sourozenci vlády a službovolné její majority.

Po několikanedělním otálení přikročila vláda k rozpuštění jí tak velice nepohodlného sněmu českého; stalo se tak císařským patentem daným v Budíně dne 13. března 1872, když místodržitel baron Koller, uživ všech prostředků vládní moci, byl učinil přípravy pro zdárný v jeho smyslu výsledek. Ale ani vládní moc sama o sobě nebyla by stačila, aby skutečné poměry postavila vzhůru nohama; k tomu užito moci peněžních, které se zvětily v české historii nové doby jménem »Chabrus«, jenž přeplácením statků v desky zemské zapsaných a porušováním jiným způsobem prováděným hleděl ve volebním sboru velkostatkářském zjednat většinu straně vládní. Kde peníze nepůsobily, tam vláda sama lákáním, sliby a terorismem hleděla získati hlasy. V ohledu tom velkou sensaci působil důvěrný list místodržitelským radou Rotkym z podnětu místodržitele zasláný jičínskému okresnímu hejtmanovi, jemuž tím dán návod, jak slibováním působiti má na majitele velkostatku mladějovského Pabstmannu. »Politik« list ten celý otiskla a tím dala nahlédnouti ve všechnu volební machinaci vlády.

Volební provolání konservativních velkostatkářů dala vláda zabaviti a když si kolínští měšťané zajeli k sousednímu velkostatkáři rytíři Horskému slušně ho žádajíc, aby setrval při straně konservativní, dal generál Koller ihned Kolín vojskem obsaditi a vloženi až třiceti mužův do bytu jednotlivce potrestati.

Volby dopadly, jak za takových okolností dopadnouti mohly; venkov a města česká daly vládě odpověď, že přes vše násilnictví trvají při mužích své důvěry; velkostatkářský sbor vyslal jen přívržence vlády, poněvadž libovolné vřadění nových voličů, jehož baron Koller se dopustil, sliby a terorismus vládní, pak německý kapitál měly pro tentokrát nad počtivým přesvědčením a vytrvalostí konservativních voličů převahu. Ostrý protest voličů těchto dne 21. dubna proti seznamům voličským a proti výkonu volby neměl na ten čas úspěchu. Vláda slavila vítězství, právem říci se může Pyrrhovo, neboť trvalých výhod strana německo-liberální z toho nenabyla.

Ale využití tohoto vítězství dovedla vláda i se svou německo-liberální většinou okamžitě: jednání o vyrovnání haličském na říšské radě po tolikráte opět navléknuté, ihned po českých volbách povážlivě vážlo.

Po volbách bylo času také jinam obrátiti zřetel i naskytla se příležitost s ostrovní co největší zakročiti proti českému tisku. Bylo tu udání, že české žurnály neodvádějí insertní kolky správně eráru; na »Politik« uvalena pro to vládní sekvestrace a za krátko Skrejšovský s několika členy redakce a administrace Politiky a později i majetník »Národních Listů« dr. Julius Grégr byli zatčeni a vedeno proti nim vyšetřování pro zločin zpronevěření.

Sněmy, které se v listopadu toho roku sešly, nezbudily velkou pozornost, leč že sněm haličský opětně sáhl k resoluci své a v adrese prohlásil, že se jí držeti nepřestane. V českém sněmu německá stana samovládná hledala cesty a prostředky, kterak ujmouti půdy politickým snahám českého lidu, i mluveno o tom, aby okresním zastupitelstvům, kteráž instituce u vedoucích kruhů německých, pokud se nenacházely samy ve stavu obranném, lásky nezískala, na místo starostů volených byli v čelo dáni c. k. okresní hejtmané — zůstalo však na pouhém právní.

Čeští poslanci na vyzvání nejvyššího maršálka Carlosa knížete Auersperga, aby plnili povinnosti s mandátem spojené, zaslali mu prohlášení ze dne 25. listopadu, ve kterém ukázali na způsob, jakým volby tentokráte byly prováděny, i zřejmě vytkli, jaké následky by to i pro zemi i pro říši mít mohlo, když by nějaká cizí mocnost podle daného příkladu chtěla užítí peněz, aby byly provedeny volby hovějící její zájmům a protestovali z předu proti každému pokusu protržení práv zemských zavedením přímých voleb do rady říšské.

V Ml. Boleslavi vedeno jednání dlouhé, aby převedeno bylo vydržování gymnasia na stát; samo rozšíření nižšího gymnasia na vyšší v minulých letech nebylo bez obtíží, vadilaf především otázka nákladu, pročež nezbyvalo než přijati návrh řádu piaristického, že prozatím vydržování vyšších čtyř tříd převezme, poskytne-li obec roční příspěvek 1000 zl. Vláda toto sjednání neschválila ukazujíc k tomu, že řád nemá způsobilých sil učitelských. Učiněno tedy usnesení, že obec udržování vyšších tříd na se vezme, dosáhne-li svolení vládního, aby se jí každým rokem vydal 80% z čistého výtěžku spořitelny k účelům humanitním a obecně užitečným, čehož skutečně dosaženo. Však bylo těch potřebných účelů humanitních a obecně užitečných v obci tolik, že přes velké příspěvky spořitelny cítěno v brzku břemeno stále rostoucí, které gymnasium obci ukládalo, i bylo přirozeno, že úsilovně pečováno o to, aby stát dle slušnosti a spravedlnosti obci ulevil převzetím většiny nákladu na střední školu. Z usnesení zastupitelstva odebral jsem se tedy s jedním radním do Vídně, abych se u ministra vyučování Stremayera domáhal toho, aby stát mladoboleslavské gymnasium z nejstarších v Čechách převzal ve správu svou. V předpokojí ministrově zastali jsme už jednu deputaci stejného snažení, byla z města moravského, které dosud střední školy nemělo a žádalo, aby jí stát zřídil. Sdíleli jsme si potřeby své nežli jsme k ministru byli puštěni. Moravská deputace měla před námi slyšení; jakmile vyšla z audienční síně, jen na rychlo jsme se otázali, jak byla pochodila. »Nedobře«, odpověděl její mluvčí, »ministr se dovolává Vás«. »Jak tomu máme rozuměti?« »Pravil nám, že stát je povinen dříve převzítí ústavy starší, na na něž obec už po dlouhá léta přinášela oběti, než-li by mohl přikročiti ke zřizování ústavů nových«. Rádi jsme přijali tuto

zvěšt, vždyť nám slibovala příznivou odpověď. Jaké však bylo naše překvapení, když na krátký výklad můj a na žádost obce ministr odpověděl, že nám nemůže na ten čas slíbiti vyhovění naší žádosti, poněvadž prý vláda zachovávatí chce zásadu, aby se dříve zřizovaly ústavy nové, kde jich třeba, ana za to má, že obce, které samy už dlouho přispívají na vydržování středních škol, ještě nějaký čas to břemeno snesou. Odcházelí jsme zmateni z té audience a řekli jsme si, že se to sotva srovnává s důstojností rádce koruny, aby mluvil a jednal způsobem tak obojetným.

V létě téhož roku sešel jsem se v Praze s dr. Riegre, který mne vyzval, abych s ním příležitostně sdělil své myšlenky o naší nynější situaci, což jsem také na krátko potom učinil dopisem delším ze dne 9. srpna 1872, ve kterém jsem ukazoval na nevhodnost pasivního odporu a bezvůlečnost jeho a přimlouval se zvláště za obeslání sněmu. V odpovědi na to nebyl dr. Rieger proti opuštění abstinence, pokud se týká nižších samosprávných orgánů (školních rad, komisí k upravení pozemkové daně a t. d.), naprosto však se vyslovil proti obeslání sněmu, pokládaje to za opuštění deklarace a za uznání sněmu nelegálního. Nebyv z prvopočátku zaujat pro pasivní opozici a vida kterak přes všecken obdivuhodný odpor národa státní aparát pracuje a kterak v zákonodárných sborech nepřítomní — dle francouzského přísloví — z nepravdy jsou viněni a ve škodu uváděni, nepřestal jsem ve kruzích mně přístupných zastávatí své mínění a jiné k němu obracetí. Však znenáhla i mezi poslanci samými zprvu pochybnost o správnosti cesty nastoupené vznikla a za nedlouho přesvědčení o pochybené taktice se šířilo. Bylo to zejména v kruhu poslanců mladších, kteří se skupili okolo staršího už Sladkovského, s nimiž mne pojila osobní známost a náchylnost k ráznějšímu postupu. Kruh ten, ač z kázně poslaneckého klubu nevystupoval, měl nicméně své zvláštní schůze, v nichž se radil, jak se ve společném klubu k jednotlivým otázkám zachovat.

Při frakci té setrval jsem pokud zůstávala ve spojení se společným (jediným) klubem sněmovním; idey svobody a demokracie pevně mne poutaly k ní, avšak nad jiné kladl jsem povinnost svorného postupování u dobývání práv národních, maje za to, že každé tříštění sil je zeslabení naší moci v oně době beztoho neveliké, a proto jsem zachoval kázeň jako člen celé národní strany, byť i někdy proti osobnímu přesvědčení svému. Tato kázeň nemohla však jíti tak daleko, aby bránila u šíření vlastního přesvědčení, že taktika proti sněmu nastoupená je škodná interesům národním a tudíž se čím dříve tím lépe opustiti má. Mé snahy po stránce té nebyly tajny; ve schůzích voličských i v politickém klubu mladoboleslavském jsem názory své otevřeně hájil. Proto mne nepřekvapil dopis žurnalisty J. Lukeše oznamující mně, že hodlá založiti časopis »Nation«, který má bojovati přímo proti sněmovní abstinenci, že hrabě Jan Harrach mu již slíbil

1873

případný článek a že očekává a žádá, abych také já hned v prvním čísle nějakým příspěvkem své názory objasnil. Na dopis ten jsem vůbec nereagoval, nevěda kdo asi za podnikem tím se skrývá a komu tedy sloužit má.

Avšak hnutí, jež nastalo v Ml. Boleslavi a jinde ve prospěch opuštění abstinenci politiky, počínalo obracet k sobě pozornost vedoucích kruhů pražských a z jejich asi popudu a uložení dopsal mi dr. Julius Grégr dne 25. července 1873, že se v Praze obávají, aby se manifestací pro obeslání říšské rady neb i pouhou rozpravou o tom v politickém klubu mladoboleslavském nepřivodilo rozštěpení a tím zeslabení české oposice. Psal, že »nepochybný následek toho byl by ten, že by jednoduše dobře organizovaná dosavadní státoprávní oposice česká objevila se jako rozštěpená v neživější otázce. Utrpěli bychom mravně i co do skutečného politického dosavadního vlivu velice a velmi«. Avšak o to nám nešlo, nýbrž především o obeslání sněmu. Postavení naproti radě říšské nebylo mezi námi sporné a tudíž jsme také bez váhání při nejbližších volbách říšských přijali kandidáta nám navrženého, jímž na ten čas byl dřívější nejvyšší maršálek kníže Jiří Lobkovicz. Šlo tenkrát o to, aby vynikající členové české šlechty, kteří byli padělanou většinou sboru velkostatkářského vyloučení ze všeho parlamentního působení, vyznamenání došli mandáty lidovými, aby tak osvědčilo se uznání i důvěra lidu k nim. Stejným způsobem jako knížeti Lobkoviczovi uděleny mandáty Karlu knížeti Schwarzenbergovi a Jindřichu hraběti Clam-Martiničovi.

Touž dobou (říjen 1873) složil Ferdinand Schulz mandát sněmovní za města Mladou Boleslav a Nymburk. Nebylo to nápadné, že četní voličové města, jehož starostou jsem byl už po tři léta, mne požádali, abych kandidaturu přijal, a také dr. Eduard Grégr listem ze dne 4. října dal mi vědět, že Národní klub (svobodomyšlná frakce) se jednohlasně usnesl požádati mne, abych jako kandidát vystoupil. Dne 23. října 1873 byl jsem tedy opět vyslán na sněm tenkrát za města Mladou Boleslav a Nymburk a mandát ten jsem držel bez přetržení téměř dvacet let, až jsem se ho zřekl dne 17. května 1893.

Na podzim připadly opět volby do obecního zastupitelstva mladoboleslavského a bývalé strany seřadily se zase proti sobě; zbytky té strany, která r. 1864 vytlačena z obecní správy a od té doby domáhala se vlivu pod firmou měnicí se každého tříletí, tenkrát vydaly své volební provolání jako »Komitét pro volbu důstojného zastupitelstva obce« však s nezdarem větším nežli kdy před tím: strana naše v plné síle vstoupila do zastupitelstva a já byl většinou značnější nežli poprvé zvolen opět starostou města.

Sněm svolán na konec listopadu a za tou příčinou čeští poslanci drem. Riegrem povoláni ke schůzi, jež se konala v Měšťanské Besedě dne 24. listopadu. Sešlo se osobně 60 poslanců, mimo to 22 nepřítomní zaslali své plné moci. Ježto bylo patrno,

že nejdůležitější otázkou, jež na přetřes má přijíti, bude obeslání sněmu, bylo ovšem osobní přesvědčení veliké váhy a proto k plným mocím těm hleděno s pocity smíšenými. Také profesor Tilscher, dříve nežli přistoupeno k vlastnímu jednání, pronesl mínění, že se neměly vyžadovati plné moci, což dr. Rieger pojal za projev nedůvěry a Zeithammer na to kladl váhu, že v přípisech výslovně pověděno, aby plnou moc jen ten zaslal, komu »naprosto« nemůžeme se dostaviti osobně.

Na to uvedl dr. Rieger v rozpravu otázku obeslání sněmu a v delší řeči dovozoval, že vzhledem k předcházejícím častým a to slavnostním prohlášením nemůže býti řeči o vstoupení do sněmu a tím o uznání jeho a o zapření deklarace. Po něm se ujal slova Sladkovský a v řeči hodinu trvajících mluvil pro obeslání sněmu dovozuje především, že deklarace namířena je hlavně proti říšské radě a dosah mandátu nám uděleného, v němž o deklaraci se mluví, že tehdy byl jiný než nyní. Mezi jiným pravil Sladkovský, že nechce rozhodovati, zdali někdo jednotlivý není vinen tím, že rozbito vyrovnání za Potockého i za Hohenwarta, tolik však že jisto, že poslanci všichni toho vinu nenesou. Sladkovský mluvil hlasem silným a rozehvěným, choroba však na něm již byla znalá, rozdrážděnost byla patrna a zjevně byly narážky na Palackého a Riegra. O 2. hodině schůze přerušena a pokračováno o hodině páté. Tonner mluvil pro obeslání ne ze stanoviska státoprávního, ale pouze z národního. Zeithammer proti obeslání, ukazoval k nedávné řeči Herbstově v říšské radě, v níž tento předvídal rozpadnutí strany národní a ke krizi uherské, z níž by prý Senyey mohl vyjít jako náčelník nového ministerstva, z čehož vyvozoval účinky našim snahám prospěšné. Brauner měl celou debatu za zbytečnou, protože každý přišel do schůze s určitým o věci přesvědčením, z něhož převést se nedá žádnou argumentací. Já jsem mluvil pro obeslání a po formální stránce učinil jsem návrh, aby bez ohledu na to, má-li otázka ráz státoprávní čili nic, napřed bylo usneseno, že v hlavní věci menšina má se podrobiti většině. Návrh ten, za nějž se přimlouvali Sladkovský, Trojan a Julius Grégr, byl přijat. Na konec Rieger shrnul výsledek debaty, či spíše důvody mluvící proti obeslání, tvrdě a dovozuje především, že obeslání bylo by uznáním ústavy a zapřením státního práva. Na to se přikročilo k hlasování i odevzdáno pro obeslání 29 hlasů osobně a 6 plnomocenstvím tedy v celku 35; proti obeslání 31 osobně a 16 plnomocenstvím tedy v celku 47. Obeslání sněmu bylo tím většinou zamítnuto. Po prohlášení výsledku ujal se Rieger ještě slova a pravil, že hlasování ukázalo, jak poslanci se rozcházejí v mínění svém o věcech nejdůležitějších, a proto že důvěrníci budou muset pilně uvažovati, zdali mohou nadále kandidovati ty, kdo hlasovali proti většině; on sám aspoň že by nemohl ke kandidaturám takovým jména svého propůjčiti.

Tato slova Riegrova vzbudila nemalou sensaci u těch, jichž se týkala, i byli všichni, kdož pro obeslání hlasovali, pozváni na

druhý den dopoledne do Národního klubu, kde Sladkovský předsedal a kde jednáno o tom, jak se nadále zachovati. Slovík Riegrovým dán výklad ve smyslu definitivního zamítnutí kandidatur těch, kdo hlasovali pro obeslání sněmu, a tudíž jako by byli vyloučeni z klubu poslaneckého. Nejostřeji a naruživě vystupoval Dr. Kučera, rozhodně mluvili také Kořínek a Tonner a ti to navrhovali, aby všichni, již byli pro obeslání sněmu, ihned a společně složili mandáty. Proti tomu mluvili Kleisl (Plzeň), já a Houra (J. Hradec). Já zejména jsem ukazoval na to, že složení mandátu znamenalo by roztržku klubu a spor v národě; složení mandátu že má smysl, když se více kandidovat nechce, nebo když se poslanec chce odvolat k voličům. Takového odvolání že zapotřebí nemám věda dobře, že jednám podle přesvědčení většiny svých voličů. O druhé hodině přerušeno jednání a položeno pokračování na večer. Tomuto pokračování jsem více neobcoval. Následek jednání toho v brzku se zjevil; 28 poslanců hromadně složilo mandáty prohlašující, že hodlají znovu se o ně ucházeti. Tím byla způsobena roztržka klubu. Až do té chvíle byla v národě i v poslaneckém klubu jediná strana, strana národní; v ní pak ode dávna bylo znamenati jedno křídlo, jež se považovalo za svobodomyšlnější, jež však neukazovalo na sobě ctižádosti býti stranou zvláštní. Složením mandátů směřovala však frakce svobodomyšlná zřejmě k tomu, že chce přestat býti pouhou frakcí klubovní a že hodlá od té chvíle vystoupiti jako nová strana parlamentní s plnou nezávislostí na »starých pánech«. Německá žurnalistika pro obě strany české vynašla názvy Staročechů a Mladočechů, kteréžto názory pak — jako jindy se u nás zhusta stává — i námi byly přijaty.

Nám ostatním, kteří jsme mandáty nesložili, v brzku dodáno vyzvání nejvyššího maršálka, abychom se dostavili do sněmu a ježto jsme tak neučinili, byli jsme, jako dříve za stejné příčiny mandátu zbaveni. Ruch politický svoláním sněmu a klubu nastalý neustal po několik měsíců, neboť v prosinci rozepsány volby do rady říšské. Dopisem ze dne 24. prosince 1873 vyzval mne dr. Rieger, abych přijal kandidaturu pro venkovské obce volebního okresu mladoboleslavského, kde před tím býval kandidován dr. A. Čížek. V dopise tom přiznával mi dr. Rieger lichotivě samostatnost politického úsudku a správnost co do zachování klubovní disciplíny, kdežto ve složení mandátů se strany 28 poslanců viděl utvoření nové strany »politické oportunité« a žalostnou roztržku; jednalo-li by se však jediné o dosažení politických úspěchů, pak by spíše rozuměl snahám k obeslání říšské rady, než k obeslání sněmu. Odpověď má kladla váhu na zachování jednotného klubu, uvedl jsem, že v poměrech našich sneseme strany v klubu, ale nikoliv mimo klub, a proto že nemohl jsem souhlasiti se složením mandátů předvídaje dobře, co z toho pojde. Kandidaturu nabízenou však přijmouti jsem odepřel, nevzdá-li se jí dosavadní poslanec sám výslovně, při čemž jsem

neopomenul ukázati, jak v podobných případech mně nebylo milo a jinými správně se odsuzovalo, když proti mé (tehdež ovšem oficiální) kandidatuře vystoupili r. 1867 Krouský a r. 1870 Esop. Proti náhledu, ovšem že jen mimochodem vyslovenému, že by spíše říšská rada než-li sněm mohla býti obeslána, namítal jsem, že i nejskrovnější sněmík vždy zůstane institucí samosprávnou, kdežto říšská rada je orgánem centralistickým a germanisujícím.

Nato dostal okresní výbor mladoboleslavský dopis důvěrníků českých poslanců Fr. Palackým podepsaný ze dne 29. prosince 1873, jímž k volbě do rady říšské za venkovské obce ke dni 10. ledna 1874 rozepsané se navrhuje dr. Ant. Šlechta, advokát v Turnově, a návrh ten se odůvodňuje tím, že dřívější poslanci někteří nemohli býti opět navrzeni, poněvadž ve věci pro české státní právo důležité odtrhli se od ostatních a vystavením nového programu utvořili novou stranu. Na tento dopis odpověděl okresní výbor usnesením ze dne 2. ledna 1874 podle mého návrhu a vyslovuje se proti odstrčení secesionistů sněmovních, poněvadž otázka o prospěšnosti obeslání sněmu v samém národě je sporná a ježto — i kdyby obeslání to bylo skutečně chybou — volba do rady říšské s tím nic společného nemá a ti, kdož se co do sněmu odloučili, před nedávnem (24. listopadu 1873) společně ohrazení proti říšské radě podepsali, aniž dali najevo, že by na příště jinak se zachovati mínili.

Autorita poslanců strany národní, zejména pak zaslužitých vůdců Palackého a Riegra byla tak mocná ve všem téměř lidu českém, že oposice proti nim, i kdyby se byla zakládala na zásadách zcela správných, nemohla se dodělati úspěchů. Viděti to bylo ihned, když oněch 28 poslanců složilo mandáty a kandidovalo zase s programem obeslání sněmu; jen sedm z nich bylo opět voleno a skutečně do sněmu vstoupilo.

Odštěpení oněch osmadvaceti pod záštitou »Národních listů« a boj proti nim se strany většiny byly počátkem sverepých útoků jedněch proti druhým, pramenem neblahých osobních sporů a příčinou rozkolu v národě, který neustal od té doby a sotva na krátký čas jen povrch býval ukrýván. Svobodomyšlná strana a její orgán způsobem urážlivým napadaly uznané vůdce národa i zahájily boj proti šlechtě a duchovenstvu; orgány většiny splácely stejným způsobem nové straně a podrývaly půdu literárnímu podniku »Maticy lidu« i výboru pro zřízení Národního divadla jen proto, že tyto měly vedení mladočeské. Chtěli jsme z Ml. Boleslavi smířovati či spíše dťky udílet i na obě strany a proto jsme přijali ve valné hromadě politického spolku v květnu 1874 resoluci obě strany kárající, která arci praktického účinku neměla.

Doplňovací volby za české poslance, kteří do sněmu nevstoupili, rozepsány byly počátkem června a dr. Rieger již dne

1874

4. června mi dopsal, abych se většinou dal kandidovati podotýkáje, že se ode mne nežádá nižádné odřeknutí se zásad jakýchkoli, žádá se ode mne jen zachování stanov klubovních mně známých v té míře, jako jsem je dosud zachovával. Brzo na to došel mne přepis dr. Sladkovského jménem »politických přátel« vyzývající mne, abych bezodkladně oznámil, zdali se chci připojit k jejich společné kandidatuře. Na oba listy odpověděl jsem asi stejně v ten rozum, že kandidovati budu a že o přijetí své kandidatury rozhodnouti dám voličům. Odpověď taková svobodomyšlným nestačila, jak nasvědčoval další list dr. Julia Grégra, jenž dne 17. června naléhal, abych dovolil, by kandidatura má zahrnuta byla v jejich listinu. »Nemůžeme se bez Tebe obejítí«, psal, »jsi příliš důležitý pro nás a krom toho vždyť hájíš týchž zásad, ke kterým my se hlásíme všichni, kteří stojíme při straně liberální a chceme sněmovní činnost.« Vedle toho dr. Kučera poslal mně jako všem, kdož byli pro obeslání sněmu, stručnou jakousi instrukci, podle níž kandidát se měl osobně dostavit k volbě a prohlásiti zřejmě voličům svým, že jest rozhodně pro to, abychom do sněmu vstoupili, i že také všemožně pro to bude působiti, a proto že vyzývá voliče své, aby se projevíli, zdali s ním v té věci souhlasí; pakli ne, aby ho nevolili za svého poslance. Když písemné jednání nevedlo k cíli, poslali svobodomyšlní dr. St. Kodyma do Ml. Boleslavi, aby mne získal pro jejich kandidátní listinu; domluvy jejich byly všech marné.

Ve schůzi voličů, již jsem svolal, vyslovil jsem se ovšem pro obeslání sněmu, ale zároveň pro jednotný klub, do kterého že vstoupím určitě jsem slíbil. Jen to, na čem většina všech poslanců se usnese, mělo se prováděti skutkem jako uznaná politika českého lidu; s odštěpenou menšinou, bych i byl souhlasil s názory jejími, jíti jsem nemínil, považuje jako vždy před tím trháni klubu za neblahé pro dosažení našich politických cílů. Jak dopadly volby doplňovací, pověděl jsem už dříve; já byl zvolen dne 6. července v Mladé Boleslavi a Nymburce 442 hlasy, kdežto 57 hlasů připadlo vládnímu kandidátu c. k. radovi krajského soudu Landovi. Z 871 voličů skutečně volili 502.

Sněmu jenž se v září sešel a z něhož dne 23. září nejvyšší maršálek zaslal českým poslancům nedostavivším se obvyklé vyzvání, podali tito počtem 77 osvědčení nazvané Národními listy »Osvědčením strany zahálky«, kterým odůvodňovali svou abstinenci zvláště nespravedlností volebního řádu a nesprávnými volebními machinacemi. Po přečtení osvědčení toho (dne 7. října), jež ani komisi nebylo odkázáno, byli nedostavivší se poslanci opět »obvykle« po návrhu maršálka prohlášení za zbaveny mandátů.

V říjnu navštívil kníže Jiří Lobkovic, jenž už po dvakráte byl zvolen našimi městy za poslance do říšské rady, Mladou Boleslav, kdež ve valné hromadě politického klubu měl výklad o našich politických poměrech, přijatý se všeobecnou pochvalou.

V témž měsíci — bylo to zároveň naposled — vyzvala mne strana svobodomyšlná telegramem dra Julia Grégra, abych přijal kandidaturu do rady říšské za Ml. Boleslav proti knížeti Lobkowiczovi, což jsem nemohl učiniti prohlásiv opětně, že politickou kázeň a tedy podrobení se usnesení většiny všech poslanců považuji v našich poměrech za zásadu neporušitelnou. Od té doby jsem v letech na to následujících zakoušeti musel protivenství od strany svobodomyšlné, která, kde se to státi mohlo, postavila mi svého protikandidáta. Tak hned v doplňovací volbě do sněmu, jež se konala v březnu r. 1875, kdy úkol ten na se vzíti musel dřívější poslanec a předchůdce můj Ferdinand Schulz. Tehda ovšem strana ta jen nečetné měla přivrženstvo a já zvolen byl zase poslancem 414 hlasy, kdežto Schulzovi připadlo 80 a vládnímu kandidátu Landovi 60 hlasů.

Na vyzvání maršálkovo ze dne 14. dubna, aby se nepřítomní čeští poslancové dostavili do sněmu, odpověděli tito osvědčením ze dne 25. dubna, jež se obsahem svým přimyká ke spisům v minulých zasedáních podaným. Jinak zachovali se roku následujícího. Volby v únoru 1876 nepřinesly žádné změny; já sám zvolen jsem byl 405 hlasy, kdežto vládní kandidát Landa jich dostal 53 a mladočeský F. Schulz 24. Osvědčení poslanců českých na vyzvání maršálkovo bylo tenkrát zcela stručné a břitké: pravili, že vlastně nejsou ani povinni odpovídati k vyzvání tomu po tom, jak se naložilo s osvědčeními posledními a zůstávají maršálkovi, aby lépe uvážil osvědčení předešlé, na němž vesměs trvají.

Před tím v únoru uvažováno v politickém klubu mlado-boleslavském o povšechné situaci politické a zdálo se, že nastávající jednání mezi oběma polovicemi říše tím spíše by mohlo býti podnětem k odstranění velkých neshod v zemích v říšské radě zastoupených, ježto Maďaři nepokrytě vyhrožovali v listech svých straně ve Vídni vládnoucí, že najdou v našich zemích faktory, s kterými by se smluviti dovedli, nebudou-li Němci k nim dosti povolnými. Vedle toho šeredné formy, jaké na sebe bral domácí boj mezi oběma stranami českými, vybízely k pokusům o nápravu. Proto se politický spolek mladoboleslavský obrátil dopisy na celou řadu vynikajících tenkrát osobností politických, dáváje na uváženu, zdali by nebyl nadešel okamžik, aby se vyhledávaly styky s německou stranou, které by vésti mohly ke smíru na základě provedení národní rovnoprávnosti a zdali by se záležitost národního divadla (stavba), která byla té doby Eridiným jablkem, nemohla rozřešiti na prospěch věci samé tím, že by z výboru odstoupily osobnosti politické a řízení se přenechalo mužům v boji politickém nezúčastněným. Pokud odpovědi na dopis ten došly, byly rázu negativního.

Avšak lidu samému počalo se hnusiti to stálé hanobení jedněch druhými a symptomem toho byl list zasláný mně v květnu r. 1876 drem. Karlem Chodounským z Votic, který po úradě

s jinými vybízeli k založení strany třetí. To by ovšem v tehdejší době byl býval prostředek velice pochybný, neboť strana třetí nebyla by se zrodila bez boje proti stranám trvajícím a tyto sotva by klidně byly pohlížely na nového soka. Avšak smír neb aspoň příměří bylo lze při dobré vůli dosíci i jiným způsobem a k tomu nesly se mnohé myslí. Náhle však vzrušení byli všichni lidé dobré vůle událostí truchlivou a obrázení z nálady bojovné k přemítání o stavu, v němž národ se nacházel.

Zemřel po krátké nemoci dne 26. května 1876 František Palacký, muž, jenž pro probuzení, sebeocenění a politické utužení národa byl vykonal více, nežli jinde celé parlamenty. Nebudíž zde rozhodováno, zdali více působil na lid vědeckým vylíčením minulosti či přesným stanovením nynější platnosti národa, jeho práv a jeho cílů. Osobnost Palackého byla zvláštní; byl to muž plný vážnosti, opravdovosti a spolu jakéhosi chladu; vedl si v každém případě s celou důstojností nedotknutelného muže vědy, což mu dodávalo jistého rázu aristokratického. Nepamatuji se, že by kdy byl zažertoval a málo kdy přeletěl lehký úsměv přes vážnou jeho tvář. Autoritu svou i ve věcech politických chtěl mítí uznánu a když v jednání klubu svého zasáhl řečí, bylo to stručně odbytí názoru odchýlného. Zkusil jsem to sám. Po roztržce nastalé r. 1873 pokládal jsem to za svou povinnost, kdykoliv byli poslanci neúčastníci se sněmu ke společné schůzi svoláni, abych nyní skoro jako jediný mezi nimi representant myšlenky o nutnosti obeslání sněmu své centerum autem censeo v té věci pronesl. Po jedné takové mé enunciaci Palacký břitce mi odpověděl, že kdo politice nerozumí, neměl by se do ní plést. Ani toto odbytí mne nezmátlo, a když poslanci později opět se sešli, dal jsem věc hájenou znova na uvážení.

Pohřeb Palackého byl velkou manifestací národní. Sotva doprovozena byla mrtvola ze staroměstské radnice za hlaholu zvonů na nádraží, odkud vezena do Lobkovic, byli četní účastníci pohřbu zejména z venkova, tuším že zvláštním přičiněním dra. Karla Chodounského, pozvání do velké síně v Měšťanské besedě, aby se poradili o uklizení domácích sporů. Schůzi řídil tehdejší starosta královéhradecký Collino a usneseno, abych já (schůzi přítomný), vyžádav si spolupůsobení dra. Václava Bělského, dra. Tomáše Černého a ministra m. s. Josefa Jirečka (schůzi nepřítomných) se přičinil, by politická roztržka v národě uklizena byla smířením obou stran. Pro případ že by tento krok neměl žádoucího výsledku, byl jsem požádán, abych ke společné poradě vyzval zástupce českých okresů a obcí k dosažení politického sjednocení a přítomní se zavázali, že mne v té snaze všemi silami podporovati budou.

Vzav úkol ten po mém přesvědčení vlastenecký a záslužný, ačkoliv ovšem nesnadný, na se, dopsal jsem o věci především zvoleným se mnou třem prostředníkům, žádaje jich, aby se v ko-

operaci tu uvázali. Všichni tři však k mé upřímné lítosti odepřeli. Na Bělského v těch právě dnech učinil Skřejšovský útok ve svých listech, jako by měl úmysl vytvořiti novou vyrovnací stranu, která by prostředkovala mezi Čechy a Vídní, ovšem že za cenu valného slevení z národního programu. Bělský vykládal si rozšíření pověsti takové za manévr, který jej má o důvěru lidu připravit, a pokládal za příčinu pověsti té volbu za důvěrníka či prostředníka vykonanou v den pohřbu Palackého. Černý pak odmítl proto, že odřekli ostatní dva a že věc tu pokládal za věc osobností politických, kdežto sebe měl za osobu zcela soukromou. V jiném listě zároveň mi zaslaném vyslovil se Černý, že mu účel, o něž tu jíti má, je sympatickým, že by to však do rukou vzíti měla schůze všech poslanců staročeských i mladočeských. »Mladočeši«, psal, »kteří, jak se mně zdá, se blíží svému úpadku z nedostatku prostředků materiálních a sil sociálních, účastnili by se takové schůze« . . . »Ve sboru poslanců nemá Skřejšovský hlasu a to by snad bylo velmi vhod, poněvadž se mi zdá, že ten dle povahy své a dle interesů svých byl by největším odpůrcem smíření« . . . »Kroku toho je naprosto potřebí nejen k vůli mravnímu očištění národa od násilného vlivu rázu velmi neblahého, nýbrž i k vůli Moravanům, kteří se od pohřbu Palackého vrátili domů uražení, roztrpčení a nad národem zoufající.« Poslední věta se odnášela asi k tomu, že deputace moravská, vedená drem. A. Pražákem, hleděla dosíci svorného postupu politického Čechů s Moravany, kteří dřívější shodu opustivše se odhodlali obeslati i sněm i říšskou radu. Zastíhl jsem Moravany den po pohřbu Palackého u dra. Riegra, jehož jsem navštívil, abych ho zpravil o poslání svém ve schůzi v Měšťanské Besedě mně uloženém; bylť právě u konce své rozmluvy, z níž jsem jen tolik zachytil, že jim Rieger vyčítal, že jsou pouhou stranou dvorskou.

Co měl jsem po odmítnutí tří soudruhů činiti? Bylo na snadě, prohlásiti mandantům, že provedení zámyslu jich se stalo takovým způsobem nemožným; leč mně zdálo se býti záslužnějším, třeba samotén se pokusiti o smír, a proto vešel jsem v jednání osobní jednak s drem. Riegre, jednak s drem. Edvardem Grégrem. Dr. Rieger za přední podmínku smíru kladl vystoupení Mladočechů ze sněmu; k tomu ovšem tito nehodlali hned přistoupiti, dokud by podrobnější sjednání o poměru obou stran nebylo určité formulováno. Po některých cestách do Prahy, kde jsem v té věci i F. Šimáčka žádal za pomoc a pak i do Malče Riegrovi dopisoval, dostal jsem od tohoto list (dne 19. června), v němž se mnou sděluje, že na výhradu Mladočechů, aby mohli pro své přesvědčení o neprospěšnosti abstinenční politiky a pro své liberální zásady dělati loyální propagandu, přistoupiti nemíní. Naopak má Rieger za to, že při existenčním boji národa našeho musí býti jednotné vedení, jediná vůle a menšina že se musí podrobiti většině, toť prý zákon všech národů, vši svobody a demokracie. Takové odbytí málo svědčilo ve prospěch smíru; poněvadž však

dosud jen prostřednictvím třetí osoby bylo jednáno, požádal jsem dra E. Grégra, aby navštívil Riegrovi a tak přímo se pokusil aspoň o přípravné kroky k dohodnutí. On skutečně tak učinil a o rozmluvě listem ze dne 23. června dal mně zprávu. Psal mi: »Nepochybují o dobré vůli dra Riegrovi, obávám se však, že nebude mít dosti síly, aby odolal zuřivému odporu Skrejšovského a klerikálů. Pověděl jsem Riegrovi, že jsme z naší strany ochotni učiniti vše, ponechávající si jen volnost přesvědčení stran pasivní politiky, kterou považujeme za zhoubnou, a stanovisko své liberální . . . Záleží, myslím, nyní nejvíce na tom, aby z venkova vydatný nátlak činěn byl na obě strany, ale zejména na dra. Riegrovi. Čiň v té věci co můžeš.« Téhož dne dostal jsem v téže věci dopisy V. Vlčka a F. Šimáčka; první byv zpraven Grégrem o své rozmluvě s Riegrem žádal, abych ihned do Prahy přijel a naléháním na obě strany k rychlému provedení smíru přispěl; druhý nabízel svého »Posla z Prahy« za orgán strany pro smír pracující. Přesvědčil jsem se, že dále dovede strany, nežli kam byly na ten čas přivedeny, ani snad jinému se nepodaří, a tak jsem ukončil své posláním listem ze dne 30. června zaslaným hlavním účastníkům schůze, konané v den pohřbu Palackého, jehož hlavní trest byla tato: »V národě našem je nyní silný proud, který si žádá politické jednoty, bez níž zůstaneme naproti protivníkům svým vždy oslabeni. Politickou jednotu tuto nelze dle toho, co jsem poznal při vyjednávání, sjednati jinak, než-li, když aspoň v hlavní věci menšina se podřídí většině, když zejména poslanci mladočeští složí mandáty sněmovní a když do sněmu vstoupí opět jen s ostatními poslanci národními. Nikdo zajisté by nebránil jim a jich žurnálům, aby hájili co nej-svobodomyšlnější zásady vůči všem a kterýmkoli zpátečnickým směrům. Avšak co do chování proti sborům zákonodárným atd. musí všichni poslanci celého národa poslušni býti jediného velení. Jinak není žádné politické kázně v národě a bez té se také žádný národ politicky neudrží.«

Ač jsem takto úkol mně svěřený formálně zakončil, nepřestal jsem přece pro tutéž věc pracovati dále i v následujících letech.

Téhož roku v říjnu doprovodili jsme v Katusicích k hrobu Jana Krouského, vzorného to rolníka českého a vlastence velice činného. Stíny, které na čas ve věci kandidatury sněmovních mezi nás se vkradly, brzo byly zaplašeny a staré přátelství mezi námi zase obnoveno. Neopomenul téměř nikdy, když do Ml. Boleslavi přišel, mne navštívit i dávali jsme si ve věcech našich veřejných dobré rady navzájem. Na žádost spoluobčanů jeho promluvil jsem nad hrobem nepřipravenou řeč, hledě záslužné činnosti vzácného toho muže dáti svědectví nestranné a spravedlivé.

Na východě stahovaly se hrozivé chmúry; ukřutností turecké na Bulharech páchané vzbuzovaly pozornost Evropy a sympatie pro potlačené jevíly se všude, zvláště ovšem mezi Slovy. Rusko jako přední mocnost slovanská chystalo se

vtrhnouti do pole na obhájení bratří svých pravoslavných. S nemalým intereselem hleděli jsme zvláště my Čechové na vývoj věcí, neboť vědomí slovanské, soucit se soukmenovci a radost nad každým jejich pokrokem v žádném jiném národě slovanském v té míře se nenajdou jako u nás. A proto usnesli jsme se na osvědčení toho smyslu, že zájmům osvěty a pokroku u řešení otázky východní bude v plné míře vyhověno toliko úplným vymaněním křesťanských národů z panství tureckého a zřízením neodvislých států národních na poloostrově balkánském a že interese říše rakouské a dynastie zabezpečení držav nynějších a zachování míru vidíme uhájeny jen v nejtěsnějším spojení Rakouska s Ruskem. Osvědčení to podepsali členové okresního výboru a asi třicet jiných vážných občanů, načež zasláno dr. Riegrovi, zároveň pak oznámeno našincům v čelných městech českých s vyzváním, aby podobně učinili. Teprve šest měsíců na to, počátkem května 1877, vyšlo osvědčení dr. Riegrovi jménem poslanců českých ve formě dopisu k J. S. Aksakovu, jímž ho jménem všeho národa českého žádá, aby se stal tlumočnickem naší vděčnosti, našich přání přede všemi komitétami slovanskými, před celým velikým národem ruským, jehož šlechtě, právě slovanské smýšlení, jehož veliké povolání Aksakov nedávno před tím vyslovil tak mužně, důstojně a nadšeně, že tím rozehráto a povzneseno každé upřímné srdce slovanské.

Na vřelé toto osvědčení odpověděl Aksakov listem ne příliš laskavým, vytykáje Čechům západnictví a pokládaje za pravé Slovy jen ty, již s Rusy spojeni jsou pravoslavnými.

Stejně upřímné sympatie osvědčovány Srbům v jejich válce, nikoliv šťastné, proti Turkům; živě interesováno se v stejné věci o Černohorce. Bedny šatstva a prádla i obvazků, jakož i peníze posílány bojujícím; Rističovi, jenž tehda jako přední ministr srbský stál v čele národního hnutí, poslána nadšená adresa z Ml. Boleslavi.

V domácnosti české pak jednáno dále o usmíření stran, což však dr. E. Grégrovi nešlo dosti rychle. Situace strany svobodomyšlné byla ovšem málo závidění hodná; tak zvaná »sněmovní sedmička« nebyla reprezentací ani mohutnou, ani výsledkem požeňnanou. Strana německá nehodlala tak skrovnému počtu činiti ústupků poněkud jen významných, ač v přítomnosti jejich na sněmě viděla úspěch myšlenky ústavní a očekávala, že ostatní poslanci čeští i bez povolení Němců budou muset nastoupiti stejnou cestu.

Psalť mi dr. Ed. Grégr dne 22. dubna 1877: »Mám z práce své velikých příkoří na obou stranách a vzal jsem úlohu tu na sebe pouze z pohnutek vlasteneckých, jsa přesvědčen, že by to bylo velice na prospěch našeho národa, kdyby nastala opět spo-

1877

lečná nadšená práce. Když ale v podniku svém nenalézám podpory ani od mužů jako jsi Ty, pak nenahlížím, proč bych se dále o to staral.«

Když pak na podzim politický klub mladoboleslavský usnesl se na resoluci žádající rozhodně konečné srovnání se stran, Ed. Grégr v listu ze dne 8. listopadu 1877 »z plného srdce« souhlasil s ní a zároveň jako dříve opět a opět všechnu vinu rozbroje přičítal »klerikálům a feudálům«, kteří prý k tomu pracovali, aby roztržka se stala, což ovšem byla více doměnka než skutečnost. Zároveň oznámil, že důvěrníci mladočeští měli schůzi, v níž se jednalo o smír. »Bál jsem se té schůze«, psal dále, »nebo vím, že jsou někteří exaltados, kteří svůj politický rozum nenosí v mozku, nýbrž v měchýřku žlučovém; avšak proud vyrovnací jest již tak mocný a tak zjevný v národě našem, že před ním i ti naši tygrové zatahují ocas.« Oznamuje pak, že smířliví zvítězili a zvolili komisi z elementů smířlivých (Julius Grégr, Eduard Grégr, Tonner), která má mandát vyjednávat se stranou druhou.

Válka rusko-turecká vznikla všechny myslí české; každý postup ruského vojska, každé vítězství, jako by šlo o věc naši vlastní, působilo radost a nadšení, a když po dlouhé úporné obraně konečně dobyt Plevna, oslaven tento hrdinný čin ruské armády v Mladé Boleslavi všeobecným skvělým osvětlením města.

Při obecném nadšení pro slovanskou věc trapně působila zpráva, že papež Pius IX. přijímaje poutníky savojské, v oslovení svém Rusko nazval bludařskou mocí, na níž těžce spočívá ruka spravedlnosti boží. V téže době sbírala katolická jednota podpisy na adresu papežovi za příčinou jeho padesátiletého biskupování, kterou však my v Ml. Boleslavi podepsati jsme odepřeli odůvodnivše to zvláštním připisem k místnímu děkanovi hlavně protislovanským smýšlením papežovým.

Rozvinutí otázky východní dalo mně dvakrát podnět k dalším literárním projevům. Do prvního čísla »Osvěty« ročníku 1877 napsal jsem článek »Slovanská otázka« naznačiv tak záležitost, jež obyčejně se otázkou východní nazývaly a definuje otázku tuto konečným cílem, jakým se mě zdálo býti vymanění národů slovanských z panství cizího. Po mne v témž a následujícím ročníku rezepsali se jiní a v jiné formě i důkladněji o tomto předmětě, zejména Fr. Jeřábek a J. Perwolf. Když pak Rakousko přistoupilo k okupaci Bosny a Hercegoviny, chtěl jsem vylíčiti následky ku pravdě podobného tohoto připojení slovanských zemí k národnostní říši rakouské a dal u dra. E. Grégra vytisknouti brožuru: »Reichspolitik und Reichspartei«. Tímto spisem ukazoval jsem na státoprávní obtíže o upravení nových zemí v soustavu držav našeho mocnářství a přimlouval se, aby buď dualismus se zrušil na prospěch jednoty, buď se zřídil trialismus

upravením srbsko-chorvatských zemí v třetí skupinu rovnoprávnou dvěma ostatním, při tom pak v každém případě aby se obmezil vliv maďarský a provedlo se rovné právo všech národů říše. Brožura ta neuzřela světla světa byvši do posledního exempláře konfiskována. Nakladatel opomenul včas podati námitky (snad marné) proti konfiskaci a ačkoliv vyjítí měla anonymně a v uvážení, že psána byla v nejlepším úmyslu a jak se mi zdálo se stanoviska přísně rakouského, rozhorlen chopil jsem se péra a napsal immediátní stížnost císaři, v níž jsem uvedl, že spis směřuje k upevnění říše a dynastie a k ráznému odmítnutí každé loupeže se strany pruské neb italské. Privil jsem, že takými konfiskacemi učiní se nemožným těm, kdož proti škůdcům říše vystoupiti chtějí, aby otevřeně jednali, a zakončil jsem slovy:

»Vaše Veličenstvo, loyality a pravda odsouzeny jsou, aby mlčely, nechť tedy císařské slovo uvolní jazyk těm, kdož jako věrní strážcové císaře a říše chtějí žítí, bojovati a mřítí.« Stížnost dostala velkou signaturu, byla mi však konečně vrácena tím, že nelze ve věci dále zakročiti, poněvadž soudním výrokem v moc práva vešlým o ní bylo už platně rozhodnuto.

VI. NOVÁ DOBA AKTIVNÍ POLITIKY VE SNĚMU A NA RADĚ ŘÍŠSKÉ.

1878
až
1882

V jednávání s Mladočechy vedlo se dále po celý rok 1877 a v roce 1878 až ve schůzi důvěrníků, jež se konala dne 3. srpna 1878, podal dr. Rieger dosavadní výsledek jeho v ten smysl, že prý od vydávání Skrejšovského listu »Epoche« Mladočeši jsou zdržlivějšími u přijímání návrhů našich a podávání návrhů svých. I bylo sneseno nabídnouti jim jakési ultimatum toho asi obsahu, aby v nastávajících volbách do sněmu každá strana kandidovala v okresech těch, jež na ten čas skutečně drží, protikandidatur aby nebylo; po provedených volbách, aby se poslanci sešli a většinou rozhodli, má-li se jíti do sněmu čili nic. Většina důvěrníků přítomných v diskusi na to následující vyslovila se pro obeslání sněmu, někteří s podmínkou, jiní bez podmínky; dr. Rieger se pronesl, že by raději složil mandát, nežli vstoupil do sněmu bez závažných koncesí ze strany vlády.

Volby v září vykonané nepřivedly žádné změny co do složení sněmu*); obě národní strany dohodly se po provedených volbách na společném klubu »státoprávním«, v němž menšině příznána jistá práva a společný klub usnesl se, že se má sněm obeslati. Týž zahájen dne 24. září nejvyšším maršálkem Carlosem knížetem Auerspergem krátkým oslovením, v němž pronesl zadosťučnění, že výsledek voleb (rozuměj většina německo-liberální) zajišťuje zdárnou činnost. Místodržitelem byl té doby Filip baron Weber, náměstek maršálkův však scházel; patrně vláda očekávala rozhodnutí se českého klubu, aby po případě k hodnosti té navrhnouti mohla příslušníka této strany. Jím stal se již následujícího dne poslanec dr. Karel Leopold Klauďy. Dr. Rieger rozmrzen snesením státoprávního klubu, aby sněm byl obeslán, do první schůze se vůbec nedostavil; musil tudíž dr. Brauner za něho přečísti ohrazení 81 poslanců českých, kterým prohlásili, že nadále trvají při všech ohrazeních a protestech předešlých a zvláště tomuto sněmu nepřiznávají práva něčeho měniti na

*) V městské volební skupině Ml. Boleslav-Nymburk dostal vládní kandidát president krajského soudu Kreisl 58, já 387.

ujmu tohoto království a očekávají, že císař a král povolá do rady své muže, kteří by nestranným prostřednictvím způsobili toužený smír mezi národy.

Návrh poslanců českých, aby se podala adresa císaři a králi o hlavních potřebách země byl většinou zamítnut, ale přijata resoluce většinou navržená, kterou se výbor zemský vyzval, aby všemožným urychlením vypracoval a předložil osnovu nového volebního řádu, jíž by se odčinily konečně velké vady a nesprávnosti oktrojovaného řádu volebního. Avšak opatrně bez dalšího obnovení daly strany většiny zaniknouti koncem téhož roku působnosti zákona, jímž od roku 1861 umožněno, aby se volební řád prostou většinou měnil, a když jsem výslovně dra. Schmeykala na to upozornil, že obnova zákona toho by byla důležitější nežli pouhá resoluce o změně volebního řádu, odkazoval k velko-
statkářům, kteří prý toho více dopustiti nechtějí.

Návrh výboru zemského, aby se pro cvičné ústavy zemské vydržované z nadace strakovské vystavěla zvláštní budova, k podnětu dra. Riegra byl jemu vrácen, aby se vzhledem k jasnému znění posledního pořízení hraběte Straky vzal v novou úvahu, ježto šlechtný zůstavitel měl mnohem větší cíl před očima, než to, co výbor zemský provést hodlal. Krok tento vedl k dalšímu zkoumání věci, ze kterého v pozdější době za jiného složení sněmu ne bez nesnází a překážek vzešla akademie Strakovská.

Návrh můj, aby lichva ustanoveními zákonnými byla omezo-
vována, narazil na straně německo-liberální na odpor a konečně přidělil se výboru zemskému k uvažování. Do tohoto správního sboru na nové šestiletí z osmi členů toliko dva byli voleni (kurií venkovských obcí) z příslušníků národnosti české: A. O. Zeithammer a dr. K. Sladkovský.

Obvyklé díkyčinění místodržiteli, jeho odpověď, díky maršálkovi a jeho odvěť, vše bylo německé až na jednu větu českou, kterou maršálek přečetl nikoliv bez obtíže.

Zasedací období toto trvalo od r. 1878 do roku 1883; byl jsem volen do komise petiční, do komise pro okresní a obecní záležitosti a později do komise rozpočtové. Jako řečník mimo odůvodnění svého návrhu prve uvedeného, vystoupil jsem jen dvakrát v roce 1880, jednou v rozpočtové debatě, v níž ukázal jsem na zastaralou a nelogickou formu zemského rozpočtu a jednou v debatě o jazykovém nařízení ze dne 19. dubna 1880, pak v povšechné debatě rozpočtové v roce 1882.

Na počátku období toho zachovali se poslanci k říšské radě ještě pasivně; při volbách roku 1878 provedených zvolen jsem byl do poslanecké sněmovny ve městském skupení mlado-boleslavském 778 hlasy proti 154, které dostal c. k. president krajského soudu Kreisl jako kandidát vládní; říšskou radu jsme však toho roku neobeslali. Avšak změna taktiky politické co do

sněmu důsledně přivodila změnu zachování se k radě říšské. Při volbě v červenci 1879 provedené dostal jsem 972 hlasy a nový vládní protikandidát lesní rada Fiscali z Bělé 81. Téhož roku v říjnu dostavili se poslanci čeští do poslanecké sněmovny rady říšské, kde společně s konservativními velkostatkáři z Čech a s českými poslanci z Moravy utvořili silný »Český Klub«, jádro pravice, která způsobila té doby naprostou změnu v situaci parlamentní a s přerušením takřka jen chvilkovým až do konce století odstavila německou levici od samovlády sama zachovávajíc vliv na vládu, pokud ho vůbec určití lze.

Obeslání rady říšské stalo se bez podmínky, ač vyjednávání dělo se, aby bylo aspoň usnadněno vstoupení českých poslanců. Jediný skutečný ohled k nim jevil se v tom, že se jeden z nich, Al. Pražák, stal členem vlády, aby v radě koruny hájil zájmy českého národa. Působení jeho jako ministra krajana a později jako správce ministerstva spravedlnosti bylo za okolností nesnadných takové, že objektivní kritika nemůže mu odepřít uznání. Vstoupení do poslanecké sněmovny stalo se souborným ohrazením práv království českého a ohlas jeho vyzněl v trůnní řeči aspoň akademickým uznáním a šetřením právního přesvědčení českých poslanců. Větší význam než toto měla závěrečná slova císařova, podle nichž Rakousko mělo býtí záštitou práv všech zemí a národů.

Hrabě Taaffe, dlouholetý prezident ministerstva, měl nejlepší vůli přičinit se o odstranění aspoň největších křivd činěných národům dřívější soustavou vládní a pokrok, který v národním směru učinili Čechové za jeho vlády, byl nemalý. Ovšem, že ke každé poněkud značnější »koncesi«, jak Němci nazývali každý krok u provedení práva, dal se českými poslanci nutiti.

Nechť německé strany proti ministerstvu Taaffovu i proti majoritě, která se z pravice utvořila, nebyla z počátku přílišná, stupňovala se však každým rokem. Mělo se na té straně za to, že vláda nehovící požadavkům německým ve všem, nemůže mítí trvání. Domněnka taková stala se téměř dogmatem, poněvadž od zavedení ústavnosti až do příchodu Čechů r. 1879 levice nenačázajíc v poslanecké sněmovně odporu vládla, pokud to ovšem ministerstvo dopouštělo. Mělo se tudíž za to a v kruzích úřednických se to zřejmě pravilo, že ministerstvo, jehož hlavou byl též hrabě Taaffe, jenž v roce 1870 podal mocnáři pamětní spis menšiny ministerstva proti memorandu většiny a jehož členem mimo Poláka byl také Čech, ani šest měsíců při vesle se neudrží. Jak Němci vůbec o tom smýšleli, jasně pověděl Arnošt šlechtic z Plenerů v řeči dne 13. prosince 1881 slovy: »Všichni Němci, jichž cit národní se oživil, jsou proti vládě, jsou proti ní všichni Rakušané, jimž záleží na autoritě a jednotě státu, ba velká část přivrženců vlády nevěří v její trvání a chce té kratičké doby zas využítí. Každý žaluje na nynější správu a toliko jedinou útěchu

máme, že nikdo nevěří, že by měla delšího trvání.« A hle, přes to že »ústavověrní« v prvním roce ministerstva Taaffova tomuto kladli život jen šestiměsíční a za dvě leta na to aspoň doufali, že dlouhého trvání nebude mu přáno, vláda ta trvala čtrnácte let, případ to vzácný vůbec a v Rakousku zvláště.

Hrabě Taaffe byl jak se říkalo Rakušanem pravého zrna: šlo mu v první řadě o zájmy dynastie, o interesy říše, o zachování dosavadního směru, však o změny vzhledem k potřebám novověkým jen potud, pokud na jiných stranách nebylo očekávati rázného odporu. Nalžovský pán teprve jako krajský hejtman pražského kraje (r. 1861, 1862) učil se češtině, v čem byl mu učitelem můj přítel Robert Nápravník; jak daleko to přivedl v užívání jazyka toho nevím, neboť ač jsem častěji s ním rozmlouval a v hovoru s českými poslanci ho zastihl, slova českého jsem od něho nezaslechl, kdežto na př. markýz Baquehem jako ministr obchodu často se dal v soukromí do českého hovoru, také hrabě Kalnoky ministr zahraničních záležitostí při hostině, kterou v Schönbrunnském Stöcklu dával delegátům, sedě blíže dr. Fandrlíka a mne, do našeho hovoru česky se vmísil.

V říšské radě byl za dob normálních jako všude jinde nejdůležitějším předmětem jednání státní rozpočet, poněvadž podával podnět k politickým debatám, k ostrému odlišování programů a snah jednotlivých stran a k domáhání se ukojení potřeb hospodářských i kulturních. Jakési vedení věci ve výboru rozpočtovém náleželo generálnímu zpravodaji o rozpočtu a tím se stal v prvním roce našeho účastenství pro rozpočet na rok 1880 Polák Smarzewski. Dostí bystrá hlava, vypočítavý a pokládáný za Poláka-Neslovana, ale za vřelého přítele Němců, jemuž složení pravice nebylo tuze po chuti. V generální debatě o rozpočtu v dubnu 1880 napadl bez potřeby a bez taktu tak surově Rusko, že to i Polákům samým nebylo vhod a zůstavilo na všech stranách tak nemilý dojem, že jeho opětná volba generálním zpravodajem byla z předu vyloučena. Úřad generálního zpravodaje zastával pak od r. 1881—1884 s neobyčejnou znalostí věci politicky nad jiné vyspělý, výmluvný a vzácně taktní hrabě Jindřich Clam-Martinič.

Vedle státních rozpočtů byly asi nejdůležitějšími záležitostmi, jimiž se říšská rada v období 1879—1885 zabývala: upravení poměrů zabraných zemí Bosny a Hercegoviny, počátek velké akce sestátnění drah, stavba drah arlbergské, haličské transversální a české transversální, nové zákony o dani ze stavení, zřízení poštovní spojitelný, prodloužení platnosti branného zákona na dalších deset let, změna volebního řádu pro říšskou radu a zřízení české university v Praze. Vedle toho vládla cestou nařízení k naléhání českých poslanců upravila užívání jazyků zemských při státních úřadech v Čechách (1880) a změnila volební řády pro obchodní komory.

Účastnil jsem se kromě prvního roku všech debat rozpočtových a hleděl jsem v politické jich části hájiti program a požadavky národní strany české. Postavení řečníka není snadné, když přímo před ním vyškolení řečníci širokých rozhledů a britké dialektiky poutati dovedou pozornost posluchačstva i mohu říci, že v debatách rozpočtových měl jsem postavení v ohledu tom velice nesnadné. V roce 1881 německý nacional Pacher strhl řeči svou pozornost k sobě, v r. 1882 rytíř Carneri fysicky zubožený, ale vzděláním vynikající člověk, filosof, svou povždy pečlivě císelovanou řeč proti vládě a většině přede mnou vypustil. Ve vážné jinak řeči jeho skoro směšně působila opravdově pronesená věta: »Němci nikdy negermanisovali, vždycky podporovali německé kmeny v pěstování jich jazyků«. V roce 1883 předcházel mne dr. Menger a v roce 1884, kdy jsem byl generálním řečníkem pravice, dr. Ed. Herbst jako generální řečník levice. Zakončení povšechných debat generálním zpravodajem hrabětem Jindřichem Clam-Martinicem bývalo s nemalým napnutím očekáváno a zaslouhovalo vždy všeobecnou pozornost státnickým pojmáním úkolu a uhlazenou formou. V posledním roce této jeho činnosti byla na něm znáti únava, choroba vleklá pokoušela se o něj a v přátelském hovoru, který nejednou zavedl se mnou, pronesl přání, abych v projednání státního rozpočtu stal se jeho nástupcem. Mezi jinými osobami bylo by se takové rčení bylo mohlo pokládati za pouhou lichotku; ale lichotníkem hrabě Clam-Martinic nebyl, i nezbylo mi než touže opravdovostí, kterou ke mne mluvil, vysloviti obavu, jak bych v nesnadné té úloze asi obstál po něm a po jiných předchůdcích a zároveň vysloviti naději, že mu snad nebude učiněno nemožným, aby se dále věnoval úloze tak čestné a skvěle konané. Však on bohužel dobře cítil, že červ na kořenu života hlodající neustane v zhoubné práci a vzav dovolenou odebral se na jih. Vskutku jsem byl pak pro rozpočet na r. 1885 zvolen generálním zpravodajem a zůstal jsem jím až do r. 1889.

V debatě o prodloužení platnosti branného zákona na dalších deset let (1879) hájili jsme stanovisko vlády (zpravodaj Zeithammer) a z Českého klubu vedle mne i dr. Julius Grégr se věci zastával proti levici. Měli jsme přes všechno smlouvání mezi Německem a naší říší na mysli možnost zbrojení proti Prusku (Německu), jelikož nás dějiny učily, že tato mocnost byla povždy nejnebezpečnějším, časem tajným, časem zjevným nepřítelem mocnářství i dynastie habsburské.

Změna volebního řádu (1882, zpravodaj Zeithammer) patřila zajisté — ač byla jen částečná a obmezeného rozsahu — k důležitějším politickým vymoženostem. Bohužel, že nejkřiklavější nesprávnosti a křivdy páchané volebním řádem na národnostech zůstaly neodčiněny. Užil jsem příležitosti, abych dle sil svých ku hříchům v té věci páchaným v řeči své ukázal.

Podal jsem také iniciativní návrh, aby byly zřízeny samostatné komory živnostenské (1883) a odůvodnil jsem ho. Chtěl

jsem řemeslnictvu a drobnému obchodu zjednatí účinnější zastoupení, než se jim do té doby v obchodních a živnostenských komorách dostávalo a chtěl jsem, aby obchodní komory, vždy jediná v zemi, jako zastoupení velkého průmyslu, velkoobchodu a živnostenských komor, obíraly se hlavně velkými národohospodářskými úkoly. Než myšlenka ta i na pravici, totiž v polském klubu, narazila na odpor, na silnější ještě ovšem na levici. Dopřáli mi tedy succès d'estime, že návrh byl odkázán výboru a tím byl odbyt. Nicméně nemluvil jsem bez úspěchu; užil jsem příležitosti, abych statistickými daty ukázal na zvrácenost volebních řádů pro obchodní komory a tím jsem na pomoc přispěl těm, kdo už tehdá pracovali o jich reformě. Ministr obchodu baron Pino uznal spravedlivost výtek a vydal brzo na to nové volební řády, kterými domohli jsme se v komorách pražské, plzeňské a budějovické přirozené většiny.

Ode dávna rád jsem se zabýval zkoumáním poměrů v katolické církvi a musil jsem přiznati, že ne-li ve všem, aspoň v mnohém na pravou cestu uhodil Havlíček ve svých kufnohorských epistolách. Mnohé zřízení v církvi té nesrovnává se už s požadavky doby a s prospěchy národů. Nepochybuji, že by se nátlakem zástupců národů už dávno byly provedly mnohé užitečné změny, kdyby všechna jich pozornost nebyla obrácena k potřebám ještě naléhavějším. Myslíl jsem, že se aspoň něco dá učiniti ve prospěch stavu duchovenského, zejména aby se zadávání přebend dělo dle přesných pravidel, jediné na základě způsobilosti a zásluhy. Uvedl jsem věc tu na přetřes nejprve ve schůzi politického spolku mladoboleslavského a z usnesení jeho podána byla mnou petice poslanecké sněmovně rady říšské, aby privátní patronát nad duchovenstvem byl zrušen. Petice byla sice otištěna při protokolu dotyčné schůze, ale dále o ní nečiněno ani zmínky.

I resoluce mnou navržená k zákonu, jímž se platy profesorů na středních školách upravovaly, aby vláda také polepšila platy suplentů, byla výboru odkázána, ale na dobu tu neměla žádného účinku. Roku 1886 podal jsem samostatný návrh na zlepšení platů suplentů středních škol, který se stal zákonem ze dne 8. července 1886.

V zemském sněmu vedly se věci dále, jakoby se od voleb nebyla stala změna vlády, majority rady říšské a tedy soustavy. Kníže Karel Auersperg řídil věci ve smyslu ústavovérných; z jeho strany byl sněmovním jazykem jednacím německý a náměstek nejvyššího maršálka byl tlumočnickem pro jazyk český. Česky zahovořil kníže jen když nezbytně musel a pak se to stalo způsobem, jakým snad mluvil neoblíbeným tímto jazykem ve stáji. Nelibost i veselí zároveň způsobil, když při debatě dra. Riegro domnívajícího se, že řada je na něm a tudíž mluvíti se ho-

vícího zakřikl slovy: »Voni nemaj slovo« a když dr. Rieger na to odvětil »Jasnosti teď mám slovo já« nevrle mu dal za pravdu slovy: »No, když ho maj, tak ho maj«.

Jak upřímně míněno bylo snesení většiny, že výbor zemský má všemožným urychlením vypracovati a sněmu předložiti osnovu nového volebního řádu (1878) z toho jasně šlo, že přes naléhání Zeithammrovo v zemském výboru vždy byly pohotově příčiny k odkladu. V roce 1880 konečně předložila vláda sama návrh, avšak jen částečné opravy, aby se odčinilo monstrosní ustanovení, že se volí ve sboru velkostatků alodiálních jedním votem 54 poslanců. Avšak tu shodila německá majorita škrabošku smíru a práva; k pouhému zásadnímu snesení o celkové změně dala před dvěma lety svolení, ke skutečnému provedení i jen částečné nápravy po dvou letech přistoupení nehodlala, vědouc že by tím mohla býti snad připravena o neoprávněnou většinu sněmovní. Brutální majorisování zastával dr. Herbst, odůvodněnou reformu dr. Rieger. Když mělo se hlasovati o ukončení debaty upozorněn byl nejvyšší maršálek ze středu českých poslanců, že neoznámil jazykem českým, o čem bude hlasováno. Na to on ku svému náměstku: »Prosím, řekněte jim to česky. Tak slyšte to!« Výsledek rokování byl, že většina sněmovní 135 hlasy proti 79 přešla o vládní osnově k dennímu pořádku.

Náměstek nejvyššího maršálka dr. Klauudy ve věci této zdržel se hlasování, což vzbudilo pozornost a nelibost u českých poslanců; vedlo to k interpelaci, na niž tázaný odpověděl, že hlasování není povinností. Věc ta byla novou příčinou k neshodám, jež mezi Klauudym a klubem českých poslanců již od delší doby trvaly.

Stremayerovo nařízení o užívání jazyků zemských dalo podnět k agitacím, jichž výsledkem byly petice německých obcí ku sněmu, aby bylo zrušeno. Návrh komise zněl, že se petice odkazují vládě, aby zjednala nápravu, návrh české menšiny, aby se přešlo k dennímu pořádku. Mluvil jsem pro návrh menšiny, který byl zamítnut 125 proti 81 hlasům.

Dualism ve veřejné správě panující od zavedení okresních zastupitelstev byl často přetřásán a rozmanité náhledy přednášeny, různé názory, jak by se komplikování správy odčiniti dalo. Vláda hraběte Taaffa v té příčině podala roku 1881 dotazník ku sněmům, ve kterém však neshledáno než přistříhnutí samosprávy okresní a obecní. K tomu zásadně svoliti nemohla strana, která v program svůj pojala zvelebení samosprávy, kdežto strana, která za jiných okolností byla by snad bývala ochotnou utužití moc státních orgánů, v potírání nynějšího vládního projektu viděla kus své opoziční povinnosti. Tak se stal vzácný případ, že dotazník vládní došel jednohlasného zamítnutí k největší radosti strany německé, která v tom viděla sensační porážku vlády. Jako tento vládní projekt, tak zamítala německá většina sněmovní

i všechny důležitější návrhy české menšiny, což vzájemnému poměru stran nebylo ovšem na prospěch. Nový volební řád však ani v tomto třetím roce přes snesené »všemožné urychlení« se nepředložil. Zakončení sněmu nejvyšším maršálkem stalo se ostrým tónem opozičním, v němž nenávisť k náčelníku vlády byla zjevna. Rokem 1882. netrpělivost německých stran pro odstavení z rozhodujících posicí značně se přiostrčila, což tehdy i v pozdějších letech zjevným se stávalo provokativním vystupováním německé menšiny pražské, jejimiž předborníky bývali universitní posluchači. Srůtka chuchelská byla symptomem, který značiti mohl počátek bouře a proto vláda zavolala místodržitele barona Webra, který právě dlel v Karlových Varech, zpět do jeho sídla úředního. Baron Weber prý na to odpověděl, že je na dovolené a že jeho zdraví vyžaduje léčení karlovarského. Nedlouho po tom byl baron Weber přeložen do Lince a místodržitelem v Čechách stal se podmaršálek baron Kraus.

Sněm v roce 1882 jevil na sobě marastické známky, jak jsem si dovolil v rozpočtové řeči říci; pracovalo se s nechutí, ač se spěchem. Více spěchu měla německá většina, jakoby tušila, že slávy její je na mále i chtěla kvapem ještě ve svůj prospěch provést, co později snad už bylo by nemožno. Náhle zvěděli jsme nemajíce tušení o tom, co se připravuje, že se výbor zemský usnesl, aby se zřídilo druhé německé divadlo nákladem bez mála jednoho millionu zlatých. Návrh kvapně byl předložen sněmu a odkázán komisi. Toto jednání vzbudilo velké rozčilení na straně české pochodící z uvážení, že německé divadlo od svého zřízení až do zřízení prozatímného českého divadla, tedy skoro po celé století, žilo a tylo z prostředků zemských, kdy pro české umění nebylo ani almužny; že české Národní divadlo z mozolů lidu musilo býti stavěno a doprošováti se musilo převzetí do zemské správy. Rozčilení bylo by přirozeně vedlo k výbuchům vášně, kterým se předešlo, že v den, ve který věc nejvyšším maršálkem položena na denní pořádek (22. října), místodržitel oznámil, že k nejvyššímu rozhodnutí má sněm býti uzavřen.

Hněv sršel z málo slov nejvyššího maršálka zemského, kterými způsobem dosud neslýchaným sněm tento o většině německé byl uzavřen a pochován.

Sněm z roku 1878 byl rozpustěn a volby vykonané v posledních dnech června a v prvních dnech července 1883 přivodily sněm jiného rázu nežli byl za proších jedenácte let. Bez chabrusu a bez vládního nátlaku vyšel z voleb sněm, jehož většina shodovala se více se skutečnými poměry celé země. Za městský okres mladoboleslavsko-nymburský byl jsem zvolen 421 hlasy. Tenkrát neměl jsem proti sobě kandidáta vládního, ale dřívější moji političtí přátelé, svobodomyšlní, postavili proti mně v Nymburce kandidáta v osobě mého přítele ze studijních dob Jana Nerudy, na kterého se soustředilo 30 hlasů.

1883
až
1889

V čelo sněmu postaven jako nejvyšší maršálek zemský kníže Jiří Lobkowicz, v nejlepší paměti lidu českého jako řídící sněmu v r. 1871. Tehdy předsedal sněmu jen málo měsíců, od roku 1883 stal se jeho předsedou na dlouhou řadu let, jako první z maršálků, který stejně dokonale ovládal oba jazyky zemské a vzácnou znalostí věcí zemských právě tak se vyznamenával jako naprostou objektivností naproti národnostem a politickým stranám a taktním jednáním za všech okolností. Mám za to, že zůstane vzorem náčelníka českého sněmu.

Sněm nový, jenž od roku 1883 trval do roku 1889, byl co do konečných výsledků snad nejvýznačnější ze všech dosavadních, ačkoli národní protivy narazily na sebe takovou prudkostí, že Němci jej učinili kusým opustivše ho hromadně před vánocemi r. 1886 a nevrátivše se do něho než za dvě léta po nových volbách r. 1891, když se jim byla upravila cesta úmluvami vídeňskými. Byli málo zvyklí trpkému chlebu minority, ač nikdy nebyli utiskováni; však zvyklost panování a nadpráví nedovedla je smířiti se skutečností, že v zemi jsou jen dvěma pětinami proti třem.

Po tolikáté byl opět podán návrh, aby opraven byl volební řád pro sněm. V Riegrovi, jenž jej při prvním čtení odůvodnil, kypěla krev pro stálé útisky, pro sliby dřívější, že se k opravě přikročí, pro celé nedůstojné postavení národa naproti menšině a tak obsah i tón řeči byl příkřejší, nežli z pravidla bývá, má-li protivník býti pro věc získán. Však zajisté i tóny nejmírnější nebyly by naším protivníkem hnuly. Při druhém čtení ústy dra. Schmejkala, Herbsta i Plenera prohlásili Němci, že na žádnou jakoukoli opravu nepřistoupí a že nedají ani souhlasu k zákonu národnostnímu. Vyslovili se, že hluboká propast dělí oba kmeny v zemi, zapírali všechna historická práva země a prohlašovali s důrazem jedině Rakousko za svou vlast. Návrh komise, jímž se výbor zemský vyzýval, aby v příštím zasedání předložil osnovu nového volebního řádu, byl většinou přijat — ale zákon opět neproveden.

Z německé strany podány byly roku 1884 návrhy, aby okresy byly dle národností ohraničeny, aby změněno bylo jazykové nařízení z r. 1880 a návrhy ty obnovovány r. 1885 a 1886, a když v tomto roce při prvním čtení návrhu Arnoštem z Plenerů podaného kníže Karel Schwarzenberg učinil protinávrh, aby se s odůvodněním přešlo k dennímu pořádku, kterýžto návrh byl přijat, prohlásil Dr. Schmejkal, že není pro Němce místa na sněmu, ježto jejich návrh nebyl připuštěn ani do komise, že tedy opouští sněm na tak dlouho, až jim dána bude záruka, že stížnosti a přání jich dojdou věčného uvážení. A po prohlášení tom němečtí poslanci sněm ihned opustili.

Nebylo nijak lhostejno většině, že sněm nadále jednati má bez zástupců obyvatelstva německého z měst a venkova. Ve

sněmu zůstala však většina více než dvou třetinová, byl tedy sněm nadále formálně legálním, nicméně byl kusým. Za to však nedoznal arci oposice národnostní a mohl klidně pracovati o velkých úkolech.

V tomto zasedacím období zakončil sněm likvidaci vyvazovacího fondu a to o několik roků dříve než původně bylo vypočteno, opravil zdravotní službu lékařskou na venkově, zřídil

Karel Mattuš (1886).

pojišťovací fond císaře Františka Josefa, provedl stavbu nové musejní budovy a opravu hradu Karlova Týna, zřídil akademii hraběte Straky, založil Zemskou banku království českého a na základě Hlávkovy věnování Českou akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Nebyl to sněm upravený na základech státoprávních, ale přece sněm, jenž plnou měrou a s všemožným úspěchem pečoval o vyšší zájmy zemské. Sněmovním zasedáním 1883—1889 zakončila vlastně strana národní (staročeská) svou plodnou činnost na tomto politickém zápasišti; co následovalo byl počátek jejího rozvratu.

II.

ZÁPISKY.

1.

Sněm z r. 1878 rozpuštěn a nový svolán k 5. červenci 1883. Volby dopadly šťastně dle očekávání pro českou národní stranu; ve volebním skupení venkovských obcí nenastala sice změna v poměru českých poslanců k německým — v městech získali jsme Malou stranu a ponejprv pražský Josefov (Židovské město), tedy čtyry poslance. — Z komor pak opět po delší době náleží nám 2 poslanci z budějovické a 1 (losem) z plzeňské.

Klub českých poslanců sešel se ponejprve dne 4. července v 7 hodin večer v Měšťanské besedě. Zahájení schůze nastalo asi o 3/4 hod. později, protože Rieger byl přítomen banketu, který v jiné síni Měšťanské besedy se dával divadelním družstvem na počest vlašské zpěvačky Turolly.

V zahajovací řeči ukázal Rieger k nutnosti discipliny politické, k nekázni v některých volebních okresích, kde kandidáta jim důvěrníky státoprávního klubu k jich vlastnímu přání navrženého nevolili a tak návrh svůj vlastní a autoritu důvěrníků sami podrývali. Dr. Melchers na př. nedostal ani hlasu a zvolen farář Duben; proti dru. Gablerovi v městech Vys. Mýto, Skuteč, Hlinsko agitováno tak, že K. Tůma, spolupracovník Národních Listů, kandidát mladočeský, dostal více hlasů nežli onen a vypsána volba nová k 10. červenci, jelikož žádný z kandidátů neměl absolutní většiny hlasů. — Zároveň ukázal Rieger k nepostačitelnosti stanov státoprávního klubu a navrhl, aby byly podrobeny revisi a aby se jednalo o přijetí poslanců od důvěrníků nenavržených.

Pražský starosta dr. Černý navrhl, aby k revisi stanov zvolila se komise. — Já jsem navrhl, aby se předběžná porada o přijetí poslanců důvěrníky nenavržených v klub státoprávní odkázala důvěrníkům, kteří nechť návrh klubu podají.

Po delší debatě a podání rozličných odchylných formálních návrhů, byly oba tyto návrhy přijaty.

Dne 6. července jednalo se v klubu o přijetí nových členů. Před tím důvěrníci o věci měli poradu. Jednalo se o přijetí dra. Herolda, rolníka Macků, dra. Ed. Grégra, prof. Tilšera a faráře Dubena. Co se týče prvních tří prohlásil dr. Rieger, že by mohli býti bez námítky přijati, poněvadž státoprávní klub v jejich volebních okresích nikoho nekandidoval. Co prof. Tilšera se týče, stojí věc

jinak, an v říšské radě při jednání o školské novelle těžce se byl prohřešil proti klubovní disciplíně. Také co se týče faráře Dubna, musí prý se věc prvé náležitě objasnit, zdali snad tajně neagitoval proti navrženému dru. Melchersovi.

Já jsem hájil náhled, že v nynější době hleděti třeba, aby se věc ta co nejhladčeji odbyla — při návrhu kandidatur důrazně hájil jsem, že dr. Herold a prof. Tilšer kandidovati nemají — nyní však stojíme před hotovou událostí a bylo by chybou nějakou novou roztržku, třeba jen na málo osob se vztahující, vyvolávati. Mluvili ještě dr. Čelakovský, Trojan, Zeithammer a usneseno učiniti návrh, aby klub přijal za členy dra. Herolda, Macků, dra Ed. Grégra i prof. Tilšera — ohledně posledního však se žádalo, aby se pronesl, že těžce želí, že se v říšské radě proti klubovní disciplíně prohřešil. Přijetí faráře Dubna ponecháno in suspenso, až se věc ohledně jeho volby objasní. Návrhy důvěrníků byly bez debaty přijaty.

Dne 6. července jednalo se toliko o kandidatury pro sněmovní komise a pro zemský výbor. Do zemského výboru přijata kandidatura dosavadních dra. Jakuba Škardy a A. O. Zeithammera, za třetího přijat Jan Kvíčala (pro obor školský). — Zároveň usneseno, aby v dorozumění s velkostatkáři jeden člen z plného sněmu (který by jinak připadl velkostatkářům) ponechán byl Němcům.

Dne 9. července ráno o 9. hodině jednalo se o kandidatury pro sněmovní komise, taktéž dne 10. července, jenže rozpředla se dlouhá debata o tom, má-li se záležitost stavby musea přikázati dle návrhu zemského výboru budgetní komisi, či má-li se zvoliti komise zvláštní.

1886.

2.

Jak málo známy jsou vnitřní poměry naše v rozhodujících kruzích vládních, o tom podal mi výmluvný důkaz případ za ministra vyučování Gautsche z Frankenthurnu. V době parlamentních prázdnin učinil si ministr vyučování služební výlet do východních a severních Čech, kde zejména v Liberci navštívil ústavy sobě podřízené a dle programu cestovního měl po krátké zastávce v Turnově k prohlídce tamní odborné školy zlatnické a kamenické zavítati k delšímu pobytu do Prahy. Měl tedy jeti českou severní dráhou přes Ml. Boleslav, aniž by se zde zastavil. To mně zavdalo příčinu, že jsem mu do Liberce zaslal telegrafickou žádost, aby třeba jen na krátko k nám zavítal, kde toho je dosti, co by jej zajímat mohlo. Odpověď přišla ihned přísvědčivá, a ministr byl pak u nás uvítán na nádraží a uveden do města. Navštívil gymnasium, s opravdovým interese prohlédl si řeme-

slnickou školu a věnoval pozornost i měšťanské škole pro dívky. Byla tu ovšem obtíž co do jazyka a proto tam, kde chtěl věnovati pozornost pokroku u vyučování, zejména ve vyšších třídách gymnasia a v měšťanské škole, improvisovala se hodina němčiny a vedle toho (u dívek) zpěvu. Když již odcházel z dívčí školy, požádal jsem jej, aby jen na okamžik vstoupil do druhé třídy školy obecné, kterou navštěvovala má dcera Ludmila, aby — jak jsem mu výslovně řekl — vštípila si v paměť, že, když do školy obecné chodila, třída její poctěna byla návštěvou ministra vyučování, což přece je případ řídký. Ochotně vyhověl mé žádosti a vstoupiv do třídy tázal se mne, která je má dcera. Ukázal jsem mu ji v první lavici a ministr, když byla povstala, německy ji oslovil. Podotkl jsem mu, že má dcera dosud německy nerozumí, načež on, že se tomu zajisté přiučí. — Když jsem na podzim přijel k opětovnému zasedání poslanecké sněmovny do Vídně, přikročil ke mně v kuloaru jednoho dne ministr dr. Al. Pražák a jako by mně sděliti chtěl něco méně příjemného. pravil mi: »Byl jste denuncován, že Vaše děti neumí německy« Slovo »denuncován« mne zarazilo, užívá se ho, jedná-li se o věc trestnou neb aspoň nečestnou. Nechápal jsem, nemoha sobě vzpomenouti, komu by tak tuze na tom záleželo, aby rodinným jazykem u mne byla němčina. Ministru Pražákovi jsem ovšem řekl, že on tomu bude rozuměti, že u mne jiným než českým jazykem v rodině mluvití se vůbec nemůže. Teprve po delším přemýšlení jsem dospěl k přesvědčení, že tehdejší ministr vyučování, když zajel si do Čech, měl za to, že rodinným a tudíž mateřským jazykem každého vzdělance nemůže býti než němčina.

1886.

3.

Delegace 1886 v listopadu v Budapešti.

Zvolen jsem byl s Riegrem a baronem Nádherným do budgetního výboru a dostal referát »řádné vydaje vojenské«. Z uherských kruhů prokmitalo válečné smýšlení proti Rusku v příčině východní otázky. Kandidatura Koburgova na knížecí stolec bulharský nadhozena. Smolkův proslov k delegaci zapáchal střelným prachem. Psal jsem dopis do »Politiky« ve smyslu zachování míru. Ježto Kalnoky také dosti mírumilovně si vedl, nebylo příčiny nepodporovati vládu při zachování zásady, že práti jest volnému vývoji mladých států na Balkáně.

Jako obyčejně chování se českých delegátů ve vídeňské žurnalistice bylo podezíráno a zejména Riegrovy rozpravy s ruskými žurnalisty, které do veřejnosti přicházely často zkomoleny, předváděly se jako důkazy panslavistických snah. Bylo nutno veřejnosti a zejména dvorním kruhům dáti oficiální projev poli-

tického smýšlení českých delegátů o zahraniční politice. Žádal jsem Riegrovi, aby proto svolal všech jedenáct českých delegátů ku poradě. (Při volbě delegace v poslanecké sněmovně nedošlo tenkrát ku kompromisu a tak zvoleno za Čechy deset Čechů a za Moravu jeden.) Sešli se v jeho bytě několik dnů před rokováním o budgetu zahraničním. Ukázal jsem na potřebu enun-ciace a návrh její jsem přečetl. Hrabě Deym (velvyslanec) schvaloval ji a žádal, aby byla přijata; i dr. Ed. Grégr mluvil pro ni. Byla jednohlasně schválena a hned do Prahy zaslána. Z Prahy se telegrafem sdělila do Vídně a Budapešti a hr. Taaffe, který na to do Budapešti přijel, pravil že byl nejvyšší čas, že Čechové s enun-ciací tou přišli.

Později se mnou hr. Deym sdělil, že císař se o mně pochvalně zmínil a po dvorní tabuli při cerclu skutečně císař velmi přívětivě ke mně se choval a výslovně pravil, že mně je vděčen za mou činnost v delegaci.

1887.

4.

V mimořádném zasedání delegace v březnu 1887 v Buda-pešti měl vlastně dr. Eus. Czerkawski jako pravidelný referent o mimořádném výdaji vojenském převzít zprávu o mimořádném úvěru 52 1/2 milionů. Předseda hrabě Falkenhayn naléhal na mne, abych referát převzal. Nechtěl jsem tak učiniti, aby se nezdálo, že zasahovám chci v obor dosavad jinému svěřovaný. Také hrabě Kalnoky žádal mne, abych jej převzal dotvrzuje, že vážné poli-tické ohledy vyžadují, aby právě Polák nebyl pro záležitost tu zpravodajem. Když i předseda delegace dr. Smolka podporoval naléhání obou, vyžádal jsem si na něm, aby šetrně Czerkaw-skému o věci dal vědět a především přiměl jej k prohlášení, že o referát ten nestojí. Když se tak stalo, prohlásil jsem pak, že referát přijmu. Smluveno bylo mezi stranami, že při pojednání v plné delegaci nebude ze žádné strany mluveno — já jako referent vyžádal jsem si ovšem, abych mohl krátkým odůvodněním debatu zahájit. Tak se stalo a po mé stručné řeči hr. Kalnoky, úředníci ministerstev i četní delegáti vřele mi gratulovali. Při soirée u dvora, která byla několik málo dnů po tomto sezení, císař konal cerclé a promluvil s oběma presidenty a se společnými ministry rozhlížel se pozorně po přítomných a zpozorovav mne na protější straně velkého kruhu, nechal všechny ostatní, šel přímo ke mně, vřele mně děkoval a velice lichotivě se vyjádřil o mé řeči; pravil mezi jiným: »Jedes Wort war am Platze, jedes war von Bedeutung — und besonders der Schluss von dem beredten Schweigen war ganz ausgezeichnet.«*) Bylo vidět, že s velkou pozorností četl a uvážil slova má a že s formou i obsahem naprosto souhlasil.

*) Každé slovo bylo na místě, každé mělo význam a zvláště zakončení o výmluvném mlčení bylo výborné.

5.

Dne 29. dubna 1887 od 9—10 hodin ráno v ministerských síních parlamentu rozprava dr. Riegrovi a dr. Mattuše s ministrem Gautschem o aktuálních přáních Českého klubu v oboru vyučování.

Rieger vyložil veškerá přání — konečné pronesení ministerstva bylo asi toto:

1. co se týče sekčního chefa v ministerstvu vyučování, dávám ujištění, že jakmile se uprázdní jedno z obou míst, na jedno dosadím (císaři pánu navrhnu) buď Čecha nebo Poláka. V oboru školství národního učiním rozřídění referátu, aby administrativní věci českého školství byly v rukou Vám příznivých.

Co do školství středního v první řadě se postarám o Uh. Hradiště, Kroměříž a Opavu nějakým způsobem — české gymnasium v Slezsku nemusí ale zrovna býti v Opavě.

Co do university je záležitost theologické fakulty české ve vyřízení a jedná se o upravení projektu arcibiskupa, aby uvnitř semináře bylo dbáno o pěstování německého jazyka, protože je třeba ještě jistého počtu českých kněží pro německé okresy.

Paediatrická klinika je také předmětem mé starosti a budu hledět, aby věc brzo byla rozřešena.

Vynesení ohledně zkušební komise v Praze pro průmyslové školství co nejdříve vyjde.

1887.

6.

Po řečech dra. Schmeykala v Č. Lípě a Schlesingra v Liberci domlouval jsem dru. Riegrovi, aby po ukončení zasedání sněmovny poslanecké se Schmeykalem jednal o podmínkách národního smíru v Čechách, ovšem na základě přesného provedení zásady rovnoprávnosti. Po ukončení zasedání jsem dvakrát v téže věci dopsal Riegrovi (2. a 11. července) a k druhému listu připojil i myšlenky o hlavních větvích takového smíru.

Dne 10. srpna jel jsem do Prahy a navštívil jsem Riegrovi, jenž mi sdělil, že Zeithammer mu dal zprávu, že nejvyšší maršálek kníže Lobkowitz sám chce o vyrovnání s Němci jednati. Rieger však nicméně chtěl Schmeykala navštívit, v čemž jsem jej utvrdil, ježto je politicky důležitý, aby pokusy o smír vycházely z národní strany, či od uznaného vůdce jménem strany. Rieger pak šel před 11. hodinou ku Schmeykalovi a měl s ním delší rozmluvu, ovšem jen rázu všeobecného. Schmeykal byl tomu rád, že Rieger krok ten učinil a slíbil, že se o věci s důvěrníky německými, kteří před 14. srpnem v Praze se sejdou, uradí a výsledek Riegrovi oznámí.

Dne 11. srpna schůze důvěrníků ohledně některých kandidatur — nejdéle však rokováno o zamýšlených opatřeních ministra Gautsche proti některým středním školám českým (tak zvané Gautschovy ordonance).

Po podání rozličných návrhů sneseno, že se dr. Rieger jménem důvěrníků v té věci obrátí k ministrpresidentovi hraběti Taaffovi. Statistický materiál měl jsem mu k podání tomu opatřiti. Učinil jsem to sepsáním promemoria dno v Praze 11. srpna, jež jsem mu 14. srpna poštou zaslal.

1887.

7.

Dne 6. října 1887 schůze u Riegra v Praze. Přítomní Rieger, Zeithammer, hr. Rich. Clam-Martinič, Trojan, já.

Porada, co vzhledem ku všeobecnému rozčilení lidu za příčinou opatření ministra Gautsche v oboru středního školství (zrušení vyšších reálků při reálných gymnasiích v Pízní, Lito-myšli, Táboře, Kutné Hoře, Přerově — odejmutí subvencí pro ob. gymnasia v Roudnici, Bydžově, Čáslavě — prohlášení, že přejímají nebude ve správu státní soukromé neb obecní ústavy) Klub český učiniti má a jakou akci vůbec v novém zasedání zavede.

Sneseno, podati interpelaci k vládě v příčině těchto opatření, pak v dorozumění s ostatními kluby pravice nalehati na provedení některých bodů našeho národního i všeobecně autonomistického programu.

Interpelaci měl jsem vypracovati já, program sestaviti Rieger — obé mělo se předložiti především přítomným důvěrníkům ve Vídni 10. října o 11. hodině.

V též den a udanou hodinu sešli se titíž (mimo Trojana) ve vídeňském bytě Riegrově. Přečetl jsem interpelaci, která s malými změnami byla schválena.

Program, jež Rieger předložil, měl tyto body:

zřízení theologické fakulty české, německé státní zkoušky nechť jsou fakultativní, ať se zřídí zemská komise pro průmyslové školství v Praze, ať se upustí od větších požadavků pro zřízení vyšší státní průmyslové školy v Praze od obce pražské, převzetí gymnasií v Uh. Hradišti a Opavě, doplnění gymnasia v Kroměříži, převzetí ústavů dříve už slíbené, ponechání subvencí obcím, které je měly, přidělení referátu o českých školách českému referentu v ministerství, zákon školský, hovičí autonomii zemské.

Klub téhož dne o 6. hodině. Přítomno asi 35 členů. Obnovení funkcionářů. Po delší debatě interpelace i program schváleny.

8.

Sněm zemský 24. listopadu 1887.

V prvních schůzích klubovních scházeli Mladočeši, jen Trojan přicházel. Bylo patrno a z řeči J. Čelakovského (dne 27. listopadu) v Kutné Hoře zřejmo, že organisují se vedle českého klubu jako klub samostatný. Efmert přivedl záležitost tu k řeči v klubovní schůzi (30. listopadu) a naléhal, aby Mladočeši byli vyzváni, pro zachování svornosti, aby se schůzi účastnili. Jelikož klub žádné příčiny jim nedal, aby se ho stranili, nebyl Efmertův návrh přijat.

V pondělí dne 28. listopadu v 5 hodin oběd u místopředsedy barona Krause: kníže K. Schwarzenberg, kníže Jiří Lobkowitz, hrabě R. Clam-Martinič, Rieger, Zeithammer, Mattuš. — Po obědě jednáno o upravení vyučování druhému zemskému jazyku. Místopředseda sdělil, že si vláda přeje pouhou resoluci sněmu, kterou byla by vyzvána, aby vyučování to podmíněně obligátní upravila. Ježto jde o rovné právo, o stejnost pro oba jazyky, má Rieger soukromým psaním se dotázati místopředsedy, zda-li vláda opravdově stejným způsobem na ústavech i českých i německých zakročí. Slíbí-li tak vláda, přičiní se přítomní, aby sněm o takové resoluci se usnesl.

Na to jednáno o krocích k docílení národního smíru. Kníže Lobkowitz přečetl psaní, jež dru Schmeykalovi zaslali hodlá s vyzváním, aby strany za jeho předsedání ustanovily důvěrníky, a ti, aby v poradu vzali punktace v listu obsažené. Tyto byly s některými menšími změnami přijaty a kníže Lobkowitz zmocněn, aby psaní odeslal.

Že by Němci na těch základech, ač pro ně příznivých, chtěli nyní neb vůbec kdy jednati s námi, o tom pochybovali všichni přítomní, protože převládající u Němců výstřední živlové smíru vůbec nepřejí.

1888.

9.

Porada ve Vídni v ministerských síních parlamentu dne 19. prosince 1888.

Přítomní: předseda ministerstva hr. Taaffe, ministr vyučování b. Gautsch, ministr b. Pražák, dr. Rieger, Zeithammer, Mattuš.

Po jedné předcházející schůzi mělo se státi dohodnutí ohledně některých nároků našich v oboru vyučování a po delším jednání sneseno, resp. ministrem vyučování s výslovným souhlasem předsedy ministerstva slíbeno:

1. Ještě před vypsáním voleb do zemského sněmu, které se v létě konati mají, bude vydáno nařízení, kterým se změní před-

pisy o theoretických zkouškách právnických, tak aby se při první státní zkoušce žádný předmět po německu nezkoušel;

2. definitivní rozřešení otázky theologické fakulty české bude připravováno tak, že se bude počet českých kathedr na nynější fakultě rozmnožovati;

3. vysoké učení zemědělské na české technice v Praze bude se zřizováním stolic pro nejdůležitější odbory znenáhla v život uváděti;

4. dnem 1. ledna 1890 převezme se gymnasium domažlické ve správu státní a gymnasiu roudnickému zvýší se dosavadní subvence;

5. dnem 1. ledna 1891 převezme se gymnasium uherskohradištské a gymnasiu opavskému uděli se subvence.

1889.

10.

Počátkem března 1889 sdělil hrabě Bedřich Kinský dru. Riegrovi a mně, že se v kruzích u velkostatkářů v Čechách rozhodujících pomýšlí na volební kompromis v kurii velkostatkářské a že někteří vynikající velkostatkáři vbrzku přijdou do Vídně, aby se s námi o věci uradili.

Nedlouho potom pozván jsem byl ku poradě do bytu Riegrova s Zeithammrem, kde se také sešli kníže Karel Schwarzenberg st., hr. Karel Bouquoi a hr. Bedřich Kinský. Hrabě Bouquoi sdělil, oč se jednati má, asi takto:

»Před nedávnou dobou přijel do Prahy baron Aehrenthal, vyslanec v Petrohradě a při návštěvě u knížete Karla Schwarzenberga projevil mínění, že by bylo politicky důležité zjednati ku příštím volbám kompromis mezi oběma stranami českých velkostatkářů a že by nebylo těžko dohodnutí takové zjednati. Kníže Schwarzenberg soudil, že baron Aehrenthal bezpochyby k podnětu svého chefa hraběte Kalnokyho takové mínění prohodil a snad ne bez vědomí svého otce starého barona Aehrenthala, jenž na ten čas stojí v čele volebního komitétu liberálních velkostatkářů. Vzav to na vědomí, navštívil pak kníže Schwarzenberg starého barona Aehrenthala, s nímž o věci promluvil a který se vyslovil, že by se věc v úvahu vzala, kdyby formální nabídnutí ku kompromisu stalo se nynější konservativní většinou velkostatkářů. Dříve nežli by tak učinili, odebrali se dříve jmenovaní do Vídně, aby vyslyšeli naše mínění dokládající, že bez výslovného našeho schválení by v žádný kompromis nevcházeli. Při tom podotkli, že, hledíce ku poměrům skutečným, zejména k zastoupení obou stran na říšské radě, nabídli by liberálům 15 míst.«

O věci promluvil ještě kníže Schwarzenberg vylučuje, jak věc se udála a dokládaje, že na myslí mají, aby se nám při volbách jich jednáním nepřipravily nesnáze.

Pak promluvil Rieger; já jsem ukázal k politické důležitosti kompromisu, kdyby se zavázali němečtí velkostatkáři obeslati sněm i když to němečtí poslanci za města a venkov neučiní. Zeithammer viděl jistě nebezpečí v kompromisu, ale současně sám pro něj se prohlásil. I bylo pak jednohlasně schváleno, aby nynější většina nabídnutí kompromisu (15 míst) učinila. Zároveň vyžádali si zastupcové velkostatkářů, aby naše časopisy byly informovány, aby kompromis, až věc se na veřejnosti objeví, hájily.

1889.

11.

Některé enunciace v poslanecké sněmovně, zejména mé prohlášení o vhodnosti zřízení krajského v Čechách (při rozpočtové debatě o politické správě jednohlavých zemí) a j. způsobily ve sněmovně ruch a přesvědčení, že sblížení se Čechů s Němci není tak daleké a obtížné, jak se zdálo.

Mluvil jsem s Baernreiterem o nějakém dohodnutí a s Riegrem, jehož jsem požádal, aby s Baernreiterem neb některým jiným z druhého tábora o věci pohovořil. Rieger skutečně s Baernreiterem jednal, ale dále věc nedošla. Na můj dotaz řekl mi později Baernreiter, že bychom se měli sejíti v užším kruhu a o našich problémech promluvit. Při tom opět zůstalo. — Dne 2. dubna 1889 jsem ve sněmovně došel k Plenerovi a přímo jsem se tázal, co on a jeho strana vzhledem ku nastávajícím volbám do českého sněmu učiní zamýšlejí, že se blíží doba rozhodnutí, všechny poměry v říši že nutkají k dorozumění, to pak nelze jinak připravovati, nežli soukromým rozhovorem v užším kruhu, v němž by se hledal základ ku konečným návrhům.

Plener na to odvětil, že dobře cení shodu obou národů v Čechách, že však myslí, že nikoli jemu a jeho přátelům jako menšině, nýbrž většině by náleželo podati návrhy. Ostatně měl za to, že smlouvání obou stran bez prostřednictví vlády sotva k cíli povede. — Vláda že snad některé požadavky Němců, ale snad také některé nároky Čechů za přílišné naznačí a že naproti oběma stranám bude hájiti státní interes.

Na to vyslovil jsem se, že nedovedu si mysliti dobře prostředkování vlády v soukromých rozhovorech, kteréž řádné ukončení sporu předložením návrhů zákonodárným sborům předcházeti musí. Dohodnou-li se strany, nebude moci žádná vláda dohodnutí takového odepřiti svého schválení. Bez soukromého styku některých osob, které by ku smíru pracovaly, že nikdy ke smíru nedojde.

Plener pravil, že mluví jen za sebe a že by bez mandátu v jednání vstoupiti nemohl, přeji-li si ale tak, že otázka se svých politických přátel o mínění v té věci.

Požádal jsem jej, aby tak učinil.

Ve středu dne 3. dubna v poledne svolání jsou Plenerem němečtí poslanci z Čech k úradě a po jejím ukončení žádal mne Plener za rozmluvu v sněmovně. Sdělil mi, že to, o čem jsem jej žádal, předložil svým soudruhům a ti že jsou stejného s ním mínění, že očekávají sluší proposice majority sněmovní, která dobře zná německé požadavky. O tom že už také učinil sdělení Riegrovi.

Na to jaksi neoficiálně připojil, že by sám dal podnět k rozpravě o našich záležitostech, že Riegrovi a mne zve k obědu na sobotu dne 6. dubna o půl 6. večer, po jídle že budeme moci zcela volným a nezávazným způsobem o otázkách našich hovořiti.

Časopisy přinesly den na to zprávu, že němečtí poslanci z Čech měli za předsedání Plenera schůzi, v níž prý jednalo se o jejich postavení ku kompromisu ve skupení velkostatkářském nabízenému.

V sobotu dne 6. dubna v určitou hodinu šli jsme s Riegreem k Plenerovi do Schottenhofu (11. schody, 3. poschodí). Byvše uvedeni do první místnosti, byli jsme Plenerem uvítáni, jenž nás představil své tchyni baronce Eötvösově, jež den před tím byla na návštěvu přijela. Přítomen byl také baron Scharschmid. Za malou schvilu přišla domácí paní, jež velmi přátelsky nás přijala a v brzku se jevila jako švitorná, velmi vzdělaná a milá paní. Také starý pán, bývalý finanční ministr, se dostavil a vřele nás pozdravil. Po krátkém hovoru jsme se odebrali do vedlejší jídelny. Při jídle nic o politice, nic o národních třenicích, mluvilo se o všeličem, o uherských rodinách neznámé minulosti, které si dávají krásná, zvučná, často i historická jména, o světové výstavě pařížské, o Praze a jejích památkách atd. Po černé kávě jsme se s dámami a starým pánem rozloučili a odešli do prostorné knihovny, kdež jsme zasedli kolem stolu Plener, Scharschmid, Rieger a já. Plener počal hovor, rozvinuv látku, o níž dohodnutí je třeba a vytknul tři body: 1. otázku jazykovou (úřadování) v německých okresích, 2. vymezení okresů německých, 3. otázku sekcí při zemědělské radě a při zemské školní radě.

Plener stál na starém požadavku německých poslanců, aby se v čistě německých okresích jen německy úřadovalo; kde jsou značné české menšiny, tam aby o ústní řízení v českém jazyku bylo postaráno. V českých okresích aby zůstalo úřadování, jak je dosud. Ohledně ohraničení okresů a ohledně sekcí při zemědělské a zemské školní radě chtěl věc ponechat k dalšímu rozebrání, až budeme s prvou věcí hotovi.

Na to jsem já rozebral věc tak, že pokládám za nutno ponechat volnost občanu v Čechách, aby svým jazykem hledal práva v celé zemi; k tomu je zapotřebí, aby všichni úředníci byli mocni obou jazyků. Nechme tedy delší přechodnou dobu (asi 12 roků), kde si pomůžeme jak to nyní právě jde, aby se úředníkům nyní ustanoveným neublížilo. Zavedme obligatnost obou jazyků na středních školách, při maturitě ať se každý prokáže znalostí obou jazyků zemských a za 12 roků ať se přijme ve státní službu jen ten, kdo se tím vykáže může. Při tom vždy ti, kdo budou méně znali českého jazyka, půjdou do německých, kdo jsou méně znali německého, půjdou do českých okresů, ale tomu, kdo bude znalý asi stejně dobře obou jazyků, zůstane otevřena celá země bez rozdílu. Ohraničení okresů a otázka zemědělské rady a zemské školní rady je proti první otázce vedlejší a dá se snadno rozřešiti.

Rieger mluvil s politického stanoviska, ukázal na nynější význam českého národa a na poměr obou národů k sobě, z nichž žádný nedá se druhým vyhladiti, mluvil pak asi ve smyslu mém.

Scharschmid hájil stanovisko Plenerovo.

Plener pravil mezi jiným, že otázka moci je v Čechách rozhodnuta; sněm a výbor zemský že zůstanou, ať přijde cokoli, v rukou českých, poněvadž nikdo nemůže už z majority v zemi učiniti minoritu. Že také proti změně volebního řádu nečinili by námitek, když se přijme kuriální votum v jistých otázkách. Ale v jazykové otázce že němečtí obyvatelé stojí na svém a nutiti k učení se českému jazyku že se nedají.

Hovořilo se tak do půl desáté a za konečný resultát se prohlásilo:

1. že v otázce jazykové — úřadování v německých okresích — nedocílno dohodnutí,
2. že ohraničení okresů dle národností a zřízení národních sekcí při radě zemědělské a při zemské školní radě nečinilo by obtíží,
3. že zřízení národních kurií, jež by měly veto v některých otázkách, dalo by se provésti.

Také prospěšnost zřízení krajského byla mimotně v hovoru dotvrzena. Plener si vyžádal, aby o rozhovoru směl dru. Schmeykalovi, Halwichovi a Chlumeckému učiniti sdělení. Ostatně sjednáno, že celá rozprava byla důvěrná.

1889—1890.

12.

Dne 22. prosince 1889 dopsal mi nejvyšší zemský maršálek kníže Lobkowicz, že se bude snad vbrzku ve Vídni jednati o česko-německém sporu, že to závisí jen na tom, zdali němečtí

důvěrníci přijmou pozvání Taaffeovo. Tento že si přeje, abych účastnil se jednání. K účelu předběžného dorozumění mezi námi samými abych se dostavil do presidia zemského výboru dne 26. v poledne. Později schůze ta odložena na den 30. prosince. Přítomni byli mimo knížete Lobkowicze hrabě R. Clam-Martinic, Rieger, Zeithammer a já. Hrabě Kinský se nedostavil. Mluvilo se volně o tom, jak se zachováme, zdali připustiti lze, aby lednové zasedání sněmu se nekonalo a t. d. Konečně sneseno, že kníže Lobkowicz pojedje o den dříve do Vídně, vyloží hraběti Taaffeovi nutnost dodatečného zasedání sněmu a bude hleděti vypátrati, zdali Taaffe má ohledně požadavků německých určité mínění, jinak zdali už napřed Němcům určitých slibů neučinil. My sejdem se v sobotu dne 4. ledna, v kterýž den o jedné hodině jednání v budově ministerského presidia v Panské ulici počítí má, k společné poradě v sněmovně poslanců o 10. hodině.

V týž den sešlo se nás všech šest v kanceláři místopředsedy Zeithammera v poslanecké sněmovně. Kníže Lobkowicz sdělil, že byl u hraběte Taaffeho, týž že nepomýšlí na to, aby sněmu v lednu nebylo, Němcům že určité sliby učiniti neměl ani příležitost, pročez bez závazků vchází v jednání. Usnesli jsme se, že v první schůzi necháme Němce vykládati, že rozhodnou odpověď nedáme, nýbrž nazítří se opět před konferencí zde sejdem.

Konference zahájena o 1. hodině Taaffem. Mimo něho přítomni byli ministři Pražák, Gautsch, Bacquehem a Schönborn. Taaffe děkoval přítomným, že se sešli k jeho pozvání a dal očekávání výraz, že nebudou konference bez výsledku, zmínil se o zprávě právě došlé o úmrtí knížete Carlosa Auersperga, jehož vlastenectví a státnický důmysl vynášel a žádal, aby přítomní povstáním lítost nad jeho úmrtím dali na jevo. Na to promluvil kníže Schönburg několik slov; řekl mimo jiné, že od osoby věrohodné mu bylo praveno, že císař pán se pronesl »es würde ihn ‚riesig‘ freuen, wenn der Ausgleich zustande käme«*).

Po několika slovech s jiných stran byli němečtí členové námi požádáni, aby své požadavky určité projevíli.

Plener pravil jejich jménem, že jsou tyto obecně známy, ostatně že je může opět vypočísti, načež známé ze sněmu věci všechny uvedl přídav k nim zřízení národních kurií.

Na to jednáno z obou stran o těchto požadavcích, s naší strany mluveno všeobecně se stanoviska námi vždy hájeného; žádána bližší vysvětlení atd. až o 5. hodině odloženo jednání na druhý den, kdy jsme chtěli všeobecně na požadavky německé odpověděti.

*) Že by jej obrovsky těšilo, kdyby se smír uskutečnil.

Po úradě mezi sebou konané dali jsme odpověď druhého dne v konferenci probírajíce povšechně požadavky Němců a připojivše k tomu právní názory své a některé naše požadavky. Diskuse vedla se dále povšechná, načež bylo usneseno, že se vezmou v úradu jednotlivé kusy a sice záležitosti školské, zemědělská rada, jazykové nařízení z r. 1880, rozdělení soudních okresů dle národností, obsazování míst při soudech a změna volebního řádu, pokud se týká velkých statků. Začítí se mělo věcmi snadnějšími, tedy zemědělskou radou a zemskou školní radou.

Již druhého dne došlo za schůze pozvání na všechny členy konference k císařské tabuli.

Jednání se vleklo plných 14 dní, Němci od některých požadavků upustili, my jsme v některých věcech učinili ústupky, oni připustili zřízení nové obchodní komory a všeobecnou reformu volebního řádu a tak došlo ku podepsání úmluv z dne 19. ledna 1890.

Ačkoliv churav účastnil jsem se jednání mimo dva dny, po které jsem ležel.

Návrh a formulování ohledně obchodní komory ve východních Čechách jsem učinil já, také formulování výhrady při ohraničení okresů dle národností přijato dle mého návrhu. Taktéž jsem formuloval a přednesl naše prohlášení proti návrhu Plenerovu, aby soudové v pořadí instancí rozhodovali, zdali se mají (v německých okresích) česká podání přijímati.

V předposlední schůzi při jednání o kuriích navrhli Němci (Schmeykal odůvodňoval), aby každá ze tří kurií volila tři členy výboru zemského. Proti tomu mluvil kníže Lobkowicz a já. Zejména jsem ukázal k tomu, že by se interesům velkostatkářů neposloužilo, kdyžby se chtěl jejich vliv ve výboru zemském ještě zesílit, sociální proud nynější že takovým opatřením nepřeje a že celý sněm ve svém právu voliti dva členy má v rukou korekturu, aby napravit, bylo-li snad volbami dle kurií pochybeno.

Na to Němci od požadavku toho upustili.

Při konferencích předsedal hrabě Taaffe, často však odcházel a tu ho zastupoval ministr Pražák. Trvala-li schůze déle, což stávalo se pravidelně, přihodilo se předsedajícímu ministrpresidentovi nejednou, že na chvílku zdřímá. Kníže Schönburg, hrabě Oswald Thun a hrabě Bedřich Kinský málo zasahovali v debaty. Hlavní vedoucí úkol měli na jedné straně Plener a vedle něho dr. Schmeykal, na druhé kníže Jiří Lobkowicz, jenž české stanovisko přesně hájil; Rieger ovšem zasáhl velmi často v debatu a neméně hrabě R. Clam-Martinic.

S ministrem hrabětem Schönbornem měli jsme čeští členové zvláštní jednání ve vedlejší sni a žádali jsme na něm, aby

u českých soudů byla obmezena výhradní platnost němčiny v t. zv. vnitřním úřadování. Ministr váhal, pak řekl, že se poradí s ostatními ministry, což se ihned stalo, načež nám sdělil, že přání našemu vyhoví a sice tou cestou, aby od některého soudu stal se v té věci dotaz, načež ministerstvo vydá odpověď, že se proti tomu námitky nečiní. Měl jsem se o to postarati, aby z některého soudu dotaz takový byl učiněn.

Když ministr Schönborn v první polovici dubna do Prahy přijel, mluvil jsem s ním o věci a seznal jsem, že nehodlá pro zavedení českého jazyka do vnitřní služby ničeho učiniti, poněvadž prý za to měl, že taková praxe u některých soudů už je, kdežto prý teprve později se přesvědčil, že tomu není tak.

Po dvorní tabuli cercle. U tabule seděli členové tak vedle sebe, že se čeští s německými střídali. Po pravém boku císaře seděl kníže Schönborg, po levém kníže Lobkowitz. Při cerclu nejprve císař mluvil s knížaty, pak většinou přišli na řadu němečtí členové konference. Když došlo na Plenera, s kterým císař déle nežli s ostatními mluvil, pozoroval jsem, že Plener téměř celý program své strany císaři vykládá a oprávněnost jeho dovozuje; zvláště kladl důraz na to, že potřeba káže, aby se u soudů úřadovalo po německu v krajích německých a v obou jazycích v krajích českých. Upozornil jsem ihned na to Riegra, který stál v řadě přede mnou a žádal jsem ho, aby dle možnosti vývody Plenerovy oslabil. Po Plenerovi mluvil císař se Scharschmidem. Když došlo na Riegra, odpověděl tyž na některé otázky císařovy ve smyslu našem a zejména kladl na to váhu, že v Čechách je nutno, aby státní úředníci se vyznali v obou jazycích, tudíž že také Němci chtějí se státi úředníky mají se přiučiti češtině. Na to císař jemu horlivě a sice po dvakrátě stejně odvětil: »Ja bringen Sie's den Leuten bei, wenn sie es nun einmal nicht einsehen mögen«,*) z čehož vysvítalo, že tehdy císař měl za to, že Němce nemůžeme nutiti, aby se učili česky, kdežto Čech skutečně je nucen učiti se němčině, chce-li se v Rakousku vůbec něčím státi.

Došlo na mne a císař nejprve ptal se po mém zdraví, poněvadž jsem po dva dny ležel, ptal se pak po zdraví mého syna (Ladislava), ježto noviny přinesly zprávu, že se do Vídně ke konferencím nebudu moci dostaviti zároveň s ostatními pro synovu nemoc a z té příčiny pak ministři i ostatní členové konference častěji se poptávali po jeho stavu. Tázal se, jakou nemocí syn byl stížen a když jsem mu odpověděl, že influencí a její recidivou, která na sebe vzala tvar zánětu plic, vyslovil naději, že úřady konference budou míti rychlý průběh. Odpověděl jsem, že to mám za jisté, ježto bude snadno docíliti dohodnutí o otázkách sporných až na jednu, která bude proto obtížná, že se jedná

*) Ano, přimějte lidi k tomu, když to nechtějí nahlédnouti.

o kardinální zásadu našeho národního programu, z níž ničeho nelze sleviti a my po volbách do sněmu máme nyní velmi těžké postavení v lidu, ježto mladočešství stále nabývá půdy. Na to císař rozhorleně: »Ja die Jungtschechen sind eine verderbliche Partei, die muss man energisch mit allen Mitteln bekämpfen«.*)

Jak mi sdělil kníže Lobkowitz, vyslovil se císař mezi tabulí ještě ostřeji o Mladočeších.

Myslící politik slyšev všechny tu úsudky o Mladočeších za posledních devět měsíců pronesené císařem, politiky uherskými, vládou a sleduje jednání a úsudky německých politiků a jejich tisku, nemůže se ubrániti domněnku, že úsudky takové v konečných důsledcích množí nenávisť mezi oběma stranami národními a zostřují vražedný mezi nimi boj, z čehož ovšem zisk připadne třetímu a čtvrtému.

Ku 14. dubnu 1890 pozváni byli opětně členové konference lednové do Vídně. Porady děly se 14., 15., 16. dubna a sice předložila vláda osnovy zákonů, jež se měly v květnovém zasedání sněmu projednati. Strany měly se tenkrát k sobě chladněji, přede vším proto, že po přijetí úmluv sněmovními kluby (26. ledna) se strany německé spustěn takový jásoť, jako by zde bylo vítězů a poražených.

Vyskytly se nesnáze: při osnově zákona o organizaci zemědělské rady čtly se návrhy knížete K. Schwarzenberga, kterými se domáhal změn v těch ustanoveních, která jeho spolupůsobením v lednu stala se závazným snesením. V lednu totiž přijala konference návrh na organizaci zemědělské rady, který byl vypracován knížetem Schwarzenbergem na jedné a šlechticem z Theumerů na druhé straně. Na změny pozdější nebylo lze přistoupiti a toliko návrh knížete, aby vedle presidenta byl ustanoven vicepresident při zemědělské radě vzali němečtí členové ad referendum.

V osnově zákona o organizaci zemské školní rady přijaty některé změny navržené naší stranou a jiné navržené stranou německou. Důrazně jsme žádali, aby česká sekce zemské školní rady měla jednacím jazyk český, čemuž Němci někteří odporovali (Plener), jiní (Schlesinger) to dopouštěli. Já formuloval názor naší strany, že vnitřní úřední jazyk má býti rovnoprávně český. Vláda trvala na tom, že ve vnitřním úředním jazyku nemá se státi změny, že však je srozuměna, aby jazyk rokovací a jednacím (die Geschäfts- und Verhandlungssprache) zemské školní rady byl český i německý. Ustanovení to však že nenáleží v zákon, ježto ministerstvo hájí vlastní svou kompetenci, aby úřední jazyk samo ustanovovalo a to se stane v jednacím řádě pro zemskou školní radu. Na případný dotaz ve sněmu že místopředseda dá uspokojivé pro nás prohlášení jménem vlády.

*) Ano, Mladočeši jsou zhoubná strana, musí se energicky všemi prostředky proti nim bojovati.

Také v osnově zákona o školách menšin provedeny některé změny námi vyžádané a jedno ustanovení přijato ku přání německých členů.

Osnova o národních kuriích nečinila obtíží, tím větší zákon o změně volebního řádu pro alodiální velkostatkáře. Osnova vládou předložená nedošla schválení německých členů konference a návrh jimi podaný byl českými členy zamítnut. Konečně sneseno, aby vláda vypracovala nový návrh a předložila ho sněmu a nebude-li možno o něm se dohodnouti, aby se s touto věcí sečkalo až k všeobecné reformě volebního řádu.

V příčině neshody s ministrem spravedlnosti ohledně zavedení českého jazyka ve vnitřní řízení soudů chtěl dr. Rieger přípověď ministrovi a nesplnění slova přivést k diskusi, od čehož jen s tíží jsme jej odvrátili, ježto slib ministrův nestal se v konferenci, nýbrž mimo ni pouze nám českým členům. Za to dr. Rieger dal v protokol zapsati řízný názor svůj a svých přátel, že český jazyk po právu má míti ve vnitřním řízení všech úřadů tutéž platnost jako jazyk německý.

Tím skončeno vyjednávání u vlády o úmluvách česko-německých dobře míněné a oběma národnostem prospěšné, avšak stížené vadou počáteční, že se stalo bez účastenství strany mladočeské, a vadou konečnou, že jsme si pro všechny kusy těchto úmluv nevymínilí junctim. Hlavní prospěch na naší straně bylo zachování v platnosti jazykových nařízení Stremayerových, ač Němci pevně na tom až dosud stáli, že sněm neobešlou, dokud nařízení jazyková nebudou odvolána, a ovšem další důsledek konferencí, že Němci se zavázali obeslati sněm.

1891.

13.

Krutý to rok 1891, který žhavým číslem vepsán v paměť mou. Politické dogma, že ani v Čechách ani v říši nebude lépe, pokud aspoň co do hlavních věcí nebude učiněn smír mezi oběma národy, vedlo nás k dohodě vídeňské, v níž hleděli jsme učiniti ústupky, po našem zdání přípustné, za výhody, které se pokládaly za cenné. A nyní vášně rozpoutané sárají se na nás, jsme pokládáni za lidi utrácějící statky národní na pospas protivníkům, jsme prohlášeni za nezalce nepromlčitelných práv národa a již se zdvihají biče, kterými máme býti vyhnáni z chrámu zákonodárství. Nuže, buď si, ať splní se osud — snad budoucnost, snad pokolení nepředpojaté bude o nás souditi spravedlivěji.

Ale krutější rána stihla mne odchodem navždy mé drahé družky života, jíž jsem byl celou svou bytostí oddán, jíž jsem byl tolik povinován.

Má drahá žena Petronilla narodila se 23. května 1840 v Terezíně jako dcera mlynáře Martina Vaňka a jeho manželky

Magdaleny, rozené Plačkové, z prvního manželství ovdovělé Langekrové. Byla pětiletá, když ztratila matku. První vyučování dostalo se jí v německé tenkrát obecné škole terezínské, později dána na výchovu do pražského, ovšem že německého, ústavu paní Ulbrichové, který se těšil tehda dobré pověsti. V únoru 1860 zasnoubila se s Adolfem Staňkem, sládkem na Malé straně pražské, který však již v prosinci téhož roku po delší nemoci zemřel.

Petronilla Mattušová (asi 1886).

Potom žila v Mladé Boleslavi u otce, který od let padesátých byl vlastníkem »podstupenského« mlýna. Tam jsme se našli, tam jsme slavili sňatek dne 12. ledna 1865. V šťastném, právem mohu říci, ve vzorném manželství ztrávili jsme 26 let, z něhož pošlo jedenácte dětí; čtyry nám zemřely záhy, nedosáhnuvše ani jednoho roku. Zbyli nám čtyři synové a tři dcery.

Chřípka, která koncem roku 1890 v Praze značně byla rozšířena, zasáhla celou mou domácnost, všechny děti byly jí stíženy a nejvíce milá žena, která si dosti poležela. Zdá se mi, že následek této nemoci vrhl se jí na srdce a vada, kterou od mladosti trpěla,

zhoršila se značně. Krátkodechost, která už před chřipkou se dostavila, stávala se trapnější. Po novém roce zřídka vycházela, dne 8. března vyjeli jsme spolu na čerstvý vzduch — naposledy; odtud polehávala, až ulehla zcela. Dne 6. května z rána usadila se v křesle a za nedlouho klesla mrtvicí raněna. Dne 7. května 1891 o 5. hod. ranní zesnula. Vykonala zvláště těžkou úlohu po celých deset let (1879—1889), kdy jsem velkou část každého roku jako poslanec trávil ve Vídni zůstaviv jí zcela vychování četné rodiny, kteréž prováděla s porozuměním, s oddaností a zároveň neskonalou láskou. Doufám, že moje dcery matku svou v paměti zachovají jako vzor ženy a svým synům ničeho cennějšího přátel bych nedovedl, než manželky toho rázu.

1891.

14.

K naléhání mému, aby opět po delší době v nejasných poměrech nynějších svolání byli přední příslušníci naší strany, svolil dr. Rieger, aby se tak stalo koncem srpna. Sestavil jsem tudíž před odjezdem na 4nedělní dovolenou seznam čelnějších Staročechův ze všech krajů Čech a opatřil, aby se kolem 20. srpna pozvání z Českého klubu, s podpisem dra. Riegra, vypravila. Schůze ustanovena na neděli 30. srpna.

Dr. Rieger předsedal schůzi a zahájil ji tím, že svolána byla, aby se výkonnému výboru národní strany dostalo bezprostřední informace, jak lid sám o situaci smýšlí a zdali v brzkou očekávají sluší obrát ve smýšlení, které v poslední době v značné části lidu proti vedení strany čelí. Od toho že by záviselo, zdali by poslanci naší strany měli opět v popředí vystoupiti, k lidu mluviti a jeho nepravé názory napravovati.

O věci mluvili dr. Mlčan z Kutné Hory, Hevera z Kolína, dr. Kasanda z Březnice, Suldovský ze Zdětína a dr. Vlček z Prahy, opravy některých náhledů přivedli prof. Bráf a dr. Mattuš.

Pozvání důvěrníci shodovali se v tom, že inteligentní obecnost nahlíží, kterak radikální politika mladočeská bez mocných parlamentních spojencův bude pro národ náš bez užitku. Massy lidu že však tomuto radikálnímu proudu hová a že poučováním z naší strany na ten čas nepořídilo by se ničeho. Radí tudíž, abychom nevystupovali nyní veřejnými projevy proti Mladočechům, nýbrž nechali ten proud přejíti a zejména abychom nerušili proces rozkládací, jenž se jeví mezi t. zv. realisty a mírnějšími Mladočechy z jedné strany a t. zv. Vašatovci a vlastními radikály z druhé strany. Na uprázdněné snad mandáty do rady říšské aby se z naší strany té doby nekandidovalo.

1891.

15.

Chtěl jsem, aby se důvěrníci poslanců sezvali ke schůzi, dokud dr. Rieger je v Praze za příčinou přítomnosti císaře, však k návrhu Zeithammera měla býti dříve schůze důvěrná se zástupci šlechty. Dne 30. září o 9. hodině r. sešli se tedy u knížete J. Lobkowicze hrabě R. Ciam-Martinic, Rieger, Zeithammer, Mattuš.

Rieger líčil situaci a chtěl, aby u hraběte Taaffea bylo vyvěděno, zda mu záleží na trvání staročeské strany a co v té příčině učiní hodlá. Měl za to, že slib o zavedení českého jazyka do vnitřního úřadování by situaci naší strany značně změnil, tak že bychom pak dále vytrvati mohli. Kníže Lobkowicz ukázal na důsledky zeslabení staročeské strany, velkostatkáři že s Mladočechy spojití se nemohou, s Němci proti Čechům že hlasovati nebudou a že mezi nimi je značná část nespokojenců, kteří jsou více Staročechy než velkostatkáři a že konečné upravení poměrů poměrů mezi stranami je nanejvýše nutné.

Já jsem hájil náhled svůj od 5. března zastávaný a v několika schůzích důvěrníků opětovaný, že by staročestí poslanci měli složit mandát, ježto jim lid ve volbách březnových důvěru naprosto vypověděl.

Lobkowicz a Martinic měli za to, že toto odůvodnění složení mandátu bylo by správnější nežli ono, že se to děje pro nesplnění požadavku rovného práva.

Konečně usneseno požádati knížete Lobkowicze, aby v brzkou hraběti Taaffovi naši situaci vyložil a dotázal se ho, zda-li vážným nějakým opatřením (povolením vnitřního jazyka) stranu upevniť hodlá.

1891.

16.

Dne 2. října žádal jsem dr. Riegra, aby důvěrníky poslanců svolal, ježto situace nutí k brzkému rozřešení. Po jeho svolení pozvání důvěrníci na 3. října o 1/2 6. h. v. do Českého klubu.

Přítomni byli Rieger, dr. Šolc, Zeithammer, Městecký, hrabě Harrach, Tonner, Mattuš; nedostavili se, ježto byli mimo Prahu, Randa a Kvíčala, Tomek se omluvil.

Rieger uvedl jednání a sdělil, co smluveno se zástupci šlechty dne 30. září. Nato já jsem dal na uváženou, že by bylo už svrchované na čase, aby staročestí poslanci složili mandát a to jedině z té příčiny, že národ volbami březnovými jim vypověděl důvěru. Již 5. března jsem Riegrovi telegrafoval do Říma, že nazítří složím mandát a že mám za to, že tak učiníť mají všichni poslanci staročestí. Odložil jsem to k naléhání kolegů, ale ve

schůzích důvěrníků, které jsem řídil sám v nepřítomnosti Riegra a Zeithammera v březnu a dubnu, naléhal jsem opět na to. Proti tomu hlavně se vyslovovali Kvíčala, Randa a Tomek dovozující, že dané slovo — v příčině vídeňských úmluv — nám v tom brání a že bychom tím stranu poškodili, kdežto já proti tomu vždy uváděl, že dané slovo nás víže, pokud máme právo považovati se za poslance, za důvěrníky národa a že stranu více poškozujeme, hájíce posici, která se nadále hájiti nedá; doložil jsem, že stranu tím spíše zachováme, čím spíše ustoupíme. Konečně svolil jsem k odkladu, aby před zahájením výstavy a před návštěvou císaře do veřejného života našeho nepřišel rušivý tón. Dnes vedle tohoto důvodu mluví i ten, že napříště je nemožná posice naše co *smírca* s Němci po tom, jak tito se zachovali proti výstavě zemské, proti návštěvě císařské v Praze a za dobu návštěvy císaře v Liberci.

V tom smyslu pak mluvili Šolc, Tonner, kdežto Harrach chtěl odložení a Rieger dal ještě na uváženou dané slovo a možný úspěch z poslání k Taaffeovi.

Já hájil dále, že slovo nerušíme, když nám národ vzal morální možnost se věci na sněmě zastávat, já i bez mandátu dostojím slovu, zastáváje se toho, k čemu jsem přivoli, úspěch u Taaffeho, ač jej nepokládám za nynějších okolností za možný, že nemůže odčinití důsledky volební porážky z března.

Sneseno, požádati knížete Lobkowicze, aby Taaffeho co nejdříve navštívil, aby tak učinil i Rieger, přes to však — podle mého návrhu — aby před 31. říjnem (snad 25. října) svolání byli poslanci naší strany.

Já dal vložit do protokolu, že děj se co děj třeba sám složím mandát nejdéle dne 31. října.

Dne 17. října sešli se v čítárně Českého klubu Rieger, Mattuš, Bráf, prof. Zucker a dr. Šolc a k dotazu Riegrovu, co by na vládě mělo býti žádáno, aby stranu staročeskou v národě mohli upevniti, sneseno, že by to byl český jazyk úřední ve vnitřní službě a doplněk úmluv vídeňských v tom směru, že by při vrchním soudě české oddělení se stalo skutečně tak českým, jak německé je německým, při dosazení úředníků v prvních stolicích aby platila tatáž výhoda pro ty, kdo německého jazyka nejsou znalí, jak platí pro ty, kdo českého jazyka nejsou mocní.

Druhého dne jsem to formuloval písemně a Riegrovi poslal.

1891.

17.

Dne 19. října odpoledne odejel dr. Rieger s knížetem Lobkowiczem do Vídně. Odtud dopsal mně dne 21., načež k jeho

přání svolání důvěrníci na 25. a ku předběžné poradě na 23. večer do Českého klubu Zeithammer, dvorní rada Randa, dr. Šolc, prof. Zucker, Bráf a Mattuš. V předběžné této schůzi měly se požadavky naše formulovati. Po obecné rozpravě svěřeno formulování subkomitétu (Randa, Zucker, Mattuš), jenž se sešel v sobotu 24. října v úřadovně mé a usnesl se navrhnouti:

1. úřední jazyk český dle osnovy, kterou Rieger Taaffeovi v letě 1890 předložil,

2. ustanovení, že se mají povolávat do 15členného oddělení vrchního zemského soudu soudcové *německé národnosti* a do 26členného soudcové *české národnosti*,

3. ustanovení, že v jednotlivých případech může ministr dosaditi úředníky, nepřihlížeje ku znalosti německého jazyka (v souhlasu s čl. VIII. vid. protokolu),

4. že 2. a 3. státní zkouška právnická skládati se může výhradně jedním jazykem aneb dle libosti v obou jazycích zemských, a že vláda má zříditi komisi zvláštní, při níž ti, kdo chtějí, mohou prokázati znalost druhého jazyka zemského.

Ve schůzi důvěrníků (25. října 11 hod. dopoledne), v níž byli přítomni Rieger, Zeithammer, Mattuš, Randa, Kvíčala, Tomek, Topinka, Elhenický, Městecký, Tonner, Bráf, přednášel Randa tyto návrhy, které jednohlasně schváleny.

Randa, jenž téhož dne jel do Vídně k zasedání říšského soudu, byl požádán, aby návrhy ty hraběti Taaffeovi odevzdal, je odůvodnil a hájil.

Kvíčala schvaloval návrhy, ale i k tomu přihlížel, co by se činiti mělo, kdyby vláda nesplnila všechny požadavky, nýbrž jen některé, neb jen částečně; pro případ takový doporučoval vytrvání, poněvadž bez toho k splnění svého národního programu se jen znenáhla, kus po kuse, dostáváme.

Já opětoval to, co jsem byl řekl ve schůzi 3. října, na to líčil jsem, že Taaffe, i kdyby chtěl, nemůže na ten čas požadavky naše splniti; Mladočechům nic nedá, protože to jsou mladočeši a Staročechům ne, poněvadž se obává, že by se to dalo na vrub oposice mladočeské, ostatně se musí ohlížeti po Němcích. Konečně navrhoval jsem svolání všech poslanců co nejdříve.

Tonner shodoval se s všeobecnými vývody mými, nakonec byl proti tomu, aby se složily mandáty.

Tomek se hněval, že se o složení mandátů mluví, že to není na denním pořádku, a žádal, aby se jen mluvilo o návrzích Randou přednesených.

Zeithammer měl svolání poslanců za předčasné, nechť se to stane, až Randa podá zprávu o svém poslání.

Sneseno na konec, očekávati výsledek posláni Randova, pak hned svolati důvěrníky (což bude tedy v 8—10 dnech) a pak rozhodnouti o svolání poslanců.

Dne 1. listopadu přišel ke mně dvorní rada Randa a sdělil mi, že dle jeho mínění celé jeho posláni zakládá se na nedorozumění. Byl u hraběte Taaffeho a chtěl mu odevzdati naše požadavky, tento je však přijmouti nechtěl, ježto prý Riegrovi neřekl nic o tom, že bychom své požadavky jazykové neb politické vůbec měli formulovati a jemu odevzdati, řekl prý Riegrovi toliko, abychom se uradili o tom, co by příští sněm český, zejména z předloh t. zv. vyrovnávacích měl projednati. K nějakému jednání o nových požadavcích českých, že nyní nemůže přistoupiti, že o tom by muselo předcházeti dohodnutí reprezentantů české i německé národnosti.

Randa na to podotkl, že byl zmocněn důvěrníky českých poslanců, aby požadavky naše předložil, nechce-li jich však hrabě Taaffe přijmouti, nechť aspoň je vyslechne, načež se svolením hraběte Taaffeho mu je přečetl. Hrabě Taaffe doporučil Randovi, aby jednal s Plenerem, pročez on také Plenera navštívil a s ním o svrchu psaných požadavcích jednal. Plener prohlásil, že k požadavkům těm Němci nesvolí, poněvadž stojí na zásadě, že němčina není v Čechách pouhým zemským jazykem.

Taaffe vedle toho zmínil se o složení mandátů ze strany staročeské, uváděl, že on proti českému národu nevládl a vládnouti nechce, dával na uváženou následky složení mandátů atd., což i Pražák učinil, jak mně sám také listem dne 1. listopadu došlým sděluje.

1891.

18.

Dne 1. listopadu přijel dr. Rieger z Malče a dne 5. listopadu o 6. hodině sešli se důvěrníci poslanců v Českém klubu. Přítomni byli Rieger, Zeithammer, Mattuš, Tomek, Kvíčala, Topinka, Elhenický, Žák, dr. Šolc, Městecký, Bráf, Tonner, dvorní rada Randa a mimo to nejvyšší maršálek kníže Lobkowicz, jenž v rozmluvě předcházející s drem. Riegrem vyslovil přání, aby mohl býti přítomen a proto Riegrem pozván.

Rieger vylíčil celý průběh předešlých jednání, nutnost posilnění strany staročeské a z toho vyplývající naše požadavky v oboru jazykovém atd., načež dal slovo dvornímu radovi Randovi, jenž podal zprávu o svém posláni, jak jsem napřed dle rozmluvy s ním byl naznačil. Nakonec vyslovil domněni své, že v mladočeské straně je už rozklad, že nejen vláda ale i spojenci bývalí v říšské radě a jiní závažní faktorové nepřejí si, aby staročestí poslanci mandáty složili a vybízeli k vytrvání.

Kníže Lobkowicz důrazně varoval před složením mandátů, poněvadž by toto muselo míti vliv na postavení velkostatkářů, kteří nechtějí se spojití ani s Němci proti Čechům, ani s Mladočechy, musili by tedy opustiti sněm, který snad by byl rozpuštěn a přišla by majorita sněmovní německá. Složení mandátů považoval za definitivní abdikaci, za smrt staročeské strany, která se pak více nevzkřísí.

Zeithammer mluvil též z politických ohledů, vzhledem k následkům, proti složení mandátů, neméně Kvíčala a stručně Tomek.

Já řekl, že nebudu opakovati důvody pro složení mandátů, poněvadž jsem je do únavy už opakoval; dnes už sotva lze někoho přesvědčiti, každý náhled má něco pro sebe a zajisté budou následky složení mandátů pro národ nepřijemné; snad dokonce smutné, avšak že myslím, že nesložením nejen se nic nezíská, nýbrž strana pak tím jistěji vstříc své záhubě půjde. Poněvadž však tak závažné hlasy se vyslovují proti složení mandátů, prohlásil jsem nakonec, že ve schůzi všech poslanců strany nebudu mluvit pro složení, nýbrž objasním jen své osobní postavení a odůvodním složení svého mandátu, od kterého ustoupiti nemohu, ježto jednáím dle přesvědčení a dle prohlášení svých často opěťovaných, jež v mém volebním okrese jsou obecně známa.

Bráf mluvil proti složení, ale žádal, aby vážní faktorové, jako parlamentní komise sněmovní a hrabě Hohenwart, autoritativním způsobem prohlásili, že si toho přejí.

Topinka vyslovil se důrazně pro složení; líčil přesvědčení lidu i mnohých poslanců a dovozoval, že při důležitějším hlasování o věcech, které by s vídeňskými úmluvami souvisely, rozpadne se celá strana a že jich zbude snad 5—6, kteří v sněmovně zůstanou a budou hlasovati. S takovou stranou, že nelze na sněmě působiti prospěšně.

V debatě jednáno také o tom, co by se z úmluv vídeňských mělo dále prováděti; mínění byla rozdílná, ale v tom souhlasili všichni, že čím méně předloh t. zv. vyrovnávacích bude se projednávatí, tím pro stranu bude lépe.

Konečně došlo k hlasování o otázce, zdali se má poslancům navrhnouti, aby se mandáty neskládaly; pro nesložení hlasovali Zeithammer, Tomek, Kvíčala, Žák, Městecký, Bráf, Randa, tedy 7 (mezi nimi dva, již nenáleželi Klubu poslanců národních, totiž Bráf a Randa), proti tomu, tedy pro složení, hlasovali Mattuš, Topinka, Elhenický, Šolc, Tonner tedy 5 hlasů.

Kníže Lobkowicz upozornil, že by nebylo radno přijíti bez určitého návrhu do schůze poslanců, jak někteří mysli; jsou-li důvěrníci přesvědčeni, že složení mandátů by bylo chybou, nechť předstoupí před poslance s návrhem, že se mandáty skládají nemají. Náhled ten schválen.

Já žádal, aby schůze poslanecká záhy byla svolána. Chtěl jsem totiž mandát složit v takové době, aby okres k nové volbě mohl přistoupiti před sněmem, tak aby vinou mou nezůstal ve sněmu nezastoupen. Kdybych pak mandát složil před schůzí poslaneckou a jiní mého příkladu následovali, mohla by se mně vina toho přičítati; kdežto, bude-li schůze předcházeti, dají se poslanci snad zavázati, aby tak nečinili.

Sneseno, že schůze má býti nejdéle 29. listopadu. Na to schůze o půl desáté hodině ukončena.

Vzhledem k tomu, že dle vyjádření Randova Taaffe nechtěl se k tomu znáti, že by byl Riegra vyzval, aby dal od důvěrníků formulovati naše požadavky, konstatoval Rieger v této schůzi (což kníže Lobkowitz dosvědčil, an byl zároveň s Riegrem u Taaffeho), že skutečně Taaffe řekl Riegrovi, aby požadavky byly od důvěrníků formulovány.

1891.

19.

Dne 14. listopadu o 6. hodině sešli se důvěrníci opětně. Přítomni byli Rieger, Zeithammer, Mattuš, dr. Šolc, Tomek, Topinka, Elhenický, Kvíčala, Městecký, Tonner, Randa a Bráf.

Svolání stalo se k žádosti dra. Šolce, který soukromě Riegrovi sdělil, že jednání a hlasování poslední schůze je vadným proto, že kooptovaní důvěrníci Randa a Bráf, nemajíce stejného postavení a stejné odpovědnosti naproti voličům jako ostatní, rozhodovali ve věci, která se jedinec poslanců týče. Také Zeithammer si přál nové schůze, an se dověděl, že mnozí — i poslancové — mají za to, že by konsolidování strany staročeské bylo snadnějším, když by ti, kdož ve Vídni úmluvy lednové sjednali, mandáty složili.

Rieger zahájil schůzi, vylíčil příčiny svolání, načež dr. Šolc v delším proslovení ukázal k naléhavosti složení mandátů, dovozoval, že obávané pro národ zlé následky toho kroku se nedostaví v tom rozsahu, jak bylo tvrzeno a konečně navrhl, aby před schůzí všech poslanců svolání byli ještě důvěrníci z venkova ve větším počtu a z rozličných krajin.

Zeithammer ukázal sice k mínění mnohých, že by se situace pro staročeskou stranu snad zlepšila, kdyby ti tři, již podepsali vídeňské úmluvy, sami složili mandáty, leč nakonec pravil, že tak učiní, bude-li si to schůze poslanecká přátí.

Mluvili ještě Kvíčala, Tomek, Bráf proti složení. Topinka opětně ukázal k smýšlení v staročeských kruzích a pokládal složení za jedinec správné, pro všechny případy měl za to, aby se určitě ustanovilo, co strana učiní, jaký směr bude sledovati, jaký program postaví, když se mandáty složí a co učiní a jak se na sněmu zachová, když se mandáty nesloží. Elhenický učinil několik poznámek. Tonner mluvil s osobního stanoviska.

V úvodních slovech přečetl Rieger také psaní Hohenwartovo, jímž důrazně varuje před složením mandátů, což mně připadalo, jako by bylo objednáno vzhledem k slovům Bráfovým z minulé schůze.

Nakonec hlasováno o návrhu dra. Šolce, aby ještě důvěrníci z venkova byli seznáni; pro návrh mimo navrhovatele nehlasoval nikdo.

Na to sneseno, že se schůze poslanců určitě konati má 29. listopadu.

1891.

20.

Ve schůzi důvěrníků dne 21. listopadu (přítomni Rieger, Zeithammer, Mattuš, Šolc, Tomek, Topinka, Elhenický, Kvíčala, Městecký, Randa, Zucker) sneseno, aby se připravily návrhy pro schůzi poslaneckou pro případy oba, kdyby sneseno bylo, aby se ve sněmu setrvalo, i když by sneseno bylo, aby se mandáty složily.

Pro první případ má se trvati na společném jednání a schválení předloh vyrovnacích, jež vyžadují kvalifikovanou většinu; má se požadavek vnitřního úředního jazyka českého nějakým způsobem na sněmě projednati; dle návrhu prof. Kvíčaly ujednání vídeňská do jisté míry (zejména co do škol minoritních, co do vrchního soudu) revidovati. Pro druhý případ má se (po návrhu mém) národu manifestně odůvodniti složení mandátů a zároveň další působení strany naznačiti.

Pro formulování požadavků národních zřízena komise (Rieger, Zucker, Randa, Mattuš, Šolc), jež se sejde v pondělí 23. listopadu.

1891.

21.

V pondělí 23. listopadu sešli se opět důvěrníci (Rieger, Zeithammer, Mattuš, Kvíčala, Topinka, Tonner, Tomek, Městecký, Randa, Šolc, Bráf, Zucker) a dr. Šolc podával zprávu o rozmluvě s místodržitelem, z níž se mu zdálo vysvítati, že sněm v roce 1891 už svolán nebude, že stane se svolání snad až v březnu neb dubnu.

Na zprávu tu usnesli se důvěrníci, že schůze poslanců dne 29. listopadu konati se nemá, nýbrž že má býti odročena na neurčito.

Připojil jsem se k tomu snesení s prohlášením, že naléhal jsem na svolání poslanců, aby se popřípadě složení mandátů včas mohly vypsati nové volby, ač mám za to, že odložením schůze a nesložením mandátů není nic získáno, ano žádoucí vyjasnění situace stane se teprve složením mandátů.

Při tom měla komise Rieger, Randa, Šolc, Zucker, Mattuš schůzi a radila se o návrhu na provedení rovného práva v úřadech. Zucker navrhl, aby se sněmu na základě § 19. zřízení zemského podal návrh přiměřený. Přijato, i byl jsem požádán, abych návrh formuloval a svého času komisi předložil.

1891.

22.

V polovici prosince odjel Rieger do Vídně. Byl u Pražáka, kde se sešel s Taaffem, Hohenwartem a j. Taaffe vyzval jej, aby ho navštívil, což Rieger druhého dne učinil. Rieger se domníval, že bude lze s Taaffem domluvit se o zachování staročeských mandátů na základě nějaké vážnější koncese národní (jazykové). Taaffe však myslil, že věci je poslouženo tím, když sněm nebude dlouho zasedati a když se nebude obírat vídeňskými úmluvami. Pokud se týče zavedení českého jazyka do vnitřního úřadování pronesl se Taaffe, na to že přistoupiti nemůže a že se toho nedomůžeme, pokud nynější císař bude naživu.

Dne 4. ledna 1892 navštívil jsem Riegra, jemuž jsem brzké svolání poslanců důtklivě vložil na srdce vzhledem k souhlasným zprávám, že sněm svolán bude v únoru. Trval jsem na tom, aby se svolání stalo nejdéle 17. ledna. Rieger mi pravil, že právě píše Pražákovi, jemuž domlouvá, aby se vláda ještě rozhodla, chce-li něco vážnějšího pro Čechy učiniti, jinak že mu nebude lze složení mandátů zameziti. Podle toho, jak dosud vláda ve věci se chová, nelze od tohoto kroku očekávati nic.

1892.

23.

Dne 16. ledna 1892 o 11. hodině schůze v domě knížete Jiřího z Lobkowicz, jíž účastnili se kníže Alfred Windischgrätz, princ Ferdinand Lobkowicz, princ Karel Schwarzenberg, hrabě Karel Bouquoi, dr. Rieger, Zeithammer, dr. Mattuš. Nejprve vylíčil Rieger situaci staročeské strany, tázal se, co podniknouti hodlají velkostatkáři na podporu strany té a mínil, že by rozhodné zasazování se celé majority sněmovní za rovné právo v úřadech posloužilo k posílnění strany a tázal se, co vědí pánové o záměrech hraběte Taaffeho. Dále dovozoval nemožnost ohraničení okresů dle národností způsobem, jakým to Němci provéstí hodlají a že jediné správná zásada je požadavek znalosti obou jazyků u každého státního úředníka.

Se svého stanoviska líčil jsem situaci strany staročeské ze dvou frakcí se skládající, z nichž silnější nechce věděti o punktacích, a proto že by měli staročestí poslanci složiti mandáty; má-li se však za to, že to všichni neučiní a že má zůstatí v sněmu možnost, aby se velkostatkáři opírali o staročeskou stranu, pak že nabývá

oprávnění volání těch, kdož chtějí, aby odstoupili jen ti, kdo punktace podepsali (Rieger, Zeithammer, Mattuš) uváděje analogii parlamentního ministerstva, kteréž odstupuje, když žádosti mocnáře neb své strany vyhověti nemůže. Sám že ovšem na každý způsob mandát složím.

Kníže Lobkowicz pravil, že nezná záměrů hraběte Taaffeho, že však myslí, že v té situaci, v níž se nacházíme, by bylo nevhodnější, aby příštím sněmu z punktáčních předloh zhoia nic se nepředložilo. Správnější by bylo, aby se úmluvy provedly, nejde-li to, aby se čím dříve tím lépe zavrhlly, avšak jak věci stojí nezbyvá, než přičiniti se o to, aby se o nich na příštím sněmu nejednalo. Návrh na zavedení češtiny ve vnitřním úřadování (mnou formulovaný, Randou o něco doplněný a pak ve schůzi 9. ledna — Rieger, Zucker, já, Randa se omluvil, Šolc nedostavil — schválený a velkostatkářům sdělený) nepokládán za oportunní, poněvadž na ten čas nelze od vlády očekávati, že by jej přijala a to by byla nová porážka pro stranu.

Mluvili ještě ostatní účastníci konference a konečně setrvalo na tom, požádati nejvyššího maršálka knížete Lobkowicze, aby jednal s hrabětem Taaffem a jménem konference na něm žádal, aby na příštím sněmu nic z předloh vyrovnacích na denní pořádek se nedávalo. To mělo zároveň býti dalším důvodem pro staročeské poslance, kteří se asi v polovici února sem svolají, aby mandáty neskládali. (Konec schůze o půl 3.)

1892.

24.

Dne 2. února 1892 dostal jsem dopis od prince Karla ze Schwarzenbergů daný na Orlíku 1. února, kterým za žádoucí pokládá nějakou enunciaci staročeské strany, že v otázce vyrovnacích předloh zejména co do ohraničení okresů dle národností s velkostatkáři je za jedno*). Dne 3. února na 6. hodinu pozval jsem proto Zeithammera k dr. Riegrovi, kde jsem u přítomnosti prof. Bráfa ono přání přečetl. Shodli jsme se v tom, že se má v žurnálech naší strany stručně konstatovati, že v záležitosti ohraničení okresů obě strany jsou shodné a že co do dalšího mají se důvěrníci poslanců sezvati ke dni 5. února. K mému návrhu mělo se jim navrhnutí, aby byli poslanci naší strany svoláni na neděli dne 14. února a ze schůze té aby vyšla enunciaci.

Ve schůzi dne 5. února přítomni byli: Rieger, Zeithammer, Mattuš, Šolc, Kvíčala, Elhenický, Topinka, Tonner, Zucker,

*) Hned po schůzi 16. ledna pozval jsem k sobě zástupce »Hlasu Národa« a »Politiky« (dr. Hubáčka a red. Srba) a sdělil jsem jim, že by bylo záhodno, aby naše listy zastávaly se náhledu, že nelze v poradu sněmovní bráti ohraničení okresů po částech, nýbrž že se jen co celek dá operát posuzovati. Listy tak psaly a rovněž tak vídeňský »Vaterland.« (List kons. velkostatkářů.)

Bráf, Harrach. Harrach a Kvíčala vzpírali se svolání poslanců a hlasovali proti němu; já houževnatě hájil nutnost jeho. Harrach pravil, že si vláda přeje, aby byl jmenován náměstek Riegrův, s kterým by vláda byla v kontaktu, kdyby Rieger, jak už dříve naznačil, pro zotavení své chtěl se odebrati na jih. Zucker vyzýval mne, abych upustil od úmyslu složití mandát, ježto bych nejspíše mohl Riegra zastupovati; také Rieger se tak pronesl. Odpověděl jsem, že naznačiti náměstka Riegrůva sluší jedině klubu, já ostatně že za žádných okolností nemohu více vzdáti se svého nezvratného úmyslu.

Po dalším rozhovoru přečetl jsem připravený návrh enunciacie. Proti místu, že nepřipustí poslanci strany, aby se jednalo o návrzích vyrovnacích, dokud nebude předložen nový volební řád, vyslovil se energicky Kvíčala a po něm jiní, načež učiněny některé méně vážné poznámky o návrhu enunciacie a usneseno, aby se sešla komise dne 11. u Riegra a o návrhu tom se radila, který se pak 13. má předložiti důvěrníkům. Dle toho, co bylo o návrhu pověděno, změnil jsem jej v některých částech.

Přepřipravenou enunciaci jsem dne 8. února důvěrně sdělil nejvyššímu maršálkovi, který s ní vyslovil souhlas, mínil však, že věci by bylo poslouženo, kdyby výslovně se řeklo, že Klub národních poslanců si přeje, aby se v nastávajícím zasedání o předlohách vyrovnacích vůbec nejednalo. Slíbil jsem, že odstavec toho smyslu do spisu vřadím. Ve čtvrtek dne 11. února vzato u dr. Riegra nové znění v úvahu v přítomnosti dr. Šolce a prof. Bráfa, Kvíčala pro nemoc dal se omluviti, ale písemně sdělil, že v neděli do schůze poslanců přijde a jménem důvěrníků návrhy hájiti bude. Znění samo přijato téměř beze změny.

Vyhovuje přání nejvyššího maršálka sdělil jsem v sobotu (13.) v poledne enunciaci místodržiteli, který si ji vyžádal na krátký čas, aby si opis učiniti a jej hned hraběti Taaffeovi zaslati mohl. Svopil jsem k tomu, protože na znění a přijetí enunciacie žádného vlivu míti nemohlo, z kurtoasie k místodržiteli, který prohlásil, že vláda zajisté ničeho nepodnikne, co by posici staročeské strany ztížiti mohlo.

Ve schůzi důvěrníků téhož večera konané přítomni byli Rieger, Mattuš, Zeithammer, Topinka, Elhenický, dr. Šolc, Tonner, Bráf, Randa, Tomek, Městecký, Zucker. Znění enunciacie mnou předložené přijato jednohlasně, jedině změněna slova: »do doby *bohdá nedaleké*« v slova »do doby *té*« a slova »nepřátelské chování německých krajanů« v slova »nepřátelské chování *politického* vedení německých krajanů.«

Usneseno dále, že enunciacie má se v pondělí uveřejniti v čele listů »Hlas«, »Politik«, »Č. Politika« a »Čech«.

Do schůze poslanců v neděli dne 14. února dostavilo se z 38 pozvaných osobně 30, 5 omluveno bylo nemocí (Rieger,

Kvíčala, Milde, Samec a Efmert), 3 (Pleva, Mackú, Jindáček) nedali ničeho věděti. Zeithammer předsedal, odůvodnil a přečetl enunciaci, která patrně učinila na přítomné dobrý dojem. Na to šíře mluvil dr. Šolc o situaci, pravil, že prvé sám byl pro složení mandátů, nyní pak vzhledem k okolnostem jež zde jsou, že je pro podržení jich. Enunciace že je úplně odůvodněna změněnými poměry, ježto vláda je skutečně jiná nežli byla ona, která s námi v lednu 1890 jednala (Dunajewski odešel a dva Němci vstoupili), také poměry v říšské radě se naprosto změnily. Dittrich málo slovy souhlasil, Krofta prohlásil, že by k enunciaci přistoupiti mohl jen se změnami. Podle něho nemělo se odkazovati k závazku přijatému, ježto tento změněnými poměry byl odčiněn a protož vypustiti se mají konečná slova 3. odstavce »a hodlá dostáti závazku převzatému, pokud nenabude přesvědčení, že původní účel úmluv zaměněn býti má jiným« a několik slov předposledního odstavce aby se vypustilo a za to přidalo, že přistoupíme k dalšímu jednání až provedení rovného práva bude zabezpečeno. Ukázal jsem k tomu, že nemluvíme pouze ku svému lidu touto enunciací, že zapotřebí míti ohled ke Klubu velkostatkářskému a protož jsem se přimlouval, aby zůstalo při znění navrženém.

Ježto však s Kroftou mnozí souhlasili a bylo nebezpečí, že jinak nedocílí se jednohlasnosti, kompromitováno konečně na jeho návrh a pak enunciacie jednohlasně přijata, když prvé ještě hrabě Harrach (před Šolcem), Tonner, Strobach a j. byli mluvili.

Po odhlasování enunciacie přihlásil jsem se k slovu a odůvodnil jsem svůj úmysl, téhož dne složití mandát. Odůvodnil jsem ho tím, že většina voličů při volbě do říšské rady v březnu l. r. vyslovila se pro mladočeský směr a to hlavně v Ml. Boleslavi, kde jsem byl 19 let poslancem a 19 let starostou a že jsem ve schůzích voličských byl prohlásil, že odstoupím, jakmile seznám, že nemám více důvěry voličstva. Jinak že souhlasím naprosto s enunciací a že jakmile mi bude možno, abych přijal některý mandát se ctí, ochotně se vrátím zase v klub.

Toto mé prohlášení učinilo patrně nepřijemný dojem na klub; ihned povstal Kytka a pravil, učiním-li tak, že nucen je učiniti podobně, povstal Tonner a prohlásil totéž, povstal ruch a bylo žádáno, abych tak nečinil. Hrabě Harrach mluvil se zápalem proti úmyslu mému a z několika stran vysloveno přání, abych aspoň na několik dnů odložil úmysl, až poznám, jaký účinek prohlášení klubu v lidu míti bude.

Vida, že neodkladné provedení úmyslu by v klubu učinilo trhlinu a paralysovalo naše prohlášení, prohlásil jsem, že, ačkoliv všechny přípravy jsou vykonány, abych všude tam, kde to třeba, ještě odpoledne složení mandátů oznámil, odkládám provedení

úmyslu na krátkou dobu, až jak se osvědčí účinky klubovního svolání.

Schůze skončena patrným pocitem uspokojení a dobré nádeje na povznesení strany.

1892.

25.

Dne 2. března odejel Rieger do Vídně a dne 8. odtud do Arca. Dne 3. března sešel se sněm a očekáváno, jak zachovají se velkostatkáři. V dlouhých a důležitých klubovních schůzích velkostatkářů dne 4. a 5. jednalo se o postavení proti t. zv. vyrovnacím předlohám a v druhé schůzi přijato všemi hlasy proti 10 svolání, jež dne 7. března bylo v listech veřejných prohlášeno. Pocházelo z pera nejvyššího maršálka, který mi je už 2. března dal čísti, při tom mi vypravoval, jakým úsilím domáhal se u hraběte Taaffeho, aby vláda předlohy ty vůbec sněmu nepředkládala a ve sporu s ním konečně se pronesl, že on (nejvyšší maršálek) nebude sněmu předsedati, kdyby se meritorním projednáním všech předloh zabývatí měl.

Oněch deset hlasů velkostatkářů, kteří proti prohlášení se vyslovili, byli Wolkenstein, Ledeburové, Josef Černín, Zd. Lobkowicz, Jan hrabě Kinský, F. Bouquoi atd. a Vojáček, tento proto, že chtěl, aby se raději předlohy ihned zamítly.

1892.

26.

Koncem června dopsal jsem Riegrovi do Malče, že by bylo záhodno, aby se důvěrníci poslanců počátkem července sešli k úradě, zdali by se v zájmu strany neměla svolati schůze stoupenců z celé země snad na počátek září. Hned na to mne došel dopis JUC. I. Sedláka, který mi zaslal resoluci a vyzvání Selské jednoty, došlé od poslance Rataje, jímž jsme byli vyzváni, abychom se zasadili o společné jednání s ostatními českými stranami o otázce státoprávní. Resoluci dal jsem hektografovat a všem důvěrníkům zaslati. Byla to nová příčina ke svolání schůze, kterou dr. Rieger položil na 11. července.

Sešli se Rieger, Tomek, Kvíčala, Šolc, Topinka, Městecký, Tonner, Randa, Milde, Mattuš; protokol psal Sedlák.

K mému návrhu sneseno, aby se sdělilo Selské jednotě, že důvěrníci obsah resoluce vzali na vědomí, že jsou také ochotni účastníti se porady všech stran na státoprávním stanovisku stojících a na sněmu zastoupených, budou-li k tomu vyzváni od strany, jíž v příčině té náleží iniciativa.

Na to přednesl dr. Rieger otázku, zdali by nebylo třeba program státoprávní formulovati, ježto se sice mnoho o státním právu mluví, ale každý snad jinak si věc myslí. Projevil jsem náhled, že náš státoprávní program formulován je ve fundamentálních článcích, že na veřejnosti za takový platit musí, pokud nebude změněn korporací stejně autoritativní, jakou byl sněm v roce 1871. Více žádati že by bylo na ten čas bezúčelné, méně pak nelze z příčin taktických. Na tom se zůstalo.

Jednáno o tom, čím by se mělo přijíti na sněm, zejména v příčině rovného práva. Navrhl jsem, aby strana naše podala sněmu návrh zákona o provedení rovného práva u státních i samosprávných úřadů pro vnitřní i zevnější službu, aby se tak jednak hájila kompetence sněmu pro tento obor zákonodárství i aby se program strany co do věci postavil zjevně na oči. Randa pochyboval o všeobecné kompetenci sněmu a doporučoval pouhou resoluci. Všichni ostatní přistoupili na můj návrh. Vypracování svěřeno komitétu: dr. Šolc, dr. Milde a dr. Mattuš.

Sestavil jsem návrh zákona prostě tak, že jsem položil z předu text osnovy zemského výboru o užívání jazyků zemských při úřadech samosprávných, na to jsem dal ustanovení jazykového nařízení z roku 1880 a připojil jsem s nepatrnou změnou jako poslední paragrafy ona ustanovení, která pro zavedení obou jazyků do vnitřního úřadování byla zvláštní komisí důvěrníků v r. 1890 sestavena a jménem důvěrníků v létě 1890 hraběti Taaffeovi předložena.

Dne 2. září odevzdal jsem osnovu dru. Šolcovi, který po prozkoumání projevil úplný souhlas a přál si, aby podána byla v první schůzi sněmu.

Sněm totiž svolán náhle ke dni 9. září, aniž se vláda byla s vážnými faktory v zemi dorozuměla. Vláda si přála, aby sněmy v září vyřídily rozpočet na r. 1893 a ježto už na 1. října byly ustanoveny delegace, měly sněmy koncem prosince k dalšímu jednání býti opět svolány. Moravský sněm však už v dubnu 1892 vyřídil rozpočet na r. 1893, v českém výboru zemském za to nečinily se žádné přípravy, protože se domníváno, že sněm teprve v prosinci se sejdě. Z náhlého svolání sněmu byla rozmrzelost u všech stran, i sám nejvyšší maršálek vyslovil mi své zdání, že by bylo nejlépe, aby se sněm po 2—3 schůzích odročil.

Především jsme se dohodli s drem. Riegrem, aby důvěrníci naší strany sešli se 8. září dopoledne.

Ve schůzi té předložil jsem návrh zákona o provedení rovného práva v úřadech. Byl schválen a usneseno sděliti jej důvěrníkům velkostatkářů, avšak bez ohledu, přistoupí-li naň, podati jej za několik málo dnů sněmu. Neměl býti podán jako návrh můj, poněvadž by u Mladočechů návrh »punktátora« z osobních příčin narazil na odpor a proto požádán dr. Jindřich Šolc, aby jej přijal za svůj.

V první schůzi sněmovní učinil dr. Engel jménem Klubu mladočeského dru. Riegrovi a knížeti Windischgraetzovi sdělení, že sobě klub onen přeje součinnosti v akci (podáním adresy neb pod.), jež by směřovala k odčinění oprávněných stížností. Ku přání důvěrníků formuloval později Klub mladočeský věc tak, aby vytknuto bylo stanovisko státoprávní, aby domáháno se bylo rovného práva, ochrany menšin a žádáno za zastavení ohraničování okresů.

Nový předseda Klubu velkostatkářského, hrabě K. Bouquoi svolal poradou důvěrníků obou přátelských klubů do svého domu po schůzi sněmovní dne 14. září. Po jedné hodině odpoledne sešli se mimo jmenovaného se strany velkostatkářů kníže Alf. Windischgraetz, princ Ferd. Lobkowitz, princ Karel Schwarzenberg a z obou stran zvláště pozvaný nejvyšší maršálek; z naší strany dr. Rieger, Zeithammer, Mattuš, dr. Šolc, hrabě Harrach. Schůze trvala do čtvrt na šest.

Co do společného jednání s Mladočechy uznáno, že nelze je zamítnouti, ač zejména adresa ke koruně uznána za neopportuní. Adresní debata provedena 1889 a není na ten čas příčiny opakovati ji. Rovné právo a ochrana menšin mohou býti předmětem jednání sněmovního a není třeba k tomu adresy. Návrhy na ohraničení týkají se opatření administrativních a nelze jinak vláde popírati právo, aby návrhy takové sněmu předkládala, jež jimi naložiti může, jak chce.

Tak asi soudili všichni přítomní, já doložil k tomu, že pokládám za důstojno sněmu, aby aspoň, kdykoliv z voleb vyjde sněm nový, podal adresu, v níž by se dle okolností dotknul i státního práva.

Uvedli jsme v rozpravu také náš návrh zákona o rovném právu. Velkostatkáři leccos proti němu namítali; především v pochybnost brali kompetenci sněmu, pak k tomu ukazovali, že by se tím, co chceme zameziti, přesné rozdělení země na část českou a německou, provedlo. Princ Karel Schwarzenberg sice uznal princip rovného práva za nedotknutelný, ale pochopiti nemohl, co na tom českému národu záleží, dopisují-li sobě státní úřady v záležitostech veřejných po německu.

Rieger, dr. Šolc a já stáli jsme přesně na požadavku našem. Já ukazoval k tomu, že osnova provádí analogicky jen to, co v ohledu samosprávném bez toho už platí; v celku že rozvedení dle národností nebude větším, než už skutečně je, že fundamentální články totéž navrhovaly a t. d.

Nejvyšší maršálek žádal, abychom se obírali návrhy Plenerovým (aktivování vyrovnací komise) a Heroldovým (odvolání nařízení vládního, jímž se zřizuje okres teplický), ježto je v brzku dá na denní pořádek. Sneseno, že v té příčině sejdeme se opět co nejdříve.

Další schůze byla u knížete Windischgraetze dne 17. září od 11 do 12 hodin. Přítomni všichni jako předešle mimo dra. Šolce. Jednalo se opět o navržené součinnosti a sdělilo navzájem, na čem kluby oba (velkostatkářský a národní) byly se usnesly. Shoda o tom, že podání adresy za nynějších okolností není oportunní, že k cíli nevede, jest mezi oběma kluby úplná, ač hlasy jednotlivé v obou klubech by sobě přály podání adresy. Z naší strany doporučovati se bude součinnost k rozřešení palčivých otázek národnostních: rovného práva a ochrany národních menšin.

Ohledně našeho návrhu zákona o provedení rovného práva opět velice obsírně se mluvilo. Velkostatkáři prohlásili, že oni návrh ten spolupodepsati a podati nemohou, ježto se svého času vyslovili, že veškeré jednání o předlohách vyrovnacích má se odročiti a osnova naše dotýká se předmětů vyrovnání. Kníže Jiří Lobkowitz, jež toto mínění zevrubně odůvodnil, dal nám za pravdu, že osnovu tu sněmu chceme předložiti, třeba by meritorně s některými jejími ustanoveními nesouhlasil. Právil, že má za to, že předložení návrhu našeho mohlo by snad býti příčinou mimoparlamentního jednání mezi stranami zahrnujíc v to i Mladočechy i Němce, kteréž by snad k nějaké revisi vyrovnacích předloh, zkrátka k nějakému žádoucímú dohodnutí vésti mohlo.

Naproti tomu princ K. Schwarzenberg jako předešle i tenkrátě houževnatě stál na svém, že ustanovení o vnitřním jazyku, které spočívá na zásadě teritoriální (jaký jazyk okresu, taký vnitřní jazyk státního úřadu téhož obvodu) jemu a jiným velkostatkářům zdá se býti naprosto nepřijatelným i žádá, aby se zaměnilo zásadou, že u všech úřadů také pro vnitřní službu mají státi oba zemské jazyky všude rovně vedle sebe.

Ukázal jsem k tomu, že tato zásada je ovšem správnější a také nám sympatičtější, že však naprosto nelze očekávati, že by Němci na ni přistoupili a především ohledem k nim, že jsme přijali zásadu teritoriální, která ostatně v řízení samosprávném je dávno přijata a provedena.

Konečně zůstalo se na tom, abychom osnovu podali, ovšem jen sami, jakmile by se ukázalo, že v té příčině kooperace s Mladočechy nemá vyhlídky.

Ohledně návrhů Plenerova a Heroldova vyslovil se nejvyšší maršálek, že je ještě na denní pořádek nedá, protože Plener, nebyv v posledních dvou sezeních sněmu přítomen, dosud za to nežádal a také Herold, jehož maršálek v úterý (13. t. m.) na dotaz v příčině té odkázal na schůzi budoucí, v této (v pátek 16. září) žádného přání neprojevil. Ježto pak počítáno vesměs ještě na tři schůze před odročením, sotva prý se záležitosti ty dostanou na denní pořádek.

V klubu samém jednáno klidně o návrhu mladočeském, mluvilo se o vhodnosti kooperace v důležitých všem společných věcech, ač návrh na podání adresy skoro všemi řečníky skepticky byl posuzován. Jediný Kvíčala byl toho mínění, že by se i na adresu mohlo přistoupiti. Když dojíti mělo ku volbě tří členů, již měli jménem klubu jednati se zástupci mladočeskými a velkostatkářskými, prohlásili Rieger, Zeithammer i já, že si nepřejeme býti voleni, aby možný nezdar nemohl býti jako vždy v podobných věcech od Mladočechů připisován nám a poněvadž od vídeňských úmluv jsme u těchto v nemilosti. Kvíčala dal znáti, že by si přál býti zvolen. Výsledek volby ukázal, že dr. Šolc, dr. Žák a J. Sedlák jsou důvěrníky klubu. Ihned bylo patrně na Kvíčalu, jak těžce nese, že ho přehlédli i vyslovil se k některým poslancům, že více do klubu nepřijde; také vskutku nepřišel, ač do té doby nebylo snad schůze, kterou by byl vynechal.

Dne 28. září navštívil mne kníže Windischgratz a sdělil mi důvěrně, že z uložení důvěrníků velkostatkářských dru. Schmeykalovi nabídl mimoparlamentní rozhovor mezi důvěrníky stran ohledně možného odklizení překážek národního smíru. Schmeykal mu slíbil, že přání to sdělí svým soudruhům a snesení jich že mu oznámí.

1892.

27.

Resoluce moravských poslanců, aby důvěrníci všech českých klubů sešli se k poradě o tom, jaké cesty a prostředky voliti, aby nebezpečný postup našich národních protivníků byl zadržen, vzbudila nový politický ruch už mezi zasedáním sněmovním. Konference položena na 1. listopadu o 11. hodině do Měšťanské besedy.

Dne 31. října o 10. hodině sešli se členové konservativní k průpravné poradě v domě hraběte Harracha; přítomni byli mimo tohoto hrabě Egb. Belcredi, Mezník, Bubela, Rieger, Zeithammer, dr. Šolc, Matiuš. Jelikož scházeli čeští velkostatkáři a někteří Moravané, jednáno jen v hlavních rysech o zachování se v konferenci a odložena schůze na 7. hod. večer.

Do večerní schůze dostavili se zástupci velkostatkářských poslanců, Hrubý a Swiezy ze Slezska a později po půl desáté dr. Fandrlík a dr. Žáček. Bylo ujednáno, aby předsedou konference stal se hrabě Belcredi, aby někdo z Moravanů (především dr. Žáček jako původce konference) objasnil účel schůze, pak aby se hledělo, by Mladočeši své stanovisko blíže naznačili. Že by konference vedla ke skutečné shodě, nikdo nedoufal, ale všeobecné bylo přání, aby se schůze nerozešla v rozladění. Aby se jednání protáhlo na více dní nebylo uznáno za vhodné a žádoucí; zvolení nějaké komise, které by snad připadl úkol pracovati o ně-

jakém plánu pro společný postup stran nevidělo se zvláště velkostatkářům účelným. Jednáno o tom, zda by nebylo možné snesení, k němuž by všichni přistoupili a jež by zahrnovalo společný program. Takovou resoluci stylisoval princ K. Schwarzenberg, načež mne vyzval, abych ji zrevidoval. Zaměnil jsem výraz »historicko-politické individuality« výrazem »státní právo«, přičinil jsem »zastoupení zemí koruny české v radě koruny a opravu volebních řádů« a takto upravená resoluce došla schválení. Porada ukončena po čtvrt na dvanáctou.

V konferenci byla mi resoluce se strany velkostatkářské předložena, abych ji snad podal; měl jsem za to, že by to spíše slušelo Moravanům a žádal jsem je, aby tak učinili. Ti však brali to za povinnou skromnost hostí, kterým nesluší vystupovati tak určitě, ač ovšem plně s obsahem souhlasili a žádali, abychom ji podali my, z království. Za takových okolností chtěl jsem přihlásiti se k slovu, abych resoluci navrhl; v tom okamžiku teprve vedle mne sedící Rieger, který neměl valné chuti, aby na mé naléhání tak učinil, rozhodl se konečně, přihlásil se k slovu a doporučil resoluci, aby byla přijata. Tak se také stalo se změnou slova k žádosti Mladočechů, aby totiž společné dorozumění stran k hájení a provádění zásad společných bylo považováno za „prospěšné“ a nikoliv za „nezbytné“, jak tomu chtěl návrh původní.

1893.

28.

Vzhledem ku sdělení knížete Windischgratze (28. září) sluší poznamenati, že hrabě K. Bouquoi jako předseda sboru velkostatkářského zaslal písemné vyzvání dru. Schmeykalovi, aby společným přičiněním vláda svolala zástupce všech stran v českém sněmu zastoupených, by hleděli se o vyřízení otázky jazykové v Čechách dorozuměti.

Dne 15. ledna 1893 ukázal mně Rieger odpověď dra. Schmeykala, kterou mu hrabě Bouquoi byl zapůjčil. Zněla v ten smysl, že dle náhledů německých poslanců jen říšskému zákonodárství přísluší právo řešiti otázku tu; pokud ale jde o pouhou revisi jazykového nařízení z r. 1880, k té že dle vídeňských úmluv má se přikročiti až po novém ohraničení okresů, pročež ku svolání zástupců všech stran Němci svůj souhlas dáti nemohou.

1893.

29.

Dne 25. ledna 1893 dal mne místodržitel hrabě Fr. Thun požádati, abych ho navštívil. Vykládal mi dojmy, které sobě přinesl z Vídně (21.—24. při svatbě arcivévodkyně Markety, dřívější abatyše terezianského ústavu, s vévodou württemberským).

Jednání o programu, na jehož základě má se utvořit většina na radě říšské z liberální levice německé, pak klubu polského a Hohenwartova prý zvolna pokračuje. Hohenwart prý na prázdný, nevýznamný, poněvadž zcela povšechný program ministerský přistoupiti nechtěl, učinil vážné dodatky, což i Jaworski za nutné uznal a tím také levice donucena k určitým požadavkům. Levice žádá pokračování v tak zvané vyrovnací akci české, čehož obtíže vláda sama uznává. Nechtíc, aby v té příčině na sněmu českém povstaly nové a prudké bouře, hledí vláda obmeziti požadavky levice ve směru tom kladené na zřízení krajských soudů v Trutnově a Slaném.

Místodržitel položil mi otázku, zda by nebylo možno přiměti sněm, aby uznal vhodnost zřízení těchto dvou krajských soudů, když by předloha vládní nebyla podána jako část vídeňských sjednání, nýbrž jako administrativní opatření, kteréž by se přikázalo ne komisi vyrovnací, nýbrž jiné některé, na př. okresní komisi.

Pravil, že program chystaný pro majoritu poslanecké sněmovny nezná, poněvadž se ve Vídni přísně tají; pokud se ale mohl dovědět, neobsahuje prý nic proti českým zájmům, ano možno prý, že bude v něm něco o »české otázce«.

Mimochodem podotkl, že hrabě Taaffe tělesně schází a z rozmluvy jeho zdálo se mi vyznívati, že on (místodržitel) pokládá se za nástupce Taaffeova, za kterého jsem ho již od delší doby považoval, maje za to, že z osob mně známých, na které asi bylo by lze myslet, on reprezentuje kombinaci jednak vůbec a jednak nám relativně nejpriznivější. S Mladočechy nehodlá vláda jednati, ač místodržitel za to má, jakž i já jsem se k němu pronesl, že by se mělo vhodným způsobem hledět, aby se jim půda upravila, aby mohli planého radikalismu zanechati.

Co do otázky mně položené, vyslovil jsem subjektivní náhled, že vzhledem k závazným snesením strany národní bylo by velice nesnadno přistoupiti na jednání o vyrovnací předloze, ať se to děje ve formě jakékoliv, pokud se nesplní požadavky, jež strana v příčině té činí (osnova o ohraničení v celosti a provedení rovnoprávnosti jazykové).

Na 26. pozval mne z téže příčiny Lobkowicz, u něhož jsem byl v ten den od 2 do 3¼ hodin. Výklad jeho v celku shodoval se s místodržitelovým, jenže on viděl sám velké překážky, které se přání vlády v cestu kladou. Vskutku to také není než přáním vlády, která má slíbiti Němcům, že v příštím sněmu aspoň něco z vyrovnacích předloh provede, ale slíbiti nic nemůže, nemá-li jistotu od českých velkostatkářů a Staročechů, že předlohu vládní přijmou. Velkostatkáři sami, jak mi kníže Lobkowicz řekl, neučiní nic bez Staročechů nebo proti nim, poněvadž nechtějí ve sněmu hlasovati s německou levicí proti Čechům. Tuť ovšem naskytuje

se nám především otázka, jaký zájem my, Čechové, na tom máme, aby se vládě podařilo na základě programu, o němž ničeho určitého nevíme, utvořiti majoritu, která národním zájmům českým bude snad zcela cizí.

Vzal jsem věc ad referendum a slíbil jsem, že v několika dnech po úradě s dr. Riegrem a Zeithammerem knížeti náhled náš sdělím. Krátkou úradu tu měli jsme brzy nato a výsledek její, sdělený hned potom nejvyššímu maršálkovi, byl, že vzhledem k enunciaci naší ze dne 14. února 1892 velice obtížno ba nemožno by bylo pustiti se v jednání o něčem, co tvoří nepopíratelně část vídeňského vyrovnání.

Dne 3. března navštívil mne hrabě K. Bouquoi a sdělil, že po poslanci hraběti Deymovi si vyžádal hrabě Taaffe náhled parlamentní komise velkostatkářské, zda by velkostatkáři hlasovali pro odkázání komisi vládní předlohy o zřízení krajských soudů v Trutnově a ve Slaném, či jaké postavení by vůči takové předloze zaujali. Pravil, že parlamentní komise měla o tom schůzi plných šest hodin trvajících. Žádal mne o můj náhled v té věci a jak se po mém mínění Klub staročeský v té věci zachová. Nemohl jsem jinak než náhled svůj, Riegrův a Zeithammerův, jak jsem jej byl nejvyššímu maršálkovi sdělil, opakovati, ale zároveň vyslovil jsem, že tím není praejudikováno klubu a že nemůžeme věděti napřed, jak se klub zachová, až mu záležitost ta bude předložena. Zároveň sdělil jsem mu zcela subjektivní názor, že odkázání komisi nedá se obejít, jedná-li se o vládní předlohu, že by však věci prospělo, kdyby byla by podána jako prosté administrativní opatření bez ohledu na vídeňské úmluvy, pak že by se mohla některé z obyčejných komisí, nejspíše té pro okresní a obecní záležitosti, přiděliti.

To také byl náhled parlamentní komise velkostatkářské. Předpokládal jsem, že dříve muselo by býti jasno o celkovém ohraničování okresů a že by musel sněm projednati staročeský návrh o užívání jazyků v úřadech, nežli by přistoupil k zřízení nových soudů.

30.

1893.

Před opětným zahájením sněmu byla u dr. Riegra porada (kníže Ferdinand Lobkowicz, princ Karel Schwarzenberg, hrabě Bouquoi, Rieger, Zeithammer, Šolc, Mattuš) o tom, jak naložiti s ohraničovacimi předlohami i sneseno, odkázati je okresní komisi a později pojednati, jak se s nimi meritorně naložiti má. Tak se také stalo, ač Mladočeši chtěli, aby se předlohy ty odkázaly komisi vyrovnací (27členné) a když jsme na to přistoupiti nechtěli, komisi zvláštní 36členné. V okresní komisi měli členové staročeského klubu dle prohlášení ze dne 14. února 1892 navrhnouti odročení, však hlasy velkostatkářů a Němců přiděleny byly před-

lohy zpravodajům, což způsobilo roztrpčení v klubu i v obecnstvu. Klub staročeský dne 12. dubna měl o věci velice pohnutou poradou. Nejprve mluvil Kvíčala, po něm jiní i já a ze všech úst vyznívalo, že se velkostatkáři nezachovali dle svého prohlášení z r. 1892, ve kterém odročení všeho jednání o vyrovnacích předlohách nutným uznali. K mému návrhu usneseno:

1. aby se stav věci velkostatkářům vylíčil i aby byli vyzváni, by věc napravili vrácením se ku jednání dle prohlášení z r. 1892,

2. aby se na nejvyšším zemském maršálkovi vymohlo, aby Šolcův návrh o užívání jazyků při úřadech položil na denní pořádek nejbliže příští.

Před schůzí sněmovní dne 13. dubna dr. Rieger a dr. Šolc domlouvali důrazně nejvyššímu maršálkovi a výsledek byl ten, že Šolcův návrh dán na denní pořádek schůze, jež měla býti dne 15. dubna.

Po schůzi sněmovní od 1/23. až do 1/26. byla poradou parlamentní komise (Bouquoi, Ferd. Lobkowitz, princ K. Schwarzenberg, Rieger, Zeithammer, Mattuš, Šolc, Harrach), v které situace našeho klubu na přetřes vzata. Velkostatkáři a nejhrouževnatěji princ K. Schwarzenberg stáli na nutnosti meritorního projednání předloh ohraničovacích, zejména o krajských soudech v Trutnově a Slaném a zamítnutí ostatních, kdežto my stáli na odročení, však k jinému náhledu obrátiti jsme je nemohli přes všechno důrazné líčení kritického postavení klubu. Ani pro meritorní projednání návrhu Šolcova nejevili chuti tvrdíce, že to předloha punktační a zvláště vyslovili se proti posledním paragrafům osnovy (o zavedení češtiny do řízení vnitřního) namítajíce, že jí se zavádí princip teritoriálního rozdělení dle jazyků, ač přece princip ten při autonomních úřadech odevždy platí.

Připověděli konečně, že budou pro přidělení komisi, ale že se budou domáhati změn v naznačeném směru. Aby v té věci bylo se pokuseno o dohodnutí, zvolení k průpravě poradě princ K. Schwarzenberg, Bouquoi, Šolc a Mattuš.

1893.

31.

Dne 17. května o 1/29. Klub strany národní. Deputace mladočeského klubu žádala, aby Staro- a Mladočeši společnou absencí učinili sněm nezpůsobilým usnášeti se o záležitosti krajského soudu trutnovského. Žádost tu klub zamítl, ježto by to bylo — dle slov předsedajícího Zeithammera — podrobením se terorismu mladočeskému. Usneseno, že se má jménem klubu v diskusi o věci podati návrh souhlasný se snesením ze dne 14. února 1892. Ježto dr. Riegrovi ze zdravotních ohledů raděno bylo, aby do sněmu nechodil a já úlohu tuto na sebe vzítí nechtěl, požádn

a zmocněn Zeithammer, aby prohlášení s návrhem učinil. Před tím jednáno vůbec o stanovisku klubu v záležitosti zřízení trutnovského krajského soudu. Rieger v delším provedení líčil situaci a domlouval k vytrvání a radil, nemůže-li klub přistoupiti na návrh velkostatkářů, aby důsledně při stanovisku dosud hájeném vytrval. Já jsem hleděl své odchýlné stanovisko objasniti a dospěl jsem opět ku závěru, že nejsprávnější je složení mandátů a že já sám nyní už konečně jinak nemohu než mandát složit. Proti tomu Rieger, Tomek, Zeithammer a k návrhu tohoto klub usnesl se požádati mne, abych od úmyslu svého upustil. Na snesení to neodpověděl jsem leč tím, že poslanci Klimešovi i Zeithammerovi, kteří mně podávali ruku, abych vzav ji dal na jevo, že od úmyslu svého upouštím, ruku svou podati jsem odepřel.

O 11. hodině zaslal jsem resignaci na mandát nejvyššímu maršálkovi a zároveň dal na poštu přípisy městským radám v Ml. Boleslavi a Nymburce, v nichž doslovně stejně jsem odůvodňoval krok tento. Do sněmu jsem téhož dne ovšem už nešel, musel jsem si však říci, že co nyní činím, učiniti jsem měl správně už přede dvěma roky.

1893.

32.

Dne 11. září 1893 z rána navštívil mne dvorní rada rytíř Halban (Blumenstock) a v rozmluvě asi hodinu trvajícím rozbíral nynější poměry politické. Předloha za příčinou posledních událostí na sněmu pro říšskou radu chystaná měla dle něho obsah ten, že nepodá-li sněm pro dvě zasedání zdání vyžádané o ohraničení soudních okresů, může pak vláda, nečekajíc děle, ohraničení provést. Poněvadž pak ohledně trutnovského krajského soudu sněm předlohu už v jednom zasedání měl, má ku podání zdání v této věci míti ještě lhůtu jednoho zasedání. Halban měl za to, že předloha ta bude říšskou radou přijata. Hohenwart prý mu o věci té řekl, že nemá, čeho by proti ní namítal; zda-li je politicky opatrné jí přinést, to že jedině je na uvážení vlády. Poláci pak nyní po milostivém oslovení císaře při haličských manévrech budou naladěni tak, aby císaři a vládě byli po vůli.

Řekl jsem mu, že přijetí předlohy způsobí v Čechách velice zlou krev a že následky toho mohou býti vážné. To nahlížel také a doznal, že podáním předlohy zvláště čeští velkostatkáři budou přivedeni do postavení velice kritického; budou-li pro ni hlasovati, rozejdou se na dobro s lidem, budou-li hlasovati proti, znesvají se s korunou.

Jinak měl Halban za to, že jakýsi dočasný mír v sněmovně i v říši lze docílit jen tím, že se zároveň (což arci přetěžko) německá levice a Češi poněkud uspokojí; těmto prý by hovělo oficiální odročení provádění vídeňského vyrovnání a oněm

rekonstrukce kabinetu přibráním dvou ministrů z levice, z nichž jedním by byl Plener. Ta věc prý by se musela díti beze vši ostrosti proti Čechům, naopak s ujištěním, že nehodlá vláda vystoupiti proti oprávněným požadavkům národností a s oběma německými ministry musel by prý býti jmenován český ministr krajan. Tak prý by se dala levice získati pro odročení vyrovnání až k době, kdy nastane poměrný klid v myslích a kdy se vyrovnání bude moci prováděti s náležitým ohledem na poměry.

Vyslovil jsem se, že traktování Mladočechů rozšiřováním nepřiznivých o nich projevů císaře a z toho následující příkré nakládání se strany vlády bylo chybné a že by bylo spíše bývalo na místě přiblížení a vyjednávání, k čemuž on přisvědčil.

Císař prý už nemá to mínění o Taaffovi, které dříve měl, nemíní ovšem snad na změnu v ministerstvu, ale kdežto prvé měl k Taaffovi neobmezenou důvěru, nyní prý více ze zvyklosti na něho drží, ale někdy byl i ve formě velice mírné vyslovuje pochybnosti. Tak prý už několikrát pravil, že by se přece snad mělo hleděti k utvoření pevnější majority; ovšem kdykoliv Taaffe na to ukáže, že se mu dosud podařilo pro každou vážnější předlohu získati majoritu, dá se císař tím opět upokojiti.

Na mou otázku, jakou kombinaci považuje Halban za možnou, kdyby hrabě Taaffe odstoupil, pravil, že v zasvěcených kruzích vyslovují se dvě jména: hrabě Thun a hrabě Badeni.

1893.

33.

V prvních dnech měsíce září psal jsem dru. Riegrovi o nutnosti, aby strana staročeská ve větší schůzi na konec toho měsíce svolané dala opět znamení života. K tomu směřovala už některá usnesení důvěrníků na jaře učiněná. Nyní pak nové otázky na přetřes dané dávají nový podnět, zejména mladočeskou stranou propagovaný návrh o všeobecném rovném volebním právu, trutnovská novella vládou pro říšskou radu chystaná a zvláště pouliční výtržnosti mladočeským drážďením vyvolané. Rieger dopisem ze dne 8. září k tomu zcela přisvědčil a vyžádal si svolání důvěrníků poslanců strany národní na 13. Svolání jsem obstaral a na program dal zejména »Sjezd strany národní a program pro něj«. Týž den o 6. hodině dostavili se do Českého klubu mimo Riegra Zeithammer, dr. Šolc, Topinka, Tonner, Toužimský, já jako člen kooptovaný (po složení mandátu) a Sedlák jako zapisovatel. Rieger oznámil příčinu svolání schůze, načež já ukázav k tomu, že téhož dne ráno prohlášen byl stav mimořádný pro Prahu a okolí navrhl jsem odročení věci; také Zeithammer byl toho náhledu, že svolání strany je nemožno a s Šolcem mínili, že by se to vykládalo ze stran protivních, jako bychom byli snad se svoláním čekali až do zavedení stavu mimořádného.

Jednáno o kandidatuře pro říšskou radu na Příbramsku (za B. Mixu), kde Mladočeši navrhovali Březnovského. Sneseno dle praecedencí nekandidovati tam ještě.

Krátce promluveno o případech pro pražské volby obecní. Dr. Šolc ujistil, že jednota pražských občanů činí všechny přípravy, zároveň ale pronesl obavu, že potrvá-li nynější politický proud v lidu, do dvou roků i druhé sbory budou z většiny v rukou mladočeských.

Topinka dal na uvážení, zda-li by se neměly složit mandáty sněmovní; uváděl důvody, kterých já v té věci dříve užíval a prohlásil, že on sám do příštího sněmu nepůjde a nebude-li moci složit mandát, že si vyžádá dovolenou pro celé zasedání. Já na to, že okamžik nemám za vhodný; k tomu že musí býti okamžitá a platná příčina, té na ten čas není; byla za doby zasedání zejména před hlasováním o trutnovské věci. Nyní že by se muselo počkati aspoň do zahájení říšské rady, pak že by vládní předloha o trutnovské věci mohla býti flagrantní příčinou. Také Zeithammer byl toho mínění a pravil, okamžité odstoupení že by se uvádělo ve spojení s prohlášením výmínečného stavu a vykládalo by se jako mea culpa strany. Na tom zůstalo.

Rieger po schůzi té mi sdělil, že pojedje do Vídně, aby si informaci zjednal; chce mluvit s Pražákem, Taaffem, Hohenwartem. Odjel tuším 16. Časopisy z dne 18. přinesly zprávu, že Hohenwart odejel 17. z Vídně na Moravu.

34.

1893.

Dne 16. září navštívil mne hrabě Vojtěch Schönborn a žádal za vysvětlení, jak rozuměti jest prohlášení důvěrníků, že nehodlají na Příbramsku kandidovati a je-li snesení to v příčinném spojení se zprávou listů (vídeňských), že staročestí poslanci hodlají složit mandáty. Zpráva ta jemu a jeho přátelům že je nad míru nepřijemná a že se spíše očekává, že nyní staročeská strana vyvine větší činnost a bude budoucnosti připravovati půdu. Podal jsem mu vysvětlení žádané dle snesení předcházejících. Sdělil jsem mu také obsah trutnovské novely, jak mne o ní Halban uvědomil. Schönborn litoval, že se předloha podá, podá-li se však, že tam není aspoň výhrada, že se vláda zachová dle zdání sněmu podaného.

35.

1893.

Koncem srpna přímo před odjezdem mým do Malče sdělil mi dr. Gabler, že napsal řadu článků nadepsaných Res bohemicae a zaslal »Vaterlandu« do Vídně. Obsahují prý mnoho trpké pravdy. Po čase mi pravil, že »Vaterland« váhá s uveřejněním, pročež že

dopsal baronu Helfertovi, aby přiměl redakci »Vaterlandu« k tomu, by články buď uveřejnila, nebo vrátila, v kterémž případě by je vydal ve formě brožury. V prostřed září pak »Vaterland« počal je uveřejňovati. Úsudek o nich je nestejný. Vskutku obsahují mnoho trpké pravdy, jenže trpkostí přimíseno tolik, že pak pravda sama tím trpí. Mnoho zajisté zavinila v době poslední česká přepjatost, však německá vládychtivost vedle toho není bez viny. Nemůžeť pak žádný národ, jak se zdá že by Čechofil (tak jsou články podepsány) si přál, zůstati na tom, čeho sobě v minulosti dobyl, dokud soupeř jeho ještě těží z nadpráví.

1893—1894.

36.

Aby se konečně po dlouhé době na venkově dověděli, že strana národní pilně sleduje vývoj politických událostí a že se pro budoucí akci připravuje, svolal jsem domácí radu Českého klubu a předložil jí návrh, aby důvěrníkům po venkově zaslán byl přípis s oznámením, že svolati se měla k sv. Václavu valná schůze důvěrníků, že však pro prohlášený stav mimořádný věc se nedala provést a proto že písemně dotazuje se domácí rada na některé poměry a okolnosti, zejména, zda-li by radno bylo pro stranu národní opustiti dosavadní pasivitu strany co do voleb na sněm a říšskou radu. Návrh ten přijat, načež jsem dopis ten zredivoval, dal vytisknouti a v počtu asi 150 exemplářů rozeslati. Došlo asi 50 odpovědí ze všech stran země shodujících se v tom, že lépe bude dále neúčastňovat se voleb, poněvadž vyhlídka není, že by se prorazilo, ježto smýšlení lidu ještě se neobrátilo ku klidnějšímu názoru věcí a radikálnost stále ještě slaví triumfy.

Mezi tím 10. října předložila vláda návrh, aby zavedeno bylo v kuriích měst a venkovských obcí všeobecné právo hlasovací pro radu říšskou. Ku dni 29. října položena proto schůze členů Českého klubu a na program položena rozprava o volební reformě. Uvedl jsem rozpravu, vysloviv se proti všeobecnému hlasovacímu právu t. zv. rovnému i proti návrhu vládnímu a vyslovil jsem se pro volební reformu sněmovní zavedením čtyř voličských sborů dle daní, takže by ve čtvrtém sboru měli právo hlasovací, kdo buď žádné daně aneb daň minimální platí, a správným rozdělením země na voličské okresy dle národnosti a počtu obyvatelstva.

Druhý dopis vyšel z Českého klubu důvěrníkům venkovským počátkem prosince. V něm radilo se, aby se v každém okrese zřídil malý jen sbor důvěrnický o 3—5 členech, jenž by se občas scházel, o poměrech uvažoval a o sesílení strany v okrese pečoval.

Sněm, jenž se sešel v posledních dnech r. 1894, stál již pod vlivem koalice stran, která se stala v radě říšské a pod vlivem koaliční vlády. Důležitost hospodářských otázek, jež nevyřízeny zůstaly pro násilné ukončení zasedání květnového, nutila i mlado-

českou stranu, aby se mírnila aspoň až do rozpočtové debaty. Podnětem této strany utvořila se mezi velkostatkáři v sněmu zastoupenými nová strana národních velkostatkářů, která vydala v lednu 1894 programové prohlášení a vyzvání k přístupu. Aby si zjedнала možnost vlastní akce a vlastního zastoupení, jednala vyslanou deputací s předsedou konservativní strany hrabětem Karlem Bouquoi, kteráž jednání zůstalo bezvýsledným pro přílišnost požadavků; žádali na př. deset mandátů a vyloučení prince Karla Schwarzenberga, prof. Bráfa, dr. Trakala z allodiálních velkostatkářských poslanců.

Na to sešel se volební komitét konservativních velkostatkářů v druhé polovici ledna ku poradě za předsedání hraběte K. Bouquoi o tom, jak se zachovati naproti prohlášení t. zv. národních velkostatkářů; i byl poradě té předložen návrh svolání, v němž na státní právo a národní rovnoprávnost, jako na části programu ode vždy hájeného váha se kladla. Dle sdělení účastníka provedla se o obsahu svolání živá debata a s velikým úžasem překvapena byla většina přítomných vývodou knížete Karla Schwarzenberga st., který se pronesl proti akcentování státního práva, poněvadž prý bylo i samými dřívějšími zastánci, zejména obesláním rady říšské, opuštěno. Reč knížete Schwarzenberga činila prý dojem, jako by on, jenž pro ně kdysi chtěl nasaditi »hrdlo i statky«, naprosto chtěl se vzdáti českého práva státního.

Hrabě Jan Ledebur mluvil asi v podobném smyslu, klada váhu na to, aby se strana pouze za konservativní prohlásila a všechny programové podrobnosti, tedy státní právo, rovnoprávnost atd. z svolání vypustila. Proti tomu postavil se zejména kapitolní děkan Hora a sám předseda hrabě Bouquoi za schválení návrhu, jak byl, se přimlouval. Návrh svolání schválen pak všemi hlasy proti dvěma (knížete Schwarzenberga a hraběte Ledebura).

1894.

37.

Politický spolek »Český klub«, pokračuje v akci zahájené, usnesl se koncem dubna 1894 po předcházející a v stejném smyslu se vyslovivší schůzi důvěrníků Klubu národních poslanců vyzvatí zvláštními dopisy venkovské stoupence v čelnějších městech, aby hleděli pořádati schůze politické v době jarní a letní, kteréž by se obmezily na hosty pozvané, tedy především na vlastní stranníky a v nichž by se rokovalo o politických otázkách lidu zájímavějších, především o volební reformě, o žádoucím vrácení se v příčině té k stavu před r. 1873, o otázkách sociálních, reformě valuty atd. Mělo se slíbiti, že na požádání vyšlou se i řečníci z Prahy ke schůzím takovým. Od schůzí těchto očekáváno nějaké aspoň vzpružení strany staročeské.

Dne 26. září 1894 uveřejnila »Politik« úvodní článek mnou sepsaný: »Ein Wahlcompromis?«, ve kterém vylíčil jsem důsledky kompromisu mezi velkostatkáři konservativními a liberálními, o němž stala se zmínka nějaký čas před tím ve vídeňských listech a jenž pokládán za možný, ba ku pravdě podobný i mezi našinci. Článek můj došel ohlasu v listech českých i německých a hojně se o věci rozpisováno; také poslanci němečtí obrátili si věc za předmět rozprav ve schůzích s voliči. Úmysl můj byl ukázat na zhoubné následky kompromisu v nynějších poměrech politických a tedy zrazovati z něho. Ku kompromisu prozatím nedošlo.

Dne 30. září přinesla »Politik« jiný můj článek: »Das deutsche Vaterland muss grösser sein«, jímž ukázal jsem k nebezpečí velkoněmeckého hnutí, jež by — bylo-li by možno — zabralo někdy Čechy i s Moravou a snad ještě mnohem více pro »veliké« Německo.

1894.

39.

Schůze, ku kterým podnět dáti chtěl »Český klub« přípisů z jara rozeslanými, se nekonaly; přívrženci národní strany konservativní na venkově patrně pociňují chabost strany, která číselně převaze strany mladočeské a její agilnosti čeliti nemůže.

Na 9. října 1894 svolal dr. Rieger schůzi důvěrníků českých poslanců strany národní, aby se stala úřada o tom, zda-li a jakým způsobem by strana měla vstoupiti v činnost veřejnou. Potřeba toho jevila se na ten čas tím naléhavější, ježto strana mladočeská vystoupila s programem ze dne 14. července 1894.

Ve schůzi byli Rieger, Bráf, Mattuš, Městecký, Randa, Sedlák, Šolc, Tomek, Tonner, Toužimský, Zeithammer.

Navrhl jsem, aby svolání byli důvěrníci naší strany v zemi ku sjezdu, na němž by byl obnoven program strany po způsobu mladočeském, jenž by zároveň byl jakousi odpovědí k tomuto a určil postavení strany naší k stranám ostatním.

Po návrhu Zeithammerově sneseno, aby se nyní konaly schůze důvěrníků každý týden, aby se zřídil komitét, jenž by práce připravoval. Do komitétu zvoleni: Rieger, Mattuš, Šolc.

1894.

40.

Dne 13. září 1894 navštívil dr. Rieger místopředsedu hraběte Thuna, s nímž měl delší rozmluvu o věcech politických. Z pronesení místopředsedových nabyt dr. Rieger přesvědčení, že možnost

kompromisu ve sboru velkostatkářském je větší, než-li se snad předpokládá, není-li dokonce už snad skutkem, poněvadž místopředseda hájil proti dru. Riegrovi, který proti němu uváděl asi tytéž důvody, které jsem do článku »Politiky« složil. Vedle toho se zdálo dru. Riegrovi, že šlechta, aspoň ta, jež stojí za místopředsedou, státoprávní stanovisko opouští, poněvadž místopředseda se pronesl, že my v té věci jdeme příliš daleko a že by se mělo přestat na jednotě a nedílnosti země. S tím by se tedy shodovalo nynější stanovisko knížete K. Schwarzenberga a hraběte J. Ledebura.

1894.

41.

V dalších schůzích důvěrníků poslaneckých jednalo se o svolání sjezdu a programu pro něj. Sjezd ustanoven zprvu na den 11. a později definitivně na 18. listopadu. Když o tom nemohla býti docílena shoda, v jaké formě se má sjezdu předložiti ku snesení enunciaci, nabídnul jsem se, že sepiš věc, jak myslím a že ji předložím. Sepsal jsem pak resoluci a sice státoprávní část ve formě historické (prohlášení poslanců z r. 1878, 1875, snesení konference politických stran českých ze dne 1. listopadu 1892) a připojil k tomu názory o aktuálních otázkách. Odevzdal jsem spis Riegrovi, který s ním souhlasil a když na to odejel na několik dnů do Brna a do Vídně, sestoupili jsme se tři Zeithammer, dr. Šolc a já, podrobili spis prozkoumání a s nepatrnými změnami předložili jej důvěrníkům, kteří věc opět s nepatrnými stylistickými změnami asi na dvou místech přijali. Vedle toho poslanec JUC. Sedlák vypracoval »Zprávu o činnosti strany od r. 1892« a »Návrh na doplnění organisace strany«. Sjezd sám dne 14. listopadu 1894 byl dosti četně (268) obeslán, měl důstojný průběh, řeč Riegrova, kterou resoluci odůvodnil, přijata s nadšením a resoluce sama jednohlasně schválena.

1894.

42.

9. prosince 1894 schůze Českého klubu. Dr. Šolc přednášel o historickém vývoji nynějšího stanoviska ve věci opravy volebního řádu. Já četl návrh petice ku sněmu za opravu volebního řádu a za restituování práva sněmu k volení do říšské rady; petice byla přijata a bude sněmu podána.

Dne 19. ledna 1895 zemřela paní Marie Červinková-Riegrová, spisovatelka a lidumilka, paní vzácného vzdělání a neobyčejného rozhledu světového, mně přátelsky nakloněná a v mnohých věcech za důvěrníka mne považující.

K přání důvěrníků poslanců strany národní (15. června) informoval jsem časopisy naší strany, aby nenechaly veřejnost v pochybnosti, že strana staročeská při nejbližších volbách

do sněmu a říšské rady bude kandidovati a voliti. Pro »Hlas Národa« jsem v tom smyslu napsal článek »K příštím volbám«, uveřejněný 22. června. V tomtéž týdnu podalo ministerstvo Windischgraetzovo demisi a na jeho místo nastoupilo ministerstvo Kielmanseggovo.

1895.

43.

Ke dni 16. září 1895 svolal dr. Rieger důvěrníky poslanců strany národní. Mimo něho dostavili se Bráf, Mattuš, Městecký, Sedlák, Tonner, Topinka, Toužimský.

Sedlák podával zprávu o akci zavedené k oživení činnosti strany na venkově vzhledem k volbám sněmovním. Z té vysvítalo, že by strana v několika (8—10) okresích venkovských mohla kandidovati, ovšem že s výsledkem nejistým; z měst však nebylo dosud zpráv uspokojivých, spíše zdálo se, že i našinci dříve rozhodní kloní se k náhledu, aby se zachovala naprostá pasivita.

Dr. Rieger hledě k stavu věci dává na uváženu, zda-li by se neměla strana zřici kandidatur. Já měl za to, že nekandidování je nejlepším východištěm z trapné situace, ježto věci dospěly tak daleko, že bude těžko, ne-li nemožno, získati způsobilé kandidáty.

V tomtéž smyslu vyslovili se Bráf a Topinka a sneseno svolati sjezd strany a předložiti mu návrh, aby strana nekandidovala a ten čas pustila zcela pole straně svobodomyšlné.

O věci té jednáno v dalších schůzích; asi do dvou dostavil se také dr. Milde jako zástupce vydavatelstva »Národní Politiky« a německé »Politik«, jenž proti nekandidování důrazně se vyslovil tak jako Tonner, oba pokládajíce nekandidování za rozklad, za smrt strany. Však návrh nekandidovati ostatními důvěrníky přijat, já pak požádán, abych enunciaci, která by krok ten veřejně odůvodnila, vypracoval. Učinil jsem tak a o návrhu mém pak ve dvou schůzích jednáno; byl přijat s nemnohými slohovými změnami.

Sjezd strany konán dne 3. listopadu 1895 za účastenství hojnějšího, než jsem očekával. I tu byly hlasy, abychom se voleb účastnili, pasivita že straně ublíží. Však velká většina rozhodla ve smyslu důvěrníků; enunciaci mnou sepsaná byla přijata a nazítří dne 4. listopadu v listech naší strany jako volební prohlášení.

1897.

44.

Badeniho jazyková nařízení pro Čechy a Moravu rozpoutala vášně v německém lidu a zvláště v poslanectvu jeho, ač nařízení

ta byla jen kaménkem, jenž lavinu způsobil. Příčina vlastní hořkosti stále více mezi Němci se vzrůstající byla ta, že od roku 1879 byli odstaveni od vlády. Zakončení abstinence se strany české, obeslání říšské rady a tím způsobené zřízení majority protiněmecké snášelo se liberálními Němci zpočátku dosti klidně, ovšem že jen v očekávání brzkého rozkladu majority, z tolika rozmanitých živlů složené. Čím déle se majorita udržovala, tím větší byla netrpělivost německé oposice, rok od roku přibývalo jí nespokojenosti a rozhorlenosti jevila se někdy ve vývodech, které odporovaly povaze t. z. strany státní, strany kat exochen rakouské. Koalice stran za krátké vlády knížete Windischgraetze nasvědčovala snad tomu, že hrdá někdy ústavověrná strana stala se skromnější, ale když brzy potom za ministerstva Badeniho a po nových volbách rozbitý kruh železný opět se sevřel, tu hněv její jakoby sopečnou mocí hleděl se prodrati. Nařízení pak nová, která českému národu měla aspoň přibližně uděliti rovné právo, byla jakoby šterbinou, kterou láva zastaralého hněvu mocně propukla. Parlamentní obstrukce, diktující naprosté odvolání jazykových nařízení, rychle proměnila se v parlamentní revoluci, násilnictví páchané v sněmovně vyvolalo akci pouliční a zastrašená koruna viděla východiště ze zmatku jen v propuštění kabinetu. V stejnou dobu v německých okresích Čech pácháno pusté štvání a nevidané pronásledování Čechů jen proto, že Čechy byli. Zprávy z Vídně a z německých krajín Čech do Prahy docházející ve dnech 28. a 29. listopadu 1897 vzbudily horečné rozechvění a když německá mládež universitní jala se oslavovati pád ministerstva Badeniho v aule i na ulici, tu propukla nevole českého lidu, jenž sám také k demonstracím vzal útočiště. Dr. Rieger svolal schůzi důvěrníků staročeské strany na 30. listopad. Účastenství bylo četné a debata čilá. Jednalo se o to, zda-li a jak strana se má postavit k událostem; po delší diskusi navrhl jsem vydání enunciaci, kterou jsem už sepsanou přinesl; byla jednomyslně a s povděkem přijata a v časopisech naší strany dne 1. prosince uveřejněna. Dru Riegrovi, jenž ji jménem strany podepsal, byly zaslány četné projevy souhlasu a díky a to nejen od staročechů.

45.

1899.

V červnu sepsal jsem kritický rozbor pod názvem: »Svatodušní program německý z roku 1899«, který převzal knihkupec A. Rivnáč, aby jej vlastním nákladem vydal. Vydání stalo se anonymně. Pojednání nedošlo porozumění u veřejnosti.

46.

1899.

K mému podnětu svolal dr. Rieger výkonný výbor národní strany na den 28. září 1899, aby se stala úřada o tom, jaké postavení zaujmouti má strana po propuštění ministerstva hraběte

Thuna a vzhledem k ustanovenému odvolání jazykových nařízení Gautschových. Ve schůzi té podal jsem návrh osvědčení, které by se jménem strany mělo vydati. Usneseno bylo svolati sjezd strany ke dnu 22. října a osvědčení dáti zredigovati komisí (Rieger, Mattuš, Solc, Bráf, Baštýř, Sedlák). Zredigování to stalo se hlavně Riegreml a mnou. Hlavní část jeho týká se jazykových nařízení, možného a žádoucího smíru českoněmeckého, žádoucí kooperace všech stran českých zvláště staro- a mladočeské i očisty stran co do osobností. Osvědčení bylo sjezdem 22. října schváleno a 23. října prohlášeno.

1899.

47.

V posledních dnech 1899 dopsal mi redaktor »Politiky« M. Bloch, abych mu sdělil svůj náhled o vyhlídkách národní dohody v Čechách, že na mé mínění váhu klade a že to upotřebí míni pro »Pester Lloyd«, jehož korespondentem jest. Nechal jsem list, nemaje času, ležeti, až za týden asi chtěl jsem se omluviti a odpověděl jsem v tom smyslu, ukazuje k mnohému svému zaměstnání. Pro privátní informaci připojil jsem několik řádků o věci a pravil jsem ke konci, že některé události poslední doby potlačily ve mně víru na dohodu, ba že mi někdy připadá, že Němci snad o ni nestojí, nýbrž že čekají na katastrofu. Bloch psaní mé přeložil a v »Pester Lloyd« uveřejnil. Rozčeřily se tím dosti vlny veřejného tisku a slova »katastrofa« bylo pak po několik dnů hojně užíváno v listech německých, ovšem že proti mně.

1900.

48.

Dospěv v líčení svého života v první části knihy k aktivnímu zasahování strany národní v politiku země i říše měl jsem za potřebno, vyhledávati v stenografických protokolech sněmu a říšské rady, kdy a jak jsem se účastnil sněmovních debat. Přehlídkta ta po létech konaná nebyla bez zajímavosti a připadala mi jako zpytování politického svědomí. Musil jsem si říci, že málo shledávám náhledů někdy projevených, od kterých, zkušeností poučen, musil bych odstoupiti; za to setkával jsem se s názory a zásadami, které bych dnes týmiž slovy zastával, jako jsem činil svého času. Čím více obíral jsem se obsahem svých řečí, tím více cítil jsem potřebu ba povinnost sebrati a vydati je, zvláště proto, aby děti mé, které v době mé parlamentní činnosti byly daleko ještě vzdáleny dospělosti a věduce, že jsem drahé let byl parlamentně činným, mohly si učiniti pojem o mé práci, o mých názorech a zásadách. Vydání to mělo zároveň, byť i jen v užším kruhu, dokumentovati cesty a cíle staročeské strany za vedení Riegrova v posledním období jejím. Z těchto příčin vydal jsem v červnu 1900 své »Řeči sněmovní« a to jen o jednom stu výtisků a ne pro veřejný trh.

1900.

49.

Hledě k volebnímu ruchu, který se po rozpuštění poslanecké sněmovny rozpoutal, ač volby vypsány až na leden 1901, naléhal jsem na svolání domácí rady Českého klubu, v níž jsem navrhl uspořádání schůze s debatou o aktuálních otázkách politických. Program vytknut slovy: »O dosavadních výsledcích české politiky a o budoucích její cestách«. Schůze konala se 14. října a já uvedl thema v rozpravu delší řečí, která uveřejněna v staročeských listech 16. října. Zdá se, že náhledy mé aspoň v jistých kruzích vzbudily pozornost a způsobily časopiseckou diskusi (Národní listy 18. října, Hlas Národa 19. října, Pester Lloyd, Gazeta Narodova etc.).

Na 4. listopadu 1900 svolání důvěrníci strany národní, aby poradili se vzhledem k vypsáním volbám do rady říšské. V užší poradě předcházející za předsedání Riegrova bylo sneseno, abychom nekandidovali; předložené mnou volební provolání bylo schváleno jak užší poradou tak i sborem důvěrníků a uveřejněno dne 11. listopadu, pak v prosinci.

K požádání chefredaktora Brettera napsal jsem článek »An der Schwelle des Jahrhunderts«, který přinesla Politik na Boží Hod 25. prosince 1900. Některé listy přinesly vyňatky a úsudky o něm.

1901.

50.

Dne 25. dubna 1901 navštívil jsem nejvyššího maršálka zemského knížete Jiřího Lobkowicze, abych se otázal, zda-li císař a král při návštěvě Prahy, která se klade na příští měsíc, nebude uveden také do Zemské banky. Při rozmluvě o věci té bylo také odbočeno k záležitostem jiným a zejména k upravení jazykových poměrů v Čechách, o nichž kníže se pronesl, že neočekává, aby v dohledné době došlo k upravení zákonnému. Měl za to, — a v tom dal jsem mu za pravdu — že i bez zákonů a nařízení praktický život, skutečná síla národních elementů dovede znenáhla ve prospěch jazyka zabíratí pole dotud mu upíraná, jakož dokazuje průběh vnitřních dějin našich za jediný lidský věk. Vypravoval mi, že v roce 1858 jako konceptní praktikant u místodržitelství byl důvěrně tázán, do kterého venkovského města by sobě přál být přeložen a ježto prý po čas universitních studií a počáteční praxe poněkud vyšel z cviku v češtině, projevil přání, aby přišel do českého okresu, »aby zase nabyt větší sběhlosti v češtině«. Vyšší místodržitelství úředník, který z nařízení místodržitele barona Mecešyho onen dotaz k němu učinil, k odpovědi té udiveně naň hleděl a pak s úsměvem pravil: »Ale toho Vám Jasnosti přece třeba není« a když kníže mu odporoval, pravil dále: »Vy

přece máte před sebou kariéru a u vyšších míst Vám netřeba češtiny.« Již tři léta na to soudilo se jinak. Byly první volby do sněmu a kníže ve sboru velkých statků volen byl do volební komise. Tehdy volilo se ústně, každý volič musil nadiktovati svých 54 vyvolenců; věc vlekla se tak, že volba jedním dnem nemohla býti ukončena a prezident komise zredigoval prohlášení, kterým se na vědomí dávalo, že ve volbě bude pokračováno následujícího dne. Když prohlášení bylo hotovo — jazykem německým — rozpomenuli se páni, že by se snad slušelo vydati je zároveň jazykem českým a ohlíženo se po někom, kdo by prohlášení dovedl přeložiti. Nabídnul se kníže Lobkowicz a v několika minutách věc předložil. I divili se všichni jeho vědomosti a vládní komisař přede všemi ukloniv se jemu pravil: »Vaše Jasnosti, za nedlouho budete místodržitelem.«

1901.

51.

Na 1. května 1901 svolal dr. Rieger důvěrnou schůzi do Českého klubu; přítomni byli mimo něho Zeithammer, dr. J. Šolc, Jan Sedlák, dr. E. Baštýř, Jiljí Jahn, já a zapisovatel tajemník Českého klubu K. Žák. Předmětem porady bylo zachování se staročeské strany k nastávajícím volbám do sněmu. Sneseno, že bude třeba program strany podrobiti revisi. K tomu konci svěřeno vypracování návrhu, pokud se týče politické stránky (státní právo, autonomie), pak pokud se týče volebního práva, mně, návrh co do otázky jazykové dru. Šolcovi a co do statí sociální a agrární požádán byl prof. Bráf, aby věc vypracoval. Tajemník klubu s pomocí p. Sedláka měl vykonati přípravné práce organizační,

Mimotož jednotlivými členy porady dotknuto se také možnosti kompromisu s Mladočechy, kdyby tito zaň žádali.

K revisi programu tentokráte nedošlo.

1901.

52.

V sobotu dne 18. května 1901 navštívil mne dr. Strobach a sdělil mi, že byl u něho dr. Václav Škarda, jenž jej jménem svým a jménem některých jiných vynikajících mladočeských poslanců zvláště pak dra. Kaizla, dra. Kramáře, dra. Pacáka a j. požádal, aby převzal prostřednictví k tomu konci, aby uvažováno bylo na straně staročeské, zda-li v příčině nastávajících obecných voleb do sněmu českého nebyla by možna kooperace obou stran. Dr. Strobach žádal mne, abych toto sdělení přijal, věc se svými bližšími přáteli uvážil a pak mu sdělil úsudek náš. Slíbil jsem, že tak učiním.

Dne 23. byla soukromá porada důvěrná v Českém klubu svolaná drem. Riegrem, jíž účastnili se starosta hlavního města dr. Srb, dr. Šolc, dr. Baštýř, Sedlák a já, ve kterém jsem přednesl, co mi drem. Strobachem sděleno a po delší debatě bylo sneseno, aby se prostřednictvím dra. Strobacha oznámilo dru. V. Škardovi, že zamyšlený krok strany svobodomyšlné je nám sympatickým a že očekáváme, že se stane oficiální pozvání k zahájení jednání u dra. Riegra. Vyřídil jsem tak dru. Strobachovi 28. května a dne 31. on zase mne navštívil a sdělil mi, ježto dr. Rieger mezi tím (30.) byl odjel do Malče, že snad dr. Škarda dříve navštíví mne.

Tak se také stalo dne 10. června. Dr. Škarda sdělil mně, co naznačil dru. Strobachovi, pravil, že parlamentní komise svobodomyšlné strany na říšské radě s povděkem na vědomí vzala, co se připravuje a žádal, aby strana staročeská zmocnila některé osobnosti k skutečnému a podrobnému jednání. Promluvili jsme při tom o vzájemném poměru obou stran, že třeba mnoho zapomenouti, co v minulosti se dělo a že dlužno více obírat se budoucností. Také o poměru »Národních Listů« k mladočeské straně rozprávěno, při čemž dr. Škarda ujistil, že »Národní Listy« nepůjdou proudem radikálním, jak by si snad přáli Prokop Grégr a redaktor Anýž, nýbrž že budou podporovati politiku poslaneckou a proti shodě stran že nevystoupí.

Když dr. Rieger se vrátil do Prahy, sdělil jsem mu obsah této rozmluvy a dohodli jsme se, že kolem 1. července svolá se výkonný výbor strany národní, aby se s konečnou platností o věci usnesl a popřípadě zvolil vyjednavatele.

Dne 19. června dostalo se mi znenadání návštěvy Alfonsa Štastného, který pravil, že se něco proslýchá o sblížení Staročechů s Mladočechy, sblížení takovému že porozumětí nedovede. Strana agrární, v níž on má postavení dosti vynikající, je prý, jak se samo rozumí, konservativní a přikloní se spíše ku konservativním Staročechům nežli k liberalismu mladočeskému, který dohospodařil, agrárníci prý by rádi několik mandátů zadali osobnostem staročeskou stranou doporučeným a t. d. I doptával se, co zamýšlí strana staročeská v příčině voleb nastávajících do sněmu.

Seznal jsem, že Alfonsu Štastnému někdo z těch, kdo dověděli se o dosavadních rozpravách týkajících se žádoucího dohodnutí stran, sdělil, k čemu se směřuje a vzbudil v něm obavu, že dohoda staro- a mladočechů mohla by se obrátiti proti straně agrární. Vysvětlil jsem mu, že všude třeba klásti prospěch národa nad prospěch strany, že sblížení Staročechů s Mladočechy — docíl-li se — nemůže směřovati než k utvrzení politiky, kterou strana národní sledovala a jejíž nastoupení stranou svobodomyšlnou pokládati sluší za satisfakci dobou a poměry nám poskytnutou. Zároveň jsem jako náhled čistě osobní pronesl,

že by dohodnutí těchto dvou stran vedlo bezpochybně ku sblížení se stranou agrární, jejíž význam nelze přehlížeti. Konečný můj dojem byl, že Alfons Štastný s nedůvěrou hledí k chystanému sblížení a že ani mé vysvětlení jej neuchlácholilo.

Schůze výkonného výboru strany národní konala se tedy v neděli 30. června za předsedání Riegrova, který vylíčil předmět jednání udělit mi slovo, abych debatu zahájil. Rozvinul jsem otázku, o kterou jde, historicky a odůvodnil návrh, aby se přijalo nabídnutí svobodomyšlné strany na kooperaci. V debatě mluvili dále Sedlák, Zeis, Dobrý, Formánek, Steidl souhlasíce s návrhem, vybízejíce ale zároveň k opatrnosti. Nakonec jednohlasně návrh na kooperaci byl přijat a zvolení byli dr. Rieger, dr. Baštýř, dr. Mattuš, JUC. Sedlák a dr. Šolc, aby jménem strany s důvěrníky mladočeskými jednali a výsledek jednání výkonnému výboru předložili ku schválení. Výkonný výbor mladočeský zvolil k tomu cíli profesora dra. Jaromíra Čelakovského, dra. L. Dvořáka, dra. Herolda, dra. Pacáka, dra. Václava Škardu.

Důvěrníci obou stran sešli se v neděli dne 7. července o 10. hodině, mimo dra. Riegra, který přítomen nebyl odcestovav po čtyřdenním pobytu opět dne 5. července do Malče, zvolili mne za předsedu a rozhovořivše se všichni o věci, vítali náladu na dohodu jako věc ve prospěch obecný dávno žádoucí. Po dvouhodinné rozpravě ustanovení z jedné strany dr. Šolc, Sedlák, dr. Baštýř, z druhé strany dr. Herold, dr. Čelakovský, aby vypracovali podrobné programové body o dohodnutí, které se v měsíci září měly plenu této komise předložiti.

Dne 1. srpna a dne 10. září měl výkonný výbor schůze, ve které subkomitét referoval a informace žádal. Jednání se hatilo, že k požadavkům strany národní druhá strana přistoupiti se zdráhala. Největší překážkou dohody byl poměr k nové straně agrární, která se chystala k odporu proti mladočeské straně skoro ve všech okresích venkovských a kterou proto svobodomyšlní právem považovali za protivníka nejnebezpečnějšího, kdežto Staročechi tím méně měli příčiny potírati ji, protože namnoze strana agrární sestávala z bývalých a i dosavadních Staročechů.

Dne 19. září byla poslední schůze dohodovacího komitétu, v níž účastnili se ze strany staročeské dr. Mattuš, dr. Šolc, J. Sedlák, ze strany mladočeské dr. V. Škarda, dr. Jar. Čelakovský, dr. Herold a H. Janda. Po delším dosti tuhém jednání přistoupeno na to, že Staročechům vyhraditi se má devět mandátů v okresích určitých, že svobodomyšlné straně zůstaveno, aby i s jinými stranami v kompromis vešla, každá strana že má vydati svou kandidátní listinu a v svolání volebním že důraz klásti se má na společné cíle.

Provolání pro Národní stranu sepsal jsem já. V neděli dne 29. září byl v Měšťanské besedě sjezd důvěrníků strany národní

a na Žofíně sjezd strany svobodomyšlné. Sjezdu našemu jako dosud vždy předsedal dr. Rieger, vedle něho jsem byl němým místopředsedou a JUC. Jan Sedlák zpravodajem. Kompromis i svolání byly schváleny a tím snad aspoň do jisté míry uvedena vnitřní politika česká na nové dráhy.

1906.

53.

1. února 1906 schůze členstva Českého klubu s diskusí o chystané opravě volebního řádu pro říšskou radu na základě zásady všeobecného rovného hlasovacího práva. Mluvil jsem já, dr. Šolc, profesor B. Rieger a dvorní rada dr. Bráf.

Dne 3. února navštívil mne hrabě František Thun a žádal mne, abych na zítřek povolal dvorního radu Bráfa a dvorního radu Otta, že by nám rád vyložil některé myšlenky své. Sešli jsme se o půl čtvrté v mém bankovním bureau a hrabě Thun pojednal o stanovisku politických stran vzhledem k chystané vládou opravě volebního řádu a o možnosti neúspěchu v té věci. Sám pak dal na uváženou myšlenku, aby se stala oprava tím způsobem, že by se polovice poslanců volila na základě všeobecného rovného hlasovacího práva a druhá polovice aby sestávala z delegátů sněmů. Rádi jsme souhlasili s myšlenkou tou, ježto byla aspoň blízká našemu programu, jenž se domáhá restituce práva sněmů, aby vysílaly posly do poslanecké sněmovny rady říšské. Hrabě Thun ujistil, že pro myšlenku dělá propagandu v obou táborech velkostaikářských i ve straně křesťansko-sociální. Zdá se, že úspěchy této jeho činnosti, zvláště asi mezi stranou křesťansko-sociální, nebyly podle jeho přání, poněvadž se o nich více nezmínil a jednání o volební reformě pokračovalo zcela vedle úmyslu vlády a těch, již v navrhované »rovnosti« viděli spásu svých politických stran snad více, než spásu národů.

1907.

54.

Výsledek voleb do rady říšské r. 1891 byl přímo konsternující; málo asi je příkladů, aby strana někdy národ tak obecně ovládající jako staročeská v sedmém až devátém desetiletí devatenáctého věku, byla přívalem volebním tak smetena, jako tehdy se stalo. Uplynulo několik dnů, nežli se ve straně poražené uvažovalo o tom, co dále. Při uvažování tom vzpomenu také archivu Českého klubu poslaneckého ve Vídni a bylo vysloveno domnění, že by se ho zmocniti mohla ruka nepovoláná. Nešlo arci o nic jiného než o protokoly sepsané o schůzích klubovních; právě však že protokoly ty byly nejpádnějším svědectvím o činnosti strany, bylo hleděti k tomu, aby se straně zachovaly. Rieger tudíž vyzval bývalého poslance C. Heveru, aby vyžádal si klíč od pardubického Jiljí Jahna, svého času pořadatele a archiváře

klubovního, odejel do Vídně a protokoly ve skříni v místnosti klubovní uschované k sobě vzal a do Prahy přivezl. Hevera písemnosti ze skříně vyňal a kancelář sněmovní požádal, aby je do Prahy zaslala mně. Za několik dnů došly dva veliké balíky poštou, které jsem nerozevřeně uložil ve svém bankovním bureau a po nějakém čase (stále nerozevřeně) odeslal do místnosti spolkové Českého klubu v budově Měšťanské besedy, kde je převzal tajemník klubu. Teprve asi po dvou letech došlo k tomu, že měly být protokoly prozkoumány, seřaděny a náležitě uschovány; když se však papíry prohlížely, seznało se, že to byly pouze a veskrze jen presenční listiny ale ani jediný protokol. Kam se tedy protokoly poděly? Marné všechno pátrání a hádání, jen jedno bylo jisto, že ze spolkové místnosti Českého klubu nemohly být vzaty, a že z Vídně vůbec nedošly. — Uplynulo několik let; šel jsem jednou z nějaké schůze konané v některé místnosti budovy besední s profesorem drem. Jaromírem Čelakovským, který mi při té příležitosti sdělil, že po volbách r. 1891 protokoly vídeňského Českého klubu poslaneckého, které změnou poměrů politických považoval za res nullius, k sobě vzal, je u sebe v dobrém uschování má a že je jednou na bezpečné místo, nejspíše do Musea království českého uloží. Právem jsme svého času želeli, že důležité dokumenty svědčící o celém postupu strany v letech 1879—1891 přišly na zmar — nyní jsem byl tomu rád, že vím, v čí rukou se nacházejí a že za jisté míří lze, že beze všeho porušení stanou se přístupnými badatelům o našich vnitřních poměrech oné doby.

Velice podrobné zápisky o schůzích poslaneckého Klubu českého ve Vídni v letech 1885—1889 činil si můj svak dr. Jos. E. Slavík, které pravdivě a dopodrobna líčí poměry politické, poměry stran a proudy mezi českými poslanci se jevící, z čehož spíše než z novin a knéh seznatí lze vnitřní náš život politický. Škoda že zápisky ty nezahrnují dobu další.

1908.

55.

Časopisectvo politické stalo se průběhem devatenáctého století skutečnou mocí a pokud užívá svého vlivu dle zásad správných, na základech mravních a formou ušlechtilou, může být pokládáno za školu toho kterého národa, za dobrého vůdce na dráze politické, za nejlepšího obránce občanských práv. Avšak jako nůž a každá zbraň vůbec podle toho, jak se jí užívá, je dobrodiním nebo zhoubou, tak časopisectvo vedené lidmi nevzdělanými, prodejnými a nemravnými vůbec stává se jedovatou hlízou na zdravém těle národa. Vedle toho i časopisy vedené muži mravně nedotknutými, vysoce vzdělanými a vlasteneckými mohou neblaze působiti, mají-li tolik vlivu, aby národ vhněly do bojů proti silám nezdolným.

Úloha žurnalistiky je v našem národě těžší, než-li v zemích a národech jiných, poněvadž poměry říšské a zemské jsou spleťtější, než-li v státech jednonárodních neb s menšími rozdíly územními. Rozvoj politických poměrů naráží každou chvílí na překážky, které právě plynou z mnohosti politických útvarů; z toho pak jde, že pokrok u nás sotva jinak dá se docílit než stálými kompromisy a proto potěšení z pokroku nebývá bezvýhradné a zcela ryzí. Této nutnosti široké vrstvy lidu nedovedou porozumět, ony rády slaví vítězství plné, ničím nezkalené a chtějí proto, aby veřejné listy vykládaly jim o právech nepodmíněných, které národ uvědomělý, osvícený, zdatný dovede a musí dobýt brzo a zcela, aby dokazovaly, že národ dovede a musí porazit všechny své protivníky sebe čtenější, poněvadž na své straně má právo.

Časopisectvo má ovšem hájiti práva národa za všech okolností, ale má zároveň lid poučovati, že není vždy možná cesta přímá jako nejkratší k cíli a že nelze každou pevnost nepřátelskou dobýt jedním rázem, k tomu že třeba často velkých obětí a ještě větší trpělivosti.

Po celý lidský život byli jsme toho svědky, jak některé časopisy, byť byly obsluhovány politiky a spisovateli za výtečné pokládány, nic nebo málo vážily si překážek, které stavěly se v cestu pokroku národa.

Neúspěchy, jakých národ náš tolikráte se dožil už po dobu ústavní, ne vždy sice, ale často sluší klásti na vrub nesprávného nazírání na poměry politické, na vrub podceňování síly činitelů nám nepřejících a podnikání bojů, o nichž při lepším uvažování bylo by bývalo napřed zřejmo, že v nich musíme podlehnouti. Drobení se ve strany a to strany nepatrné nese v poslední době nemalou část viny, že politický význam náš značně poklesl a kde jsou časopisy, které by bez ustání k tomu ukazovaly a ku sjednocení nabádaly? Dovedl bych je pojmenovati, ale co do počtu jsou daleko za těmi, kterým, jak se zdá, málo záleží na sebrání sil pro vydatnou obranu.

Sliby poslanců činěné voličům, jen aby se těmto zalíbili bez záruky, že v dohledné době budou moci splniti, demoralisují občanstvo politicky právě tak jako »boucharonské« články novinářské namlouvající národu, že rázem dospěje ku konečným cílům, bude-li jen chtít. Tím svádí se národ k napjetí všech sil svých, aby dobyl posic na ten čas nedobytných a výsledek jest zklamání, ochablost a často zoufalost bezdůvodná. Jediná správná cesta je vytknutí sice posledních dosažitelných cílů, ale zároveň rozdělení práce pro každé období, aby neminulo ani desíletí, ba ani rok, v němž nebylo by možno ukázati ku pokroku aspoň skrovnému.

Máme zajisté listy, které po dlouhou řadu let konají věrně své poslání, které o tužení národního vědomí, o soustředění po-

litických sil, o obezřetné hájení národních práv a úspěšné odrazení útoků na ně mají zásluhy nepopíratelné. Však na druhé straně popřítí nelze, že máme také listy, kterým mnohdy více platí libůstka čtenářů, než potřeba rozvázného cenění národních sil, které zachování a množení odběratelů mnohdy více sobě cení, než mírnění naruživosti a proto často chválí, kde by kárati měly a tam podřívají půdu, kde co nejúsilovněji měly by ji pevniti. Osobujíce si důstojnost nejvyššího tribunálu, proti jehož neomylným výrokům není odvolání, neuznávají autority mimo své vlastní a za čas v prach metají zasloužilé muže, jež dříve do nebe vynášely.

Úpadek strany staročeské byl z velké části zaviněn působením časopisů a nynější ustupování strany mladočeské radikálním činitelům připisovati jest vedle pochybení strany namnoze osobní předpojatosti a žárlivosti žurnalistické, pak odvěké, abych tak řekl, touze vésti si mnohem »rázněji«, nežli to činiti smí vážní a své odpovědnosti sobě vědomí zmocněnci národa.

1909.

56.

Dne 24. května 1909 navštívil mne hrabě František Thun, dřívější president ministerstva a učinil mně toto sdělení:

»Již loňského roku pojal hrabě Jindřich Clam-Martinič myšlenku, že by se měl státi opětný pokus o dohodu národností v Čechách. Po úradě s hrabětem Františkem Thunem navštívil pak tehdejšího nejvyššího maršálka zemského knížete Jiřího Lobkowicze a žádal ho, aby se věci ujal. Tento vyzádal si čas pro uvážení věci tím více, že byl nemocen; za nedlouho na to ale zemřel a tak záležitost prozatím usnula. Před krátkou dobou navštívili dr. K. Kramář a ministr dr. Pacák hraběte Thuna a zcela důvěrně ho vyzvali, aby se stal prostředníkem mezi Čechy a Němci a způsobil soukromé rozhovory o možnosti sblížení. Hrabě Thun slíbil, že tak učiní, dorozuměl se nejprve s knížetem Fürstenbergem, jenž by působil na Němce a když bylo u některých vynikajících předáků přisvědčeno k zavedení rozprav, přijel nyní hrabě Thun do Prahy a vyličiv mi věc žádal, jak pravil k návrhu dra. Kramáře a dra. Pacáka, abych se jménem strany národní účastnil těchto porad, které se zahájiti měly okolo 5. června ve vídeňském domě knížete Fürstenberga.« Projevil jsem k tomu ochotu.

Věc odložena a schůze Čechů s Němci stanovena na 25. června dopoledne. Dne 24. června sešli se ku předporadě v č. I. panské sněmovny hrabě Fr. Thun, hrabě Jindřich Clam-Martinič, dr. Kramář, dr. Pacák, Udržal, Bukvaj, dr. K. Baxa a já. Jednáno o tom, jak se takticky zachovati v první schůzi s Němci, neboť o prospěšnosti dohody, byť jen částečné, bylo přesvědčení u všech. Pro krátkost času a ježto nastalo sezení sněmovny

panské, odloženo pokračování schůze na odpoledne, v němž dr. Baxa scházel. Schůze s Němci u knížete Fürstenberga pro nastávající důležité hlasování v poslanecké sněmovně odložena a konána dne 1. července (z Němců dr. Pergelt, Pacher, dr. Urban a j.) a poněvadž v této nebylo lze docílití sjednocení co do formalit umožňujících dělnost českého sněmu, bylo pokračování odloženo na 3. července. Já nastoupil svou roční letní dovolenou dnem 1. července a zajeť jsem týž den do Vídně k naznačené schůzi; poněvadž jsem však po ní cítil jakousi nevolnost, odejel jsem druhého dne do Bechyně k dceři na několik dnů a omluvil se z nedostavení k následující schůzi. Konané porady nevedly k cíli, neboť český sněm v září po jediné schůzi byl odročen, poněvadž Němci nechtěli přistoupiti na řádné a zákonné ustavení se jeho.

57.

1909.

Slovanská idea, slovanská vzájemnost, slovanská doba, slovanský svět — krásná slova, při nichž obraznost má široké pole. Přejeme si, aby všichni slovanští národové, nechť tvoří samostatné státy čili nic, dospěli k takové svobodě, k takové osvětové a hospodářské výši, aby se rovnali kterémukoli nejpokročilejšímu národu. Avšak daleká cesta, marné (aspoň až dosud) volání! Nečetné třídy vzdělanců samy o sobě nedospějí k tomu cíli, nemají-li za sebou národ v nejšířších vrstvách vzdělaný. V té příčině my Čechové bez nadsazování můžeme o sobě říci, že k velikosti svého úkolu dozráváme, poněvadž národ náš ve všech vrstvách svých je národně uvědomělý a vedle toho i slovansky cítí a to proto, že je vzdělaný nemaje téměř žádných negramotných. Ale jak to stojí u jiných slovanských národů? Žel, že skoro u všech znamenati jest veliký nedostatek vzdělání v lidu obecném a tudíž žalostně veliká čísllice analfabetů. Kdo tedy pracovati chtějí na poli slovanské vzájemnosti, budití musí nejprve slovanské vědomí v jednotlivých národech a poněvadž základem jeho je slovanské vzdělání, neměli by přestati u volání: zřizujte školy a zase školy a pořáde školy. — Vzpomínám tu českého plastika, jenž umínil si zajetí na Rus, aby vymodeloval pravou ruku slavného Lva N. Tolstého, předpokládaje, že odbyt tohoto uměleckého výrobku v celém vzdělaném světě, zvláště pak mezi Slovy a v první řadě mezi Rusy musí bytí přímo ohromný a proto pro umělce zjištný. Byl sám překvapen, že slavný ruský spisovatel, podobným úmyslům jinak nepřístupný, svolil k žádosti, aby mu na chvíli ku modelování potřebnou ruku své propůjčil. Četl jsem list na příkaz Tolstého jeho osobním lékařem (Slovákem) umělci psaný, ve kterém mu vzkazuje, aby si nečinil velkých nadějí co do odbytu mezi Rusy, poněvadž dle jeho náhledu »Rusové nemají ani tisíc díl toho národního uvědomění, co ho mají Čechové«. Proto pravím: hledme budití národní a slovanské vědomí u všech

slovanských národů na základě důkladného vzdělání všeho lidu. Školy a vzdělání jsou každému národu vydatnějším prostředkem národní obrany než pušky, děla a obrněné lodě.

1910.

58.

Tři léta uplynula od zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího pro poslaneckou sněmovnu rady říšské a málo je těch, kdo dosavadním výsledkem nebyli by zklamáni. Počet poslanců značně rozmnožen, ale úroveň duševní mohutnosti nebyla zvýšena. Dosud není vyvrácen názor strany národní že »rovnost« zavedená v právo hlasovací neznamena pokrok a že rozmanité zájmy všeho lidu vyžadují takové vrstvení voličstva, aby byla poskytnuta aspoň možnost, aby nejdůležitější zájmy došly zastoupení ve sborech zákonodárných. V kruzích inteligence české ubylo, tuším, hodně těch nadšenců, kteří sobě přáli, aby i pro volební řády sněmů zemských zavedena byla zásada rovnosti dle příkladu rady říšské. Nemohu zhostiti se přesvědčení, že pro sněm království Českého byl by vhodný řád, vyhovující liberálním i konservativním, národním i státním požadavkům, ten, jenž by rozdělil zemi hledě pokud možno k ohraničení národnostnímu asi v sedmdesáte dle počtu obyvatelstva stejných volebních okresů, v nichž by se voličové roztřídili ve tři volební sbory dle daní, tak že by třetí sbor zahrnoval všechny, již neplatí daní vůbec aneb méně daní než deset korun, druhý sbor ty, kdo platí aspoň deset avšak méně než sto korun, třetí pak ty, kdo platí aspoň sto korun. Vyšší inteligenci bylo by lze poskytnouti výhodu, že by se zařadila o třídu výše nežli do které by náležela dle daně. Volil by tedy každý volební okres tři poslance a všechno obyvatelstvo země dohromady 210. Vedle toho byl by sbor zvláštní největších poplatníků ze skupení držitelů pozemků a ze skupení majitelů závodů průmyslových a obchodních. Tento sbor slušelo by roztříditi jednak na uživatele fideikomisů, kteří by tvořili pro celou zem jedinou volební třídu s desíti poslanci, dále na držitele statků nezavazených, nechť jsou zapsáni v deskách zemských neb knihách pozemkových platících nejméně 500 korun daně z pozemků, kteří by asi ze šesti volebních krajů vysílali čtyřicet poslanců a konečně na majitele průmyslových neb obchodních závodů, platících aspoň tisíc korun daně z výdělku, kteří by ze šesti obvodů obchodních a živnostenských komor (počítám již nezbytnou komoru pro východní Čechy) vysílali dvacet poslanců. Virilistů nyní oprávněných se nedotýkám. Takto by měl český sněm 280 členů bez virilistů, počet zajisté více než dostatečný.

Poněvadž volební řád pro poslaneckou sněmovnu pro závory proti možným změnám učiněné sotva bude lze měniti v době dozírné, bylo by třeba dle potřeb a požadavků časových opravit sněmovnu panskou asi v tom směru, aby se počet členů stanovil

na tři sta, z nichž nejvýše sto mělo by býti dědičných, nejvýše sto jmenovaných a sto jednotlivými sněmy na doživotí volených. Doživotně jmenovaní měli by býti správně rozvrženi na jednotlivé země a národy.

1912.

59.

Konečně tedy! Ještě sice nedošlo ku větší bitvě, ale válka za svobodu ujařmených národů balkánských už propukla. A co vidali jsme, vidíme zase: odvěcí nepřátele Slovanů aspoň duchovně jsou spojenci Turků a přejí jim, aby potřeli mladé a přece jen dosud slabé státy slovanské a Recko. Učili se v mládí světovým dějinám, ale ničemu z nich se nepřiučili. Což nepatří to k nejskvělejšímu listům rakouské historie, že bránily spojené státy, uherský, český a rakouský od 16. století až po císaře Josefa II. dalšímu šíření se osmanské říše? Zapomíná se už, že až do r. 1683 většina Uherska byla tureckým pašalíkem a v Budíně že sídlil turecký paša? Ale ovšem, nyní se jedná o osvobození zbytků slovanských národů pod jhem tureckým dosud úpíciích a osvobození jich značí zesílení Bulharska, Srbska a Černé hory — zesílení Slovanů však přátelům Turků nejde k duhu. A přece každé trochu pokročilejší dítě ví, že každý vpád asijských národů do Evropy, každé jich opanování evropských národů, nechť dobyvatelé jmenovali se Avari, Hunové, Mongolové, Tataři, Turci či jakkoli jinak, znamenalo barbarství, zničení kultury a zdržení pokroku na staletí. Sledujeme tedy nynější válku s pochopitelným zájmem a s přáním, aby dosáhli Jihoslované, k čemu směřují. Nebude-li nynější zakročení aktem posledním, ať je aspoň předposledním a takovým, jenž nejen Jihoslovanům, ale Slovanstvu vůbec prospěje. Uspořádání poměrů balkánských na základě moderní kultury a práva mělo by však pro všechno Slovanstvo jen tenkráté žádoucí výsledek, kdyby bezprostředně po tom následovalo žádoucí upravení poměrů mezi Rusy a Poláky, mezi Poláky a Ukrajinci. Tlak nových poměrů působil by pak na Maďary tak, že by ustati museli od utlačování všech nemaďarských národů. Zajisté by západní polovice mocnářství, kdyby Maďaři sami ze sebe právu nezjednali platnosti, třeba násilím je k tomu dohnala, poněvadž by šlo o existenci říše. Utlačování národů — ať to jsou Jihoslované či Rumuni jako sousedé svobodných států stejného kmene, ať to jsou národové jiní — nebude příště možno, aniž by to vedlo k otřesům všech základů mocnářství (20. října 1912).

60.

Pokroky a výsledek války slovanských národů proti Turkům naplnily svět úžasem, zvláště ale nepřátele Slovanů, kteří očekávali, že vojska velmoci osmanské po desetiletí cvičené důstojníky pru-

skými rozdrťí chabé — jak se domníváno — sbory mladých a malých států balkánských. A ejhle v osmi nedělích armády turecké poráženy na všech stranách. Bulhaři dobyvše Kirk-Kilisy, Lozengradu a konečně Odrinu stáli na čáře čataldžské a pochod na Cařihrad nezdál se být už nemožným. Srbové u Kumanova pomstili porážku kosovopolní a zaplavili celý západ obsadivše města a přístavy na jaderském moři; Řekům pak těmito vítězstvími slovanskými velice byl usnadněn pochod na Soluň. Již se mluvilo o pevném spojení balkánských států v jednu novou velmoc a v mocnárství našem obrácena všeobecná pozornost k našim jihoslovanským zemím, které nabyly novým utvářením se poměrů balkánských velké důležitosti. Trialism byl živě diskutován a Slovanstvo vůbec, zvláště ale jižní, počalo býti výše ceněno ve veřejném mínění světovém.

Žel, že netušené tyto a přímo ohromující úspěchy byly takřka mžikem zmařeny vítězi samými, kteří po nevídané slávě pokryli se samočinně hanbou. Bylať mezi Bulhary a Srby před válkou učiněna tajná smlouva o rozdělení dobytých území a zdá se — znění smlouvy je nám dosud neznámo — že Bulharům byl přiznán přístup k Egejskému a Srbům k Jaderskému moři; a skutečně jakmile se Bulhaři břehu onoho a Srbové tohoto zastoupeny v Londýně velvyslanceckou reunií zabránily Srbsku okupaci albánských krajů, donutily je, aby pobřeží jaderské opustilo a prohlásilo Albanii za samostatný stát. Tím smlouva mezi Bulharskem a Srbskem uzavřená o rozdělení dobytých území byla v podstatné části znemožněna bez viny Srbska a proto toto naléhalo na revisi její. Bulharsko však, neohlížejíc se na bezmocnost Srbska vůči velmocím, zamítalo úporně každý pokus o změnu smlouvy uzavřené za jiných předpokladů a nechťelo postoupiti ani píď ze všech těch území, které mu smlouvou byla přiřknuta. Spor ten o němž nebylo možno dohodnouti se, mohl býti rozřešen výrokem rozsudího, za něhož před tím oba soupeřící státy uznaly cara ruského. Zajisté by to byl býval rozsudek spravedlivý, neubližující podstatně ani jednomu, ani druhému. Rozvášnění státníci a vojevůdci obou stran počítali však více se silou svých vojsk a dali více na našeptávače neslovanské diplomacie, které při tom šlo zároveň o vymítní autority carovy při urovnání sporu a tak došlo ku bratrovražedné válce, ku válce Slovanů proti Slovanům, která zůstane tmavou skvrnou v dějinách balkánských.

Bylo to přímo hnusné divadlo, poskytované nám spoje-nectvím Srbska s Reckem, které bez pomoci slovanských států nebylo by se mohlo odvážiti proti Turecku a nikdy nebylo přitelem Slovanů, spojenectví ku zdolání Bulharska, v čem se rádo účastnilo Rumunsko, vyřítivši se na Bulharsko sevržené ještě Tureckem. Z této války odnesly bohatou kořist Řekové a

Srbové, Rumuni a Turci na účet Bulharů. Hrozně bylo pokořeno Bulharsko za svou hříšnou neústupnost proti Srbsku.

Při konci této dějinné tragedie vyšlo teprve na jevo, kdo asi hlavně měl ruce v této ošemetné hře; objevily se blahopřejné telegramy ihned po uzavření bukureštského míru vyměněné mezi králem rumunským a císařem německým.

Přestalo se psáti o rozvoji Slovanstva, nediskutovalo se dále o významu rakouských Jihoslovanů, ustoupil v pozadí program trialismu. Nicméně nelze podněcovati zisk, jaký přes všechno oloupení Slovanské půdy Řeky a Rumuny a zkrácení Bulharů o část kořisti krvavě na Turcích dobyté kyne Slovanstvu pro dobu příští a to zisk mravní i hmotný. Válka balkánská ukázala světu nevídanou zdatnost vojenskou těchto národů, která jim pro všechnu budoucnost zabezpečí úctu a vážnost. Na rozšířeném území tří slovanských království přibude jim hojně obyvatelstva a široké pole pro kulturní a hospodářský pokrok. Čas zahojí rány, které si sama způsobila; jich vlastní prospěch svede je zase a upraví cestu k jednotě a pěstování společných zájmů.

A nastane-li kdy ten velký náraz mezi Germanstvem a Slovanstvem, který předvídal Bethmann-Hollweg, pak balkánští Slované, vzdálení bojiště a bojujících, zkloubí se v pevný svaz pro společnou obranu proti těm kdo by jim ublížiti chtěli. Do té doby snad zmoudří národové a zvláště státníci rakouští aby poznali že říše skládající se z tak různorodých elementů, z nichž většinu tvoří Slované, nemůže míti úkolem, aby pro jiného vybírala kaštany z ohně a cedila krev svých občanů za světovládu jiné říše. Rakousko, chceli trvati, musí konečně svrhnutí se sebe háv německo-maďarský, chovati se stejně spravedlivě ke všem svým národům a státi ve světodějném zápasu plemen — ač dojde-li kdy k němu — na stráž svých vlastních zájmů a brániti jen sebe a své národy. (15. září 1913.)

61.

Nevídaný ba téměř neuvěřitelný je vzrůst a zmohutnění říše německé. Prusko ovšem od samého pokoření Napoleonem I. pamětlivo bylo svého obrození a v tichu pracovalo na zdokonalení státní správy a zvelebení moci vojenské a jakmile geniální státník Bismark povolán byl na první místo ve správě království pruského, dovedl užiti vzorné organisace civilní i válečné ku provádění ideálů dynastie Hohenzollernské, v které akci byly zároveň ideály všech pokrokových živlů národu německého. Vyloučil Rakousko z Bundu německého, do něhož toto ovšem, nejsouc mocí výhradně německou, nenáleželo a porazil Francii, aby utvořiti mohl jednotné císařství německé. V tu dobu bylo Německo bez kolonií a bez vážného válečného loďstva. Ale za čtyřicet let na to byla říše německá pokládána za nejsilnější mocnost

válečnou nejen v Evropě, ale v celém světě vůbec, měla četné kolonie v Africe, Asii a Oceanii a válečné loďstvo stále rostoucí ohledně kterého nejsilnější dosud mocnost námořní, světovládné Anglie, právem se obávala, že její dosud nepopřená převaha na moři v brzku bude zatlačena na místo druhé.

Tento rychlý vzrůst německé moci vzbudil přirozeně obavy ostatních mocností, zejména Francie, Anglie a Ruska a donutil je ku sblížení, poněvadž imperialism německý ohrožoval jich samostatnost, přihlíželo-li se zvláště k tomu, že spojenectvím z roku 1878 Německo zabezpečilo si pomoc Rakousko-Uherska a utvořilo tím společnou válečnou moc nesmírnou. Obavy ostatních mocností byly odůvodněny veřejnou diskusí v rozličných německých korporacích, názory veřejných listů a četnými publikacemi. Stalo se to učením v Německu obecně přijatým, že obyvatelstvo říše tak rychle se množí, že v brzku nebude mít dosti místa doma ani v koloniích a že tudíž třeba postarati se o krajiny kam přebytek obyvatelstva mohl by býti dopravován. Hleděno tu v první řadě k Rusku a jelikož po mnohá leta již proud německých vystěhovalců odtékal do ruského Polska i do vnitřního Ruska, kde založil četné německé kolonie, bylo z mnohých stran prolašováno, že životní interes Německa to vyžaduje, aby jisté části ruské říše, především království polské, nebo aspoň část jeho západní až k Visle, byly připojeny k Německu.

Stálé množení vojenské síly německé a duch obyvatelstva se záměry dosti zřejmě projevovanými budil v cizině přesvědčení, že se Německo k něčemu chystá, ač ovšem nebylo lze předvídati, co by asi bylo prvním cílem a kdy by mělo snad dojít k nejhoršímu.

Kdyby i nebylo bývalo jiných příčin, samo kvapné mohutnění Německa bylo by nutilo ostatní mocnosti, aby ku svému zabezpečení hleděly rozmnožit a zdokonalit své branné síly. Teprve když říšský kancléř Bethmann-Holweg r. 1912 dožadoval se na říšském sněmu povolení velkých prostředků na další zvýšení síly vojenské a odůvodňoval to i možnost, že dojde k velikému zápasu Germánstva se Slovanstvem, byl všecken politický svět upozorněn na konečné cíle Německa a mocnosti v první i druhé řadě ohrožené hleděly se přimknouti k sobě více než dosud. Bylo asi hleděno k tomu, aby se Německu nedala příležitost, z níž by toto vyvodilo nutnost tasiti zbraň. Tu nadešel 28. červen 1914 s hroznou katastrofou sarajevskou. Arci bylo zabrání Bosny a Hercegoviny Rakouskem větší ranou do srdce Srbska, nežli jí bylo dobytí Alsaska a Lotrink pro Francii a proto sotva se lze diviti agitacím srbských živlů radikálních proti Rakousku, ač nedomnívali jsme se, že tito živlové by sáhli i k vraždě, aby nenávisť svou uplatnili. Sotva že došla zpráva o násilné smrti arcivévody Františka Ferdinanda a jeho choti vévodkyně z Hohenbergů, bylo mínění téměř všeobecné, že Rakousko domáháti se bude zadostiučinění. Že by však mocnářství pro ten krutý čin

zakročilo válkou, na to v obecnstvu počítáno nebylo. Když však Rakousko podalo Srbsku ultimatum, jež toto chtěc sobě zachovati státní samostatnost přijati nemohlo a tím učinilo válku neodvratnou, byl úsudek téměř všeobecný, že ne tak Rakousku jako Německu jedná se o zakročení brannou mocí, jakož ono skutečně jednotlivým mocnostem rychle za sebou vypovídalo válku.

A tak rozpoutána počátkem srpna 1914 válka světová v rozměrech dějinami až dosud neznámých, trvajíc dosud desátý měsíc, aniž by předvídati bylo jak dlouho se všemi svými bědami ještě potrvá, než dojde k rozhodnutí, a k jakým koncům pro jednotlivé účastněné i nesúčastněné státy a pro Evropu dospěje. Vynoří se jako závěrek imperialismu jediné mocnosti ovládající aspoň po jisté meze všechny ostatní? Budou z ohromného zápasu velmocí míti zisk národové malí, aby se ve svobodě těšiti mohli ze samostatnosti a z volného rozvoje svých sil duševních i hmotných? Dospěje člověčenstvo ku poznání, že vzájemné vraždění a ničení statků i všeho blahobytu je hanobním lidské důstojnosti a zločinem páchaným na civilisaci?

Uvážíme-li, že průběhem této válečné doby vědcové některých národů jali se dokazovati, že války jsou přívlastkem lidské přirozenosti, že vždycky byly a také budou, a že každá válka byla pramenem a počátkem nového kulturního období — pak neodvážíme se poslední z otázek tuto položených zodpověditi kladně. (16. května 1915.)

III.

RŮZNÉ STATI.

I. NA KLÁŠTEŘE.

Otec můj Karel Mattusch narodil se v Bochově dne 30. března 1809 z otce Gabriela, prvě vojenského a pak v domově svém civilního lékaře a matky Anny, rodem Langové. V Bochově Mattuschové aspoň už v 17. století přebývali v několika větvích. Otec studoval gymnasium v Doupově, filosofii v Praze, pak jako mimořádný posluchač medicinu (1829—1831) s prospěchem výborným a stal se magistrem ranhojičství a porodnictví. Po skončených studiích vypomáhal v době cholerové epidemie ve všeobecné nemocnici v Praze (1832), načež se stal osobním lékařem hraběte Kristiána Waldsteina sídlícího v Štáhlavech a když tento nastoupil po smrti otce svého, hraběte Arnošta, v držení a vládnutí vším zbožím waldsteinským, stal se lékařem na panství mnichovohradištském (1833) a zůstal jím až do své smrti (22. července 1887). Matka Antonie (nar. 1817 na Klášteře, u Mnichova Hradiště, zemř. 4. června 1903) byla dcerou právního a vrchního téhož panství hradištského, Josefa Svobody, který později se stal hospodářským radou a jako hraběcí justiční rada zemřel na Klášteře r. 1857.

V roce 1833 konal se v M. Hradišti kongres, jehož se účastnili císař rakouský František I., císař ruský Mikoláš I. a jménem krále pruského princ Bedřich Vilém. Mnohé přípravy ku kongresu a jmenovitě ubytování četných diplomatů, dvořanstva, vojenských hodnotářů a t. d. uloženo bylo mému dědečkovi. Nejvyšší panstva byla ubytována ve waldsteinském zámku, a hrabě sám s rodinou po dobu kongresu uchýlil se do mankovické myslivny. Otec mně později naznačil domy, kde bydlili rakouský kancléř Metternich, ruský kancléř Nesselrode a j. V uznání svého přičinění byl děd Svoboda vyznamenán císařem rakouským zlatou medailí pro zásluhy občanské. Vedle toho ode všech tří mocnářů brillantovými prsteny, z nichž ruský byl tak velký, že se nedal nositi na prstu, nýbrž sloužil jako spona nákrčníku.

Dědeček Svoboda byl rodem Pražan a uvědomělý Čech; u něho jsem bydlil, když jsem chodil do klášterské školy, u něho jako student probíral jsem časopisy a knihy české (Časopis českého musea, díla Českou Maticí vydaná, spisy J. K. Tyla, Jana z Hvězdy a j.), kterými jsem se bavil.

Babička Kateřina, rodem Pfaffová, byla Pražanka, ryzí Češka ovládající němčinu velmi nedokonale. Byla vzornou manželkou, matkou, hospodyní. Odchovala správně osm dětí, což kladu mezi nejzáslužnější skutky českých žen i v době moderních snah po vyšších cílech. Paní vrchní otáčela se celý milý den ve své domácnosti kolem plotny a necek, kolem pece, v níž se upravoval domácí chléb, ano i o svítivo sama se starala, neboť vlastní rukou

Gabriel Mattusch.

lila lojové svíce pro domácí potřebu. A v zimním čase se služkami drala peří a na kolovratu sprádala nitě. Usedl-li k večeru dědeček ku svým novinám (»Augsburger Allgemeine Zeitung«), tu arci popřál si vydatnějšího svítiva než byly babiččiny lojovky; čítal při dvou argandských (tedy také lojových, ale o dutém knotu), které vydávaly lepšího světla a méně tekly. Při těch i oněch bylo ovšem užívati kratiknotu, aby nečadily a živěji hořely. Těm Augsburským zůstal dědeček věren až do roku 1848, kdy přibral k nim Havlíčkovy »Národní Noviny«, o nichž s jistou národní hrdostí říkával, že mají celé čtyři tisíce odběratelů. Několik let na to stal se

také odběratelem Mikovcova »Lumíru«, kterým mne obdarovával, když jej byl přečetl.

Babička neznala žádné cizí společnosti, nikoho nenavštěvovala a žádných návštěv nepřijímala. Nepamatuji se, že by kdy byla navštívila i jen tři dcery své, ačkoliv všechny byly provdány na téměř panství hradištském. Nebylo toho ovšem třeba, neboť každé neděle byla u dědečka rodinná schůze: synové se snachami, dcery se zeti, pokud bydlili na panství, sjeli se dopoledne na Kláštere, společně u dědečka poobědvali, po obědě se hráli s ním whist neb mezi sebou v šachy a pak se zase rozešli.

Zámek klášterský v jisté ponuré velebě na vršku v posvátném klidu panující údolí jizernímu k sobě mne vábil, i byly doby, kdy jako chlapec a student téměř denně z Hradiště milým údolím do něho jsem putoval. Ta krásná gotická hlavní brána, ten průjezd se znaky pánů z Labouně a Budovců s nápisy latinskými (»Struxerunt alii nobis, nos posteritati« a j.), ten vnitřní dvůr se starobylými freskami na stěnách zámku, ty pavlače dřevěné ve výši prvního patra, ty prostory hořeního patra nedostavěné, v nichž po trámech jsme se jako hoši honili, pak ta kamenná věž čtyřhranná na jednom ostrohu a ty skryše na všech stranách, celá ta poesie starého kláštera a potomního zámku dovedly mladistvou mysl romanticky naladiti; žel, že co do hlavní části zámek zničen tím, že z něho v prvních letech šedesátých minulého století stal se pivovar, který brzo na to z velké části shořel a nyní sotva stopy bývalé velebnosti prozrazuje.

Zámek klášterský před rokem 1849 hostil úřady patrimoniální panství hradištského a zároveň v něm byly byty úředníků (vrchního, právního, účetního, důchodního, správce a jednoho pensisty); v nádvořním stavení přízemním bydlil mimo hraběcího technika a místního duchovního v bytě dosti skromném starý vlastenec, přítel dědečkův z mládí, Tomáš Hindl, který jako student něčím se proviniv, s jinými byl k vojsku odveden, účasten byl okupace Francie po svržení Napoleona I., se svým sborem ze severní části země dostal se až na jih a přes Itálii zase do zemí našich. I při vojsku zůstal ve stálém spojení se svým kolegou a přítelem a pilně mu dopisoval. Tyto české dopisy z r. 1814—1816 našel jsem náhodou v dědečkově knihovně v letech padesátých i zajímaly mne obsahem svým velmi živě; žel, že po smrti dědečkově přišly na zmar. Když Hindl z vojska byl propuštěn, jednalo se mu o to, kam se vrhnouti, a tu přítel Svoboda opatřil mu písařské místo u vrchního úřadu na Kláštere, z něhož později postoupil na úřad listovního panství hradištského. Hindl propagoval dle sil svých tehdejší českou literaturu, hájil národní snahy, kde se naskytla možnost a příležitost proti osočovatelům; on sám rád si zaveršoval a když jsem jej, starého pensistu, jako právník navštívil v jeho vlastním domě pražském, v Opatovické ulici (kde roku 1868 zemřel), vytáhl velký balík popsaného papíru

a jal se s naivní dětskou radostí předčítati své výrobky. Z klášterských jeho let pochází epigram na dědečka, jenž zahrádku svou každým rokem znovu upravoval, besídky v ní stavěl a boural atd., a který asi zněl:

Náš pan vrchní Svoboda
je jak věčná příroda
stále tvoří, mění, boří
i až jednou z hrobu vstane
bořit, tvořit nepřestane.

Karel Mattusch.

Když z úřadu nejvyššího purkrabí vyšlo nařízení, aby hleděno bylo na všech panstvích k zachování starých podání a nových důležitějších událostí, slovem aby se založila kniha památní a ta aby psána byla jazykem buď latinským nebo německým, založena skutečně kniha taková pro panství hradištské a vedení její svěřeno Hindlovi. Ten hned z počátku, připomenuv nařízení uvedené, právem káral, že jazyk přirozený obyvatelstva pohrdavě opomenut, on však že zachovati se míní jak svědomí a přesvědčení mu káže a proto že vše zapisovati bude jazykem českým. A tak činil až do začátku r. 1848. Památní kniha ta obsahující, pokud se

pamatuji, leccos zajímavého, po rozpuštění úřadů patrimoniálních zařaděna v archiv waldsteinský.

Syn Tomáše Hindla byl, jak známo, důvěrným přítelem Karla H. Máchy, který proto několikráte na Klášter zavítal a odtud další výlety (na Bezděz a j.) konal.

K zajímavým osobám docházejícím občas na Klášter patřil také žebrový básník Paďouček, někde od Nymburka, který pod paží nosil balík listů popsaných veršovanými výrobky v jazyku

Antonie Mattuschová.

českém, německém i latinském, prodávaje jich rád každému, kdo nějaký ten groš za ně položil. Žertem ukládány mu improvisace v některém ze tří jazyků, které ovládal, čemuž on vyhověl ihned, tu se štěstím větším, tu menším.

Na Klášteře jsem měl dosti společníků, byl tu syn správce nejbližších dvorů, byli tu synové důchodního a sládka. Syn správce Arnošt byl z nich nejbujnější a proto s ním jsem přišel v podezření — bylo mi tehdy asi sedm roků — že jsem snad byl soudruhem těch, kdo ve vsi nedaleko od zámku za bílého dne zapálili doškovou střechu nad zemním sklepem. Můj strýc,

klášterský justiciár Vilém Svoboda dal mne zavolat k sobě na úřad a přísně mne vyslychal, není-li mi aspoň známo, kdo by žhářem byl. Já vsutku o ničem nevěděl, ale na Arnoštovi zůstalo domnění, že nebyl daleko od činu. Týž chlapec jako parvista (žák první třídy gymnasijní) v Mladé Boleslavi na jaře r. 1849 náhle zmizel. Babička jeho, u níž bydlil, dala ho večer po městě a také u nás marně hledati. Druhého dne jsme se dověděli, že také syn sousedního kupce je pohřešován. Náš stravovatel za

Josef Svoboda.

několik dnů žertem vypravoval, že oba chlapani uprchli do Uher, aby se dali zařaditi do Košutovského vojska. Ani do ukončení školního roku se nevrátili a když jsem o prázdninách docházel na Klášter, viděl jsem jak utrápeni jsou Arnoštovi rodiče, pohlížejíce na nás, již jsme šťastně zakončili školní rok a nyní vesele si vedeme. Brzo na to došel Arnoštova otce dopis, aby ihned přijel si pro syna, jenž se soudruhem byl ve Vídni policií sebrán, poněvadž po ulicích se potulovali, nemajíce žádných prostředků o výživě. Pěšky putovali z Mladé Boleslavi do Lince, kde jim peníze už byly došly, tam dali se na loď jako lodní posluhovači,

z lodi však v Nussdorfu prchli, až je ve Vídni osud stihl. Ztracený syn byl arci přijat na milost, ale divá krev se nedala zkrotiti. Za dva asi roky byl vyobcován z jičínského gymnasia, na hospodářské škole se mu nelíbilo, na vojně nemohl se dodělati hodností důstojnické, pracoval pak v Švýcarsku a jinde při stavbách železničních, až konečně ve větším městě českém přiznal se do obchodu se střízňím zbožím. Zde se konečně uklidnil, leč v nejlepších letech zemřel.

Kateřina Svobodová.

Dole pod zámeckým vrchem v starém pivovaře hraběcím byl sládek Palm, dobrý přítel mého otce, s nímž jsem často sem docházel. Staří bavivali se hrou v šachy, kdežto já se syny Maxem a Adolfem jiných zábav jsme sobě hleděli.

Pokud jsem chodil na Kláštere do školy, spatřoval jsem v době jarní příjížděti ve slávě a při hlaholu velkého zvonu pana vikáře k visitaci školy. Tehdá patřila krajina naše k vikariátu turnovskému a vikářem byl farář libuňský spisovatel Antonín Marek, který při této příležitosti byval dědečkovým hostem.

Mimo tohoto utkvěla mně z hostí dědečkových z let čtyři-

cátých minulého století jedna osobnost v paměti svým zevnějškem; byl to profesor a spisovatel Svoboda-Navarovský, při němž zvláště nápadným mně bylo, že nosil tři tabatěrky rozdílného obsahu, kdežto já zvyklým býval viděti u dědečka a jiných toliko tabatěrku jednu. Později dověděl jsem se, že dědeček byl tohoto pána k sobě zval, aby ho získal pro sepsání díla o knížeti Waldsteini, vévodovi Friedlandském, které by tohoto očistilo z podezření zrady, k čemuž však nedošlo. Byl se toho úkolu podjal německý historik F. Förster svým dílem »Wallenstein vor den Schranken des Weltgerichtes«. Té doby jak známo rodina Waldsteinská soudní cestou domáhala se na státu náhrady za množství statků konfiskovaných po vévodově zavraždění a opírala národy své jednak na domněnce, že zavražděnému vinu dokázat nelze, jednak na privileji císařem vévodovi udělené, že ani jemu, ani dědicům statky nesmí býti vzaty i kdyby se dopustil činů, za něž by ztrátou hrdla musil býti trestán. Proces neměl výsledku, ježto soudy prohlásily se nepřislušnými, odkazující věc, jelikož vévoda Friedlandský byl suverénem německým, před smírčí soud německého bundu (Austrägalgericht). — Často jsem stával před hrobem tohoto podivného velkého válečníka, který se nachází v mnichovohradištském kostele sv. Anny poblíže našeho někdejšího bytu. Hledíce k hlavnímu oltáři spatřujeme ji ve výklenku pravé stěny železnými dveřmi opatřeném. Tehda arci byla hrobka opatřena nápisem a znakem, dveře byly barvou natřeny a nápis latinský hlásal, že tu odpočívá vévoda meklenburský, friedlandský a zaháňský, kníže Albrecht Václav Euseb z Waldsteina. Cestujícím kostelník za nějaký peníz otvíral hrobku i rakev samu a vzav do rukou několik těch kostí pokud zbyly — část jich za třicetileté války Švédové v době, kdy mrtvola ležela v klášteře Kartouzském u Jičina uzmuli a zaslali do Štokholmu — ukazoval je jako vzácné pozůstatky a s málo piety opět do rakve je hodil. Tento postup svědek některý s oprávněnou nevolí vypsál v roce 1846 v německých úředních pražských novinách, načež nejen klíč od hrobky byl kostelníkovi vzat, ale k rozkazu hraběte malování s nápisem bylo přebíleno, takže od těch dob hrobka není znatelná.

II. MILÍ PŘÁTELÉ.

Jako každý mladý člověk zaujatý osudem a budoucností svého národa, přinesl jsem i já z let gymnasijských na universitu a odtud do počátků praktického života názory vřelým citem, živou fantasií a teoriemi snad správnými uzpůsobené, kterým nescházelo, než aby nezbytnou zkušeností a úskalím skutečných poměrů se na užitečné nástroje vezdejšího života ubrousily. Z toho ovšem plynulo, že mně pětadvacetiletému byly nejen Schmerlingovy řády proti mysli, ale i poslanectvo české bylo příliš málo liberální, málo demokratické, málo slovanské, za to příliš chabé. Proto také kníže dr. Rudolf Taxis jako na jiné působil i na mne osobností svou přímo neodolatelně; proto jsem v Mladé Boleslavi a zejména »Boleslavanem« svobodomyšlnost a demokratism hájil důsledně a bez ohledů na skutečné poměry; proto jsem roku 1861 stál na straně těch, kdož odpírali obeslati říšskou radu, roku 1863 věnoval jsem své sympatie zcela povstalým Polákům a tím přišel jsem ovšem do rozporů s náhledy našich národních předáků. Nemohlo tedy ani jinak býti, než že tito první mé kandidatuře do sněmu r. 1866 nebyli nakloněni a že dr. Rieger v listě zasláném tehdejšímu starostovi mnichovohradištskému o ní příznivě se nevysslovil.

Přišel jsem do sněmu proti přání těch, kdož tehda skoro neobmezeně českým lidem vládli a připojil se k frakci mladší, která mým názorům stála blíže, nežli »staří páni«. V klubu, kde někdy náhled stál proti náhledu, kde teprve možno bylo vážiti důvody a protidůvody, musil často rozumu a odpovědnosti si vědomý, přisvědčiti názoru cizímu, i když cit tomu odporoval, a brzo ti »staří«, kteří za sebou měli zkušenost politickou, zásluhy nepopíratelné a autoritu vědění, jako Palacký, dovedli v mysli mé zjednatí rovnováhu, která bránila, abych přisvědčoval každému náhledu svých přátel jen proto, že od přátel přicházel.

Čím blíže poznal jsem Riegra, čím déle na mne působil svou výmluvnou, citem prodchnutou, ale politickou rozumností v mezích chovanou argumentací, tím více v zapomenutí upadalo jeho zamítavé jednání vzhledem mé první kandidatury. Rovněž u něho ustálilo se příznivější o mně mínění, když jsem se prodléním doby ukázal dělníkem nikoliv nepotřebným. Vzájemný

poměr ten stal se přátelským od r. 1873, ač jsem se proti Palackému a Riegrovi vyslovil pro opuštění pasivní politiky a pro obeslání sněmu a to zvláště z toho důvodu, že jsem se bránil proti roztržce v klubu a v národě a tudíž nechtěl kandidovati se secesionisty na základě programu »práce«. Přátelskému poměru tomu nevadilo nic, že jsem i zřejmě dopisem ze dne 27. prosince 1873, odmítl oficiální kandidaturu klubovní pro říšskou radu, důsledně pak i kandidaturu pro sněm, nýbrž vystoupil pro volbu tuto na červenec vypsanou jako kandidát samostatný s heslem obeslati sněm a zachovati společný klub.

Poměr náš téměř každým rokem byl těsnější a zvláště od obeslání říšské rady (1879) nebylo kroku politického, o kterém bychom spolu nebyli uvažovali. Od té doby také dcera jeho paní Marie Červinková-Riegrová častěji přála si vyslechnouti náhledy mé o rozličných věcech, jež ji zajímaly a ježto zeť prof. dr. A. Bráf znám mně byl ze svých dětských let, když jsem jako student častěji z Mn. Hradiště přicházel do Valečova, kde otec jeho byl hospodářským správcem, zapřádal se poměr můj k celé rodině co nejtěsněji.

Již z Ml. Boleslavi navštívil jsem dra. Riegra na jeho statku Malčí, a od mého přesídlení do Prahy stala se má každoroční návštěva obligátní. Pokud pak v Praze dlel, skoro denně scházeli jsme se k večeru v »Českém klubu«, přecasto jako samojediní dva pilní čtenáři a hovorníci.

Také k Jos. Jirečkovi, někdy ministru vyučování, když dosáhl mandátu pro sněm a pak pro říšskou radu, utvářil se poměr přátelský; s ním ve Vídni za sněmování pravidelně u snídaně a oběda častěji i u večere jsem obcoval, kdež dle možnosti výhost jsme dali politice a obírali se záležitostmi zábavnějšími. Rád jsem jej uváděl na pole českých dějin literárních, z nichž zajímavě uměl vyprávěti k údivu ovládaje bohatou látku, podporován jsa výtečnou pamětí. V posledních létech zabýval se literaturou latinskou v Čechách v XVI. století, snad na úkor české až přes příliš pěstovanou, chystaje o ní obšírné dílo, k němuž hojně látky už měl sebrané. Žel, že předčasná smrt překazila provedení úmyslu. Vážný jinak muž ten ve společnosti sourodě rád byl vesel a měl vždy v zásobě hojně anekdot, kterými nejednoho dovedl rozesmáti. V tom rovnal se Em. Tonnerovi, který vážně a podrobně, ba až do malicherností dovedl rozprávěti o dějinách českých a při tom byl nevyčerpatelným anekdotářem a milým společníkem.

I s drem. Vilémem Gablerem byl jsem v poměru důvěrném, jen že on příliš orthodoxně přiosťřil své příslušenství k straně staročeské. Měl jsem vždy za to, že přesvědčení politické není šatem, který se mění dle nahodilých okolností, ale že možnost chybného nazírání a tudíž přípustnost částečného obratu, především v otázkách taktických, musí býti uznána. Zvláště pak v národě našem, který vede tisíciletý boj o existenci, musí politikové hleděti,

aby mosty, vedoucí od stran opravdově národních ku stranám stejných konečných cílů nebyly přervány. V tom ohledu bylo u nás často chybeno.

Ze vzácných přátel, s kterými milé bylo obcování, trvajících déle posledního čtvrtstoletí, vedle dříve uvedených a zejména dra. Adolfa Pavlouska jako z nejstarších, s nímž znali jsme se z mladých let, pak mého svaka dra. Jos. E. Slavíka, uvádím Antonína O. Zeithammra.

V únoru 1883 uvedl mne Jireček ve Vídni k stavebnímu radovi Josefu Hlávkoví, který před nedávnem ovdověl. Od té doby byl jsem častěji k němu zván a v brzkou jsem byl skutečným domácím přítelem. V jeho domácnosti poznal jsem dvě ušlechtilé dámy, Hlávkovu tchyni paní Josefínu Čermákovou (zemř. v Lužanech 8. září 1900 v 93. roce věku) a sestru její, velice vzdělanou slečnu, Annu Procházkovou, obě už ve stáří značně pokročilé, pak starého Hlávkovy přítele proslulého rytce Leopolda Schmidta, někdy člena pražského repealu.

V první době našeho seznámení se pozoroval jsem, kterak těžce nese Hlávka ztrátu své choti, na níž celou bytostí svou visel. Jen znenáhla dovedl ho život zase zajímati, zvláště od doby, kdy zvolen byl do českého sněmu a pak do rady říšské.

Mimo neděle trávil jsem u něho obyčejně páteční večery, kdy se mnou tvořil společnost, dokud živ byl Jireček, někdy také některý z přátel jiných (Rieger, Randa a mladoboleslavský dr. Slavík) nejčastěji však starý společník a přítel Hlávkův (později baron) Schmidt, vrchní stavební rada, opravce vídeňského dómu a stavitel vídeňské radnice. Byl on pravý Němec z říše, odborník proslulý a znamenitý společník. Projednávaly se zhusta otázky umění, zejména ty, jež se tkly památek stavitelských, předem českých: restaurace svatovítského dómu, kutnohorské sv. Barbory, hradu Karlšteinského atd., i měl jsem vzácnou příležitost naslouchati tu mnohým zajímavým náhledům mužů v těchto věcech na slovo vzatých.

Také dvorní rada Matěj Havelka, znamenitý právník a spoluposlanec, býval občas hostem Hlávkovým; ten někdy přivedl s sebou svou dceru, na návštěvě u něho dlící, Zdenku a nikdo z přítomných nebyl by tušil, že ona stane se druhou Hlávkovou manželkou. Nebylať už mladou, nevynikala krásou a vedla si tak skromně, že do rozmluvy sotva zasáhla, tak že nebylo snadno souditi, co v ní je. Za svého letního pobytu v Lužanech navštívil Hlávka rodinu Havelkovou v Letínech, kde tato po více roků trávila letní měsíce; v zápětí následovala návštěva navzájem v Lužanech a vbrzku překvapen byl svět novinou, že Hlávka byl v Praze oddán se Zdenkou Havelkovou. Lépe voliti nemohl; jako paní musela odložit tu panenskou ostýchavost a skromnost a tím zároveň odhalila krásy duševní, jimiž se skvěla. Byla vlastenkou citem

vřelým a brzo přenesla tuto vroucnost na manžela, dosud nikoliv snad vlažného, ale dosti zdržlivého. Mimo němčinu ovládala frančtinu a ruštinu a hosté z těchto národů v její domácnosti cítili se jako doma. Byla literatury dokonale znalá a sledovala její vývoj nejživějším interese; mnohá podpora literátům udělená Hlávkou stala se k jejímu návrhu, aneb aspoň na její upozornění. Nad literaturu však cenila umění a zvláště hudbu; byla sama virtuoskou na piano a oduševnělý její přednes klasiků býval pochoutkou intimnímu kruhu »pátečních« večerů. Haydn, Bach, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Grieg a novější skladatelé čeští byli u ní stálým repertoirem, ale nade všechny vlebila a pěstovala našeho Dvořáka.

Brzo po sňatku koupil Hlávka pražský dům zvaný Likavcův čís. 736-II. ve Vodičkově a Jungmannově ulici a záhy začal ho představovati. Nevím, měl-li tehda už úmysl z Vídně se přestěhovati do Prahy, ale jednou při návštěvě zavedl jsem o tom řeč, dovozuje, že by mu lépe slušelo býti v Praze, než ve Vídni, v čem paní Zdenka pěkně mně přizvukovala, tak že jsme společně jeho námitky se zdarem vyvraceli. Já z Ml. Boleslavi a on z Vídně skoro stejnou dobou přeložili jsme sídlo své do Prahy a odtud ovšem styky naše byly hojnější ještě než před tím. Od roku 1891—1897 jsem sám také v jeho novém domě bydlil.

»Páteční« večery pražské proti vídeňským záhy značně rozkvetly; nejvíce se účastnili dvorní rada Randa s chotí, profesor dr. Píč, paní R. Jelínková-Doubková, mistr Dvořák, vrchní (později generální) štábní lékař dr. Strejček s chotí, po svém přesídlení z Vodňan do Prahy Julius Zeyer, občas dr. Rieger a mnohé jiné osobnosti ze světa vědeckého a uměleckého. Dvořák, nepřekážel-li mu rozmar, hrál čtyřručně s domácí paní; někdy zcela nové skladby své zde ponejprve sám na pianě předváděl. Proslulé »České kvartetto« zde poprvé před vyplutím do velkého světa konalo svou generální zkoušku a mnozí jiní slavní umělci, než se vydali na dalekou a nejistou pouť uměleckou, zkoušeli zde, zda obstojí.

Byl-li Hlávka Zeyerovým ctitelem, byla jeho paní básníkovou obdivovatelkou a ač se tento nemálo prohřešil, zamítnuv při založení České Akademie pro vědy, slovesnost a umění uvedení své do tohoto kruhu »nesmrtelných«, bylo mu to spíše zapomenuto, než-li jiným a Zeyer stal se literárním miláčkem Hlávkových. Asi od r. 1892 byl každým letem zván k pobytu v Lužanech a rád trávil zde z počátku několik neděl, v pozdějších letech několik měsíců každého roku. Sem zavezl jej Hlávka jako rekonvalescenta po nemoci, která jej z jara 1900 zachvátila, aby se na zdravém vzduchu a za pečlivého ošetřování zotavil; odtud jej přivezl v pozdním podzimu do Prahy — bydlil v Hlávkově domě — ovšem už se smutnou jistotou, že mu života na mále. A když brzo na to velký básník skonal, pečovali manželé Hlávkovi o souborné vydání jeho spisů a spolu o trvalé uctění jeho památky.

Kdo by tehda byl sobě pomyslel, že statečná, svěží, dle zdání zdravím kypící žena a ctitelka Zeyerova tohoto v době tak nepoměrně krátké následovati bude u věčnost. Až do května 1901 pořádala své páteční večery v Praze, v červnu ochotně přijela z Lužan, aby přítomna byla s chotěm svým sňatku mé druhé dcery, poslední třetinu srpna trávil jsem v její společnosti v Lužanech za nejkrásnější pohody a v milém veselí, i v zimě následující přetřásaly se opět v pátečních večerech rozmanité otázky veřejného zájmu v kruhu přátelském, až náhle poslední pátek únorový (1902) vypadl pro churavost její a v následujícím týdnu jsem sám s přítelem Hlávkou trávil večer u opuštěného stolu. Nemoc její se vlekla, ač k vážným obavám nedocházelo; teprve v třetím týdnu nemoci mne jisté symptomy zarazely. Bylo hůře — však kdo by v podobném případě spouštěl se naděje; i když mně Hlávka 28. března ráno vzkázal, že už obává se nejhoršího, počítal jsem s možným obratem nenadálým, který někdy nastává. Žel, že nenastal. V bílou sobotu, dne 29. března 1902 opustila ušlechtilá duše svou tělesnou schránku. Zajel jsem opět do Lužan dne 2. dubna 1902, avšak k truchlivému úkonu; následujícího dne uložili jsme ji do rodinné hrobky v Přestvicích.

Těžce nesl Hlávka tuto ztrátu a jen cílý jeho duch, který mu nepoprával klidu a jej stále doháněl z práce do práce, z úvahy do úvahy, mírnil jeho bolest a usnadnil mu snášení krutý osud. Česká Akademie, zřízení studentských kolejí, péče o umění a umělecké památky nedopřávaly mu téměř oddechu. Pobyt v Lužanech, z pravidla od konce května až hluboko do listopadu, byl pro něj částečným odpočinkem; jen částečným, neboť záležitosti, kterým se byl zcela oddal, i zde ho zaměstnávaly. A za letní doby přijížděli přátelé z blízka i z dále, hlavně z Prahy a Vídně, z Rus a Francie, jimž věnovati se musil. I správa statku a zvláště zamilovaná jeho zahrada zabíraly jej značně. S druhou chotí, která k tomu konala odborná studia zvláště na oenologickém ústavě v Klosterneuburgu, založil si v zahradě té dosti rozsáhlou vinici a víno zde vypěstované a lisované (ročně asi 10 hl) došlo oblíbenosti i u přísných znalců. Nepřišlo do obchodu, nýbrž v domácnosti se spotřebovalo a úplně nahradilo dřívější spotřebu vín rakouských a francouzských. V posledních letech — když odkaz Fr. L. Riegra záležející ze sumy něco přes sto tisíc korun, svěřených mu od nepřibuzného soujmenovce továrníka Karla Riegra k účelům zvelebení českého průmyslu, vzbudil v Hlávkovi přesvědčení o velké důležitosti tohoto záměru, pročež sám dalších dvě stě tisíc korun témuž účelu věnoval — zabral se celým duchem svým do zřízení Národohospodářského ústavu, pracoval usilovně s drem. Albinem Bráfem v besídce lužanské zahrady o stanovách a jednacím řádu jeho a s takovou vřelostí přilnul k myšlence, že smlouvou s vládou k dvěma původním účastníkům velkolepé nadace testamentárně zřízené »Josefa, Marie a Zdenky Hlávkových« České Akademii a Studentským kolejím připojil jako třetího Národo-

hospodářský ústav, jehož prvním presidentem sám se stal. Nadace ta byla dědicem všeho jeho jmění více než pět milionů korun obnášejícího.

Po smrti paní Zdenky Hlávkové scházel jsem se s ním snad ještě častěji nežli před tím a pobyt letní v Lužanech trval od tří do čtyř neděl. Se mnou trávily tam stejnou dobu dříve mé tři dcery, někdy také některý syn a po provdání Ludmily už jen nejmladší dcera Růžena, která zhusta společností pobavila hraním na klavír a zpěvem a to až do r. 1906. V listopadu téhož roku byl Hlávka svědkem na svatbě Růženy s Fr. Slavíkem, ovšem že už nikoliv jako na svatbách starších dcer Milady a Ludmily společně s Fr. L. Riegrem, nýbrž tenkrát s drem. Adolfem Pavlouskem.

Útulně se žilo v lužanském zátíší. Po sedmé hodině z rána scházela se společnost k snídani v zahradě a to buď v besídce »u včel« neb »za stodolou«, pak věnoval se každý sobě, buď procházkou v sadě, neb dopisováním, neb jinak, až blížící se poledne svedlo všechny ku »Zděňčinu«, besídce v ovocném sadě postavené na památku Hlávka druhého sňatku. Polední zvonek na zámecké kapli věstil, že za nedlouho bude třeba vrátit se do zámku, kde v sále přichystán byl oběd, jenž od jara až do podzimu zakončen vždy jahodami hojně tu pěstěnými, jichž zvláštním ctitelem Hlávka byl. Po obědě bývala siesta a teprve o 4. hodině scházela se opět společnost ku svačině dle počasí před zámkem aneb v jmenovaných besídkách, při velkém teple na »Loužku«, parkovém to ostrově, jednak Úhlavou a jednak mlýnskou strouhou obepnutém, kde blíže jezu stojí »perníková chaloupka«, roztomilá besídka s krásnou vyhlídkou na řeku, na šumící z jezu peřeje, na zeleň lučních stromů za vodou, pro dumání jako stvořená. Nahoře v ovocném sadě bylo ještě jedno místo oblíbené, »Zeyerova lavice«, kterou po smrti básníka a na počest a památku jeho Hlávka dal obezdít, přístřešit a básníkovou plastickou podobiznou opatřit. Na ní sedávalo se k večeru, když slunce k západu se chýlilo, časně z jara a na podzim také, když slunce výše na nebi stálo a potřeba byla vyhledávat tepla, kterého skýtala právě rovná cesta podle severní zdi zahradní od Zděňčina vedle Zeyerovy lavice k rybníku vedoucí, kterou proto Hlávkův bratranec podmaršálek Groller nazval dle stejnojmenné procházky v Arco »stufa spagnuola« a z Vídně darem mu zaslal kámen s tímto nápisem, jenž pak v zeď zahradní byl zasazen. K večeru putovalo se k zahradnímu rybníku a vespolek házelo se rybám zde hojně chovaným a vyháněly se z něho kachny, aby šly na odpočinek do dvora. Úhlava tekoucí podle parku byla neobyčejně bohatá na ryby, zvláště na štiky, a starý zahradnický Vlček, ač měl od mládí jednu ruku vymknutou a tudíž pro těžší práci nezpůsobilou, skoro každého dne chytil několikakilovou štikou, která při obědě bývala nemálo pro svou velikost a chuť obdivována.

Večeře konaly se vždy v zámku, byla-li společnost větší, v sále, byla-li malá (5—6 osob) v logii s pohledem na vysoké husté stromoví, kam dorážel tlumený šum vody, již kolo vodní vrhalo do nádržky, odkud rozváděla se po širé zahradě. Rozkošné zde bývalo posezení, zvláště když sem měsíc sílal své chladné světlo skrze větve a před nedělí neb svátkem, když při klekání tři zvony z kaple dle přání paní Zdenky do určité toniny sladně se roz-zvučely. Kdo v Lužanech bývali, zajisté že rádi na zažité tu dny vzpomínali a onen památník, který umělec a přítel Hlávkův Leopold Schmid humoristickými kresbami svými obmyslil a jenž obsahuje autografy některých — z daleka ne všech — navštěvovatelů lužanských z posledních asi patnácti let, svědčí o tom, jak rádo se tu dlelo.

Tak jsme družně žili dále, arcíže dřívější páteční večery pražské stávaly se řídkými, v roce 1907 a na počátku r. 1908 nejčastěji jen s drem. V. Plocarem, finančním sekretářem a jednatelům Hlávkových studentských kolejí, jsme povečeřeli, při četnější společnosti mimo nás dvou bývali přítomni ministr rytíř Randa s chotí, generální štábní lékař dr. Střeček s chotí, manželé Korbelovi (bývalý americký konsul) s neteří, profesor dr. Henner s chotí a ovšem že starý známý profesor dr. J. Píč. Takto asi se sešla také společnost v předvečer 77. narozenin Hlávkových (14. února 1908), kdy dle zvyku z posledních let senior společnosti ministr Randa srdečně připil Hlávkoví, na který přípitek tento odpověděl v tak veselé náladě, v jaké často jsme jej vídali a připil zvláště, abychom se za rok všichni v tomtéž kruhu a stejné náladě sešli. A nežli čtyry neděle minuly, nebylo Hlávky více. V posledních dnech února stěžoval si na špatné trávení, v prvních dnech března ulehl, a domnívali jsme se, že vrátil se neduh střevní, na nějž před několika lety těžce onemocněl ve Vídni, tak že jeden z profesorů jej ošetřujících viděl spásu jen v nesnadné operaci okamžité, kdežto druhý žádal za odklad do rána; tehdá nastal však náhlý obrat šťastný, ač lékaři vyslovili se, že věc se za čas vrátí a je životu nebezpečna. Navštívil jsem jej 7. března k večeru, sešel jsem se u něho s ošetřujícím lékařem, profesorem Thomayrem, který po ohledání se vyslovil, že tu není horečky, že třeba jen klidu a předepsané diety. Měl jsem za to, že není zde nebezpečí a proto odhodlal jsem se ku cestě dlouho připravované, na osm dnů vyměřené, k návštěvě těžce nemocné své dcery Milady, která od října dlela v Meraně, hledajíc tam vyléčení svého plicního neduhu. Odejel jsem 8. března, přijel do Meranu dne 9. března odpoledne, očekáván již toužebně milou, po tři léta těžce stonající dcerou. Ztrávil jsem u ní toto odpoledne a dva následující dny. Byli jsme 11. března dopoledne v cílém hovoru, když mně byl dodán telegram z Prahy. Než jsem jej přečetl, domníval jsem se, že to snad zpráva o volbě, která se právě v Praze konala. Nikoliv, byla to zvěst, že Hlávka právě zemřel. Bolestné bylo loučení s milou dcerou, i ona i já

těžce jsme nesli, že pobyt můj u ní tak náhle zkrácen. Tušil jsem, že drahou Miladu vidím naposled, ale nové povinnosti — byl jsem ze tří kuratorů pozůstalosti Hlávky — volaly mne zpět do vlasti. Odjel jsem z Meranu dne 12. března odpoledne a dne 13. března předpolednem, dříve ještě než jsem vkročil do své domácnosti, přímo z nádraží zajel jsem do Vodičkovy ulice, kde jsem stanul před zasklenou rakví, v níž odpočívalo chladné tělo opuštěné duchem neúporně činným.

III. JAK JSEM SE STAL VRCHNÍM ŘIDITELEM ZEMSKÉ BANKY.

Hrabě Jindřich Clam-Martinic zemřel r. 1887 a dědicem panství jeho stal se bratr Richard, jenž touž dobou byl poslancem a prvním místopředsedou poslanecké sněmovny v říšské radě. Hrabě Richard viděl toho potřebu, zcela věnovati se správě statků a proto složil poslanecký mandát pro říšskou radu, čímž se zároveň uprázdnilo místo vicepresidentovo. Po poměrně krátkém předsedání hraběte Coronini-ho (1879—1881) stal se v poslanecké sněmovně říšské rady člen polského klubu Fr. Smolka prezidentem a člen Českého klubu (kníže Jiří Lobkowitz, po něm Richard hrabě Clam-Martinic) prvním místopředsedou, kdežto člen klubu Hohenwartova byl druhým místopředsedou. Později (1885) učinila se německé opozici koncese tím, že její člen baron Chlumecký stal se druhým místopředsedou. Když byl hrabě Richard Clam-Martinic odstoupil, domáhala se německá levice toho, aby vzhledem k její početní síle a zajisté také, ač to nebylo uváděno, ku významu osobnímu jejího zástupce v presidiu, aby bylo jí vyhrazeno místo prvního místopředsedy, a Český klub aby za vděk vzal místem druhým. Bylo to v době, kdy urputná bojovnost z obou stran ustupovati počala náladě smířlivější a tak se po nějakém nedlouhém jednání přistoupilo k této koncesi.

Nyní pak (v říjnu 1888) nastala otázka, kdo z členů Českého klubu má býti nominován pro místo druhého vicepresidenta, a tu se členové rozešli ve dva tábory: jedni chtěli Zeithammra, druzí mne. Agitace děla se z obou stran se vši možnou šetrností, tak že jsem se o své kandidatuře dověděl dosti pozdě, dosti záhy však, abych svým přátelům mohl upřímně sdělit, že nijak nereflektuji na tuto hodnost, že nehodlám vůbec s Zeithammrem konkurovati a že jej uznávám za nejzpůsobilejšího pro místo to. Když pak nadešla schůze klubu, v níž se mělo státi formální snesení o kandidátu, vyžádal jsem si první slovo a navrhl jsem Zeithammra uváděje důvody, které mne k návrhu tomu vedou. Při hlasování dostal Zeithammer skoro všechny hlasy a byl pak ovšem i sněmovnou skutečně zvolen.

Málo dnů na to byl jsem se svým svakem a spoluposlancem drem. J. Slavíkem hostem u přítele stavebního rady Hlávky, který

v kruhu velkostatkářů, jak se zdá, se zdarem působil pro mou kandidaturu na křeslo místopředsednické a nyní velké výčitky jal se mi činiti, že jsem svou kandidaturu sám zmařil, an bych dle jeho mínění najisto byl měl v klubu značnou většinu, kdybych nebyl proponoval kandidaturu Zeithammrovu. Takovým způsobem prý se nedodělám nikdy veřejného postavení, poněvadž sám se o to nepřičiňuji a když jiní v tom směru pracují, zase já sám úsilí jejich mařím. V tomto smyslu vykládal s houževnatostí jemu vlastní své přesvědčení a odrážel všechny mé námitky. S upřímností mezi důvěrnými přáteli povinnou ujišťoval jsem, že ctížádost má nenesla se k hodnosti této, ukazoval jsem k tomu, že pasivní úloha druhého místopředsedy mně nijak nevyhovuje, že pokud budu v parlamentě chci se věnovati třeba podřízenějším a pracnějším úkolům a trpělivě vyčkati, až najde se pro mne místo, ve kterém bych mohl dle náklonnosti a nadání platné služby konati veřejným zájmům. »Až se najde!« opáčil ironicky Hlávka, »budete-li se tak o to starati, jak to činíte dosud, tak se nenajde nikdy.« »Proč by ne«, odvětil jsem na to já, »budou-li moji političtí přátelé toho náhledu, že mohu platné služby konati a že moje dosavadní snahy a práce nějakých ohledů zasluhují, pak se jim zajisté v brzku naskytne k tomu příležitost.« »Kde a jaká?« »Nuže, povím Vám to; stanovy české Zemské banky budou co nevidět schváleny; v nejbližší době přikročí český sněm ku zřízení banky a především ku jmenování vrchního ředitele. Vaše namítka a útoky nutí mne k vyznání, že postavení to bylo by cílem mých přání, že by hovělo i ctížádosti i náklonnosti mé.« »Chcete-li toho dosáhnouti« pravil Hlávka »pak se musíte brzo o to přičiniti, neboť čas kvapí.« »Přičiňovati se« odpověděl jsem na to, »to z mé strany jest věc nemožná; není mi dáno, abych ke komukoliv za sebe mluvil. Buď je mne viděti, pak nepotřebuji sám podnikati kroků, aneb mne viděti není, pak ať dá se místo způsobilejšímu«.

Tím asi rozprava o těchto věcech se skončila a ani později nebyla dále vedena. Já mimo tento nejužší kruh nikomu více o věci se nezmínil a od nikoho nebyl jsem na ni tázán. Ovšem jsem se později dověděl, že Hlávka o mém mínění uvědomil nejvyššího maršálka zemského knížete Jiřího Lobkowicze a dr. J. E. Slavík svého kolegu a přisedlího výboru zemského profesora dra. A. Bráfa.

Na podzim roku 1889 zasedal sněm a v zasedání tom mělo dojíti k sestavení prvního ředitelstva Zemské banky. Šel jsem jednoho dne sněmovní síní kolem místa předsednického, když tu nejvyšší maršálek zemský zakývl na mne a požádal mne, abych po schůzi jej v úřadovně navštívil. Tam uvítal mne slovy, že prý slyšel, že bych přijal místo vrchního ředitele, kdyby se mi nabídlo i žádal, abych upřímně a bez okolků se pronesl, zda-li tomu tak a když jsem přisvědčil, pravil, že se z toho

opravdově těší, že mu spadl kámen se srdce, ježto často o tom přemítal a vždy vyhlédnutí způsobilé osobnosti pro tento úřad považoval za velice důležitou, ale také nad míru nesnadnou úlohu. Pak se mne tázal, zda-li hodlám mandát pro říšskou radu podržeti vedle úřadu vrchního ředitele. Odpověděl jsem, že nikoliv, ježto úřad tento vyžaduje celého muže a nepřetržitou přítomnost, pročez že bych po svém ustanovení ihned složil mandát. »Ale co tomu řekne vláda?« nadhodil kníže. Neporozuměv hned, jak to míní, odvětil jsem na to, že nevím, co by vládě bylo do ustanovení vrchního ředitele, ježto sněm v té věci je zcela suverenním. »Ovšem že«, pravil nejvyšší maršálek, »ale já vím, jak Vás hrabě Taaffe cení a jemu nebude to lhostejno, budete-li chtít složit mandát.« Na konec pověděl, že ihned profesoru Bráfovi jako referentovi o záležitostech Zemské banky ve výboru zemském uloží, aby se mnou vyjednával a návrh připravil. Tak se stalo; já prostě přijal podmínky, které mně byly předloženy, a v brzku na to schválil sněm bez debaty návrh v té příčině výborem zemským učiněný.

S opravdovým zápalem nastoupil jsem nový úřad (1. prosince 1889), jenž nejen ctížádost ukojil, ale zároveň poskytoval široké pole činnosti ve směru částečného aspoň osamostatnění země v ohledu finančním. Nejprve pracováno pilně s oběma stálými řediteli (Fr. Procházkou a drem. F. Lirschem) o organizaci ústavu a v květnu 1890 zahájena vlastní činnost, která v málo létech rozsahem a výsledky budila obecnou pozornost. V organismu tak rozvětveném, kde o téže věci pravidelně pracuje více osob, s tíží dá se ten neb onen úspěch přičísti jediné osobě. Než neubíraje nic vynikajícím zásluhám stálých ředitelů prvé jmenovaných a jich nástupců považují za své vlastní dílo: 1. získání staré budovy musejní na Příkopě, která už napolo byla slíbena pro účely jiné, k účelům stavby budovy bankovní; 2. vybudování úvěru železničního v organismu banky vedle zákona mnou v sněmu navrženého a podporování železných drah nižšího řádu, čímž umožněno bylo zřízení více než tisíc kilometrů drah v době poměrně krátké; 3. zmírnění daně důchodové z emisních papírů Zemské banky o plné dvě třetiny.

Tato poslední věc nebyla bez zajímavosti. Berními zákony z r. 1896 uložena daň důchodová půl druhého procenta z úroků cenných papírů vydávaných veřejnými ústavami. Bylo to nové citelné břemeno, proti němuž se vzepřely zvláště kruhy agrární, domáhající se, aby zástavní listy byly sprostěny daně té. Téhož účelu domáhaly se však i jiné veřejné ústavy, jako Zemská banka pro své emise. Finanční správa nechtíc se zříci všeho příjmu z tohoto oboru důchodů, přisvědčila konečně pod nátlakem kruhů agrárních ku sprostění zástavních listů vší daně důchodové, ponechávajíc pro všechny ostatní emise, tedy i pro naše komunální a železniční úpisy, původní daň půl druhého procenta. Působil

jsem sice úsilovně na tři volené ředitele Zemské banky, kteří byli poslanci na radě říšské, aby tuto pohromu a zároveň mravní deklasifikaci našich emisí odvrátili, leč po provedeném o věci jednání v příslušném parlamentním výboru podali ti to ve schůzi ředitelské zprávu, že návrh vládní byl přijat, zpráva výboru pak že už je tištěna a rozdána a ve stadiu takovém, že už ničeho pro naši věc učiniti nelze. Tento názor jsem důrazně potíral, ředitelům-poslancům vytknul povinnost o interese zemského ústavu a vyzval je znova, aby vším úsilím hleděli zabrániti přijetí navržené osnovy. Na dotaz jich, jak si myslím akci parlamentní a jak bylo by lze finančního ministra získati pro naši věc, naznačil jsem, že při druhém čtení bylo by třeba učiniti návrh, aby osnova byla vrácena výboru k novému uvážení, ve výboru aby uvedeny byly přesně důvody mluvící pro zmírnění břemena jak na komunální tak i na železniční úpisy uvaleného a finančního ministra bylo by snad získati výpočtem, že ničeho neztratí, neosvobodí-li zástavní listy zcela, nýbrž připustí-li, aby tyto, ale zároveň i ostatní emise veřejných ústavů (tedy naše komunální a železniční úpisy) místo půldruha procentní daně byly podrobeny dani toliko půl procentní. Zároveň napsal jsem 20. března 1901 pro »Politik« úvodní článek »Lex Steinwender« (poslanec tento byl zpravodajem výboru), ve kterém na nedůslednost snesení výborového jsem ukázal a list ten dal jsem doručiti všem vlivným členům parlamentu. Věc zdařila se zcela dle naznačeného plánu; osnova vrácena výboru, finanční ministr přistoupil na půl procentní daň a sněmovna změněnou osnovu schválila. Úspora Zemské bance tím získaná činila proti původně zákonem ustanovené dani v r. 1907 asi 240.000 korun.

Jak na jedné straně mnohé naděje se připínaly ku zřízení Zemské banky, tak na stranách jiných skepticky se vyslovovaly o očekávaném úspěchu. To neblahé stranicví české, které v podpoře našich státoprávních snah nevidělo než podřizování se vedení šlechtického, vynašlo heslo »kavalírská banka«, jako by šlechticové byli původci myšlenky, o niž tu šlo, aneb jako by Zemská banka sloužiti měla především zájmům velkostatkářů. A když r. 1890 po delší abstinenci němečtí poslanci opět vstoupili do sněmu a ředitelstvo Zemské banky právě o organizaci ústavu pracovalo, přistoupil jednoho dne Arnošt šlechtic z Plenerů ke mně s otázkou, jakými vlastně obchody nová banka bude se zabývati, a když jsem mu hlavní odvětví dle stanov vypočítal, poznamenal suše, že se mu zřízení toto zdá býti zbytečným, poněvadž prý banky, které už zde jsou, všem těm úkolům také dobře mohly vyhovovati. Důmyslný tento politik v úsudku tom pochybil právě tak, jako deset let před tím, když v rozpočtovém výboru byla přednášena žádost za vydatnou subvenci pro dostavění Národního divadla a on, ne pro všeobecnost, ale tak hlasitě, že to všichni slyšeli, k sousedům svým prohodil: »To povolití můžeme, vždyť za několik let v divadle tom se bude beztoho německy hráti.«

V posledních dnech měsíce června 1914 sdělil mi dr. Bedřich Nitsche z Hohenplann, volený ředitel Zemské banky a v ředitelstvu zástupce Němců, jenž se byl právě vrátil z vídeňské návštěvy, že se tam sešel s jednou z nejhlavnějších veličin finančních a v hovoru s ní že došlo na poměry v Čechách a na dosavadní bezvyslednost v dohodování českoněmeckém. V té příčině prohodil prý dr. Nitsche, že by snad zdárněji byla věc prospívala, kdyby na straně české rozhodující vliv byl měl Mattuš na místě Kramáře, načež ona veličina prý prudce mu do řeči skočila: »Co Vás to napadá, Mattuš je ze všech nejhorší, vždyť to víte, že právě on zásoboval zemský výbor penězi, kterými tento lámal německou obstrukci.«

Je pravda, že Zemská banka jako zemský ústav konala svou povinnost, poskytujíc Zemskému výboru prostředky ku plnění zákonných závazků, které mu byly obstrukcí odpírány a kterých v té době byl by sotva jinde našel; ona vídeňská finanční veličina stala se klasickým svědkem o důležitosti a významu našeho zemského ústavu pro obecné zájmy, zvláště v kritických periodách, jaké nastaly pro království české neblahou obstrukcí německou.

IV. REALISTÉ A JICH SNAHY.

Česká universita nedlouho po svém založení jevila znatelný účinek na myšlenkové proudy v národě, jednak kritickými rozbory učitelů, jednak vyhledáváním nových cest sňazivými svými žáky. Mladistvá fantasie, obírající se duchovními plody odjinud vzatými a nezcěla zažitými, vyvozovala theorie, jichž uvedení ve skutečný život bylo ne-li nemožným, aspoň co do prospěšnosti velice pochybným; v každém případě dokazovalo snažení to, že samostatné bádání mezi českou mládeží nabývá širší půdy, než bývalo před tím. Kritická činnost některých učitelů obrala si mezi prvními úkoly opětné zkoumání starých písemných památek, a boj o rukopisy rozružil se ostřeji, než-li kdy před tím. »Realisté«, nové sdružení těch, jež pustivše se starovlasteneckého idealismu, chtěli jen přísnou vědou k nejsvrchovanějším cílům člověčenstva pracovati a především pěstovati všeobecný humanism, který stavěti naproti jednostrannému prý nacionalismu, založili si v brzku své orgány vědecké »Athaeneum« a politicko-literární týdeník »Čas«. Majíce mezi přívrženci svými toliko část učitelů na vysokých a středních školách a část studentstva, však bez opory širokých vrstev lidu, nemohli se honositi vlivem politickým, ač dosažení jeho bylo v brzku toužebným jich přáním. V čele jich stáli profesoři vysokých škol T. G. Masaryk a Jos. Kaizl.

Pracovavše pouze literárně a s katedry po několik let, domnívali se vůdcové této nové »realistické« frakce, že již nadešel čas, aby také v politické aréně osvědčili vydatnost svých sil, jinými slovy: šlo o nabytí některých poslaneckých mandátů a o vliv na řízení národa. Sami o sobě nebyli s to, aby k tomu dospěli; to státi se mohlo jen přispěním některé z obou stran na ten čas platných, totiž staročeské, která měla většinu lidových mandátů, nebo mladočeské, která jich měla slušnou menšinu a již se dávala v zápas o většinu. Předáci realistů obrátili se v té věci na dra. Riegra, který zase zanesen jsa záležitostmi politickými jiného druhu a drahně ve Vídni se zdržuje, odkázal je na mne. Tudíž v prosinci 1889 profesor J. Kaizl a profesor T. G. Masaryk navštívili mne v »Hotel de Saxe«, kde jsem tehdež přebýval, vykládali mně o potřebě, aby staročeská strana osvěžila se novými silami a že by za jistých podmínek síly své jí věnovati chtěli. V rozmluvě té pokračováno bylo až 25. února 1890, kdež oba tito pánové

mne opět v té příčině v tehdejší místnosti Zemské banky v Jungmannově ulici navštívili. Uznávají, že staročeská strana spojením s realisty mohla by sice nabýti několik dobrých sil parlamentních, avšak jen nevalného sesílení v národě, a ježto jednání na sobě mělo ráz politického prospěchu jen několika málo mužů, nechtěl jsem ukvapeně slibem nějakým stranu vázati a proto jsem si vyžádal písemné formulování návrhů, o jichž přijetí či nepřijetí rozhodnouti měli důvěrníci strany národní po návratu dra. Riegra, který se očekával za nedlouho před velkonocemi, tedy asi v polovici měsíce března.

Přípisem ze dne 26. února 1890 zaslal mně profesor Masaryk formulované návrhy, jež zněly, jak následuje.

„Program.

Chceme se připojiti ke straně národní a přijímáme známý program Palackého, na němž ona stojí.

Z programu toho činíme výslovně tyto vývody:

1. školství všeliké v zemích českých budiž spravováno světskou, ne duchovní mocí (t. zv. klerikální školy nepřijímáme);
2. se šlechtou chceme býti v rovnoprávném spolenství;
3. v otázce t. zv. slovanské chceme si nejbedlivěji všimati slovanského kulturního vývoje, majíce při tom politické stanovisko české státoprávní, tudíž i rakouské;
4. v otázkách vnitřních (kulturních i vědeckých, literárních, uměleckých atd.) každému důvodnému mínění zabezpečena budiž úplná volnost;
5. mladočeská strana uznává se nyní. Budiž pracováno všemi loyálními prostředky k tomu, aby zatlačena byla do patřičné menšiny. »Národních Listů« nestotožňujeme s mladočesstvím“.

„Přejeme si

1. mandátů do říšské rady: prof. Kaizl (národ. hospod. — obchodní kom. pr.),
prof. Rezek (rak. historie),
Dr. Kramář (finance);
2. mandátů na sněm;
3. místa mezi důvěrníky klubu;
4. poslanec Kvíčala nebudiž už volen v květnu do Zemského výboru;
5. paralelně s činností parlamentní chceme pracovati ve straně a pro stranu žurnalisticky a to v tom směru, aby z »Politik« byl učiněn list, jenž by nás před cizinou dobře představoval

a hájil. Profesoru Masarykovi budiž k tomu konci dán vliv na redakci, profesor Kaizl dohlížel by na vídeňské parlamentní zpravodajství; profesor Kaizl s dr. Kramářem starali by se i o zvelebení národohospodářské části listu. Profesor Kaizl budiž zvolen do výboru »závodu tiskařského a vydavatelského«. S výborem ujednají se všestranně podrobnější punktace, zejména ve příčině redakční působnosti profesora Masaryka;

6. »Čas« především zabýváti se bude naším vnitřním kulturním životem, in politicis bude míti ráz revue, pojednávající o jednotlivých otázkách spíše teoreticky (populárně), aby program národní strany v širších kruzích inteligence upevňoval.«

„Provedení.

1. Listy staročeské a listy podléhající našemu vlivu počnou ihned označovati na venek dohodnutí, jakmile bude skončováno.
2. Prvý kandidát našeho směru odůvodní své a svých přátel připojení ke straně národní způsobem, o který dohodne se s p. drem. Mattušem. Noviny přinesou dotýčný pasus kandidátní řeči“.

* * *

Profesor Masaryk, muž neobyčejné inteligence a důvtipu bystrého, byl hned od povolání na českou universitu předmětem nepříznivých posudků. Byl učitelem filosofie, ale největšího účastenství posluchačů těšily se jeho přednášky o sociologii, o nichž mnozí tvrdili, že odhalováním stinných, ale zároveň pro mládež pikantních stránek životních hledí kolegium učiniti zajímavým a hledaným. Bylyť prý přednášky ty od kritiků Masarykových předloženy ministru vyučování, aby je posoudil. Jiní v pochybnost brali opravdovost jeho národního přesvědčení a jeho slovanskost; katolické listy, zvláště »Čech«, vyčítaly mu atheism atd.

Mezi jednáním o spojení realistů se stranou staročeskou hleděl profesor Masaryk napravití toto nepříznivé o sobě mínění a zaslal mi po dvakráte celé sbírky pojednání a posudků svých, zároveň pak posudky některých katolických listů z doby dřívější o jeho pojednáních. V listě ze dne 24. února 1890, kterým zaslal několik čísel »Času« a »Athenea«, táhne se také k dřívější zásilce a píše:

»Jest-li že klerikální listy před vypuknutím sporu rukopisného a před paličskými články loňského »Čecha« tak o mně soudily, jak Vám přílohy dokazují, odkud to rozšířené mínění o atheismu a Bůh ví čem? Já nic jiného přece nikde a nikdy nepsal; o věcech těch píše sám stejně a výslovně tak, jak Vám

ukazuje posudek spisu Vychodilova: ráčíte tu míti makavý důkaz nepravdy. A takovéto nepravdy hlavním pramenem je pan poslanec Kvíčala; zároveň Vám důkaz, v jaké nemilé posici jsme my naproti tomuto pánovi.«

Od odevzdání formulovaných podmínek přístupu ku straně staročeské do očekávaného příchodu dr. Riegra nebylo daleko, sotva tři neděle; však v krátké době té názory a plány »realistů« rázem a naprosto se změnily; bylo to asi týden před příjezdem Riegrovým, když neočekávaně dr. J. Kaizl dostavil se ke mně a oznámil mi, že realisté uváživše všechny poměry a okolnosti znova, nehodlají dále jednati o přistoupení ku straně staročeské, od níž je líší přece jen zásadní rozdíly v pojmání svobody tisku, práva spolčovacého, věci konfesionálních atd., pročež že žádá, abych kroky a návrhy dosud učiněné považoval jakoby se nebyly staly.

Rozpřádati diskusi o tom, co mně dr. Kaizl sdělil, neměl jsem chuti, poněvadž jsem celé jednání vedl jen z úlohy dr. Riegrem mně svěřené, beze všeho nadšení, tudíž jsem také sdělení vzal prostě na vědomí a s tím jsme se rozešli.

I obsah tohoto sdělení i způsob jeho přednesení nasvědčovaly tomu zřejmě, že se jedná jen o výmluvu, kterou započaté vyjednávání mělo se rychleji přetrhnouti, nežli bylo započato. Agitace proti straně staročeské, která už před posledními volbami do sněmu se započala, jejíž úspěch zračil se v slušném počtu mladočeských poslanců, úsilovněji pracovala od uveřejnění tak zv. vídeňských punktací a připouštěla úsudek, že svobodomyslná strana při nejbližších volbách vykáže se úspěchem daleko skvělejším. V únoru profesor Masaryk mi sdělil, že po jeho názoru vídeňské úmluvy neobratně se hájí orgány staročeskými, to že by se díti mělo jinak a lépe; v březnu však realisté byli přesvědčeni, že proud protipunktační v národě je už příliš silným, a proto že s ním plouti musí, kdo chce přijíti ku předu.

Netrvalo to dlouho a »Národní Listy« překvapily český svět odhalením, že vysvětlena jsou »nedorozumění«, která byla mezi realisty a českou stranou svobodomyslnou a že došlo k odstranění jich a ke spojení obou stran. Po nějakém čase Masaryk s částí svých přívrženců opět mladočeskou stranu opustil a svými orgány (»Čas«, »Nová Doba«) proti Mladočechům prudce psal, kdežto část jiná s dr. J. Kaizlem a dr. Kramářem s mladočeskou stranou úplně splynula. Celá strana realistů byla by snad spojením poškodila stranu mladočeskou, kdežto dr. J. Kaizlem a dr. Kramářem dostalo se jí nejlepších politických sil.

V. ÚPADEK STRANY STAROČESKÉ.

Zřízením státoprávního klubu r. 1878 byl ovšem docílen smír mezi stranami staro- a mladočeskou. Obeslání sněmu, jež v tomže roce stalo se i stranou staročeskou, mohlo býti považováno za úspěch a zadostučinění mladých tím spíše, že sám Rieger nejvíce a do poslední chvíle mu odporoval. Vedle toho ustanovení klubovních stanov samo uznávalo stranu svobodomyšlnou a dopřávalo jí v reprezentaci klubovní zvláštního zastoupení. Však přes to nebylo »svobodomyšlným« tuze příjemno ve společném klubu, poněvadž jich počet u porovnání se stranou staročeskou byl nepatrný. V prvních letech po opětném sloučení stran nebylo znáti příliš nevráživost, naopak shoda byla potěšitelná a slibovala úspěchů. Teprve po volbách do sněmu r. 1883 a ještě více po volbách do říšské rady r. 1885, které měly pro spojené české strany a zejména pro staročeskou skvělý výsledek, zdálo se, jakoby zacelené staré rány měly býti znova rozdrásány. Snad staročeská strana na velkém rozvratu vnitřním následujících let nebyla zcela bez viny, ale vinu daleko větší nese strana mladočeská, pracovavši některými svými poslanci, přede vším ale zastoupením svým časopiseckým, soustavně na podlomení autority strany národní a její vůdců.

Strana svodomyslná nechtěla v celosti klubovní zaniknouti a v tom podporována byla orgánem svým »Národními Listy«, které by byly význam ztratily, kdyby za sebou nebyly měly aspoň frakci poslaneckou a tudíž ve vlastním interesu často oponovaly politice klubovní. První větší srážka mezi klubovní většinou a menšinou stala se při projednání školské novely v poslanecké sněmovně, kde poslanec profesor Tilšer s některými přáteli postavil se proti majoritě klubu a pravice vůbec. Od té doby hořkost často nepatrnými nahodilostmi množená jevila se zvláště ve vídeňských schůzích klubovních, kde mladočeská frakce výčitkami pro chabé prý vedení klubu, návrhy radikálními a nejvíce zanášením zpráv o důvěrných schůzích klubu do »Národních Listů«, ale také — snad bezděčným prostřednictvím třetích osob a tudíž nevědomky — do listů národních protivníků vzbuzovala u většiny nelibost stále rostoucí. Tato nelibost byla tím více odůvodněna, že reprodukce často zostřila, co bylo v klubu pověděno a přibarvila věc tak, že veřejné mínění muselo býti pobouřeno proti

většině klubu. Síla českého živlu ani v lidu ani v poslancích nebyla ještě tak zmohutněla, aby se stávající řády daly útokem zvrátiti, a tak vylfčil dr. Rieger proti výčítkám mladočeským správně dynamické poměry a uživ, jak u něho často bylo zvykem, podobenství řekl, že musíme sbírat drobtý, čemuž každý porozuměl věda ze zkušenosti, že rovněž tak jako Poláci musíme oportunistickou politikou vydobývat kus po kuse těch národních a politických statků, kterých v době táborů a politické pasivity bez výsledku domoci se jsme hleděli dle přísloví »ryc nebo nic«. Žurnalistická reprodukce vložila Riegrovi do úst rčení, že musíme *pod stolem* sbírat drobtý a v řadě článků dovozovala z toho nedůstojné chování se klubu, což pak v četných schůzích bylo v nekonečných variacích opakováno.

Vynesení tohoto případu do veřejnosti přičítalo se dr. Ed. Grégrovi a všeobecně vyčítalo se mu, že nepostihl trpkou ironií, kterou Rieger stigmatizoval upustění od heroického boje o státní právo s jeho vznešenými cíli a zaměnění jeho aktivním účastenstvím ve sborech zákonodárných, kde se poměrně skrovné pokroky proti nepřizní národních protivníků docílit daly. A kdyby skutečně byl užil slov, že sbírat nám jest drobtů pod stolem, byla by ironie tím trpčí a pro toho dobře pochopitelná, kdo uváží, že Riegrova politika dovedla nás až ku kr. reskriptu ze dne 12. září 1871 s uznáním státního práva a slibem korunovační přísahy, kdežto Ed. Grégr horoval po roce 1871 ku bezpodmínečnému obeslání říšské rady, kde jsme často musili úsilovně a drahnou dobu bojovati o leckterou střední školu. U poslance, jenž dovede pronést okřídlené slovo, že české státní právo nestojí za fajfku tabáku a jenž kážeň klubovní snášel jen jako nesnesitelné břímě, byjí otevřené i skryté útoky proti klubu a jeho náčelníku jakési politicko-pathologické zjevy.

Prudké útoky činěné proto na dra. Riegra a ovšem na celý klub inspirovány byly přímo z klubu samého, a proto klub se usnesl, dáti plnou satisfakci předsedovi svému vyzvav jej, aby klub rekonstruoval, což stalo se v květnu 1887, při čemž dr. Ed. Grégr a vedle něho tři poslanci zůstali mimo klub. Tím arcí dán »Národním Listům« nový podnět k dalším útokům proti klubu a straně národní, dr. Ed. Grégr pak prohlašován za nejstatečnějšího zástupce národa, ač právě (či snad poněvadž) on inspirací oněch nebyl dalek.

Nekážeň ozývavší se často v českém klubu na radě říšské a vyvolávavší příčiny k důvodným steskům přičítala se nejen separatistickým choutkám některých poslanců, nýbrž i nedostatku psaných pravidel klubovních. Želena toho často, že není klubovních stanov. Podnikl jsem práci tu, sepsal stanovy, v nichž na zvláštní postavení v klubu i velkostatkářů i Moravanů bylo pamatováno a vytkl hned prvním paragrafem, že mimo politické, národní a hospodářské úkoly, náleží k předním povinnostem klubu

domáhati se uznání státního práva českého. Vedle toho osnova obsahovala jen ustanovení, která v takové jednotě jsou nutná, má-li zachovati se nevyhnutelná kázeň politická. Tištěný návrh stanov rozdělán byl členům a položen na denní pořádek klubovní schůze. Sotva však že návrh byl rozdělán, rozpoutala se proti němu agitace, vycházející, jak jasně jsem poznal, z lůna vlády samé, zajisté jen proto, že v čele stanov byl projev o českém státním právu; nátlaku vládnímu propadli nejprve Moravané, kteří vytykali ne tento projev, ale neliberálnost stanovám a za nimi hned »Národní Listy« a jich přívrženci počali spílati stanovám »čeledního řádu«, poněvadž podávání samostatných návrhů a interpelací mělo býti podrobeno jistým formalitám klubovním. »Čelední řád« stal se na ten čas heslem, jemuž podrobiti se bylo by nedůstojno zástupcům lidu a ti, kdo se ho ujímali, postaveni v světě zpátečníků. Nezbyvalo než ustoupiti s těmito stanovami z jeviště; po nějakém čase byl jsem zase požádán, abych předložil nějakou osnovu; vypustil jsem tedy z dřívější osnovy české státní právo, neučinil dalších změn vážných, a ejhle stanovy tyto byly klubem přijaty. Nicméně i potom dosti často vzpomínáno na choutku staročeských vůdců, kteří minili volnost poslaneckou spoutati »čeledním řádem«.

Velké bouření podporované i využité mladočeskou frakcí způsobily tak zvané Gautschovy ordonance. Pramen jich hledati sluší v »úsporné komisi«, která k císařskému rozhodnutí vládou zřízená měla pracovati k dosažení rovnováhy ve státním rozpočtu návrhem o úsporách ve státní správě. K její návrhu nařídil ministr Gautsch, aby některé střední školy, bez rozdílu národnosti a mezi nimi tedy i německé, byly zrušeny, některým pak ústavům, aby dosavadní subvence byla odňata. Opatření to bylo potud nesprávné, že tou dobou nebylo českých škol středních tolik, kolik jich v poměru k německým a vzhledem na skutečnou potřebu býti mělo a proto zejména odnětí subvencí středním školám v Novém Bydžově a Čáslavi nebylo odůvodněno. Za parlamentních prázdnin radili se důvěrníci českých poslanců o krocích, které proti »ordonancím« učiniti třeba a kroky ty také klub a jeho reprezentace učinily. Avšak horečná agitace, která v dotčených městech přirozeným způsobem měla nejurodnější půdu, samo vydání »ordonancí« kladla na vrub většiny klubovní a veřejné mínění mladočeské bylo utvrzeno ve svém názoru o chabém vedení politickém.

Když pak při obnovení poměrů mezi uherskou polovicí říše a zdejšími zeměmi čeští poslanci bez úspěchu se zasazovali, aby aspoň označení hodnoty na bankovkách stalo se také jazykem českým, po případě jinými neněmeckými jazyky, tu mladočeská oposice dovozovala málomocnost poslanectva, jež prý nebylo s to prosaditi »ani ta dvě slova« (»deset zlatých«) na papírových penězích.

Tyto a takové momenty v lidu snadno vznětlivém stačily, aby, rozváděny čilou agitací, zvláště pak dovedně redigovanými »Národními Listy«, podryly na mnohých místech staročeským poslancům půdu v té míře, že při volbách do zemského sněmu provedených v r. 1889 mladočeští poslanci vstoupili do sněmu jako značná frakce celého českého poselstva. Leželo to ve vzduchu již dvě léta před těmito volbami, že staročestvu sil ubývá a zřejmým toho symptomem byl úkaz, že od r. 1887 někteří svobodomyslní poslanci neohlásivše, že by společnou dosud politickou společnost opouštěli, do klubovních schůzí se nedostavovali.

Takto připravena nová secese a po volbách roku 1889 bylo tu již dosti materiálu, z něhož bylo lze utvořiti nový »svobodomyslný« klub českých poslanců. První větší politická akce jeho byl návrh adresy, podaný drem. Juliem Grégrem. Při státoprávním vyznání víry tak zvané velké národní (staročeské) strany bylo by se dalo předpokládati, že si nedá ujíti příležitost sestoupení sněmu z nových voleb vyšlého, aby právě svému přesvědčení ve formě adresy dala slavnostní výraz. Vždyť sama r. 1878 navrhovala podání adresy, ač tenkrát strana státoprávní byla málomocnou menšinou a z té právě příčiny obmezila obsah adresy na pouhou žádost za změnu volebního řádu, dobře vědouc, že adresa státoprávního obsahu nebyla by překročila práh prvního čtení. V roce 1889 však německá levice sněm ani neobeslala a velkostatkáři konservativní strany tvořili s poslanci lidovými strany národní jednu společnou politickou stranu; byla tedy příležitost, aby politické vyznání víry této velké i v říšské radě velice závažné strany manifestovalo se ve slavnostní formě adresy. Že se tak nestalo, že většina naproti návrhu svobodomyslné strany zachovala se záporně, mělo důvod dvojí: jednak byla zde obava, že rozvinutí otázky státoprávní vzbudí nelibost u koruny, u vlády i u některých spojeneckých stran na říšské radě a ještě více znesnadní posici českého poselstva v říšské radě, které bez toho proti nedůvěře na všech stranách mělo co bojovati; jednak — a důvod tento v té době více vážil než první — domníváno se, že abstinentní Němci, ohledně nichž nebylo si tajeno, že nepřítomnost jich a neuznávání sněmu je nemilé, vrácení pak jich do sněmu velice žádoucí, z každé státoprávní akce vezmou nový důvod, aby v abstinenci déle setrvali. Proto většina zavrhl návrh, aby podána byla adresa a spokojila se resolucí ve formě přechodu k dennímu pořádku, v němž akcentovala státoprávní přesvědčení své. Tento denní pořádek byl novou zbraní svobodomyslných proti straně staročeské, která potírána heslem, že Staročeši přešli přes státní právo k dennímu pořádku.

Posledním hřebem do rakve staročeské strany bylo vyjednávání s Němci, aby tito upustili od stanoviska abstinentského a opět do sněmu vstoupili. Jazykové nařízení z r. 1880 patřilo

v prvních letech aktivní politiky české, která se počítala od r. 1878, pokud jde o sněm a od r. 1879, pokud jde o říšskou radu, k hlavním vymoženostem a proto bylo potíráno Němci jako nějaká jim učiněná krivda. Rozmnožení českých škol středních, zřízení české university, změna volebních řádů pro říšskou radu a pro obchodní komory a jiné nápravy starých hříchů páchaných na slovanských národech a zejména na českém, ač zdaleka ještě tím nebylo odčiněno vše, co bránilo úplné rovnoprávnosti, to vše prohlašováno za rány mířené proti německé národnosti a utužovalo odpor proti většině na říšské radě i na sněmu a ovšem i proti vládě. Němci v Čechách stupňovali odpor ten až k opuštění sněmu v roce 1886; od té doby byl sněm kusý, ač stále v něm byla legální většina obyvatelstva. Odčinění pasivní odpor Němců proti sněmu muselo být politickým úkolem většiny a tato činila zvláště od r. 1887 kroky možné k tomu, pokud se srovnávaly s právem a důstojností. Němci za hlavní podmínku opětného obeslání sněmu kladli odvolání jazykového nařízení z r. 1880 a vedle toho jiné kautely, které pro sebe pokládali nutnými. Vláda Taaffeova konečně ujala se iniciativy a zabezpečivši sobě obeslání obou stran, svolala konferenci česko-německou do Vídně v lednu 1890. Resultát památné této konference mohl být pokládán za relativně uspokojivý, ježto Němci se zavázali obeslati sněm, aniž by nařízení jazykové z r. 1880 bylo odvoláno, nýbrž zůstalo nadále v platnosti a pouze jim učiněn možným ústup z tohoto požadavku větou, že nařízení v budoucnosti podrobí se má revisi, pro kterou každá z obou stran zachovává sobě své zásadní stanovisko. O této věci vyslovil se, ovšem jen soukromí, jeden ze zástupců německých, dvorní rada Dr. Halwich: »My dobře víme, že toto nařízení se už nikdy neodvolá; leč v poměrech, v jakých žijeme, musíme aspoň formálně revisi za možnou prohlásiti.« Vedle zachování jazykového nařízení svolili Němci k spravedlivé opravě volebního řádu pro sněm, ku zřízení nové obchodní komory z většiny české, k upravení poměrů škol menšin, kdežto Češi přistoupili k zřízení národních kurii v sněmu, k zřízení národních sekcí při zemské školní radě, při zemědělské radě a při vrchním soudu zemským. Rozhraničení soudních okresů dle národnosti považováno bylo — učiněno-li správně — za stejně užitečné oběma stranám.

Jakmile obsah ujednání byl prohlášen, nevěděli svobodomyšlní z prvu, jak by o něm měli souditi, ba první úsudky nebyly nepříznivé. Avšak okolnost — a ta byla velkou politickou chybou — že ke konferenci nebyl pozván ani jeden zástupce české svobodomyšlné strany, což znamenalo vskutku pohoršlivé neuznání strany v té době už dosti silné, okolnost ta přímo vnucovala straně úkol opoziční a snahu, aby v kompromisním elaboratu skoro zlomyslnou pečlivostí vyhledávala vše, co bylo na úkor české národnosti, či spíše co jí nesloužilo v rozhodný prospěch. Že pak v ujednání kompromisním dvou stran nemůže

vše být v rozhodný prospěch strany jediné, nebyla pečlivost ta bez značného výsledku pro potřeby agitační.

V takovém nepříznivém chování se k »punktacím« byli Mladočeši utvrzeni taktikou poslanců německých, kteří chtějí získati schválení úmluv i širšími vrstvami německého lidu ve veřejných schůzích líčili úmluvy vídeňské jako znamenitý úspěch své politiky. To zvláště šlechtic z Plenerů na schůzi teplické svým řečnickým uměním dovedl tak křiklavě vylíčiti, že ujednání posluchačům jeho připadala jako velké národní vítězství. Konečně není taktika taková ani nová ani zvláštní, vše záleží na tom, aby se výhody dosažené postavily do nejlepšího světla, ústupky pak druhé straně učiněné aby buď se pominuly mlčením, aneb za nepatrné se prohlásily. Taktika ta byla správná, šlo-li pouze o to, aby dosaženo bylo schválení lidu. Němečtí poslanci očekávali, že my naproti svému lidu zachováme se podobně a Plener mne samého vybízel, abych tak jednal; to však odporovalo mé povaze, bylo proti mému přesvědčení, bylo to snad zároveň důkazem, že my jsme méně obratnými politiky než protivníci naši. Ve schůzích, v kterých jsem mluvil o ujednáních vídeňských, líčil jsem výhody i úspěchy úmluv co nejobjektivněji nezatajuje, pokud jsme ustoupili od zásad dosud hájených a dovozuje, že přes všechny naše ústupky úmluvy jsou přijatelné. Mladočeši a jejich orgány ukazovali pak s důrazem na vítězoslávu německou a na střízlivost našeho líčení a tvrdili, že tam, kde je vítěz, musí být i poražený a ten že je český národ vinou staročeských »punktátorů«.

Již průběh konferencí samých, ve kterých se zachovávalo absolutní tajemství, dráždil opoziční žurnalistiku, jež dovedla využíkovati i toho, čeho se nedověděla. Opuštěje jednoho večera konferenční síň, byl jsem na ulici pozdraven žurnalistou P., který mne odtud doprovázel skoro až k hotelu Métropole. Na všechny jeho dotazy pokrčil jsem pouze rameny neb dal odpověď zcela vyhýbavou. Tak jsem se vůbec zachoval po celé konferenční jednání. Nedověděv se tedy ničeho, žádal mne P. naposledy, abych mu jen sdělil, jak asi přijaty budou výsledky jednání v Čechách. Na to zněla moje odpověď, že v poměrech, jaké u nás zavládly, najdou se v Čechách vždycky lidé, kteří by rádi ukřivovali účastníky konference, byť by výsledky byly sebe uspokojivější. Snad i tato po mém tehdejší úsudku negativní odpověď nebyla dosti opatrná, ač každý soudný člověk uzná, že úsudek o skutečných výsledcích jednání v ní obsažen není. Ale v žurnálech i v sněmu samém bylo jako fakt tvrzeno, že jsem sám jako účastník odsoudil výsledky konference, poněvadž jsem prý řekl, že účastníci konference budou ukřižováni.

V jiném vídeňském dopise tvrdily »Národní listy«, že mezi jednáním konferenčním dával hrabě Taaffe účastníkům podávati cognac. Že ve schůzích toho rázu právě tak jako ve sněmovnách

neb sněmovních komisích není zvykem mimo vody dožadovati se jiného nápoje neb podávati jej, je známo v kruzích intelligence, na něž, jak se zdá, při své zprávě list nereflektoval. Za to v širokých massách lidu cognac podloudně sugerovaný se znamenitě ujal a na nejednoho z účastníků konference v pražských ulicích a na koňské dráze lidé nižšího vzdělání pokřikovali »cognac«.

»Punktace«, jak stručně nazývána zásadní ujednání v protokolu konferenční sepsaná, staly se hanlivým názvem nečestného jednání, »punktace« a »punktátor« byly nadávkami, kterými ve sněmě i na ulicích zasypáváni ti, kdo byli účastníky vídeňských konferencí a nejedno individuum, potkavši mne volajíc »punktátor«, vyplivlo se přede mnou.

Riegrovi nevedlo se lépe než ostatním účastníkům vídeňských konferencí; muž tento, jenž v srdci svém od mládí až do kmetství skoro ničeho jiného nechoval, než národ svůj a jeho blaho, jehož celé žití, všechny síly a snahy čelily jediné k zabezpečení národní bytnosti a ku zvelebení vlasti a národa, muž ten smýkán byl mravně z Kapitolu k Tarpejské skále a mezi poslanci, kteří by snad měli representovati výkvět lidu, našel se člověk graduovaný, jenž v plné schůzi sněmovní vrhl mu slovo »zrádce« v tvář*). A ta dobrá vznětlivá mládež, která ondy vypráhla mu koně z vozu a sama jej vezla ulicemi pražskými, zasypávajíc ho slávou, dala se veštvati v nenávisť proti němu, uspořádavši mu před jeho domem v ulici Palackého kocovinu, spojenou s vytloukáním oken.

V této zmatkoplne době, v době zášti a podlosti ukázala se nejlépe mravní síla a duševní velikost tohoto muže. Od mládí svého byl miláčkem lidu, jeho autorita zůstávala až po tuto dobu neotřesená a překonávala všeliký odpor, jenž proti němu a jeho vedení, ať zjevně, ať tajně, se zdvihal. Byl ctěn, milován a veleben po celý svůj život až přes sedmdesátý svůj rok a ejhle málo měsíců stačilo k převratu ve smýšlení lidu tak náhlému, že bez rozvahy srazil s piedestalu muže, kterého do té doby zval a ctil jako nepopíratelného a všeobecně uznaného vůdce svého. Obrat takový na muže méně silné povahy byl by musil míti zkázonosný vliv a rozvrat tělesný neb psychický byl by pochopitelným toho účinkem. On však stál tu jako skála žulová, do níž marně bouře blesky metá. Ne tak jeho jinak uzavřená, nepolitická a pouhému lidumilství žijící vzácná choť. Jejímu šlechtnému srdci zdál se nemožným takový nevděk národa; dcera Palackého byla zvyklá viděti jednotlivce, poselstva, sbory a zástupy blížiti se k domu otcovskému, aby v něm vzdávali úctu tiché ale neunavné práci vlastenecké, nezištné konané ve prospěch národa — a nyní kypící zášť svedené tlupy metala kameny v okna, za nimiž Palacký a Rieger do nocí pracovali! —

*) Posl. dr. Vašatý. Pozn. vydav.

Opustili Prahu, odjeli do Italie a nedlouho na to došla z Říma truchlivá zpráva, že Marie Riegrová-Palacká zemřela po krátké nemoci jakýmsi neduhem, který bych nazval zlomeným srdcem pro nevděk lidu.

Nové volby pro poslaneckou sněmovnu rady říšské na počátku r. 1891 provedené nemohly míti dle proudů nabyvších vrch ve voličstvu českém pro stranu staročeskou výsledek příznivý; že však stranu tu stihne katastrofa tak zdrcující, jak se skutečně stalo, nenadál se nikdo, ani přítel, ani protivník. Strana mladočeská rázem stála v zenitu své slávy a moci, slávy a moci neočekávané.

Strana mladočeská mimo domov neměla přátel; jako strana opoziční, potírající Staročechy se šlechtou spojené, trpěla pověstí pustého radikalismu, jenž bez rozmyslu bořiti hodlá, co mu v cestě stojí. Proto v nejvyšších kruzích s despektem pronášeli se o »prazvláštní společnosti«, strany v říšské radě zachovávaly se více než upjatě k novým příchozím. Byli osamoceni, odsouzeni k málomocné opozici. Dosti dlouho to trvalo, než se přizpůsobili ovzduší, než aspoň částečně zažehnali předpojatost ostatních stran a učinili možným, aby se stali částí někdejší pravice. Cesta k tomu byla jednoduchá sice, stála však mravních obětí: bylo nutno radikalism pustiti mimo sebe a bráti se dráhou umírněné politiky oportunistické, kterou dříve sledovali Staročesi. Na dráze té dosáhli Mladočeši jednoho velkého úspěchu: jazykových nařízení Badeniových, bohužel, že úspěchu efemérního, který byl příčinou parlamentní revoluce německé, jež připravila Mladočechy o všechno ovoce šestiletého snažení, ba i vymoženost staročeskou, jazykové nařízení z r. 1880, uvedla v nebezpečí.

Ovace přímo královské, jichž dočkal se Rieger při oslavě svých osmdesátých narozenin (10. prosince 1898) měly odčiniti a z paměti vyhladiti, co několik let před tím na něm a na celé straně národní bylo hřešeno; skoro jednomyslně soudní lidé všech stran se pronášeli, že události posledních let a všechna politika mladočeská jsou skvělým zadostučiněním straně staročeské a jejímu vůdci, kteří radikálnímu útoku neodolali, ale z porážky své odnesli štít i prapor mravně a politicky čistý.

VI. RIEGROVA SMRT.

Záhy z jara r. 1902 zaviněnou jinak nepatrnou diétní chybou ulehl Rieger, ztratil všechnu chuť k jídlu a trpěl za známek diabetu. Poležel si dosti dlouho a když konečně opět povstal z lože a po náležitém šetření zase vycházeti počal, viděti bylo na něm, že nemoc zůstavila nevyhladitelné stopy. Byl přece — ač se přemáhal — slabším, stoupání po schodech unavovalo ho, ruce byly studené a postava dosud přímá se nachylovala. Odejel do Malče a zajisté i on i jeho přátelé doufali, že se opět zotaví. K některým důležitějším poradám za pozdního jara do Prahy přijel. Když jsem jej v posledních dnech srpna v Malči navštívil, zdálo se mi dle vzezření, že skutečně naň venkov dobře působí; však do lesa a na Spálavu, jako v minulých létech, se s námi přece neodvážil. Po záhradě se dosti čile procházel, ano když v poslední den mého pobytu jsme s profesorem Bráfem, s mou Růženou, s paní Lauermannovou a její dcerou učinili vycházku do blízkého dvora asi na půl hodiny cesty vzdáleného, chopil se Rieger hole a odhodlal se, ač ho z toho zráželi, že půjde s námi. Tam si na chvílku usedl a zase s námi se vracel. Však zpáteční cesta nebyla mu už tak snadná; čím blíže k Malči tím více o hůl musil se opíratí a nedaleko zámku v té míře vypovídaly nohy službu, že i já i prof. Bráf úsilovně jsme ho prosili, aby se o nás opřel, neboť byla obava, že k zemi klesne. Ale vůle a sebevědomí mu nedaly, zamítnul naši pomoc, s největší obtíží dostal se domů a hned ulehl, aby se zotavil, což za nějaké dvě hodiny se také podařilo.

Vrátiv se na podzim do Prahy opět jako jindy pravidelně po šesté hodině odpolední dostavil se do čítárny Českého klubu, kam já jsem obyčejně před půl sedmou docházel. Tu čítal a hovořil jako jindy, jenže za studených dnů, ač čítárna byla náležitě vytopena, často ku kamnům se stavěl, aby se zahřál. Desátého prosince přijímal gratulanty, již ho o 84. narozeninách navštívili a čile s nimi rozmlouval. Ačkoliv znáti bylo, že tíha stáří za poslední doby a zejména po jarní nemoci na něho doléhá, ač bylo slábnutí patrné a přímá postava se schylovala, přece, když dostali jsme se přes nový rok 1903, doufali jsme, že se nám ještě nějaký čas zachová. Dne 6. února 1903 v podvečer seděli jsme jako obyčejně v čítárně Českého klubu;

byl pátek, tedy den Hlávkův, a k mému dotazu přisvědčil Rieger že se mnou k němu půjde. Ztrávili jsme večer ten v dobré náladě u přítele Hlávky, ale když bylo po 9. hodině, už mne pobízeli, abychom šli; proti obyčejí jsme tento večer ukončili před půl desátou jen proto, že Rieger cítil se umdleným. Byl to poslední večer, který ztrávil ve větší společnosti v cizím domě. Arci že se nedal odvrátiti od návštěvy Národního divadla a novinka Charpentierova, opera Luisa udržela ho (byla to jeho poslední divadelní návštěva) do půl jedenácté. Za málo dnů na to v neděli dne 22. února ulehl, aby více nepovstal. Navštívil jsem ho za poslední nemoci několikrát; dne 24. února jsem dosti dlouho u něho prodlel; mluvílo se o denních událostech. Při druhé návštěvě zdál se mi unavenějším a jazyk byl těžký, pročež jsem návštěvu zkrátil. Ode dne ke dni pozorovati bylo větší slabost, pak už velice často podřimoval, což vykládalo se jako účinek uremie. Dne 2. března k večeru byl v dřímotě, pročež jsem do ložnice ani nevstoupil. Dne 3. března dopoledne před 11. hodinou jsem se šel pozeptati po jeho stavu. Syn, profesor Rieger, mi sdělil, že je otec velice slabý a lékaři že už na nejhorší připravili; nebyl bych nemocného rušil ve klidu, ale paní Libuše Bráfová sdělila mi, že jsem přítomen a on projevil přání, abych k němu přišel. Jen stoje jsem ho pozdravil a vyslovil přání, že při klidu a péči vše zase v brzkou bude v pořádku. On mi podal ruku, něco promluvil, čemu jsem však už neporozuměl, a oko nezkalené spočinulo na mně; nechtěl jsem pohnutí své dáti na jevo a proto jsem se v krátké chvíli vzdálil. Na cestě k domovu stále mi tkvěla otázka na mysli, zdali ho ještě spatřím živého. Když jsme zasedli k obědu, vyprávěl jsem synu Břetislavovi a dceři Růženě, jak jsem Riegra shledal a netrvalo než chvíli, když tu posel po jedné hodině se dostavil a zvěstoval mi, že Riegra není více. Spěchal jsem do jeho příbytku, vstoupil opět do ložnice a viděl jej v mrtvém klidu.

Odešel na věky. Byl velký a šlechetný. Kéz nám zrodí dvacáté století aspoň jednoho, jenž by se mu rovnal.

VII. JEDNÁNÍ O NOVOU SHODU.

Neblahé politické poměry v říši i v zemích českých, neúspěchy české politiky v posledních dvanácti letech ukázaly, jak vedení u nás je přes všechnu dobrou vůli slabé a málo slibné. V posledních asi třech letech jsem několikrát v projevech v Českém klubu a v článcích uveřejněných ukázal k tomu, že třeba sjednocení stran neb nové formace, aby docíleno bylo na poli politickém lepších úspěchů. V nejnovější době i někteří náčelníci mladočeští k tomu ukazovali a já v řeči, kterou jsem promluvil v Českém klubu dne 10. října 1903. O pohřbu dra. Riegra vyslovil se dr. K. Kramář k dru. V. Srbovi, že by zástupcové stran měli se pokusiti o nějaké dohodnutí. Více se nestalo. Při konstituování Národní Rady v září 1903 vyzval dr. Pacák dra. Srba, aby hleděl sprostředkovati společnou schůzi staročeských politiků s mladočeskými; byli jsme k tomu ochotni, avšak z druhé strany věc odložena. Teprve v poslední třetině října došlo nás pozvání a dne 28. října 1903 sešli jsme se v bytě dra. Václava Škardy, dr. Srb, dr. Jindřich Šolc a já v zastoupení strany národní, dr. Škarda, dr. Pacák a dr. Herold v zastoupení strany svobodomyšlné. Mladočeští zástupci mluvili za shodu a politické spojenství, my rádi k tomu svolili. Druhého dne měli tíž zástupci mladočeští schůzi se zástupci strany agrární a dne 4. listopadu ve schůzi zástupců všech tří stran jednalo se o »Základech společného postupu« drem. Heroldem předložených a dne 6. listopadu ve schůzi, jíž se účastnili dr. Herold, Žďárský a já, přijato svolání k českému lidu, jímž se odůvodnila shoda tří stran. Dne 7. listopadu sešli se výkonní výborové tří stran každý o sobě, aby se uradili o tom, co zástupcové jejich mezi sebou byli ujednali a když sbory tyto předložené návrhy schválily, bylo svolání se společným programem v neděli dne 8. listopadu 1903 v denních listech uveřejněno. Shoda ta však netrvala dlouho. Společný orgán tří stran: devítičlenný výbor scházel se zřídka a to nikoliv, aby se o něčem usnášel, nýbrž aby pouze vyslechl, co se strany mladočeské bylo uznáno, aby se mu sdělilo. Agrárikům pak shoda nejméně byla vhod, poněvadž těm přece o to šlo především, aby Mladočechy při nejbližší příští volbě v okresích venkovských poválili docela. A proto užili příležitosti a záminky, že Mladočeši v dubnu 1904 volby do delegace ne-

obstruovali, aby z docílené sotva shody opět vystoupili, přes to však při nejbližší příležitosti se vyslovili rozhodně proti obstrukci vůbec. O tom rozepsal jsem se v článku: »V mrtvém bodu« v červencovém sešitě »Osvěty« 1904. Tři dny po vydání tohoto čísla »Osvěty« dne 27. června navštívil mne dr. Pacák a v rozmluvě vyslovil se, že článek můj je politickou chybou, poněvadž seslabuje postavení poslanců naproti vládě, načež já odvětil, že jsem ode dávna považoval prodloužení obstrukce nad dobu absolutně nutnou za velkou politickou chybu. V dalším hovoru podotkl dr. Pacák, že spojení strany staročeské s mladočeskou považuje za nezrušené vystoupením agráriků, k čemuž já přisvědčil, zároveň však jsem vyslovil podivení, že vedení mladočeské strany opomenulo po výpovědi strany agrární nám sděliti, jak soudí samo o dohodě naší po vystoupení třetího kompaciscenta. Toto opomenutí mělo dle náhledu dra. Pacáka býti dodatečně napraveno i rozloučil se se mnou tím, že bez prodlení navštíví dra. V. Škardu, aby týž jménem výkonného výboru mladočeského nám dopsal v tom smyslu, že spojení s námi trvá. Přípis takový nás nedošel. Teprve v říjnu navštívil mne opět dr. Pacák a žádal, abychom možnost další kooperace v úvahu vzali. Věc prozatím usnula.

Teprve po skoncování volební reformy, ministerstvem Beckovým na podzim r. 1906 dala Národní Rada Česká podnět k jednání politických stran (mladočeské, staročeské, agrární, národně sociální a státoprávně radikální) o žádoucí dohodě k nastávajícím volbám do říšské rady. Jednalo se mezi delegáty stran těch od října 1906 až do února 1907, konečně však, když měly volební okresy býti rozděleny mezi strany, koncentrace se rozpadla a pak už jednáno o dohodu jen mezi stranami mladočeskou a staročeskou. Tato uskrovnila se ve svých požadavcích, jen aby další tříštění sil nenastalo.

Provedení voleb prvních na základě volebního práva všeobecného a rovného dokázalo správnost programu strany národní v té věci a odůvodnilo obavy v té příčině z naší strany vyslovované. Spojení strany národní se svobodomyšlnou neušetrilo obě velkého zklamání, větší ovšem bylo při straně svobodomyšlné. Výstřední snahy, lichocení massám slavily vítězství; horování svobodomyšlných, že 107 poslanců národa českého zaujme tak vážného postavení ve sněmovně, že nároků jich bude muset býti šetřeno, že místo dvou ministrů českých aspoň tři budou zasedati v kabinetě, to vše po provedených volbách rozplynulo se jako mýdlové bubliny. Nebylo počítáno se silou strany sociálně-demokratické, nebylo předvídáno, že ostatní zvolení rozpadnou se na frakce slabé, až dvoučlenné, nebylo očekáváno, že přemnoží ze zvolených nebudou na žádoucím pro politiky stupni vzdělání, nebylo účtováno s neřestí, kterou mnozí za specificky českou považují, se závisť a s osobními pretensemi. A tak podávali zástupcové českého národa v radě říšské před projednáváním rakousko-uherského vyrovnání v říjnu 1907 žalostný obraz rozervanosti, který naplňoval upřímná česká srdce vážnými obavami o budoucnost.

VIII. BROŽÍKOVY HISTORICKÉ OBRAZY.

Úspěchy Hlávky ve zvelebení věd a umění jsou na jev; on dříve již hojně podporoval výtečné studující na vysokých školách a chovance uměleckých ústavů, mladým umělcům dával stipendia ku studijním cestám, kupoval a dal provádět umělecká díla a poskytoval podpory spisovatelům ukládaje jim nové úkoly. On stal se zakladatelem České akademie pro vědy, slovesnost a umění a sotva že přesídlil z Vídně do Prahy, umínil si soustředit zde hlavní představitele českého umění a zvelebiti uměleckou školu, která do nedávna pouze živořila a teprve povoláním Mařáka a Pirnera nového ducha nabyla. Jeho podnětem r. 1893 na ni povolání Brožík a Hynais z Paříže. On způsobil, že Myslbek a Hynais dostali zakázku vládní, že Ženíšek vyhlédnut, aby maloval obraz císaře pro Českou akademii a Brožík podobiznu arcivévodě Karla Ludvíka pro tžž ústav.

Šlo o to zaměstnati Brožíka vydatněji, aby do jisté míry Praha mu nahradila Paříž; i povolal Hlávka k sobě několik přátel (Myslbek, profesor Stupecký, profesor Thomayer, dr. T. Černý, Dr. Mattuš) a sjednáno, že se povoláním vyzvou přátelé českého umění, aby složili každý aspoň 100 zl. v pěti ročních lhůtách po 20 zl. k tomu konci, aby Brožíkem za cenu 15.000 zl. dal se vymalovati výjev z českých dějin, jenž by vedle staršího jeho obrazu »Hus před koncilem«, který také byl pořízen sbírkou veřejnou, tvořil počátek žádoucí historické galerie obrazů z národních dějin českých. Nový obraz měl mítí předmětem zvolení Jiřího z Poděbrad za krále českého. Povolání mělo žádoucího úspěchu a smlouva s Brožíkem stala se skutkem.

Když se o tom dověděli mocní tohoto světa, věc na ně učinila dojem, jak se zdá, nikoliv milý. Po nějaké době pak dostal Brožík vzácnou návštěvu, která mu sdělila, že někteří pání ze šlechty přáli by sobě, aby Brožík věnoval štětec svůj proslavený také k vyličení jiných, nežli těch zjevů historických, které sice jméno jeho učinily velice populárním, ale zároveň

rušivě působí na mysl lidu. Šlo by o velký obraz v ceně as 20.000 zl., který dle možností měl by býti dokončen do dvou let a jehož látka volena by byla z doby panování habsburského v Čechách. V té příčině bylo už také jednáno ve Vídni a tam byla dána naděje, že podnikatelům dostane se přiměřené podpory císařem samým.

Jako předmět navrhována pouť císaře Ferdinanda I. do Staré Boleslavě po jeho zvolení na krále českého. Obraz ten by se pak reprodukoval a v tisících exemplářů za laciný peníz rozšířil, od čehož očekávati lze prý dobrý vliv na smýšlení lidu.

Brožík vyžádal si čas na rozmyšlenou.

Za nějakou dobu (v květnu 1894) tatáž vzácná osobnost přišla opět k Brožíkovi a sdělila, že věc nabyla jiného rázu a zvláštního obratu: došlo císařské rozhodnutí, že se u Brožíka má objednatí obraz za 20.000 zl., objednání to císaře a pro císaře; zvolení látky pro obraz ponecháno úplně umělci.

Tím arci neočekávaně, proti nadání a úmyslu zmařen plán, aby Brožík buď odvrácen byl od malování Jiřího z Poděbrad, aneb aby dojem obrazu toho paralisován byl Poutí staroboleslavskou. Tak povstal velký obraz »Tu felix Austria nube« vystavený v Praze r. 1897.

Jiný mohutný historický obraz Brožíkův jest jeho Defenestrace. Viděli jsme obraz o jubilejní výstavě 1891 a litovali jsme, že po výstavě putoval nazpět do Paříže do skladu Sedlmayrova. Při delším pobytu mém v Lužanech v srpnu 1902 přišli jsme v hovorů na tento obraz a Hlávka vyslovil mínění, že by měl býti získán pro Prahu, ovšem není-li už v pevných rukou. Náhodou byl právě hostem v Lužanech známý český malíř z Paříže, jehož Hlávka požádal, aby po návratu do Paříže u Sedlmayra hleděl vyzvěděti, není-li obraz už prodán a po případě, jaká by byla jeho cena. Několikrát potom tázal jsem se Hlávky, dostal-li už zprávu z Paříže: nedostal a soudil z toho, že obraz je pro Prahu nadobro ztracen. Bylo to proto pro mne milým překvapením, když jsem při jubilejní výstavě r. 1908, vkročiv nejprve do velké dvorany Rudolfiny, spatřil Brožíkovu Defenestraci. Po prohlídnutí výstavy vedla mne první cesta k dru. Tomáši Černému, jemuž jsem sdělil své přesvědčení, že bychom měli nyní hleděti, aby obraz nenastoupil více cestu zpáteční, že máme nějakou arci nepostačitelnou částku na účtě »Historická galerie« v Zemské bance (něco přes deset tisíc korun) a o ostatek ž bychom se nějak měli postarati, nebude-li požadavek Sedlmayrův nedostizitelným. Dr. Černý dopsal na to Sedlmayrovi, který žádal 35.000 franků. To zdálo se nám příliš mnoho. Věc odpočívala. Když se však výstava chýlila ku konci, došel jsem opět k dru. Černému a uradili jsme se o to, aby

opět Sedlmayrovi dopsal, by slevil ze svého požadavku a učinil-li tak, aby pak požádána byla pražská rada městská o příspěvek z důchodu obecního. Skutečně Sedlmayr slevil až na 25.000 korun, načež jsme z hotovosti »Historické galerie« zaslali 10.000 do Paříže a městská rada povolila 15.000 korun ve třech ročních lhůtách po 5000 K. Tak byl historický tento obraz Brožíkův Praze zachován.

IX. NAŠE SNAHY A TUŽBY.

V kročili jsme do dvacátého století se snahami dávnými, s tužbami namnoze neupokojenými. Stát český byl, trval celé tisíciletí byt s proměnami nemalými, představitel jeho, český národ, prošel zkouškami těžkými a překonav mdlobu smrti podobnou, stojí tu na půdě zděděné v síle jak se podobá mladické i hodlá starý svůj stát obnoviti a přivesti k platnosti mezi kulturními národy evropskými, tak jako se to podařilo Maďarům, osamělé to větvi uralské. Boj Maďarů za státní samostatnost byl nám vzorem a pobídkou, neboť před jich úsilovným o to zakročením neměli jsme státoprávního programu, nýbrž pouze národního. Síla naše nestačila však dosud na provedení toho, co jsme účelem sobě kladli v deklaraci z r. 1868, a fundamentální články z r. 1871 byly by nám daly jen kusé státní právo, stát český bez Moravy a Slezska, podivně vpravený v dualistickou soustavu celého mocnářství. Od té doby však státoprávním snahám našim vzešla překážka mohutnější, dříve nepředvídaná, v nové mocné říši německé a v nadsazování Němců v zemích českých co do národní cennosti své, jakož i ve vědomí jich, že jsou soukmenovci těch, co utvořili nejmocnější v naší době říši sousední, a to hrdostí jich národní více lichotí, než býti občany menšího státu českého o většině slovanské.

Odpor proti českému státoprávnímu programu byl u Němců před rokem 1871 tak silný, že nám Čechům stojícím zde bez spojenců nebylo lze jej překonati a přece byl by program ten, svorně a na základě národní rovnoprávnosti provedený, nejen neublížil Němcům v ničem, ovšem pak v ohledu hospodářském naproti ostatním zemím našeho mocnářství a zvláště naproti Uhersku byl by i jim i nám znamenitě prospěl. Po roce 1871 a patrným vzrůstem vlivu říšskoněmeckého posilnění Němci v českých zemích tou měrou, že jim na mysli tanulo toliko opanování neněmeckých národů, nějaké rovné právo pak pokládají, pokud jich se týče, za pokoření, kteréhož dopustiti nemíní. A nyní ještě to mocné dosud nebývalé postavení Německa za císaře Viléma II., který sám zdá se býti representantem národního velikášství až do posledních důsledků.

České státní právo je ovšem ode dávna, zvláště pak od té doby, kdy pangermánské proudy z Německa živěné podřívají

existenci Rakouska, základním pilířem dynastie Habsburské, která by si ho tím více měla vážit, ježto dějiny nevyvratně učí, že odvěkými a nejnebezpečnějšími jejími nepřáteli byli Hohenzollerové i tenkrát, když si hráli na přátele a spojence. Ale ovšem za poměrů nynějších, i kdyby toho nepopíratelnou výhodu uznávala, nebude dynastie chtít české státní právo ve skutek uvést, nechťc podrážditi Němce. A takž nám nezbyvá, než prozatím odložit všechny pokusy za okolností nynějších marné, aby se české státní právo skutkem provedlo, až do té doby, kdy jiná evropská konstellace dá nám určitou záruku, že se snahy naše potkají se zdarem.

Za to tím více je potřeba, abychom všechno úsilí obrátili na zachování, šíření a zvelebení národnosti své. Devatenácté století přivedlo pojem národnosti k politické platnosti, ale teprve století dvacáté bohdá rozluští četné národnostní otázky, které v předešlém věku zůstaly nerozřešeny, protože se týkaly národův malých nemajících moci, aby si samy zjednaly práva. Románští a germánští národové byli tak šťastnými ve stoletích minulých, že evropský svět u nich nezná národa ujařmeného. Řekův ze sympathie k věku klasickému ujaly se mocnosti, Srbům a Bulharům Rusko proto, že s ním jsou stejného pravoslavného vyznání, dopomohlo k svobodě, Rumuni děkují napoleonské Francii za své sloučení z dřívějších dvou málomocných knížectví. Maďari, pokoření r. 1849 zvláště přispěním Ruska, dovedli využití evropské situace utvářené historickým nevděkem Rakouska k sousední slovanské velmoci (1854) a úpadkem našeho mocnářství po r. 1866 k nabytí moci a vlivu, jakých nikdy neměli od doby, co jsou pod dynastií habsburskou. Počátek dvacátého století vidí je snad v zenitu jich slávy, neboť se zdá, že menší a hospodářsky méně významná uherská polovice rozhoduje v nejdůležitějších otázkách mocnářství. Avšak dualism politický i národní kvapí k úpadku svému, poněvadž, co nepřirozeno, trvání míti nemůže a nepřirozená je převaha slabší polovice říše, jako nepřirozená je nadvláda menšiny nad většinou. Držice všechnu státní moc v rukou svých a užívající všech prostředků duchovních a hmotných ku zvelebení národnosti své a ku násilnému potlačení Slovanů i Rumunů musí Maďari buditi odpor proti sobě, který dosud ovšem je nevydatný, avšak časem poroste a své účinky jevití bude, až v hlavách vedoucích politiků »rakouských« rozbrěskne a k platnosti přijde názor, že odnárodnovací politika maďarská je mocnářství záhubná. V této polovici pak Čechové počínají se národně emancipovati, což Polákům se už povedlo i není příčiny pochybovati, že také Slovinci, Chorvaté a Rusíni, následující příklad český, dosáhnou národního osamostatnění.

Úsilí naše za posledních desetiletí k tomu správně se neslo, aby celý národ ve všech zemích koruny České dospěl k vědomí solidárnosti, k jednotě národní, která tvořiti musí nutný základ

pro všechny konečné cíle. Hájíme národní existenci svou houževnatě, kdekoliv mocný element německý útočně si vede proti živlu českému; ale ještě mocněji, ještě úporněji zejména ve Slezsku a všude jinde musí nastoupiti rozhodné zdůraznění národního vědomí, nemáme-li na celé čáře ustupovati cizáctvu tak, jak se dělo v 17. a 18. věku v severních Čechách. A zajisté je národ šestimillionový, ač je-li ve všech svých vrstvách prodchnut svým národním posláním, dosti silný, aby se uhájil a obstál čestně v zápolení i s národy četnějšími. V ohledu tom je nutno napjetí všech sil k soutěži s cizinou na poli věd a umění, především však na poli hmotných zájmů, které za dnešních poměrů světových nejpodstatněji dovedou zabezpečiti nezávislost národa.

Abý národ žil, se udržel, se množil a sebe ovládal, k tomu mu především třeba půdy. Nestačí, aby říci mohl, že má vlast, která sahá daleko od východu k západu, od severu k jihu, nýbrž musí býti té vlastní skutečným vlastníkem. Vlast, jejíž půda přechází v majetek cizinců, je vlastní ztracenou, není-li národ tak zámožným, aby jeho příslušníci nabyli zase té půdy, kterou jiní jeho příslušníci z jakýchkoli příčin ve svých rukou udržeti nedovedli. Důležitý v té příčině je stav velkostatkářů, důležitější však stav rolnický, pročez na jeho vzdělání zvláště v ohledu hospodářském z příčin národních pilně hleděti jest třeba.

Však i průmysl má v těchto příčinách ohromný význam. Zámožnost a podnikavost německá provedla za posledních dvou století, že v krajinách ryze českých zakládány závody německé, jež rády byly vidány, poněvadž chudému obyvatelstvu českému poskytovaly výživy. Takové závody byly a namnoze dosud jsou v ohledu národním německými pevnostkami v krajinách českých. Vliv jejich národnostní paralysovati lze jednak mocným uvědoměním národním dělnictva pracujícího v nich a obyvatelstva, v jehož středu žijí a tyjí, jednak oživením průmyslu národně českého zakládáním závodů českých, vůbec pak zmohutněním českého průmyslnictva, jehož počátečné a už dosti značné pokroky na počátku dvacátého století jsou velmi potěšitelné.

Vedle zvelebování hmotných zájmů nesmí býti zapomináno na šíření vzdělanosti v obecném lidu, neboť lid vzdělaný na základě národním je nepřemožitelným zastáncem své národnosti. V ohledu tom je učitelstvu na školách obecných svěřen úkol nanejvýše důležitý, kterým se ono stává stavem v národě — pokud právě jde o zachování a zvelebení národnosti — nejdůležitějším. K tomu pak se druží pěstění věd a umění, aby národ náš na těchto polích šťastně zápolil se všemi kulturními národy světa.

Cílevědomá práce v těchto zde naznačených oborech hmotných a duchovních interesů obrní nás do té míry, že budeme moci klidně hleděti budoucnosti vstříc. Ani ten sedmdesátí a snad

ještě vícemilionový soused a nepřítel náš nebude nám moci ublížit, poněvadž kulturní pokrok dvacátého věku nedopustí, aby kterýkoliv mocný národ z lakoty neb panstvíchtivosti mohl vyhladit, neb jen utlačovat národ slabší, ač-li se tento prokáže býti mírumilovným, při tom však nepoddajným a užitečným členem všennárodní rodiny. A budou-li naši bratři podtatranští, arci že za těžších poměrů, jednati dle našeho příkladu a pokud možno za naší podpory, pak za krátko o jejich nezdolnosti roztříští se asijská zloba usilující o jejich vyhubení, a než by vypršelo dvacáté století, mohli bychom zde státi s nimi společně jako národ desetimilionový, jako tvrdé jádro dunajské říše a v ohledu hospodářském i duchovním jako první mezi národy slovanskými, sprostředkující výměnu statků hmotných i nehmotných mezi západem a východem, mezi severem a jihem.

Do té doby snad i v říši německé tisíciletá vzdělanost dospěví k výši dosažitelných úspěchů na širém poli umění a věd, literatury a vynálezů, zvláště pak obdivuhodného rozmachu hospodářského, spojená s vědomím obrovské státní síly, která spočívá na skvělých dějinách a vzorné správě veřejné, dopřeje humanitním názorům staršími mudrci pěstovaným (Herder a j.) nadvládu nad učením novějších pseudofilosofů, kteří pro svůj národ chtěli vylíhnouti zvláštní nadčlověčství, jež by Němce oprávněvalo zotročiti národy jiné a zvláště obdobou theorie Darwinovy vnuklo jim názor, že silnější národové mají právo vyhubiti všechny slabší. Avšak jako každá theorie do výstřednosti hnána rozpadá se v nic, tak i uvedené názory při bližším ohledání lichými býti se jeví, poněvadž může dle světového řádu, pokud je nám znatelný, obstáti nejen to, co je silné, nýbrž vedle něho i slabé má svou oprávněnost a zaručené trvání. Dějiny pak svědčí tomu, že mnozí velcí a vládnoucí národové naprosto vyhynuli, kdežto dosti národů malých je přečkalo. Duchovní pokrok lidstva dává naději místa, že humanita v budoucích stoletích nejen jedincům, ale i celým národům u vzájemných stycích bude požehnáním a že altruism mezi nimi přivede k vítězství zásady práva a dobra, aby ve svých hranicích velcí i malí v pokoji a přátelství vedle sebe obstáli, výhost davše nenávisti národní a společně pracující pro poslední cíle lidstva. Kéž by názory tyto brzo ujal se zvláště v zemích českých mezi obyvateli obou národností, kteří zde mají každý dosti místa pro další svůj rozvoj a při výtečných vlastnostech obou mohly by země tyto dovésti k rozkvětu, jaký záviděti by jim musel každý národ velký.

IV.

SMĚS.

1. Kulturní potřeby národů slovanských nedocházely a částečně i nyní ještě nedocházejí v naší říši té podpory, kterou zasluhují a jež jim je nevyhnutelně nutna, mají-li národové slovanští dosíci náležité platnosti mezi národy vůbec a v říši samé zvláště. Nedostatek ten býval všelijak omlouván. Když jsme se domáhali po roce 1848 samostatného národního divadla, bývalo předstíráno, že nemáme ani postačitelé literatury, ani dosti umělců, ba ani obecnstva. Pravdu toho popřítí nebylo možná, ale jak se vyvinouti mohla v značnější míře dramatická a hudební literatura, jak přivábiti se měli umělci, jak získati obecnstvo, když tu přiměřeného ústavu nebylo. Proto správně jednal dr. Fr. L. Rieger, jakmile jsme trochu té samosprávy dosáhli, že se postaral — proti usilování nedočkavců — o zřízení malého prozatímního, ale stálého divadla, ve kterém vypěstována průběhem ne příliš dlouhé doby i dramatická a operní literatura, získání znenáhla umělci a vychováno obecnstvo ze skrovných a obtížných začátků, tak že po dvaceti létech mohlo býti důstojně Národní divadlo otevřeno jako mateřský ústav dalších stálých scén. — Po skrovných počátcích znemožněny nám byly střední školy české politickou reakcí ku germanisaci směřující také podobnými důvody, že totiž nemáme ani učebnic ani učitelů. Ale když po roce 1860 zřizovány školy české ve větším rozměru, ukázalo se brzo, že skutečná potřeba dovedla vyvolati celou novou školskou literaturu a učitelů nadbytek.

Však i dnes nejedná se — aspoň s některými — slovanskými národy jinak: ačkoli šestimilionovému národu českému nemůže stačiti universita jediná, ačkoli pro druhou universitu i učitelů i žáků byl by dostatek a vědecká literatura zvláště od zřízení české university pražské, obou technik a České Akademie učinila znamenité pokroky, odpírá se nám druhá universita jen z národní nenávisti a za tím účelem, aby kulturní pokrok náš byl co nejdéle zdržen. Vším právem stěžují si Rusíni, jichž přece v Haliči a Bukovině je více než Poláků, že v oboru školství středního a vysokého se jim křivdí, a Slovinci, třeba by jich nebylo více než asi 1'2 milionů, mají přece právo na čistě slovinské střední školy, jichž upravení bylo by průpravou pro konečné zřízení takové university slovinské (snad o dvou fakultách), která by vyhovovala nejdůležitějším potřebám národním a tomu významu, který malý národ ten má pro celou říši v ohledu politickém i hospodářském.

*
*
*

2. Domníval jsem se a se mnou zajisté mnohý jiný, že našemu nad míru pečlivému mocnáři při stálém zabývání se otázkami životními celé říše nezbude času a síly, aby věnoval pozornost svou dosti důležitým avšak u porovnání s oněmi přece jen vedlejšími úkolům panovnickým, co do nichž by ovšem musil úplně spoléhat na nezkoumané návrhy vlády. O jiném poučila mne záležitost mne samého se týkající. Byl jsem v prvních dnech ledna 1899 u audience, abych se poděkoval za udělení komturského kříže řádu Františka Josefa. Po odbyté věci tázal se mne císař doslova takto: »A což, dal jste navždy »vale« politice?« Otázka mne překvapila; měl jsem za to, že by se neslušelo, abych šíře rozváděl příčiny, pro které jsem opustil poslaneckou sněmovnu rady říšské i český sněm: jednak mé ustanovení vrchním ředitelem Zemské banky, jednak politické poměry po r. 1891 a tudíž obmezil jsem se na odpověď: »Neustoupil jsem, V. V., zcela dobrovolně z politické arény, byly to poměry, které mne a mou stranu vytlačily z pole činnosti politické.« Na to císař s úsměvem pravil: »Doufám, že Vás zase ve Vídni uvidím«. Tato věta teprve mne poněkud do rozpaků přivedla; měl jsem zato, že císař za možné pokládá mé opětné zvolení do říšské rady; odporovati zdálo se mi neslušným, byl bych musel říci, že mé postavení v čele zemského ústavu nedovoluje, abych opět kandidoval; měl jsem za svou povinnost zdvořile přistoupiti na mínění panovníka, pročež jsem odvětil: »Kdyby se poměry u nás do té míry změnily, abych mohl opět na půdě parlamentu Vašemu Veličenstvu a své vlasti sloužiti, rád bych své síly této úloze věnoval.«

Koncem září téhož roku byl jsem povolán do panské sněmovny rady říšské; tuť arci vzpomněl jsem na rozmluvu s Jeho Veličenstvem počátkem ledna a tu teprve porozuměl jsem, co císař na devět měsíců napřed naznačoval. Poznal jsem zároveň, jak se císař osobně a podrobně záležitostmi toho druhu zabývá.

* * *

3. Choulostivé položení zeměpisné národa našeho ukládá každému z nás mnohem více obětí, nežli je toho třeba u národů jiných. Úsilovná práce duševní i hmotná, vedle toho obětí peněžní k účelům národním jsou prostými neodbytnými povinnostmi občanskými. Však na první místo povinností národních kladu, aby každý Čech dospěvší mužného věku, a jakmile to poněkud poměry jeho dovolí, založil svou vlastní domácnost a rodinu. Příkaz ten platí pro všechny vrstvy lidu bez rozdílu. Jsme národem malým a musíme míti péči, abychom se jako národ udrželi, abychom se množili, pokud lze, ve větší míře nežli naši sousedé. Nesmíme zapomínati, že přes všechno úsilí a přes všecken odpor malý národ a zejména tak jako my, obklíčený živlem cizím a tak mohutným, velice ztrácí rok co rok splynutím přemnohých jednotlivců svých se sousedícím národem větším, který má větší atrakční

sílu nežli národ malý. Co dělníků hledajících výživu v sousedstvu, co důstojníků, přizpůsobujících se v armádě živlu panujícímu, co ženských provdávších se za Němce ztrácí se nám každým rokem. K těmto mimořádným ztrátám třeba hleděti a starati se o to, abychom je nahradili co nejhojnějším zakládáním rodin. Kdyby nebylo bývalo politických chyb posledních Přemyslovců, chyb za prvních Habsburgů a chyb a zbrklostí našich vlastních, které se staly základem obsáhlé germanisace, snad by nás bylo nyní v zemích koruny české na deset milionů ne-li více.

* * *

4. Ohromné úspěchy válečné Pruska a Německa v letech 1866 a 1870 přivedené výtečnou organizací, především ale číselnou převahou přiměly ostatní evropské velmoci, aby dle vzoru pruského zaváděly všeobecnou povinnost brannou k docílení válečné moci co nejvyšší. Od té doby počítají evropské velmoci síly vojenské, pro případ války na miliony mužů. Stejným krokem s rozmnožením sil kráčí všestranné zdokonalování zbraní a střeliva. Ctižádost Německa nesla se pak k tomu, aby nejen na souši, nýbrž i na moři dosáhlo primatu, neb aspoň stejné síly s největšími mocnostmi námořními, což bylo pobídkou zejména Anglii, aby k uhájení prvenství svého množila loďstvo způsobem dosud nevídaným. A nyní spatřujeme, kterak za příkladem tím lodi největšího druhu nákladem závratným u všech námořních mocí se staví. Takto ženou se věci do krajností na všech stranách — jaký pak div, že rodí se v širokých vrstvách lidu protimilitarism, který časem může se státi nebezpečím státním, pakli dříve neukojitelné požadavky válečné nezpůsobí všeobecný rozvrat hospodářský.

* * *

5. Na jaře 1909 navštívil německý císař ruskou rodinu císařskou ve finských vodách a při příležitosti rozmlouvaje na lodi »Standard« s předsedou ministerstva Stolipinem pochválil prý politiku ruské vlády naproti Polákům řka, že proti nim třeba je přísnosti, poněvadž jinak pokoje nedají. Rozmluva tato neděla se prý mezi čtyřmi očima a byla vedena tak hlasitě, že nedaleko stojící dobře slyšeli slova císařova. Zpráva o tom prošla veřejnými listy a nebyla úředně popřena. Troufá-li si německý císař takto posuzovati vnitřní politiku říše, která stojí ve skupení mocností, jež nejsou spojenci Německa, co máme se domnívati o jeho zasahování do vnitřní politiky říše, která je jeho spojencem a to spojencem slabším a v tu dobu namnoze na něm závislým.

* * *

6. Všichni rozvázní Čechové i Němci jsou přesvědčeni o nutnosti národní dohody v Čechách, jen výstřední živlové tomu

prekážejí. Výstřední Češi domnívají se, že prodlením doby leccos lze získati, co během století bylo poněmčeno a výstřední Němci doufají, že přijde čas, kdy Všeněmecko pohltí země koruny české a brutální politikou zkušenu už na pruských Polácích v brzku vyhubí vše, co českého jest.

* * *

7. Náš jazyk je krásný, mohl by ale býti ještě krásnější, kdybychom se postarali o znenáhlé vypletí přemnohých tvrdostí způsobených hromaděním souhlásek. Ve kterém jazyce civilisovaných národů jsou slova sestávající z jediné souhlásky, jako jsou naše předložky? A jak snadno dalo by se pomoci užíváním jich se samohláskou vyjma ovšem před samohláskou. Ohyždná jsou slova jako: »*vchrstl* jí tekutinu ve tvář«... Náš jazyk je krásný, je ale tak těžký, že jej pokládám za nejtěžší ze všech jazyků čeledi indoevropské. Jakou výhodu mají jazyky románské a germánské pro jednoduchost forem a jak těžký je náš jazyk pro tu vychvalovanou, ale naprosto nepraktickou bohatost forem. Kéž bychom v té příčině schudli co nejvíce a schudli dále o tu nesčetnost výminek z pravidel. Vzdělaný Čech věru aby nejdělsí dobu svého vzdělání trávil jedině dokonalým přiučení se mateřštině. A čeští filologové snaží se učiniti ze samé logičnosti jazyk náš ještě méně libozvučným a ještě těžším. K čemu množení těch ř, které jazyku krásy nedodávají hájením nového čtyři místo starého a obvyklého čtyry, běře místo bere, zaváděním jména Mořic, které je přece jménem cizím, místo správného Moric. Pak ta přehláskování zbytečná a neodůvodněná, jako v slově *ředitel*, jež se odnáší k ředění naprosto odlišnému od řízení; nač říkati *náměštl*, když je odvozujeme od města, pročez důsledně měli bychom vyslovovati *městan*; z *jistý* a *jistota* lze vyvoditi jen *pojistování*, *zjistění* beze všeho změkčení oblíbeného u prostého lidu. Z *věstiti* sluší odvozovati *věstec* a *věstba*, *návěstí* atd. Odkud se vzalo š ve slově myšlenka, když ho není ve kmenových slovech mysl, mysliti? Neméně kárám zlozvyk psáti vlastní jména cizí, zvláště německá, ne dle původního jazyka ale zkomoleně česky; jedině správné je psáti Waldstein, Liechtenstein, Schwarzenberg, jako z druhé strany třeba ohraditi se proti tomu, aby slovanská jména psala se jinak v jazyku cizím, než se píší v jazyku vlastním. Také nesprávné je pojmenování měst — kromě těch, při kterých to nese staletý zvyk — jinak, než se nazývají sama; proto správné psáti jest Frankfurt, Halle, Magdeburg, Nürnberg, Innsbruck, Furt a/W. atd., jinak nemohli bychom upřít Němcům právo, aby si překládali Deutschfurt, Böhmischfurt atd. Ostatně bude v klidnější době zapotřebí úřední revise jmen místních v zemích koruny české zvláště k tomu konci, aby se vymítily novější neodůvodněné německé překlady jmen obcí, ve kterých nikdy Němců nebylo (na př. Chotětov, Žitnovos v Boleslavsku). — Pokračující rozvoj vzdělanosti nemůže se ani spokojiti s někdejší zásobou lexikální;

nové pojmy vyžadují nových slov; u nás se ale mnohdy tvoří slova hrůzná, k nim počítám nové slovo »neochvějně« pro německé unerschütterlich, jakoby nestačilo staré nezmarne neb nezvratně.

* * *

8. V novější době mohutnosti národní myšlenky je přirozeně ideálem každého sebevědomého národa stát národní. Provedením českého státního práva měli bychom nikoli národně český stát, nýbrž stát českoněmecký, v němž oběma národům bylo by možno národně vyžiti se tak, jakoby každý měl pro sebe svůj národní stát.

Říše složená ze mnohých národů nemůže ve dvacátém století býti než říší míru, poněvadž imperialism zakládá se v určité národní myšlence, kterou říše národů — chce-li se vůbec udržeti — nesmí přiváděti ku platnosti ani uvnitř ani na venek. Žádný sebevědomý národ nedá se nadále ovládati cizí ideou národní a vtírá-li se mu tato idea mocí, dohání se národ k odboji a k tomu co potom vykládá se jako velezrada.

* * *

9. »Velikými« nazývá historie panovníky, kteří brodili se potoky krve, násilím a ukrutností šířily panství své a tak se stali tvůrci mocných říší. Někteří z nich byli i zařadění mezi svaté. Velkými státníky sluji ti, jenž zvelebiti dovedli moc a vliv svých států užívající k tomu třeba prostředků bez ohledů, zdali přípustny jsou ze stanoviska práva a slušnosti. Státnický důmysl oceňován bývá vždy jen dle výsledků, on nejčastěji řídí se úsvětlím, že účel světí prostředky, úsvětlí přičítané obyčejně jesuitům, ač dávno před nimi a vedle nich platilo v politice světové.

* * *

10. Nesprávný je názor, že politika česká v druhé polovici devatenáctého století byla zcela ve vleku šlechty, čili jak s oblibou i později německé listy hlásaly, že hovětí hleděla choutkám »feudálním«. Pravdou je, že státnický důmysl, výmluvnost, politická vzdělanost a rozvaha, kterými vlastnostmi vynikali zvláště hrabě Jindřich Clam-Martinič, hrabě Richard Clam-Martinič, kníže Jiří Lobkovicz, zjednaly jim mezi politiky českými vážnost a vlivu, které by se byly osvědčily stejnou měrou i kdyby nebyli měli predikátu šlechtického. Všichni tři i mnozí jiní ze šlechty byli prodchnuti vědomím národním a radili-li v jistých případech, aby některé požadavky odložily se prozatím, poněvadž poměry nejsou dosažení jich příznivé, dělo se to úmyslem, aby zástupci národa ušetření byli dočasné porážky, jakou bohužel někdy zavínili sami. Z mladších šlechticů brzo vynikl děčínský hrabě František Thun rozhledem politickým a značnou výmluvností, prostou vsí

fráze, ale bohatou myšlenkami. Jako místopředseda český prokázal vzácnou nestrannost k oběma národům, ač nebyl ušetřen výčitek pro útlak strany mladočeské a pro zavedení stavu mimořádného v Praze spojeného s potlačením Omladiny. Jako předseda ministerstva byl naprosto spravedlivým a tedy takovým, jakého všichni neněmectví národové u vesla státního viděti si přejí. Vychováním byl Němec a jazyk český ovládal nedostatečně, což ovšem je vadou, která by se v naší době u funkcionářů správy zemské vyskytovat neměla. — Zvláštní dovedností a řídkým taktem slyne jako předseda skupení pravice v panské sněmovně.

Značný rozdíl je arci mezi tou šlechtou, kterou nazýváme českou a šlechtou maďarskou a polskou. U nás jsou to jen jednotlivci ve šlechtě, kteří jazyka českého bezvadně užívají, kdežto ženský dorost vychovává se jako příslušný k národu německému; však i onino jsou-li mezi sebou, užívají obyčejně němčiny jako svého obcovacího jazyka. Ještě za doby absolutismu a v první době ústavnosti zdálo se, jakoby šlechta česká měla více přichylnosti k zemi; souditi to bylo lze, že skoro vesměs trávila zimní měsíce v Praze a účastnila se zde kulturního, zvláště uměleckého a také, byť i jen v menší míře, společenského života. V novější době prodávají mnozí šlechticové své historické paláce pražské, anebo je pronajímají, anebo je nechávají státi prázdná a usazují se ve Vídni, aby se sluníti mohli v záři císařského dvora. Tím více měli bychom si vážit těch, kteří Praze a zemi zůstávají věrni.

* * *

II. Na oslavu padesátiletého trvání svého vydaly »Národní Listy« objemný spis »Půl století Národních Listů. Almanach 1860 až 1910«. Vším právem může býti každý list hrdým, že přežil půl století a to za poměrů tak svízelných, jakých často zažívaly »Národní Listy«. Však jsou skutečně zásluhy denníku toho, objektivně souzeno, nepopíratelné. Jimi po řadě let zaznívalo po všech nivách opět mužné české slovo a práva národní reklamována rázně a důsledně; jimi zdokonalována mluva časopisecká a utvořen teprve (zvláště Nerudou) český feuilleton. Obsahem i formou staly se »Národní Listy« reprezentačním listem českým. Avšak první a hlavní článek Almanachu »Padesát let boje a práce« není článkem historickým, k čemuž schází mu naprosto objektivnosti, je to pouhé básnické panegyrikon v řeči nevázané. Ani dějiny »Národních Listů«, které často živily se pouhou demagogií, ani působení strany svobodomyšlné, jejíž strůjcem a hlasatelem časopis ten byl, nejsou veskrze správně, to jest pravdivě podány. Právem mohl Almanach světlé stránky pádně zdůrazniti, k tomu přece nese se každý slavnostní spis — ale ukazovati stále jen na světlo a mlčeti o stínech, vždy a stále velebiti sebe a na ostatní metati prach, to ani v oslavném díle není na místě a stlačuje jeho cenu a význam na míru nejmenší. — Jak snadné je posuzování strany

vytlačené z politické arény po čtyřicetiletém působení a vyčítání chyb, kterých se dopustila a jak snadné, velebení strany vlastní, zamlčují-li se všechny chyby, jichž v hojně míře byla vinnou. Jak krutě soudí Tobolkova »Česká Politika« a tento »Almanach Národních Listů« o punktacích z r. 1890 a jak těžce se Mladočechům dvacet let nato jednalo s Němci o národnostním vyrovnání. Rád dávám svědectví vůdcům svobodomyšlné strany, že v jednání tom správně si vedli a mám přesvědčení, že dojde-li vůbec k jeho zkoncování, bude uzákoněno beze škod národa našeho, jak to v poměrech mocenských bude vůbec možno. Ale bez vzájemných ústupků se to nedodělá, a zajisté moudře ustoupí Mladočeši v některých věcech, kde ústupek Staročechů považovali za hřích. Arci musí býti připraveni na to, že snad najde se strana nebo list, který zrovna jako někdy oni nám bude jim za jejich ústupnost spílati. Zajisté však najdou v »Národních« a jiných listech horlivější a dovednější obhájce, nežli jich měla svého času strana staročeská proti tehdejší »Národním Listům«.

* * *

12. Moc a organizace křesťanské církve šířila se úžasně v prvních stoletích po Kristu, dokud papež byl poddaným římských císařů; jakmile však panovníci Franků — ze zjištěných ohledů — dali základ ku světskému panství, položili zárodek k mravnímu úpadku papežství. Již v XI. století byl dvůr papežský a co s ním úzce souviselo mravní hlízou náklady, a přemnozí papežové viděli hlavní poslání své více v množení světské moci, než v šíření zásad v pravdě křesťanských a plnění úkolů lidumilství. Politické intriky, vedení válek, zneužití mravní nadvlády ku podrobení sobě všech křesťanských mocnářů bylo hlavní snahou mnohých. Proti zlořádům v církvi postavilo se husitství v XV. věku, uhájilo sice sebe, ale nápravu v katolické církvi nepřivodilo, protože celý vzdělaný západ stál na straně papežů; reformace XVI. století byla šťastnější a byla příčinou, že aspoň částečně nastala náprava v katolické církvi. Vliv moci papežské na záležitosti světské hleděl obmeziti Josef II., na čas světskou moc papežskou zrušil Napoleon I., reakce, nastala po jeho pádu, opět obnovila světské panství, jež by se už nebylo mohlo udržeti bez protektorátu, který vykonávalo zprvu Rakousko, potom Francie. Světodějná nezbytnost způsobila konečně sjednocení Itálie a tím i zmar světského panství, od které doby význam papežství závisí na osobních vlastnostech nositele tiary, jakož skutečně Lev XIII. byl uznanou autoritou v celém vzdělaném světě, mravně mocnější než přemnozí papeži vladařové. Ze se s tímto skutečným a nezměnitelným stavem ani po půlstoletí spřáteliti nedovedou katoličtí velmožové, je věru nepochopitelné.

* * *

13. Dříve uděloval papež každým skoro rokem jednomu ženskému členu některé dynastie zlatou růží ctnosti. Krásný to

zvyk, jímž nejen ty nejvyšší měly býti nabádány ku ctnostnému životu, ale zároveň měly býti zářícím vzorem všem ostatním. Vyloučeno arci nebylo, že někdy stal se omyl, poněvadž předvídati nebylo lze, zda obdařena také dále na tvrdé cestě ctnosti vytrvá. V poslední době už dosti dlouho nebylo slyšeti o udělení zlaté růže, kteréž se děje velkou obřadností; snad jen z ohledů úsporných.

* * *

14. V novější době snaží se Anglie, aby své velké kolonie více připoutala k mateřské zemi i aby tím velmocenské postavení své sesílila. Schůze a porady k tomu konci pořádané vyzněly až dosud v ujišťování platonické lásky a vykazovaly snahu, aby sobě kolonie zajistily mocnou záštitu mateřské země, pokud jí ještě potřebovati budou, avšak o utužení svazků dosud trvajících nemnoho bylo slyšeti. Právě v těchto dnech hleděla vláda kanadská uzavřít smlouvu se Spojenými Státy severní Ameriky, jako by byla Kanada státem naprosto nezávislým; pokus ten se zatím nezdařil. Kolonie anglické (Kanada, Jižní Afrika, Austrálie, Východní Indie) jsou už tak velké a obyvatelstvo se v nich stále a tak rychle množí, ony jsou tak vzdáleny od mateřské země a tak rozdílné co do podnebí, co do vztahů ku svým sousedům, co do svých potřeb, že možno předvídati, že nastane doba, kdy uznají rozhodný prospěch svůj v prohlášení se státy naskrze nezávislými. Příklad mají ve Spojených Státech, které ovšem k odpadnutí byly útiskem donuceny, ale ohromný rozkvět jejich za doby nezávislosti je a zůstane výmluvným důvodem pro samostatnost. Společenství téhož jazyka nebude asi dosti mocným pojítkem naproti tolikým důvodům jiným pro nezávislost, jakož zajisté též jazyk asi nikdy více nepřivede Spojené Státy pod tutěž vládu s britskou říší (1911).

* * *

15. Pokud největší dva národové slovanští neupustí od vzájemné nenávisli a nezahladí příčiny k ní, potud asi marné bude snažení, aby slovanská idea v oboru kulturním vydala plody od ní očekávané. Idea tato, že obmezuje se na obor kulturní, nezasluhuje toho pohrdání, kterého se jí dostává u Neslovanů a neměla by býti zaměňována za politický panslavism, kterého strašáka Slované sami neznají, poněvadž vyvinutý jejich individualism ničeho více se nebojí než společného slovanského panství, které by více ublížilo ryzosti národní povahy jednotlivých kmenů, nežli jí ublížiti může svrchovanost cizí. Nebezpečnější je Rakousku idea všeneckeá, jež mezi Němci působí vydatněji nežli někdejší Nationalverein, který trvav jen něco přes dvacet let, dosáhl po čem toužil — sjednocení Německa pod panstvím pruským. Bude-li státní správa rakouská jako dosud lhůstojně přihlížeti ku zhoubnému se šíření idey všeneckeé, pak nastati mohou eventuality, kdy nebude lze vzdorovati záplavě ze sousední říše,

protože ochranné hráze do té doby domácími živly budou naprosto rozryty. Vedle toho hrozí celistvosti našeho mocnářství italský irredentism a krutovláda maďarská, která zvláště Rumunům připomíná, že jsou sousedy svobodného a šťastně se vyvinujícího státu národnosti své vlastní.

* * *

16. Po třicetileté válce byla císařská koruna německá pouhým pozlátkem bez skutečné ceny. Nevíme ani, co každá volba za císaře stála panovníky naše, víme ale, že hodnota ta ukládala mocnářství našemu veliká břemena při hájení Německa, zvláště za časů Napoleona I. K čemu bylo obětováno tolik krve a peněz, kdy zájmů zemí a národů rakouských nebylo dotknuto? A k čemu bylo to drahé ovládnání ujařmené Italie až do roku 1859? Chyby zahraniční politiky rakouské bolestně se mstily. V roce 1849 volala vláda rakouská Rusko na pomoc proti revoluci maďarské a pomocí jeho byla revoluce ta konečně zdošana. Ale sotva uplynulo pět let, odvděčilo se Rakousko za tuto pomoc, zabravši ve válce východní (krimské) celé nynější Rumunsko, vytisklo tím armádu ruskou z poloostrova balkánského a mohlo si přičísti nemalou zásluhu na povalení Ruska. Od té doby staví se Rusko důsledně Rakousku v cestu, kdežto před tím bylo jeho nejvěrnějším spojencem. — Sotva čtyři léta po pařížském míru Rusko pokorujícím odměnila se Francie za vydatnou pomoc ve východní válce Rusku poskytnutou Rakousku tím, že zdvihla proti němu ve spolek s nepatrnou Sardinii válku, která mu odňala Lombardsko a zlomila na vždy všecken jeho vliv na Italii. Rusko ovšem nečinně přihlíželo a německý bund na prosbu Rakouska o pomoc odpověděl, že v Lombardii německé zájmy nejsou dotčeny. — Sjednocení Italie stalo se heslem pro sjednocení Německa, o němž Nationalverein pracoval od roku 1848 a které Bismark oddaloval výrokem, že provéstí se dá jedině krví a železem. Teprve, když největší státník německý Napoleona III. obloudil tak, že tento nepostřehl, jaké nebezpečí povstane tím pro Francii, vrazil dle vlastních slov svých Bismark Rakousku dýku do srdce (byla tím míněna poslední nota před válkou) a nepřátel ze severu a jihu vrhl se na ně, vyzbrojujice zároveň maďarské legie, které měly Uhersko zrevolucionovati. Žádná velmoc se nehnula, aby Rakousku přispěla na pomoc, ale když válka dospěla ku konci a jednáno bylo o podmínky míru, tu teprve rozpomněl se Napoleon, co pro Francii mohlo by nastati, kdyby Prusko pohltilo celé Německo a ještě k tomu rozsápalo Rakousko; i vmísil se v Mikulově do jednání o mír, čímž zabránil, aby království české neb aspoň část jeho připadla k Prusku jakož, aby jižní Německo v té chvíli stalo se manstvím pruským. Povalivši Rakousko v málo dnech, poznalo Prusko svou sílu a zjednavši si tajnými smlouvami pomoc jižních států německých pro případ války, vyprovokovalo

r. 1870 Francii v boj, aby se — po čemž vždycky toužilo — konečně vypořádalo s »Erbfeindem«, zvláště za krutou porážku u Jeny. Svou převahu vojenskou nad Francií mělo Prusko dobře vypočítanou a krytá záda úmluvou s Ruskem. Zde byla příležitost, aby se Rakousko odemstilo za r. 1866, kdy bylo napadeno přesilou ze dvou stran, zde zároveň příležitost, aby se odvděčilo Francii za intervenci mikulovskou; proto bylo u nás mobilisováno — ale jen několik dnů: Rusko jen pohrozilo, a my musili býti zticha. Rusko tenkrát užilo německého meče, aby se bez výstřelu pomstilo za nezdar v krmské válce, ale nedovtípilo se, že zřízením císařství německého dává na čas aspoň evropský primát do ruky sobě méně příznivé, čehož trpce zakusilo po ohromných obětech ve válce balkánské (1878) na kongresu berlínském, jenž mír svatoštěpánský zkorigoval na újmu interesů ruských. — Válka rusko-japonská Rusku dokázala, že nevraživost velmocí evropských proti němu je stále živa, neboť bez tajné, ale vydatné pomoci anglické, nebylo by Rusko tak snadno Japonsku podlehlo.

V naší době trojspolek na jedné, trojdohoda na druhé straně udržují mír, ač na všech stranách branné síly úzasně se množí — snad tedy tak lehce nedojde k válce, která by se mohla státi osudnou všem evropským národům (1911).

* * *

17. Rád jsem se kochal v krásách literatury, malířství a sochařství, ale nejráději jsem se pohřížoval do říše tónů i byla mně hudba a zpěv mezi ostatním uměním přede vším ars amabilis. Na mne aspoň nepůsobil žádný z požitku uměleckých tak jako zpěv a hudba, neb žádný nedovede tak jako ony jímat duši, povznášet, nadchnout, vzrušit, uklidnit. Mním arci hudbu srozumitelnou, harmonickou, ne tu výstředně »moderní«, která chce býti tak pokrokově novou jako přímo urážlivé výkony jisté třídy výtvarníků a často činí dojem jakoby schválně hledaných a hromaděných nesouzvuků, které sluchovému nervstvu místo rozkoše působí bolest.

* * *

18. Zachování říše Habsburské považováno bylo vždy jako evropská nutnost a je jí ještě teď, ale nikoli ve formě, ve které nyní trvá. Říše ta měla by míti jediný cíl, aby spokojenými a šťastnými učinila všechny národy, z nichž se skládá a tím aby jevila přitažlivost i na jiné národy a státy mimo sebe, ze kterých, některé pro vnitřní slabost více neb méně pouze živoří, kdežto by ve spojení s říší mocnou a správně a přirozeně upravenou našly možnost dalšího rozkvětu svého, zároveň by pak mohutnost naší říše nemálo seslily.

Mám za to, že dohodou s Ruskem a se schválením aspoň většiny ostatních velmocí daly by se kritické poměry balkánského

poloostrova odčiniti na vždy, kdyby východní polovice (Rumunsko, Bulharsko zvětšené o Macedonii, Cařihrad s okolím a s Dardanelami) odkázaly se v mocenskou sféru ruskou a polovice západní (Srbsko, Černá Hora, Staré Srbsko, Albánie a Recko) připadla pod protektorát Rakouska. Státy tyto zůstaly by suverenními pod svými dynastiemi, Srbsko a Černá Hora rozšířeny přílehajícími srbskými krajinami, Recko by získalo mimo Krétu jižní pruh Epiru, kdežto Albanie by tvořila zvláštní Království. Všechny státy této západní polovice balkánské tvořily by celní jednotu s naší říší, a upravily by všechny ostatní poměry, pokud to nutná potřeba káže, státními smlouvami s touto. Nebylo by třeba podřizovati je parlamentům zdejším, ale účelno by bylo mimo úzkého okruhu nejnútnejších společných záležitostí ponechat jim úplnou suverenitu státní. — V nynějších poměrech naší říše je vše pouhá fantasmie, ve skutek nedá se nic z toho provésti, dokud říše rakousko-uherská zůstane takou, jakou nyní (v únoru 1912) je. Dualism, který dává vládní moc na jedné straně v ruce Maďarů, na druhé straně v ruce Němců, je příčinou vnitřního oslabení říše. Proti soustavě té jsou Chorvaté ve stálém odboji, ostatní nemaďarské národnosti v Uhrách úpí jhem, pod kterým sotva uhájiti dovedou svou existenci. V naší polovici pak poměry skoro anarchické, aspoň co do správy zemské, panují v Česku, v Haliči, ve Štýrsku, v Tirolech, slovem všude, kde dvě národnosti žijí vedle sebe. Ba i v zemích Dolních a Hořejších Rakous potýkají se strany na sněmích způsobem žalostným. Takové mocnářství nemůže počítati na sympatie ciziny. Nejdříve je u nás zapotřebí odstraniti dualism, který se neosvědčil a je překážkou řádnému přičlenění Bosny a Hercegoviny, na jeho místo upravití říši jako spolek pěti států o mocné ústřední vládě, která by byla zároveň ochranou všeobecné spravedlnosti a vzájemné šetrnosti; pak teprve možno hleděti ku zapřádání nových svazků za hranicemi. Nedocílíme-li však vzájemného uznání práv zemí a národů a stane-li se nynější choroba říše trvalou, pak v její budoucnost rozhodovati budou činitelové jiní a osud někdejší velmocí Polské stane se osudem jejím. Na Balkáně pak oživne snad moderní říše Byzantská, jako úzký spolek svobodných národních států (1912).

V.

POLITICKÁ LITERATURA
LET 1866—1871.

Sjednocení Německa, zavedení dualismu v našem mocnárství, státoprávní zápas český a oživená myšlenka slovanská staly se pramenem bohaté literatury politické v letech 1866—1871, která zaplavila knižní trh výrobky dovolenými i zakázanými ve formě letáků i knih dosti objemných. Bylo by snad naprosto nemožné rozebíratí zevrubně vše to, co tehdy tiskem vyšlo, a vyžadovalo by času a práce, které by nebyly ve shodě s vnitřní hodnotou spisů. Ku charakteristice směrů zavládnuvších v rozličných hlavách a stranách tehdejší doby postačí, uvedu-li příkladem, co jsem z toho ve své sbírce zachoval. Vážné úvahy, dobré úmysly, utopie, šovinism jsou zde zastoupeny, a čteme-li je po letech s chladnou myslí, nedovedou nás už rozčiliti, též bychom soudili, že některé směry nám nebezpečné dosud trvají a nás k stálé ostražitosti vybízejí.

Podávám obsah co nejstručněji, vyňal jsem z pravidla jen několik doslovných vět pokud jsem měl za to, že jimi je dostačtěně prokázáno, kam spisovatel směřuje.

* * *

Jak by politické a finanční zřízení mělo býti u nás upraveno.

Otevřený list k J. E. panu státnímu ministru hr. Richardu Belcrediimu.

Praha. 1866. Dr. Ed. Grégr.

Za základ nové státní budovy rakouské musí se vzítí samosprávná a svobodná obec. K nynějšímu zřízení obecnímu, okresnímu a zemskému mělo by se přidružení ještě zřízení krajské, neboť mezera mezi okresním a zemským zastupitelstvem je příliš velká. Zastupitelstvům okresním nedostává se exekutivy; působnost jich měla by se rozšířiti. Místo dosavadních politických úřadů státi se mají činnými orgány sborů samosprávných; i nynější organisace finančních úřadů má se opustiti a přiznati se k finančnímu hospodářství autonomnímu. Volnou dráhu potřebujeme všichni, národové i říše; kéž by jen vláda konečně poznala, že dosíci lze volnou dráhu tu jen nejširší samosprávou a svobodou.

L'État autrichien.

Bohême. Hongrie. Habsbourgs.

Par Louis Leger. Paris. 1866. Librairie du Luxembourg.

Podává dějiny a postup národního probuzení Čechů a Maďarů a jich všeobecné pokroky až po válku prusko-rakouskou.

Umírněný představitel českého patriotismu, muž jenž zasloužil život svůj, aby připravil smír Česka s Rakouskem, Palacký, pronesl tato slova: »Byli jsme před Rakouskem, budeme po něm«. Dovede-li to vláda vídeňská pochopiti? Dovede-li otevřeně připraviti federalism, bez něhož není pro ni spása? O tom nás poučí události bezpochyby brzo. Na krizi, která nyní proniká císařství rakouské, závisí více nebo méně pokojně rozluštění otázky polské i východní.

Přidána douška:

Po ukončení této práce dochází do Paříže novina o jmenování pana z Beustů. Ejhle, jak Rakousko těží z naučení, které mu daly jeho porážky. Pan z Beustů stane se prý ministrem zahraničních záležitostí a předsedou kabinetu. Ví-li pak tento německý Sasík, co vlastně Rakousko je? Lze o tom pochybovati. Uspíší-li toto jmenování krizi, o které jsme dříve mluvili, pak nemusí národové toho želeťi.

Austria polyglotta.

Od Jana Purkyně. Praha. 1867. Dr. Ed. Grégr.

Obírá se statistikou národů naší říše, jich povahou, líčí rozličný postup asimilační mezi národy a podává obraz vnitřní politiky rakouské. V této poslední stati mimo jiné tu praví:

Známy byly ode dávna spory mezi rakouskými národy. Slované stáli proti Němcům, svým dávným utlačitelům, ani mezi sebou se nesrovnávajíce. Staré jsou zápasy mezi Poláky a Malorusy. Novějšími politickými operacemi, zvláště posledním nástrojeným sněmem českým, všechny tyto protivy se zvýšily. Nyní vychází zřejmě na světlo, že svoboda národní Slovanstva rakouského má padnouti za obět dualismu maďarsko-německému. Pouhý pohled na mapu Rakouska může nám toto neblahé postavení Slovanů vysvětliti. Jsouť naprosto rozdělení a rozštípení německým a maďarským obyvatelstvem. Přes Litavu podávají si oba tito národové ruce, aby dělili kmen český na severu od kmene srbského na jihu. Podobně dělí Maďarsko severní Slovanstvo od jižních Srbů v Banátě. Starší vládní způsob v tak zvaných německých zemích rakouských, jež jsme zdědili po někdejším císařství německém, ustálil se tak pevně u nás, že i rodilí Slované jen ztěžili zbyti se ho mohou, a že zláštní síly ducha k tomu patří, aby kdos požadavkům zbudilého národního ducha zadost učinil.

Nemůže býti většího hříchu pro Čecha, než že jest Slovanem, že tuto svou národnost vyznává, ji nezapírá, ano že obcuje s Jihoslovany, Rusy, Poláky, Srby, že zájmy jejich za své považuje. Ještě hůře straší tak zvaný panslavism ve vlastech uherských a zavádí lid jinak dobrý a poctivý maďarský ku všelikým násilnictvím proti Slovákům a Srbům banátským a chorvatským. Němci mají méně příčiny dosaváde Slovanstva se strachovati, zvláště když se v silnou politickou jednotu upraví.

V odstavci »Uvedení polyglotie v Rakousku« píše spisovatel:

Ciním návrh slavně a před celým obyvatelstvem rakouským, aby se prostředkem sněmů pražských zákonně uvedlo a přísně vyřídilo učení se všech hlavních jazyků rakouských na středních a vyšších školách, totiž na reálkách a na gymnasiích. Nezmínili jsme se tu o universitě, ježto se beztoho předpo-

kládá, že tam vyšší linguistika pěstována bývá a i následkem uvedení polyglotie do škol potřeba by se ukázala zvýšení sil učebních v tom ohledu i na universitě. Co se týče škol národních, ku př. ryze českých nebo německých, zdá se jakoby dosavad takového učení jazyků nutně potřebné nebylo. Avšak měla by se vláda postarati, aby i jednotlivce vyšších stavů příležitost měl jazykům se přiučiti, jež v obecném životě potřebovati bude.

Ku konci ukazuje spisovatel, že knížata, byvše povolána na trůn národa sobě cizího, poznávají nutnost přiučiti se jazyku národa, s nímž splynouti mají, a že i u nás bývalo zvykem, aby se císařští princové přiučili hlavním jazykům říše.

Österreichs Zukunft, entwickelt aus seiner Vergangenheit und Gegenwart.

Von Justus Freimund. Brüssel 1867.

Spisovatel líčí zřízení říše rakouské, její složení a její budoucnost dle konečného cíle, k němuž pracuje a který je zřejmě nepřátelský. Proto tvrdí, že spojení národů rozmanitých a sobě cizích v jedinou říši bylo věci nahodilou, spočívající výhradně na zájmech dynastických. Národové rakouští nemají podle něho žádnou společnou státní ideu, leda tu, aby se co nejspíše zbavili svazku státního a dodělali se samostatnosti. Jako u všech ostatních národů, tak prý to i v nejnovejší době je patrné u Maďarů.

Maďarští dualisté směřují k témuž cíli, jako federalisté, to jest ku rozpadnutí Rakouska, jen že spěchají k cíli tomu malou oklikou. Nejdříve rozpoltí Rakousko — od toho jich jméno; vezmou si polovici říše, Uhersko, Sedmihradsko a Charvatsko a přenechají druhou polovici — komu? Odpověď na to zůstanou dlužni. Do osudu druhé polovice je jim tak málo, jakoby neležela přímo na jich hranicích, nýbrž někde na měsíci. »Ty, o císaři, dej nám naše stará práva, zabezpečená horou pergamenu; na vrchu leží pragmatická sankce, která Tvému předku Karlu VI. tolik bolení hlavy způsobila; dej nám naši tisíciletou ústavu se všemi moly, pavučinami, s prastarým prachem a plesnivinou; za to Ti přenecháme co leží za Litavou, tak řečené země dědické. Těmi nakládati můžeš zcela dle své libosti, jen když my budeme spravování ústavně. Dáš-li jim ústavu, tím lépe pro ně a pro nás ne hůře, poněvadž se citíme bezpečnější vedle ústavních než vedle absolutistických sousedů.«

Jako po každé nehodě mají opět nyní v Rakousku ústa plna reformem. Chce se šetřiti, opravovati, organisovati v úřednictvu, ve vojtě, tu i tam, všude. Všechny reformy, které arci nejsou ani opravdově miněny, zdrží snad co je nezbytné, ale zabráníti je nemohou. Kde je rakouský lid, jehož Rakousko pro budoucnost potřebuje, chce-li vůbec trvati? Jako druhý Diogenes prošel jsem Rakouskem, abych našel jediného Rakušana; našel jsem Němce, hledící toužebně po jednotném, mocném Německu; viděl jsem Maďary, očekávající velký dunajský stát; našel jsem Čechy snící o staré samostatnosti; našel jsem Poláky, chystající se k novému boji za svou nezávislost; našel jsem Rusíny, naslouchající lákání ruskému; našel jsem Rumuny, kteří pronášejí slávu knížeti Károlovi; našel jsem Jihoslovany, kteří osnují plán jihoslovanské říše, ale nenašel jsem jediného Rakušana. Má stát právo, aby trval a

může vůbec trvati leč pomocí surové moci bodáků, není-li budován na základě zásady národnosti? Dějiny odpovídají: Nikoli. Říše tato slátnána ze zbytků národů musí se ztroskotat, jakmile oloupení národové přijdou a svá nepomíjející práva na části jim patřící uplatní. Benátsko připadlo Itálii a německé Rakousko připadne Německu, moci věčného práva lidstva, jež se liší od práva vládou napsaného na papíře a pergamenech.

Uplynula řada let, co pan Freimund smělymi ústy napsal tento výrok svůj. Poměry naší říše od té doby se sice nezlepšily, ale také nezhoršily a závisí jedině na poctivé vůli národů a důmyslu státníků, aby říše přetvořena byla tak, že státi bude jako žulová hráz proti úderům málomocných vin.

Ein mächtiges Österreich auf zwei Wegen möglich.

Von einem österreichischen Slaven. Leipzig 1867. Wigand.

Na patnácti stranách mluví se nejasně o prostředcích a účelu vyznačených v názvu spisu. Brojí se proti všeobecné branné povinnosti, která se prý znamenitě hodí pro Prusko, nikoliv však pro Rakousko; potírá se konkordát a moc a vliv církve, zejména pokud se týče dozoru na školství a navrhuje se, aby se odevzdala škola rozhodujícímu vlivu a dozoru vojska.

Smluvme se!

V Praze 1867. Tisk Mercyho.

Spisovatel a nakladatel není jmenován. Je to pouhý leták, jehož obsah zřejmě prozrazuje vládní dílnu. Na osmi stranách nedokonalou češtinou se uvádí:

Od pražského míru, kterým Rakousko bylo ze dvou poloh, t. j. z Německa a z Itálie vypuzeno, jež po staletí neuvěřitelným nákladem peněz a obětí životů lidských bránilo, řídí státní veslo nynější kancléř říšský baron Beust, z něhož upravení a povznesení vnitřních poměrů říše, dosažení květoícího hospodářství národního a co nejmožnější nestrannost ke státům zahraničním účelem politiky rakouské se staly.

Při takovémto důrazném znovuzřízení, jehož rakouská říše potřebí má, musely také základní podmínky národního trvání jiné býti; když se absolutismus, centralismus a federalismus nezdařily, uchopila se vláda na svobodomyšlných zásadách dualismu a provedla rovnost obou polovic říše.

Nejsilnější odpor proti ministerstvu Beustovu byl a je, že řídí státní veslo nynější kancléř říšský baron Beust, z něhož posud v Čechách, kdež vládní zásady až do dneška ujmouti se nemohly a vždy u větší míře se objevuje zakořeněná nedůvěra, kteráž v jiných zemích mimořádnou úspěšnou činností předsedy ministerstva zmizela.

Kam má však takový tvrdošíjný odpor Čechů konečně vésti, kteří zajisté valnou většinou žádný boj plemen vyvolati nehodlají a na připojení se k Rusku a ideám ruským beze vsí pochyby ani nepomýšlejí, jakž vzdor všemu opácnému tvrzení určitě říci se může.

Co za dřívějšího vladaření zanedbáním hospodářství se promeškalo, dá se snad ještě nyní dosíci; kéž by tedy důvěra obou národností mnoho osočené ministerstvo, ježto svorně a

odhodlaně s radou říšskou ku předu kráčí, v tom podporovala a jemu pojistila možnost vydatné iniciativy.

Byl by již nejvyšší čas, aby Čechevé a jich vůdcové rozumnými zásadami mír s ministerstvem Beustovým uzavřeli, neboť těžce zodpovídati se budou ti, kdož a t. d.

Der Zerfall Österreichs. Von einem Deutschen Österreicher.

Leipzig 1867. O. Wigand.

Směr a obsah objemné brožury vytušiti se dá z pouhého uvedení nadpisů kapitol, jež jsou: 1. Státní raisona Habsburgů. 2. K dějinám zmaru rakouské armády. 3. Duchovní a světské Jesuité jako opory nového Rakouska. 4. Lidové vojsko z národností rakouských. 5. Peníze a hospodářství v Rakousku. 6. Státní těleso ve svém rozkladu. 7. Rozpadnutí Rakouska je evropskou nezbytností.

Zbožné přání autora pouští uzdu politické fantasií na posledních stranách, z nichž uvádím tyto věty:

Jediný prostředek ku řešení východní otázky je založení velké říše dunajské, která spojí četné kmemy jihoslovanské v jediný stát na základě federativním. V této dunajské říši i Uhři dosáhnou přiměřeného zastoupení. Rakouští Jihoslované, Srbové a Charvaté vstupem do dunajské říše dosáhnou konečně spojení se svými soukmenovci; od nichž potud byli zcela odloučení. Uhři i Jihoslované čekají jen na první znamení, jež by jim zvěštovalo počátek řešení východní otázky. V okamžiku však, ve kterém prováděti se počne upravení dunajské říše, Rusko zabere Halič předstírajíc, že bolestnému volání Rusinů odolati nemůže.

Jakmile řešení východní otázky dotkne se Rakouska v právě naznačeném směru, uplatní se také otázka itálská a německá vůči Rakousku. Otázka itálská má své teritoriální ochráníení, otázka německá vstoupí do nové fáse odpadnutím německých provincií rakouských, i nemůže býti pochybnosti, že Prusko dostojí svému poslání, aby zachovalo svou hegemonii nad Německem. Ze počítáme k německým provinciím Rakouska také Česko a Moravu, zazlívati nám mohou jen fantásté, zapomínající pro vybledlé starohistorické pozlátky požadavky přítomnosti; zazlívati budou jen krátkozrací, nemající zřetele na budoucnost naší německé říše, která těchto zemí proti sousedním státům míti musí, nechce-li se při svém rozvoji zároveň s nejdůležitějšími strategickými posicemi vzdáti zemí, které za jiné vlády a správy nežli habsburské vyšinouti se mohou mezi nejbohatší a nejskvostnější celé zeměkoule. Že zdravá státní správa pruská má mnohé sympatie v těchto provinciích, je veřejným tajemstvím, které ani vládě vídeňské není neznámo.

Duší germanismu je silné loďstvo, avšak nikoliv takové, jež by se obmezovalo na moře severní a baltické, nýbrž, loďstvo, které vévodí v moři Středozeemním, v té velké obchodní dráze mezi světovými díly východní polokoule. Proto se nemí jednotná říše německá nikdy vzdáti mořské posice na Adrii. Terst a Istrie, tak bohatá na zátoky a přístavy, musí zůstati majetkem Německa.

Z chaosu rakouských národů utvoří se tři velké skupiny. Říše dunajská pohltní jednu, druhou Itálie a třetí Německo. Tím rozřešeny budou ožehavé otázky evropské: východní, itálská a germánská.

Má-li se jednou učiniti konec stavu ozbrojeného míru v Evropě, má-li konečně znaveným národům nadějíti doba všeobecného pokoje, nesmí zájem evropských velmocí na existenci Rakouska býti pouze pasivním, on musí se státi aktivním proti existenci Rakouska.

Zásada, že existence Rakouska je evropskou nezbytností, byla výsledkem smluv z roku 1815 a s nimi se shroutila.

Základní zásady nového státního pořádku vytvořily novou politickou větu, která od nynějška dosíci musí platnosti, nemá-li Evropa zoufatí nad svou budoucností a tato zásada zní: Rozpadnutí Rakouska je evropskou nutností.

Über den Zerfall Österreichs von einem österreichischen Slaven.

Jedenáctistránkový leták bez jména spisovatele, nakladatele i tiskaře. Nepatří vlastně do této sbírky, poněvadž z obsahu vysvitá, že byl sepsán před prusko-rakouskou válkou a není tedy, jak by se dle titulu zdálo, odpovědí na brožuru stejného titulu, právě oceněnou, nýbrž odnáší se k jiné práci stejného názvu a směru. Spisovatel má za to, že by Rakousko mělo řešení polské otázky vzíti do rukou a království polské i Poznaňsko připojiti k říši. Ale také Srbsko, Bosnu a Hercegovinu bylo by třeba při řešení východní otázky reklamovati pro Rakousko, které třeba reorganizovati na základě soustavy federální. Cařihrad prý nutno neutralisovat. Rusku ponechati volnou ruku co do oftetní části balkánského poloostrova a Prusku bez zárlivosti přenechati Německo.

L'Autriche et sa nouvelle politique.

Paris 1867. E. Dentu.

Není-li tato brožura vlastním dílem Beustovým, pak je zajisté jím naprosto inspirována; je to obhajoba jeho politiky jako říšského kancléře rakouského. Ministr malého Saska stal se na pražském míru řídicím státníkem velmoci, skoro rovným, aspoň podle hodnosti, svému soupeři Bismarkovi. A v této brožuře vynáší se tím, čeho dokázal za pět měsíců (Beust byl jmenován ministrem věcí zahraničních 30. října 1866 a brožura je datována v dubnu 1867). Důkladná reorganizace říše nepovedla se ani Schmerlingovi ani Belcrediho. K tomu sloužití má rozšíření samosprávy korunních zemí a v rozmluvách s mnohými členy strany federalistické slíbil pan z Beustů nejznačnější koncese zvláště v ohledu správním. Proto také nerozpustil sněmy po volbách vykonaných za vlivu svého předchůdce hraběte Belcrediho, které byly velmi výhodné pro stranu federalistů. Ale tyto nedovedli použiti poměrů; kdyby tou dobou byli se prostě dostavili do říšské rady a byli tu sjednotili se na svém programu, byla by vláda musila ho přijati, aneb aspoň s ním počítati. Avšak doktrinářství Čechů je vedlo příliš daleko a proto musil býti rozpuštěn sněm český a později i moravský. Zasedání českého sněmu skončilo se vítězstvím ministerstva. Většinu v říšské radě budou míti ústavověrní a o ně opíratí se bude vláda. Toho užil p. Beust k jednání s Uhry a přivedl je ku zdárnému konci.

Další část je věnována politice zahraniční, především otázce balkánské, kterou by pan z Beustů řešil po svém. Má za to, že Rakousko má si hleděti sympatií křesťanských národů v evropském Turecku a neponechávati výhradně Rusku úkol protektora. Rusko bylo by lze uspokojiti revisí pařížského míru z r. 1856 a k tomu směřovala nota ze dne 1. ledna (1867) zasláná knížeti Metternichovi. Rusko mělo býti sprostěno ponižujícími závazky že nesmí míti pevností a loďstva na Černém moři. Leč Francie a Anelie nepřeji takové revisi. (Tři leta na to nazval hrabě Beust zeměrádci české poslance, kteří mu zaslali memorandum, v němž mimo jiné názory schvalovali záměr Ruska, hotovícího se vyzouti se ze závazků pařížského míru pokud se týkalo Černého moře). — Na počátku spisu tvrdí se, že sotva že rozptýlil se dým z bojiště králohradeckého objevila se pravda a musilo býti přiznáno, že poražený je přirozeným spojencem Francie. — I v dalším průběhu vypravování vrací se tato myšlenka a spis končí se takto: Dobré srozumění mezi Francií a Rakouskem je hlavním rukojemstvím rovnováhy kontinentální. Pokojné rozluštění východní otázky a rovnováhy sil ve středozemním moři závisí na brzkém spojení praporu francouzského s rakouským.

Le royaume de Bohême et l'État autrichien.

Prague 1867. Dr. Ed. Grégr.

Tato brožura obsahuje po stručném vylíčení stavu věci v Čechách na počátku roku 1867 řeč Dr. F. L. Riegera pronesenou ve schůzi českého sněmu dne 13. dubna 1867 a protest všech českých poslanců z téhož dne proti volbám do říšské rady provedeným v královstvích a zemích neuherských.

Y'a-t-il nécessité d'alliances pour l'Autriche.

Vienne 1867. Hartleben.

Spis je replikou proti brožuře jež vyšla s nápisem: »L'Autriche a la recherche de la meilleure des alliances« a doporučovala spojení s Pruskem jako jediné výhodné a možné. Anonymního autora repliky sluší hledati v blízkosti ministra z Beustů. Tvářil-li se spisovatel Prusku přátelsky, jako by byl diplomatem rakouským, tvrdí replika, že by nikdy diplomat rakouský nepřevzal odpovědnost za politiku doporučovanou pérem nepřátelským Francií a Rakousku zároveň. Rakousko prý té doby (v květnu 1867) nepomyšlí vázati se neodvolatelně a nebudě uzavírati budoucně žádná aliance, jež by se nesházely zcela se ctí a neodvislostí říše; jeho aliance budou prosty nátlaku ze vnějška. Starostlivost pamfletáře — tak nazývá replika svého protivníka — o blaho Rakouska je zbytečná; my známe jednoduchou k němu cestu: učiniti zadost všem zájmům uvnitř a chrániti úplnou svobodu jednání na venek. Spisovatel pamfletu nemůže býti Rakušanem, kdyby jím byl, nehleděl by nás odvrátiti od aliance s Francií cynickými útoky na francouzskou vládu. Rakousko nehledá žádnou alianci, k níž by je nepudila potřeba a náklonnost; Rakousko vidí svůj budoucí úkol v usmíření uvnitř a v šetření všech zájmů — v nezávislosti a svobodě jednání na venek.

Actualités politiques.

Vienne 1868. Pichler veuve.

V krátké předmluvě spisovatel se přiznává, že složil brožuru »L'Autriche a la recherche de la meilleure des alliances« a v obsaženější knize o skoro 200 stranách hledí dotvrditi, oč mu šlo. Formou dává si vzezření Rakušana,

ale věčně přesvědčuje čtenáře, že je Prus, že nenávidí Francouze, že horuje ku válce proti nim, že chce míti k tomu za spojence celý svět, při nejmenším však Rakousko. Knihu rozvrhuje na čtyry kapitoly. První je nade-psána »Evropská rovnováha«, druhá »Východní otázka«, třetí »Papežství a pokrok« a čtvrtá »Přirozená spojenectví«. Jak pověděno srší ze všech vět a slov plamenná zášť proti Francouzům a zvláště proti císaři Napoleonu III. Namlouvá světu, že v několika měsících přepadne Napoleon Evropu a v první řadě Německo válkou a to že učiniti musí, aby zachoval trůn a dynastii svou, poněvadž ve Francii připravuje se revoluce. Jen jednu větu uvedeme doslovně: »Přepadne-li nás Napoleon, pak půjde o jeho dynastii, avšak nebudeme válčiti proti francouzskému lidu. A pozdvihne-li se s Německem celá Evropa proti útočníku, zažehnáme každou myšlenku na výboj. Má-li se povznést říše německá ku politickému životu, jak my doufáme, pak musí se státi nejen velkou a mocnou, ale zároveň spravedlivou a kdyby měla někdy soustřediti své děti, jež jí byly druhdy odňaty zradou, mohlo by se to státi jen jejich dobrou vůlí, tedy všeobecným hlasováním a nikdy výbojem«. Objemný spis, jenž se ve svých čtyrech kapitolách rozběhl po všem možném i nemožném, v posledních čtyrech řádcích vyslovil stručně, co vlastně chtěl dokázati takto: »Kéž v této poslední hodině rozhodne se Rakousko způsobem hodným jeho slavné minulosti, způsobem jediným slibujícím slavnou budoucnost a to tak, že neodvolatelně spojí se s Německem!«

Die neue Dreinigkeit.

Von Nostradamus. Hamburg 1867. J. P. F. E. Richter.

Dílo to patří do literatury všenněmecké, čerpá svou zášť proti Rakousku z jeho historie, z jeho národnostního složení a proto hned z počátku se táže, zda-li to císařství vůbec ještě trvá, i odpovídá si sám, že od bitvy králohradecké není tu více Rakouska, nýbrž je tu Česko, Uhersko, Halič, Horvatsko atd. Je to prý vzácný úkaz, že zároveň hynou tři mocnosti, které ve vzájemném poměru k sobě byly Rakousko, Turecko a papežství. Otázky rakouské, východní a římská chtějí býti spolu řešeny a sice zásadou národností. Tato zásada je politickým náboženstvím budoucnosti, kterého se buď monarchism ujmě jako svého apostolátu anebo dojde k republikanismu, který prohlásí evropskou triarchií. Touto triarchií míní spisovatel sloučení latinských, germánských a Slovanských národů na evropské pevnině a proto zakončuje svůj spis takto: »Politika z komedie státi se musí vědou a kathedry této vždy jsou pangermanism, panslavism a panlatinism. Evropská triarchie je hádankou, sfingou naší doby. Ona přijde, přijíti musí, anebo přijde revoluce a vrhne národy v propast.«

Über den Zerfall Österreichs

von einem österreichischen Slaven.

Leták o devíti stranách podepsaný koncovkouski má za to, že upevnění Rakouska nastane, až toto zmocní se otázky polské, kterou vystoupiti musí proti Rusku hotovícím se ku řešení otázky východní. Jakmile začne se rozpadávat Turecko musí se Rakousko k upevnění posice na Adrii zmocniti zemí zadalmátských, Hercegoviny, Bosny i Srbska. Skupiny všech zemí rakouských sluší upravit v silnou federativní říši jako odpověď na heslo o rozpadnutí Rakouska.

Die böhmische Frage.

Ein Juniusbrief an Europa und S. Exc. den Herrn Reichskanzler von Beust. Baatzten 1868. Schmalzer und Pech.

Líčí poměr Česka k Německu historicky, pak postavení země k dynastii a vymožnosti r. 1848, podává deklaraci ze dne 22. srpna 1868 a na konec přináší list k říšskému kancléři, jež napomíná, aby v jedenácté hodině hleděl zažehnatí národní spory šťastným upravením státoprávních základů jednotlivých zemí císařství. »Bůh opatruj právo národů a odměň ty, kteří jim ku právu dopomohou.«

Jakou důležitost má pro nás, Slovany, jeden jazyk a jedno písmo, a to národa největšího, t. j. ruského.

Dle spisu Mila Popova přeložil a vydal F. A. Urbánek. V Praze 1868.

Název spisu jasně vystihuje směr, takže netřeba vyčerpávati obsah jeho.

Hlasy o jednotě slovanské.

V Praze 1869. Mikuláš a Knapp v Karlině.

V úvodu vysvětluje vydavatel, že spisem podává jen slovní překlad řady článků, které přinesl ruský »Golos« a proti nimž polemisovaly převážně je nesprávně »Koruna«, »Correspondenz« a berlínská »Correspondence tehéque«. Články těmi chtělo se prý přispěti ke smíru mezi Slovany.

»Má-li dojíti na jednotu Slovanů a na společný duševní rozvoj, potřebí zajisté, aby pomocí jednoho jazyka mohli dorozuměti se a rozšiřovati obor duševního vědění pomocí bohaté literatury národa sourodého. Ze tímto diplomatickým může býti jen jazyk nejmohutnějšího a nejčetnějšího národa slovanského, totiž jazyk ruský, kdož by o to podnikati chtěl spor?«

Z dalšího obsahu vyjímám tyto věty:

Mohutnost Ruska neztenčí se ani o vlas, kdyby západní Slované byli bez odkladu poněmčeni, pomadařeni neb poturčeni, ale Slované pozbyvše národnosti své ukončili by tak politický život svůj. Co je pro ně tedy výhodnější: sliti v jeden mohutný národ (ne ale stát, na to nepomýšlí žádný rozumný člověk v Rusku ani v jiných zemích slovanských) aneb úplné zmizení z dráhy dějinné? My jsme přesvědčeni, že Rusko samo nesvolí k pošinutí hranic svých za Dunaj a Prut, byť by obyvatelé slovanských zemí sami projevili přání státi se občany ruského státu. Rusko nesvolí k tomu proto, že přílišné rozšíření hranic je pro ně nad míru nevýhodno.

Nikdo v Rusku nechce přivtělení k Rusku, byť by to bylo ve formě jakékoli, ani jediné země západoslovanské, ale zároveň je nám Rusům jasno, že západní slované, uzavírajíce se ve svou místní národnost, nedostihnou nikdy touženého sjednocení mezi sebou a následkem toho budou věčně podrobeni cizím národům.

Účelem panslavismu není sliti všech kmenů slovanských v jedinou říši, nýbrž těsné sjednocování mezi rozličnými slo-

vanskými kmeny — účel to rozumný proto, že žijíce po různu Slované budou věčně otroky cizích národů, ale obětující soukromé zvláštnosti blahu všeobecnému, mohou snadně zjednat si opět ztracenou nezávislost.

Západní Slované nemají jasně vytknutého společného programu. Nejjasněji jsou si vědomi svého postavení haličtí Rusové. Dobrovolně slíti se Maloruska s Velkoruskem bylo největší událostí v dějinách Slovanstva.

Že bez jednoho společného mezinárodního jazyka pro veškeré Slovanstvo nelze očekávat valného prospěchu od slovanického sjednocení se, to uznávají všichni uvědomělí Slované. Výhody jednoho všeslovanského jazyka při zachování místních slovanských nářečí jsou tak patrné, že před tím ustoupiti musí všechny předsudky.

Slovem začata ta pře všeslovanského sjednocování-se a toto první slovo hlasatelské k Slovanům bylo pověděno Čechem a tento skutek na věky zůstane na deskách dějin slovanských.

Cechové nesmí reptati na nás Rusy, že my nerozumíme úplně jejich čisté místním zájmům. Nám jsou Cechové přede vším Slované a jsou nám drazí potud, pokud chtějí zůstati Slované.

My věříme pevně ve skvělou budoucnost Slovanstva, budeme trpělivě čekat, až naši západní bratři uznají spravedlivé, nezištné naše snahy a tato toužená chvíle nastane snad dříve, nežli mnohým se zdá.

Zur Lage in Böhmen.

Prag 1869. Calve.

Česká opposice je těžkou otevřenou ránou na státním tělese, je velkou a hroznou překážkou dalšího vývinu, však činitelem, jenž by dosti silným byl, aby způsobil zhoubu mocnárství, neb jenž by dosti silným byl, aby se rovnal opposici Maďarů neb Němců, není a nebude.

Tak slabé není mocnárství, aby nemohlo učiniti koncese ku získání millionů podaných cestou dohody; tolik však je jisto, že úplná změna nynějších základů přivodila by zhroutení všeho co je, zřejmý rozvrat.

Pokud zachová polský element v Rakousku svou samostatnost, potud udrží rakouský vliv na východě vliv ruský v šachu, zůstává někdejší království Polské pramenem věčného nepokoje pro Rusko a zůstává moc cárstva ve svém vlivu na osudy evropské ohrožena Tureckem, chráněným západními mocnostmi a Rakouskem.

Rozpadne-li se Rakousko, případně Česko a Morava ve vlastnictví pruské a berlinskému kabinetu stane se první povinností poněmčiti Čechy bezohledně, aby v možném případě proti Rusku tomuto státu nezajistil se spojenec ve vlastní zemi. Nastala-li by však absolutní nemožnost, že by se panství ruské rozšířilo na Česko a Moravu, neměli by ani z toho Cechové ničeho leč úplný zánik jich samostatnosti a úplné jich porušení.

Myslíme, že jsme dokázali, že lepší budoucnost Čechům neposkytuje žádná eventualita, než kterou jim dává Rakousko-uherské mocnárství, ona říše, jež dle výroku jejich předního vůdce zříditi by se musila, kdyby jí už nebylo. Jsou-li obě strany proniknuty poctivým přesvědčením, že kompromis do-

ciliti se musí, který oběma zaručí existenci a jednotu, pak tímto poznáním je už mnoho získáno a dráha nastoupena, po níž šťastného výsledku dosíci lze.

Není jiného způsobu vyjednávání nežli zákonnými zástupci obou částí obyvatelstva, na něž vláda působiti musí vším vlivem svým ve směru smířlivém. Byl-li by výsledek vyjednávání toho příznivý, bylo-li by docíleno opětného vstoupení Čechů do sněmu, pak by nastala korunní přední povinnost, aby postupem svým získaný základ sesílila. Královská korunovace v Praze, koncese ceny věru více zevní než vnitřní, probudila by všechny city loyálního obyvatelstva a působila by hnutí, které by mocně smíření vymahalo.

Nečť volby v Česku dopadnou jakkoli, strana, jež při veslu jest, při vesle zůstane a většina její bude zabezpečena. Po těchto volbách však plným tlakem pocítí se nutnost, aby chopeno se bylo iniciativy ku sblížení a povede-li se to, aby využito bylo získaného souhlasu pro užitek obou stran.

Kéž práce tato přispěje ku dosažení cíle, kéž obě frakce českého sněmu v plném vědomí své zodpovědnosti nedají ujiti žádné příležitosti, aby se prokázaly býti smířlivými, kéž obě frakce sjednotí se ku blahu, prospěchu a požehnání společné vlasti.

Die Aussöhnung mit den Böhmen.

Prag 1869. J. S. Skrejšovský.

Spis věnován říšskému kancléři hraběti z Beustů a ministrům hr. Taaffovi, hr. Potockimu, Plenerovi, Brestlovi, Herbstovi, Hasnerovi, Giskrovi, Bergerovi. Deklarace českých poslanců z 22. srpna 1868 velice pobouřila vládní kruhy a abstinence naproti sněmu ukázala, že deklarace je vážně míněna. Proto chopeno se všech prostředků k udolání české opposice, proto puštěna celá smečka vídeňských žurnálů proti ní a tyto napadaly národ český způsobem dosud neslychaným, střelbou skutečně tak hrubou, ba sprostou, že něco podobného snad v celé evropské žurnalistice dosud nedalo se najíti. Spis shora jmenovaný uvádí doslovně hanobení českého lidu a zástupců jeho jen z druhé polovice května a z první polovice června, které sice spisem samým zachovati sluší v budoucnosti na důkaz, jak hluboce na čas klesnouti může úroveň kultury i nejvzdělanějšího národa v nezřízeném boji národnostním, které je ale tak odporným, že si odřici musím uvěsti i jen jedině z četných informací. Spis vydán byl také jazykem českým.

Die aktuelle Politik.

Zeitgesichtliches von einem Bayern. München 1869. Neuburger und Kolb.

Spis týká se poměrů v Německu po vyloučení Rakouska z bundu, obrací se proti klerikalismu, vyčítá jak kabinetu bavorskému tak Bismarkovi choutky zpátečnické a zastává se ujednání pražského míru, tedy politické samostatnosti německých států jižních při společném pěstování národních a celních záležitostí. Zajímavé je líčení Bismarkova úsilí na Napoleonovi v Brasizzi (dle Klaczka) v r. 1865, aby dosáhl svolení císaře ku zvětšení Pruska, pak znění noty pruské, kterou se italské vládě dává návod ku zrevolučování Chorvatska a Uherska, při čemž se slibuje, že ze Slezska vyšlou se uherské legie též do Uher. Když ale r. 1868 znění této noty snad bez vědomí pruské vlády bylo uveřejněno, tu úřední Preussischer Staatsanzeiger z 31. července 1868 popíral, že by uveřejněné znění bylo správné. Vojenské smlouvy, které jižní státy německé nuceny byly uzavřít s Pruskem, nazývá spisovatel brošury kaudinským jhem, kterým se došlo k uza-

vření míru. Potřeba míru, která se cítí v německých zemích a v celém světě, nutí státy německé, aby se přizpůsobily právní půdě bytí i nedokonalé, která ujednána byla v Praze a jediná správná cesta k tomu je: 1. nevstoupiti do severoněmeckého spolku, 2. sjednati s ním dohodu národní na základě neporušitelných smluv vojenských a garančních a na cestě upravené stát. celní jednoty.

Österreichisches.

Berlin 1869. Springer'sche Buchhandlung.

Rakousko je na smrt nemocno, může však býti zachráněno, chce-li tomu Bůh Hospodin. Rakousko může a bude trvati, do-
stojí-li svému úkolu: zůstane-li neb stane-li se zemím, z nichž se skládá a národům, které spojuje, tím, čím mělo jim býti dle účelu, pro něž povstalo; podá-li těmto zemím a národům podmínky jiného a pokračujícího vývoje, jakých nemohou nalézt ani izolovanou samostatností, ani ve spojení s cizím státním organismem; jedním slovem: zůstane-li Rakousko věrno idey rakouské.

Nikoliv Maďari, nýbrž království uherské povolalo českého krále Vladislava II. na svůj trůn; nikoli Čechové, nýbrž sněm království Českého zvolil Ferdinanda rakouského za krále. Je to tedy rakouskou ideou viděti v historických královstvích a zemích samostatné, soběprávné elementy Rakouska.

Z rakouské státní idey vyplývá přirozeně idea druhá, bez níž ona není myslitelná, pročez pravou rakouskou ideou jest, totiž rovnoprávnost všech národností a nic není nejrakousčejšího nežli domněnka, že by jedna z národností v Rakousku žijících byla *κατ' ἐξοχήν* rakouskou, ku přednostní úloze povolano.

Láska Uhra, Čecha k jeho vlasti není totožná s jeho rakouským patriotismem, nemůže tak býti, ona je ale jeho předpokladem. Výraz jeho patriotismu nerovná se slovům poraženého barbara »*civis romanus sum*«. Nikoli, on miluje svou vlast, svou domovinu Uhersko, Česko; on ji miluje hlubokou, tajemnou, čarovnou mocí citu svého a poněvadž tomu tak, proto ctí a miluje říši, v níž milovaná jeho domovina stojí a žije, v níž svou existenci a zvláštnost zachoval, již práci svou udržuje a krví svou hájí. To je rakouský patriotism. Nerakouskou ideou musíme to však nazvati, chce-li se tomuto rakouskému patriotismu podstrčiti předmět jiný; chce-li se v úmyslu, aby proti dualismu zachráněno bylo, co se ještě zachránilo dá. rakouským národům namluviti, aby svůj rakouský patriotism přenesly na zbytky velkého Rakouska a aby vlastenecky byli nadšeni, že aspoň ta Cislajtanie je ještě pohromadě. S nejsvětějšími city národů nedá se experimentovati a rakouský patriotism národů nedá se přenést z Rakouska na Cislajtanie, protože Cislajtanie těmto národům nikdy nebude, čím jim Rakousko bylo a býti má — ochranou a záštitou jich bytí, jich blahobytu, jich práva. To jsou rakouské idee.

Však mnoho se stalo, aby se tato rakouská idea porušila. Svatá láska národů k jich vlasti, k jich domovině prohlášena za nebezpečnou státu; patriotism rakouský učiněn bezpředmětným tím, že jednota mocnářství zrušena. Stará smlouva zemí dobrovolně uzavřená byla roztrhána, rozpoltěno bylo Rakousko v Uhersko a Cislajtanie; mysli a chtěli vynutiti, aby národové místo v Rakousko věřili v Cislajtanie a na tuto

aby přenesli svou lásku. Po tři sta let spjata jejich historie s Rakouskem a oni mají nyní věřiti v Cislajtanie, pro Rakousko oni a jich otcové žili, pracovali a krváceli a nyní mají milovati Cislajtanie.

Před pravdou dějin utone ve své nicotě lživě a utrhačné tvrzení, že by duch neněmeckých národů byl Rakousku nepřátelským a nebezpečným. Potoky krve, jimiž zpečetily pluky české, polské, jhoslovanské přísahu svou nikdy nezrušenou, pokud vůbec trvají, stačí, aby lež tuto zvrátily.

Kdo jinak smýšlí než my, kdo jinak cítí, kdo v dualism věří a k Cislajtanie lásku cítí, nechť tak činí. My však vymáháme své právo: aby rakouská idea nebyla v Rakousku ve psí dána, jako tou dobou je; aby snahy po rakouských cílech neplatily v Rakousku za zradu a zločin, jak tou dobou platí; aby nehlubší a nejsvětější city národů, vědomí jich národní existence, vážení-si národních dějin, láska k mateřtině a k domovině, tyto kořeny rakouského patriotismu, nebyly v Rakousku podezřívány a przněny, jak tou dobou se děje. My právem žádáme, aby rakouský patriotism, totiž vědomí a vůle ve své drahé vlasti a s ní náležitě jedinému velkému a celému Rakousku, nebyl v Rakousku pronásledován, dusen a utlačován, jak tou dobou je obětován fantomu nemožného cislajtanského patriotismu.

Böhmen und Österreich.

Eine Studie von Fr. Gr. v S n. Prag 1870. Dominicus.

Přemnozí obyvatelé rakouských zemí a mezi nimi lidé velice vážní se domnívají, že s rakouským patriotismem se nerovnává přichylnost k užší vlasti, k národním zvláštnostem, ku zemským dějinám; to vše považují a odsuzují tito lidé, které bychom nazvati chtěli patentovanými Rakušany, za separatism. Bez rozmyslu vrhá se výčitka nerakouského smýšlení ve tvář mužům, jichž nejlepší síly a celá životní dráha věnovány byly službě císaře a říše. A proč? Protože nemohou zapomenouti, že císařství se neskládá z atomů, nýbrž z velkých a rozmanitých částí, protože se odvážili tvrditi, že v Rakousku musí se vládnouti rakousky a nikoli dle jakýchkoli zahraničních centralisačních receptů.

Rakousko musí se státi právním státem v ten rozum, že základem politiky reorganisační a dalšího trvání musí býti přijato historické právo. Namítá-li se ze strany centralistické, že k uznání historického práva nelze hleděti z důvodů mocenského postavení říše a lesku koruny, pak odpovídáme, že J. V. císař panuje nad svými zeměmi a národy právě jedině mocí dědictvého práva historicky odůvodněného a že mu jedině historické právo vyhrazuje všechna práva panovnická, jichž má zapotřebí, aby integritu mocnářství a přiměřené postavení koruny zachoval. Ustavy z let 1848, 1861, 1867 nedaly tato práva mocnáři, on je měl mnohem dříve, nežli bylo pomyšleno na zcentralisovaný novověký »právní stát«; a že přes trvání zvláštních práv spokojenost uvnitř a mocenské postavení na venek větší byly než teď, o tom poučuje nás historie minulých dnů.

Rakousko jest stále ještě mocností vynikající svou velikostí, počtem obyvatelstva, výrobou a brannou silou. Jeho poslání není u konce; za našich dnů, kdy moc Ruska se stále soustřeďuje, aby daného okamžiku se rozvinula ještě mocnější, kdy Prusko tak mohutně se zveličilo, mnozí nad tím zoufají; však nám jasněji než kdykoli před tím vysvítá nutnost, aby zde bylo

státní těleso velké, konservativně upravené, sprostředkující, jež by bylo ochranou menších národních kmenů ve střední Evropě, nemá-li na konec Evropa sestávat pouze z velkých, vše pohlcujících států národních, jichž vzájemná žárlivost by se vyburácela v hrozných zápasech. Ale ovšem Rakousko musí chtít, aby přede vším Rakouskem bylo, t. j. státem, který je si vědom své zvláštní povahy, který uznává právo, zvláštní postavení jednotlivých částí a na tomto základě chce dospět ku vyrovnání. A Česko má v novém Rakousku, které si myslíme jako Rakousko omlazené, zaujmouti vynikající postavení, které mu náleží, jeho koruna má krásiti skráň mocnáře, uznání jeho práva má tvořiti novou pevnou pásku mezi královstvím a ostatními zeměmi mocnářství. Jeho synové nemají míti zapotřebí, aby teprve na všechno, co jim drahým je, zapomněli a toho se zkeklali, aby pak dosáhli vysvědčení své loyality s cislažtánským kolkem; oni chtějí býti Rakušany svého zvláštního druhu, pak budou také dobrými Rakušany a Česko zůstane čím vždy bylo. štítem mocnářství!

Einige Grundlagen des böhmischen Staatsrechtes.

Von Dr. Josef Kalousek. Prag 1870. J. S. Skrejšovský.

Právní základy Státního práva českého jsou v důkladném tomto spisu provedeny od roku 1310 až do počátku 19. století. Značně rozšířeno je vědecké líčení v českém díle: »České státní právo« 2. vydání 1891.

Schicksale des böhmischen Staatsrechtes

in den Jahren 1620—1627.

Von Dr. Hugo Toman. Prag 1870. J. S. Skrejšovský.

V této zajímavé studii dovozuje spisovatel, že nebylo po bitvě bělohorské úmyslu zrušiti české státní právo, co vysvítá z toho, že Ferdinand II. při pobytu svém v Praze v r. 1622 obnovil úřady a soudy způsobem a formou až do r. 1619 obvyklou. Důležitá a zajímavá je resoluce královská daná ve Vídni 20. září 1623 a vložená v desky zemské, kterou král prohlašuje, že odčinil zmatky, způsobené zbouřenci a že ve svém dědičném království v obecné zemské správě a u vyšších tribunálů zavedl dřívější stav, chvalitebný obyčej, zvyklosti a práva. »Nikdy jsme nezamýšleli a nehodláme práva věrných poddaných tohoto království zničiti neb zmenšiti, nýbrž pečovat chceme, aby s výhradou naší královské moci a našeho dědičného práva všichni stavové tohoto našeho království při právech a spravedlnostech svých byli zachováni.«

V letech 1624—1627, kdy sněmů nebylo, ukládány byly daně po slyšení a se schválením nejvyšších úředníků zemských, přisídících zemského soudu a radů soudu komorního a manského, kteří v té příčině tvořili jakousi náhradu sněmu.

Nad míru důležitou listinou je pamětní spis obsáhlý, jaký datem 14. prosince 1624 podali tito členové velké korunní rady králi, líčící státoprávní poměry království a odvolávající se s důrazem na resoluci královskou ze dne 20. září 1623 v desky uloženou.

Ferdinand II. uložil sice nejvyšším úředníkům zemským, aby vypracovali nové zřízení zemské. To by asi bylo se shodovalo s duchem právě uvedených královských resolucí. Než vídeňští rádcové, vesměs Němci, nehleděli ku slibům královským, které vloženi do desk nabyly moci zákonné a předložili králi ku schválení obnovené zřízení zemské ze dne 10. května 1627 jež rušilo, co bylo dříve zemi přiznáno.

V důsledku toho vydány byly v den sv. Ignacia z Loyoly (31. července) patenty, jimiž král prohlásil, že nadále nehodlá v království českém trpěti nikoho, kdo se s ním v náboženství nesrovná.

O záležitostech východní a slovanské.

Napsal General Fadějev. V Praze 1870. Dr. Ed. Grégr.

Rakousko vidí jen dvě možnosti: buď budou Slované na onom břehu Sávy podrobena a přivedena v poměry jako Slováci v Uhersku, aneb dobudou si Slované na této straně Sávy stanoviska samostatného jako Srbové v knížectví. Pouhé pomýšlení na tento poslední obrat bylo by nebezpečno pro německé Rakousko a jest nebezpečím největším i pro uherskou jeho polovici, kde celé politické zřízení zakládá se na panství jedné třetiny nad dvěma třetinami obyvatelstva. Uhersku jsou strašní nejen Slované, ale i Rumuni.

Z historické otázky východní zbylo pouze jméno a z ní samé vyrostla záležitost mnohem důležitější, kterou nelze nazvat jinak nežli všeslovanskou. Pro Evropu, která neřeje si samostatnosti Slovanů, může míti záležitost východní ještě starý svůj ráz; my Rusové ale nemáme příčin, abychom zakrývali si oči před skutečností. My musíme viděti v pověstné záležitosti této, co ona v skutku jest — příbuznou nám záležitostí slovanskou, obarvenou na mapě evropské dvěma rozličnými barvami, ale v podstatě nerozdílnou a nerozluštělnou jinak nežli v celosti, protože vzájemná působnost obou její polovici jest nyní nepochybná a nezměnitelná žádnými okolnostmi.

Nyní stalo se Prusko Německem. Veškerá síla jeho vlády spočívá v tom, že Prusko vzalo na se rukojemství za všechny zahraničné zájmy německé a prohlásilo se za štít a meč Germanie; ruské náčelnictví může obstáti také jen při těchto podmínkách. Německu jsou německé zájmy rovněž drahé na Labi a Sávě jako v Německu. V tomto vzhlédě snahy německé nelze ani nazývat snahami; Němci pohlížejí na ně jako na nezadatelné právo své. Každému Němci je vše, co je v Rakousku německým majetkem, vše co může k němu přirůsti německou vydobytostí.

Vzhlédem k nám jest Uhersko pouze předvoj Germanie. Hohenzolleré v Rumunsku jsou její první most. V Evropě i u nás diví se mnozí naivně, kterak trpí Rakousko pruský vliv na dolejších Dunaji, dokazující, že nebezpečný sok ten chce Rakousko obejít od zadu. Rakousko je mezi tím zcela klidno. Vrána vráně oči nevyklove. Jemu je v tomto směru pruská, bavorská nebo vlastní činnost v šíření vlivu zcela lhostejná, jen když je vliv ten německý. Prusko postavivši se v čelo Germanie musí nutně zabezpečovati německému plemeni krajiny, na které toto má zásluh i se všemi předními strážemi jejími. V tom spočívá podmínka bytnosti pruské dynastie.

Osudy všech dunajských národů kolébají se nyní na špičce jehly; oni buď budou svobodní ve spolku s Ruskem, aneb budou z počátku územím a pak porobenci »Slováky« uherského Rakouska.

I nezávislí národové balkánští, jako Srbové, Rumuni, Řekové a Černohorci, jsou příliš rozruženi a slábi proti nátlaku Evropy, nežli aby mohli opravdově pomýšlet na spolek.

Týž den, kde by docílen byl upřímný smír mezi Poláky a Rusy, nebo kde by nastal přátelský spolek mezi Francií a Ruskem, byl by posledním dnem pověstné »dunajské federace«.

Každý rakouský a uherský státník i národovec vidí jen dvě možnosti: buď Rakousko opanuje polskou záležitost a ohradí se jí proti hroznému jí sousedu Rusku, anebo ji opanuje Rusko, a pak nebude Polsko hradbou, nýbrž mostem mezi západním a východním Slovanstvem. Rakousko nemusí se v záležitosti polské obávat opravdového odporu Pruska, neboť toto upevnilo si tak dobře své polské krajiny, že nemusí se o ně bát ani v sousedství nezávislého Polska; krajiny ty budou za nějaký čas rovněž německými jako Slezsko a Pomoří. Obnoví Polsko německýma rukama jest tolik, co odevzdání je ku snědení Prusku, dáti volný a plný průchod puď na východ, jež ruské hranice zadržují.

Prozatím nelze Polákům ani ústupky činiti, aniž je naděje na překonání jich. V těchto neutěšených poměrech jeví se pouze přechodní krize ruských dějin, která potrvá pouze jen do oné doby, pokud Rusko, vyrostší již místy z původních hranic svých, nestane se skutečnou hlavou slovanského světa. Rozhodné vztyčení praporu slovanského změni i záležitost polskou a dá jí jiný směr a výsledek. Polský národ má jen jednu volbu: býti mladším bratrem ruského národa anebo německým územím.

V naší době, kde Evropa rozdělila se v několik ohromných spoust, kde jen ten má právo žít samostatně, kdo postavuje půl milionu vojáků, kde i staré státy jako Holandsko a Švýcarsko počínají se obávat o svou budoucnost, co znamenají v době takové mezinárodní zlomky jako jsou Chorvaté, Čechové a ostatní? Když ještě ke všemu tomu zlomek ten není uznáván, nýbrž mocnými sousedy nevsímán, když je jim na úkor, když přiči se nenadále jejich dějinám, nadějí a zájmům? Slovanů je mnoho od Saska až k Archipelagu; massa jejich svorně jednající je silná a mohla by odolati návalu Německa. Ale v čem nalezne massa ta společnou souvislost?

Slovanů je mnoho, oni jsou rozumní, stateční a touží se vzrůstatí dychtivostí po národním životě, ale nemohou se ho ani sami domoci, aniž sami sebou mohou udržeti jej. Slovanský svět je kosmický oblak, jenž může státi se světem pouze při sjednocujícím středu gravitace. Slovanští národové musí čeliti ku dvěma cílům: každý z nich jednotlivě ku samostatnému politickému a společenskému životu doma u sebe a všichni popolu ku těsnějšímu kmenovému spolku s Ruskem a k ruskému náčelnictví ve vojenském a mezinárodním vzhledě.

Až myšlenka o všeslovanství stane se státní, pak zatřpytí se a zaskví v očích všech jako blesk, pak nebude více tajena. Naše záležitosti půjdou úspěšně teprve tenkrát, až venkovské ženštiny v údolích balkánských nebo na březích Vltavy ukonejšující své děti budou jim říkati: »Neplač, brzo přijdou Rusové pomoci nám a přinesou ti cukroví.«

Dodatky k úvahám generála Fadějeva o záležitostech východní a slovanské.

V Praze 1870. Grégr a Dattel.

Clánky generála Fadějeva »O záležitostech východní a slovanské«, uveřejněné v Byrževiích Vědomostech, vedly ku mnohým rozpravám v listech ruských, k rozličným výkladům, či jak on sám praví, ku nedorozuměním, jež rozptýlili hleděl novými články v těchže Vědomostech a tyto vyšly

opět v českém překladě jako »Dodatky«. K jich charakteristice stájež zde některé hlavní věty.

Říše rakouská rozkládá se před našima očima následkem nemožnosti, spravovati jednou silou různokmenné národy, dospělé ku politickému a národnímu uvědomění. Česká koruna domůže se co nevidět své samosprávy, po ní dostanou totéž i Italie, Stýrsko, Tyrolsko, pak nutně vejde samospráva i do arcivévodství Rakouského. Až dokončí se tento rozklad v Předlitavsku, začne v Uhersku. Není skoro pochybnosti, že dříve nebo později nemaďarští poslanci vyjdou z pešťského sněmu jako neněmečtí vyšli z rady říšské a opětovati se bude tatáž historie, k níž snad přibude jen ještě domácí válka. Netřeba býti prorokem ku předpovědění, že Rakousko za krátký čas nebude již mosaikou, která předpokládá ještě přece nějaký cement, nýbrž hroudou jednotlivých zlomků, svázaných vespolek pouze osobním svazkem v osobě společného vladaře. Politické léčení v Rakousku nemůže míti na zřeteli zachránění nemocného — nemoc je smrtelná — nýbrž pouze prodloužení nemoci. Rozklad Rakouska je ale nevyhnutelný, ne-li na mapě, tedy ve skutečnosti — a co bude pak? Rovnováha staliberních závaží, zavěšených na pavučině. Rakouští Němci potlačí se k Německu, o tom není pochybnosti; následkem toho přetrhne se pavučina osobního svazku celé říše. Česko, uchváčeno novou německou říší, nebude moci dýchat. Na počátku učiní se mu ovšem zadost, ale kdož pak pohlednuv na mapu uvěří, že by Německo odchovávalo si ve svém nitru svou chorobu, samostatný slovanský stát? Bez Čechů je slovanská záležitost na vždy pochována. Česko je hlava, přední stráž všeho Slovanstva, onen pilíř, o který se rozbíjel posud nával německý na Jihoslovany. Východní polovice Rakouska stane se drahocennou zbraní v rukou sjednocených Němců podporujících své krajany Habsburky v posledním jejich útulku. Snění Maďarů o shromáždění trosek Turecka a hlavního kusu z nich Rumunska kolem koruny uherské může snadně uskutečniti se při takovýchto poměrech. Německo vládnouti bude libovolně veškerým majetkem Uherska; proč by nepotěšilo své vasaly preludem? Nejen Maďarům, ale i všem do stínu jich postavivším se Slovanům poskytne Německo na začátku všemožné uspokojení; ono navrátí jim všemožná práva a zalichotí jim jako teletům na jatky vedeným. Bez udržení se Čechů není o osudu všech krajin severního břehu dunajského ani nejmenší pochybnosti, ony stanou se dříve nebo později nejprve vasaly a pak částmi sjednoceného Německa.

My můžeme žiti v trvalém míru s Němci pouze po rozřešení slovanské otázky v zákonném jejím smyslu. Při takové podmínce je pak úplně sjednocení německého plemene zcela oprávněno a není nebezpečno pro nás, jako naše není nebezpečno pro ně. Ale tuším, že nenalezne se ve světě snilek, který by vskutku uvěřil, že podobné ustanovování hranic může se státi mírně. Rusko dříve nebo později bude muset nevyhnutelně popadnouti se s německým kmenem v křížek, nikoli proto, aby porušilo jeho zákonná práva, nýbrž aby zabezpečilo svá.

Utvoření slovanského světa osvědčilo by se bezplodným, kdyby tento svět napodobil jen a papouškoval po jiných a nerazil nových cest v rozvoji lidstva a osvěty. Pro úkol ten naskytují se nám všechny nutné podmínky jeho: 1. poslední arijské, t. j. progresivní plémě vystupující na jeviště světové; 2. zvláštní náboženská osnova, výlučná, čistá, osvěcovavší posud osobní vědomí lidí, ale těžící ve vzhledě společenském jakoby

pod vikem; 3. své vlastní jeviště činnosti tak staré, že zdá se býti novým pro dějiny, totiž celý východ starého světa.

Vývody vyplývají samy sebou. Může-li Rusko mravně býti něčím pouze s podmínkou, aby bylo slovanské a závisí-li politické ustálení naše na tom, aby mimoruští Slované zachovali svou osobnost a své postavení na zemi, tož úkol ruský spočívá v tom, aby Rusko zachránilo Slovanstvo. V nynější chvíli lze říci na určito bez zabývání se další budoucností: náš vlastní osud závisí na tom, co stane se s Čechy, Chorvaty, Poláky, ruskými Haličany v uplývajících letech.

Plány Fadějeva a Čechy.

V Mladé Boleslavi, 1870. Jos. Zvíkl.

Spisovatel v úvodu svého pojednání připomíná, že roku 1867 vyšla v Mladé Boleslavi knížka »Historické právo a národnost«, jejíž pisatel prý se rozjařil pro Rakousko. Na důkaz toho cituje spisovatel namnoze v uvozkách věty závěrečné mého spisu, jímž hodlal jsem uhájit české státní právo v rámci mocnářství rakouského a čtenář »Plánů Fadějeva« neubrání se dojmu, že úvodní polemika hodně ironisuje »rozjaření pro Rakousko«. Dále pak v úvodu vzpomínáno je jakéhosi dopisu z Ml. Boleslavi v Národních Listech ze 4. ledna 1879, v němž obsažena hrozba: »Nepřijme-li vláda ani program Fischhofův, přijmeme my program Fadějův«, a dopis ten i s tímto výrokem spisovatel přičítá mně a diví se, že jsem ze svého nadšení pro udržení Rakouska tak brzo vystřízlivěl. Nebyl jsem nikdy přívržencem politického panslavismu, který pokládám za nemožný, a politické credo mé, jež obsaženo právě v mé brožuře »Historické právo a národnost«, vylučuje i samo každé podezírání. Spis »Plány Fadějeva a Čechy« je psán duchaplně a slohem příjemným, ač těžko ubránit se dojmu, že spisovatel místy skoro »rozjařuje se« pro Prusko a přičítá politice tohoto státu tak etnické pohutky, kterých neshledáváme v dějinách poslední doby. Uvedu některé věty spisu a nepřičítám ani vykřičník ani otazník tam, kde by byly na místě. Anonymita spisovatele byla, tuším, odhalena řečníkem na táboře u Jilemnice.

Po slavném vítězství pruských zbraní r. 1866 vyloučila moudrá politika muže, jenž sjednocení Německa na praktických základech započal, bývalé integrující části německého bundu z nového Německa hlavně proto, aby země ty nezpůsobily ještě větších překážek a obtíží při konsolidování čistého Německa, než zvláštní poměry rozličných zemí německých beztoho působí. Moudrá politika ona obětovala raději osm milionů v Rakousku žijících Němců navždy, než aby podnikla nevděčnou a nebezpečnou úlohu asimilovatí živly co do národnosti a jiných zvláštních poměrů různé, což platí jmenovitě o zemích koruny české. Také nepřekročila moudrá ona politika přirozených hranic Německa českými horami utvořených, aby se nevydala v nebezpečí, které by jí pro ono důležité postavení strategické mimo obtíže vnitřní působití mohla ostatní Evropa, takovou praeponderanci Německa patrně ohrožená. Kdyby i Rakousko se nebylo v Mikulově podrobilo přáním Pruska a vítězí armáda pruská i snad Vídně byla dobyta a při tom mocnářství Rakouské za své by vzalo: i pak nebyly by se země koruny české staly pruskými, spíše ale byla by se jim popřála volnost státoprávní postavení své dle vůle národa uspořádati, jak tomu chtějí stará práva zemí koruny české.

S určitostí tvrditi můžeme, že náhledy Fadějeva nemají větší ceny než fantasie politických a národních utopistů.

Poněvadž časy hegemonie jednoho národa nad jinými přestaly a rovné oprávnění všech národů a historicko-politických individualit vedle sebe neodolatelným proudem času dráhu si klestí, musela i myšlenka velkoněmecká ustoupiti jedinému prakticky možnému utvoření-se německé jednoty ze zemí čistě německých, čehož se uchopilo Prusko pod obezřelým a státnicky moudrým vedením Bismarkovým. Prusko, které praktickým způsobem utvořilo Německo a státnickým věhlasem je upevňuje a zařizuje, nepropůjčí se nikdy k tomu, aby hájilo zájmy Němců rakouských, které vůbec ani za pravé Němce nepovažuje, jako nikdy mu nenapadne misiti se do záležitostí Němců v Rusku, Elsasku a ve Švýcarsku bydlících, aneb Němce tyto ku státu svému přivtělití.

Prusko nebude nikdy napomáhati ku sesílení-se německého živlu v Rakousku proto, že by tím samo proti sobě pracovalo.

Rusko nemá zajisté lepšího spojence ku provedení svých plánů na východě nad Prusko, které zajisté přinuceno bude zničití úplna vliv německý v Rakousku a zjednatí si volnou ruku ku provedení sjednocení Německa proti nebezpečím hrozcím se strany Rakouska, živlů jihoněmeckých a se strany Napoleona. Není přirozenějších a upřímnějších spojenců nad Rusko a Prusko a spojení toto zakládá se nejen na totožných zájmech obou států, ale i v úzkém od dávných časů přátelském spojení obou dynastií.

Zdravá politika maloněmecká byla slavně inaugurována r. 1866, který na věky odzvonil všem nesmyslným snahám velkoněmeckým a první praktické osvědčení oné politiky bylo vyloučení Čech z Německa, zničení bundu německého, snahám českým od počátku tak nepřátelského a nenáviděného. Jest a zůstane zásadou politiky novoněmecké nepřijímání do nové vlasti živlů cizích, které by jako kůl do vlastního těla vraženy jednotu beztoho všelijak rozštěpenou a pevně nesloučenou rozvíklati mohly; mimo toho jest a zůstane i zvláštní geografické položení naší vlasti zárukou, že novoněmecká politika z vlastního zájmu na to nepomýšlela a nepomýšlí přivtělití jí k říši německé. — Nové Německo nebude více chtítí války, jakmile si zjedná pevné garancie pro sjednocené konsolidované postavení své v přirozených svých hranicích.

Prusko ví dobře, že jsme přese všechna utrpení, potlačování, přese všechny snahy nás germanisovatí zachovali národní svůj život a vítězně odolali snahám těm. Prusko, které nastoupilo dráhu zakládající se v principu národnosti nepodnikne nikdy ohromnou a nevděčnou práci chtítí nás germanisovatí, dobře vědouc, že by se mu to nepovedlo. Prusko tedy k vůli německým obyvatelům Česka zajisté nikdy nepřekročí hranic přirozených. Nemáme se tudíž do budoucnosti co báti vměšování se německé velmocí do záležitostí naší vlasti, jmenovitě vystřízlivíme-li z panslavistického blouznění a zaručíme-li krajanům svým německé národnosti v okresích jejich úplnou samosprávu a svobodu národní.

Právě netoliko geografické položení naší vlasti, ale i historicko-politická individualnost naše, záležející ve spojení kmene slovanského a německého k jednomu nerozlučitelnému celku jest zárukou, že vlast naše nikdy nemůže se státi přívěskem ni německého ni slovanského velkého státu.

Jsmo přesvědčení, že náhledy ty si proklestí dráhu u českého i u německého obyvatelstva naší vlasti v tom směru, že Češi přestanou vyhledávati spásy v Rusku a Němci v Prusku, že ale spíše svorně hájiti budou samosprávu české vlasti společně.

Russland und Österreich.

Von Josef Alexander Freiherrn von Helfert.

Wien 1870. Braumüller.

Podnět k tomuto spisu dal denník »Pokrok«, jenž z díla Fadějova »Branné síly Ruska« přinesl obsáhlý výťah ve člancích nadepsaných: »Otázka východní se zřetele ruského«. Pokud Fadějev při řešení otázky východní počítá na sympatie a dle okolností na pomoc neruského Slovanstva, je založeno toto jeho mínění na nespokojenosti Slovanů balkánských, utlačovaných panstvím tureckým i na nespokojenosti Slovanů rakouských způsobené německým posláním Rakouska, jaké si toto přičítalo z úzkého spojení s říší německou a s pozdějším bundem.

V té příčině působily také jisté strany, jakoby byly v zoldu ruském, prohlašující snahy slovanských vlastenců za nebezpečné státu. Sem patří také podezírání haličských Rusinů ze sympatií ruských, ač by nebylo divu, kdyby tu byly, poněvadž se s Rusíny nenakládá správně. Také celá maďaronská politika proti národnostem mohla by v době nebezpečí státního k tomu vésti, že ruský vojn, překročivši hranice uherské byl by uvítán jako osvoboditel.

Hnutí české i slovinské, silení národního vědomí bylo podnětováno a pokládáno za dílo několika lidí, nebylo uznáno, že do jisté míry měl o to zásluhu vypínavý teutonism, který si vedl pánovitě a zároveň hrozně, že až došlo k výroku: »Nebude-li nám povoleno co požadujeme, pak budeme vědět, na koho se máme obrátit«. Cislajtánští Teutoni v minulých desetiletích provedli všechno, co způsobit bylo, aby neněmecké národnosti vernali v náruč Ruska. Za rozličných ministerstev, jichž tu bylo od r. 1865, honosili se tak výlučným němečtvím, vykřikovali tak výhradně své city, přání a plány, že nezbylo místa pro jinojazyčné krajany vedle nich, leč nejvýše za nimi.

Neblahá hvězda naší vnitřní i zahraniční politiky chtěla tomu, že politika ta od konce 18. století byla pasivní. Každá evropská mocnost má svou ideu, své heslo, svůj zřejmý program: proč my z toho všeho nemáme ničeho? Francie má své napoleonské ideu, Prusko hledá vyplnění svého objemného brnění, Italie cílí ku jednotě až po Brenner a po druhý břeh Adrie, Rusko má testament Petra Velikého — co má Rakousko? Rakousko nemá nic než nebezpečné fantasma o své výhradně německé podstatě a takovém poslání svém, tím opanována byla dosavadní naše politika vnitřní a zahraniční. A takových myšlenek musíme se opravdu a zcela zbavit, ty musíme zaměnit poznáním pravé podstaty a pravého poslání Rakouska, nemá-li se průběhem doby státi skutkem, na čem nepřátel Rakouska kolkolem budoují své plány.

Upustiti se musí od ideu nesprávné, od Josefa II. šetřené, jakoby Rakousko bylo státem výhradně německým, poněvadž mocnářství od založení svého bylo a dosud jest státem mnohojazyčným. Proto je nevyhnutelně třeba, aby jednota státní byla hájena, pokud to k udržení jejímu je naprosto zapotřebí, aby však v těchto mezích státoprávní a národnostní zvláštnosti obvodů zemských byly uznány a aby skutečně byly v jich politické a reprezentativní samosprávě. Státní ústrojí, v němž uskutečnit lze tyto požadavky, jest j e d n o t n ý s t á t d e c e n t r a l i s o v a n ý.

Státní život nynější Evropy tíhne ku tvoření velkých mocnářství, které by dovedly udržeti mezi sebou rovnováhu. Také Rakousko podrobena je tomuto zákonu a ono musí hleděti, aby

časem zvětšilo se, nechce-li, aby bylo časem zmenšeno. Na které pak straně má Rakousko vůbec možnost, aby nějakých krajin nabylo? Zajisté jen na dolním Dunaji a za pobřežím dalmatským. Avšak Rakousko i politikou výhradně německou nemá způsobit, aby u tamních národů získalo důvěru a přichylnost. To by dovedlo jedině decentralisované Rakousko s hesly: samospráva a rovnoprávnost. Budoucnost velké části balkánských zemí patří Rakousku. Necht toto tedy hledí, aby budoucnost tuto neprohrálo. Stane-li se tak, pak nezbude mocnářství, než účty své uzavřítí a rozšíření panství »bílého císaře« až ku hranicím západní polovice naší říše bude jen otázkou času.

Plány Fadějeva mohly by dojíti splnění zůstane-li Rakousko při té politice, kterou sleduje už po více než století. Proto je nutno sledovati politiku jinou, která by stejně spravedlivě se zachovala ke všem sebevědomým a vývinu schopným národům a která by uznala zvláštní postavení jednotlivých částí mocnářství vzhledem k jich historickým a státoprávním poměrům, pokud se to srovnává s existencí a blahem celku. Jednotný stát decentralisovaný je formou, ve které všem těmto požadavkům vyhověti lze. — Čeho Rakousko na balkánském poloostrově nezbytně potřebuje, to je sousedství dalmatsko-chorvatské, tedy většina Bosny a Heregoviny. Jinak netřeba mu dalších výbojů . . . Na konci uvádí Helfert výrok poslance Mühlfelda z řeči, kterou měl v chrámě Sv. Pavla ve Frankfurtě r. 1848, kde pravil: »Byťby Rakousko přestalo šířiti německou osvětu a mrav na jihu a jihovýchodě, však za to přinese tam svobodné Rakousko svobodu a to tím jistěji, když trvati bude jako stát federativní s rovným právem rozmanitých národů přinášeje cizím národům svobodu bez útisku«.

Die österreichisch-preussischen Beziehungen und ihre verkehrte Auffassung.

Von einem Deutschösterreicher. Leipzig 1870. O. Wigand.

Že by spis ten pocházel z pera německo-rakouského, sotva lze uvěřiti; tendence je v té míře pruská, politika rakouská za posledních staletí je tak tupena a zvláště chování se Rakouska od r. 1815 až do 1866 je líčeno nejen jako nepřátelské Prusku, ale jako listivé a pokrytecké, které nedalo si žádnou příležitost ujiti, kde Prusku mohlo ublížiti, že v tomto smyslu snad ani Všeněmec by nebyl psal. Je to dílo pruské. Ale ovšem čtouce to vše pozorně musíme spisovateli přisvědčiti, že Rakousko jako říše mnohojazyčná a toliko s menšinou německou nikdy nepatřilo do »bundu« německých států, že tedy vyloučení jeho z Německa bylo přirozené a proto také ode všech neněmeckých národů vítané.

Po prusko-rakouské válce, po bitvě královéhradecké se zvláště v kruzích vojenských — a kdo by se tomu divil — nenávisť proti Prusku ještě stupňovala. Tak napsal vojenský list »Der Kamerad«: »My stojíme proti Prusku, poněvadž vítězství Hohenzollernů pro nás znamená vynucené sjednocení Německa a sesílení železného tlaku hanebné vlády« a dále pravil: »Kdyby přes to vše měla tato (rakouská) loď utonouti, pak přehlejte vy krysy, my Rakušané raději vytrváme a utoneme spolu.« Proti tomu polemizuje spis rozhorleně, vidí v tom důkaz, že rakouský Němec německého vědomí nemá, an o sobě hlásá, že je prvé Rakušanem a pak teprve Němcem,

co prý u Maďarů, Čechů, Poláků atd. neplatí: »Bylo by to zvláštní divadlo, kdyby rakouský Němec, náležející slavnému, velkému kulturnímu národu německému, při tonutí lodi Austria zoufale přivinul se ku drátaři, Chorvatovi neb uherskému cikánovi a raději s nimi zemřel, kdežto by mohl vstoupiti na velkou admirální loď německou a na ní zachrániti sebe a své štěstí.« »Ve spolku s Francouzi a Itáliány vpadnouti do zad Německu s Francií zápasícimu, kdyby Rakousko k tomu se mělo, to by byl hřích těžší než celý svět a Kainovo znamení lpělo by na dějinách Rakouska tak horoucně, jak si představujeme peklo. Ne moji rakouští krajané: pokud jediný verš Schillerův a Göthův žije ve vaší paměti a jediný akkord Haydnův a Mozartův vám duši zní, tak se snad nezhodíte, abyste německou zemi a německou čest hodili pod nohy krvavému synovci krvavého ujce. Pomsta za Sadvou v německo-rakouském srdci — jaké to bláznovství!«

Federace učiní Rakousko silným a stejně uspokojí národ německý i Slovany.

Napsal Karel Jonáš. V Praze. 1871. I. L. Kober.

Spisovatel líčí podstatu federace Severoamerických států a srovnává je s federací států Německa a tvrdí, že v Rakousku federace je pro národy podmínkou životní. Centralisace v Rakousku dá se provést jen násilím. Méně než kdekoli jinde dá se v Rakousku sloučiti svoboda s centralisací. Schmerlingova ústava je založena na dělaných většinách a proto jsou pramenem všeho zla. Velkostatkáři jsou ústavou tou pasováni na třídu privilegovanou a města zase mají nepoměrně větší vliv a váhu než venkov; tři čtvrtiny všeho obyvatelstva nemají vůbec hlasovacího práva. Provedením rovného práva a zásad federacních lze uspokojiti všechny národy; překážky jsou jen dělané, nespočívající na poměrech skutečných. — Spisovatel zmiňuje se také o proctví boje mezi obry německým a slovanským, které pronesl při německém sjezdu Göllicherwels slovy: »Jest pouhou otázkou času, kdy mezi obry německým a slovanským nastane boj; jednomu musíme poctivě podati ruku bratrskou. Bylo by pošetilostí, německé základní kameny z budovy Rakouska odstraniti a slovanskými je nahraditi.« Spisovatel doufá, že k tomu nedojde a že Rakousku nebude třeba, aby, dojde-li k tomu boji, postavilo se na jednu neb druhou stranu, ovšem ale že mu prospěje, sblíží-li se upřímně s Ruskem. Konečně promlouvá o otázce národní v zemích českých, kde národnost ve většině jsoucí neřádá nežli rovná práva s menšinou a žádným způsobem jí křivditi nechce.

Gedanken eines wahrhaften Österreichers.

Dresden. 1871. J. L. Kraszewski.

První část spisu zahájena je četnými citáty ze svatého písma, má obsah naprosto moralisující, vidí v křesťanství spásu světa, hoví antisemitismu, ale na konec za největšího nepřítele osvěty a pokroku než Židy pokládá Jesuity, kteří svatého otce drží v zajetí a od nichž pochází syllabus a vše, co ku zpátečnictví směřuje. Druhá část je nadepsána: »Zloměk o lidovém blahobytu a lidové výchově v Haliči« s mottem: »Ve škole národní spočívá celá budoucnost státu i lidstva.« Stať je zakončena slovy: »Má-li jiný duch se zahostiti mezi námi, pak musí se Rakousko především zbaviti jesuitsko-judaicko-byrokratických myšlenek, úskoků, umělůstek a tendencí.«

Slovo upřímné Polákům a Rusům.

Napsal Emanuel Tonner.

V Praze. 1871.

Spisovatel vypravuje, mnoho-li půdy a obyvatelstva Slovanstvo ztratilo během asi jedenácti století, a to na prospěch Němců, Rumunů a Maďarů. Líčí snahy novověkých Němců ku rozšíření svého území a to záměry na přisvojení si zemí českých, slovinských, polských, ba i ruských. Německo po vítězné válce proti Francii, sesílivší znova, bude asi míti namířeno především na Rusko, a jelikož na ně sotva by samo stačilo, hledati bude k tomu spojení, a ten bude nejspíše asi Rakousko. A vedle Rakouska hleděti budou Němci, aby ve válce s Ruskem získali pro sebe Poláky, kteří sice nemilují Němce, ale ve mnohem větší míře nenávidí Rusy. Poláci budou lákáni všelikými sliby, snad dokonce zřízením říše polské. Ale kdyby se s Pruskem spojili proti Rusům, odměny od vítězících Prusů očekávat nemohou, jak o tom svědčí pruská politika protipolská, ale hrozný by osud jejich asi byl, kdyby s Prusy proti Rusům podlehli. Toto nebezpečí vede spisovatele, aby oběma největším národům slovanským domlouval, aby se konečně usmířili k obecnému svému prospěchu, ale zároveň ku prospěchu celého Slovanstva. Mocný Rus měl by první podati ruku slabšímu Polákovi a svoliti, aby tento na své odvěké půdě směl užívati svého jazyka ve školách a úřadech a stal se účasten samosprávy, kdežto Poláci měli by se vzdáti myšlenky na obnovení Polsky ve hranicích před r. 1772.

OBSAH.

I.

I. Dětství a studie	9— 23
II. V právní praxi a při díle národním	24— 43
III. Ve službách obce a ve správě okresu	44— 54
IV. Poslancem na sněmu	55— 79
V. Starostou města. Poslancem ve sněmě a na radě říšské	80— 99
VI. Nová doba aktivní politiky ve sněmu a na radě říšské	100—109

II.

Zápisky	113—175
-------------------	---------

III.

I. Různé stati	179—186
II. Milí přátelé	187—194
III. Jak jsem se stal vrchním ředitelem Zemské banky	195—199
IV. Realisté a jich snahy	200—203
V. Úpadek strany staročeské	204—211
VI. Riegrova smrt	212—213
VII. Jednání o novou shodu	214—215
VIII. Brožíkovy historické obrazy	216—218
IX. Naše snahy a tužby	219—222

IV.

Směs	225—235
----------------	---------

V.

Politická literatura let 1866—1871	239—261
--	---------

